

БАЙРОН

АНДРЕ МОРОА

АНДРЕ МОРОА БАЙРОН

Превод: Мария Дагорова

chitanka.info

ПЪРВА ЧАСТ

Господи, в небитието аз бях безмерно нищожен и спокоен. Извадиха ме от това състояние, за да ме хвърлят в странния карнавал.

Пол Валери

Калвинисткото учение, дори да бе издълбано върху каменни плочи, които сам Всевишния да бе спуснал от небето, пак не би могло да просъществува, ако не беше толкова близко до истината.

Марк Ръдърфорд

I

БАЙРОНОВИ ОТ НЮСТЕД

Неколцина монаси от ордена „Свети Августин“, облечени в черни раса, пребродиха чудесната дъбова гора Шърруд, близо до Нотингам. Английският крал Хенри II, заплашен от папата с отлъчване от църквата заради убийството на Томас Бекет, бе обещал да подари няколко манастира в знак на покаяние. Избраха една местност в хубава долинка, близо до извор и до едно езеро. Отсякоха, за слава на господата и за спасението на кралската душа, високите дървета и разчистиха огромната площ. В сивите камъни се обрисоваха сводовете и розетките на малък, но изящен манастир. Красивият пейзаж, изпъстрен с езерни води и гори, смекчаваше строгостта на манастира. Абатството беше посветено на Богородица и го кръстиха Нюстед, ново място, Sancta Maria Novi Locī.

Порядките на ордена бяха прости. На монасите беше забранено да имат частна собственост: те трябваше да обичат господата и ближния си, да обуздават плътта си с пост, да не вършат прегрешения и да не поглеждат жените. Освен това имаха задължението да раздават всяка година на бедните милостиня в памет на основателя на техния орден.

В продължение на три века абатите на Нюстед владееха бреговете на езерото. Постепенно обаче времената станаха по-сурови и набожността на вярващите понамаля. Появи се вкус към знанието; владетелите отправиха даренията си към училищата, към университетите, към болниците. Манастирското имение, родено от угризението на един крал, беше застрашено от каприза на друг. „Ана Болейн не беше от най-хубавите момичета на света. Мургава, с дълъг врат, голяма уста и провиснала гръд, тя не представляваше нищо особено, освен че я желаше кралят и че имаше черни красиви очи.“ И въпреки всичко тя стана причина за голямо църковно разединение. Хенри VIII поиска от папата да анулира вулата, с която бе разрешен бракът му с Катерина Арагонска. Папата отказа. Лордовете, привърженици на Болейн, подказаха на краля, че ако отхвърли

папската власт, ще може да задоволи едновременно и любовта си към Болейн, и страстта си към парите.

Конфискувани бяха в полза на короната всички църковни имения с приход под двеста лири годишно. Църковни и данъчни служители започнаха да обикалят манастирите. Законът, винаги зачитан в тази страна, изискваше от монасите „доброволен отказ“. Доктор Лъндън стана известен заради уменията си да насочва волята на духовниците. След подписването на документа за отказ кралят влизаше във владение на абатството, продаваше онова, което намираще там, и отстъпваше имота на някой голям благородник, като си осигуряваше по този начин верността му към новата църква. Продажбата, която разоряваше монасите, не обогатяваше особено краля. Ръкописите се изкупуваха от бакалите за фунийки. „Стари църковни книги: шест дение^[1].“ Толкова струваше една библиотека. Колкото до ограбените духовници, някои от тях получаваха „правоспособност“, т.е. разрешение да изпълняват светски длъжности, други — пенсия от няколко шилинга; почти всички напуснаха страната и отиваха в Ирландия, Шотландия или Фландрия. „Така църквата стана плячка за лешоядите, тези хищни птици, които се накичиха с хубавите ѝ пера.“

На 21 юли 1538 година доктор Лъндън убеди игумена на манастира, Джон Блейк, и единадесет други монаси писмено да се откажат от Нюстед, като игуменът получи двадесет и шест лири пенсия, а останалите по три лири, шест шилинга и осем дение. Преди да се оттеглят, монасите хвърлиха в езерото документа за основаването на манастира и един аналой, украсен с меден орел, които бяха успели да спасят от хората на доктора. После си тръгнаха. Под тисовите дървета на Нюстед нямаше вече кой да се моли за спасението на кралските души. По това време увенчаната с черни коси глава на Ана Болейн бе вече отсечена от палача. Селяните, които не без съжаление бяха изпратили монасите, смятаха, че духовете им отсега нататък ще витаят в празните килии и че абатството ще носи нещастие на онези, които се осмелят да го купят. Една година по-късно крал Хенри VIII продаде манастира за осемстотин лири на своя верен поданик сър Джон Байрон, известен под името „Малкия сър Джон с голямата брада“.

Този Байрон, който зае мястото на монасите от Нюстед, беше глава на едно от най-старите семейства в графството. Байронови или

Бюрънови, дошли от Нормандия със Завоевателя, се бяха отличили в кръстоносните походи, после при обсадата на Кале и притежаваха огромни земи не само около Нотингам, но и в Рочдейл и Клейтън, в Ланкъшиър. Техният девиз беше Crede Biron, „Вярвай в Бирон“ — те пишеха името си по френски, заради родството си с маркизите Бирон. Сър Джон Малкия с голямата брада превърна готическия манастир в красив замък с назъбени стени и потомците му се привързваха един след друг към това имение. Сто години по-късно един от тях, верен приятел на Чарлз I Стюърт, който командуваше един артилерийски полк в гражданските войни, колкото смело, толкова и неблагоприятно атакува преждевременно Еджхил, а после и Марстън Муър и за тази двойна грешка бе направен пер на кралството и владетел на Рочдейл. За него принц Рупърт отбелязва в дневника си: „Безразсъдното нападение на лорд Байрон причини голямо зло.“ Но предаността на новия лорд струваше повече от стратегията му. Той никога не изостави краля. Нюстед бе обсаден от парламентаристите; сяра и стопено олово напоиха старите стени на замъка; водните огледала, които някога бяха отразявали звуците на химни и псалми, отпращаха сега към горите виковете на умиращите, тракането на мускетите, призивите на бойните тръби. След победата на Кромуел лорд Байрон придружи Чарлз II Стюърт до Франция и не престана да му бъде верен — съпругата му, лейди Байрон, стана (според мистър Пийпс^[2]) седемнадесетата любовница на краля-изгнаник.

През това време голямата гора около манастира бавно отстъпваше място на обработените поля, на чифлици и села. Огромни стада елени живееха сред дъбовете. Имението на Байронови не беше вече уединено; други богати семейства също си бяха построили къщи по тези места. Най-хубавата и най-близката беше Анзли, в която живееха Чауъртови. Тя бе свързана с Нюстед посредством дълга алея с дъбове, наречена Сватбена, защото двете семейства се бяха сродили чрез брака на третия лорд Байрон с Елизабет, дъщеря на лорд Чауърт. Този трети лорд Байрон, който живееше в края на XVIII в., беше почти разорен. Времето бе потвърдило предсказанията, направени при продажбата на манастира; някакъв призрак в образа на монах с черна качулка бродел нощем из сводестите коридори и съдбата на рода Байрон не бе щастлива. Четвъртият лорд имаше двама сина, които затвърдиха завинаги мрачната легенда за Байронови, защото по-

големият, петият лорд Байрон, бе съден за убийство от Камарата на лордовете, а по-малкият стана най-злополучният адмирал на кралството.

Убийството на мистър Чауърт, господаря на Анзли, извършено от петия лорд Байрон, негов братовчед, съсед и приятел, беше една трагична детинска история. Джентълмените от Нотингамското графство имаха обичай да се събират веднъж месечно в Лондон в „Звездата и жарттиерата“ на улица Пел Мел. На 26 януари 1675 година обичайната сбирка вървяла много весело, докато започнал разговор за най-добрия начин да се опази дивечът. Мистър Чауърт призовавал за строгост към браконьерите, а лорд Байрон заявил, че най-добрият начин да се опази дивечът бил да не се занимава човек с него. Тогава мистър Чауърт казал с известна язвителност, че сър Чарлз Седли (един от общите им съседи) и той самият имали повече дивеч на пет акра земя, отколкото лорд Байрон във всичките си чифлици, и че без техните предпазни мерки лорд Байрон нямало да има дори и един заек в именията си. Лорд Байрон попитал къде са чифлиците на сър Чарлз Седли. Мистър Чауърт отговорил: „Ако желаете повече сведения за сър Чарлз Седли, той живее на Дийн стрийт, а колкото до мен, ваша милост знае много добре къде да ме намери“.

Тези думи, произнесени с рязък тон, сложили край на разговора. Когато лорд Байрон напуснал залата, заварил мистър Чауърт на стълбището; двамата мъже разменили няколко думи, после накарали един прислужник да им посочи празна стая. Момчето поставило свещ на масата и двамата джентълмени затворили вратата след себе си. Няколко минути по-късно се дочуло звънтене. Собственикът на заведението сварил мистър Чауърт и лорд Байрон в ръкопашен бой. Мистър Чауърт бил тежко ранен. Закарали го в дома му, където починал.

Един пер, обвинен в убийство, можел да бъде съден само от Камарата на лордовете. Няколко месеца по-късно лорд Байрон бил призован да влезе като затворник в Лондонската кула, откъдето бил отведен с каляска, охранявана от конна стража, в Уестминстър Хол. Бравата на палача била поставена до затворника с насочено към него острие. Джентълмените от Нотингам, които присъствували на кавгата, били разпитани. Първият свидетел предпазливо отговорил: „Слухът ми не е особено добър.“ Един хирург обяснил, че сабята била влязла през

пъпа и направила широк отвор в стомаха. Попитали го дали тази рана е причинила смъртта на мистър Чауърт. Той казал, че се съмнява в това. После лорд Байрон заявил, че е невинен. Събрали различните мнения, като започнали от най-младите перове и завършили с принцовете от кралската фамилия. Обвиняемият бил обявен за невинен по отношение на предумишлено убийство, но виновен въобще за убийство, което по силата на специалния статут на перовете означавало оправдание. Глашатаят извикал: „Слушайте, слушайте!“ Присъдата била прочетена. Лорд-канцлерът прекратил процеса и Уилям, петият лорд Байрон, бил свободен да се завърне в своето абатство в Нюстед.

Всъщност никой от приятелите на скараните не можеше да счита убиеца за престъпник, защото мистър Чауърт беше известен като побойник и скандалджия. Победителят запази до смъртта си, окачена на стената в своята спалня, сабята, с която бе убил братовчед си. Но в околността, където без друго отдавна го наричаха Лошия лорд, това убийство затвърди престъпната му слава. Разправяха ужасни истории, някои от които не бяха верни. Не беше вярно, че в изблик на ярост застрелял кочияша си и поставил после трупа му до жена си, а той самият седнал да вози злоещата двойка; не беше вярно, че хвърлил жена си в едно от езерата на манастира, за да я удави. Но беше вярно, че имаше жесток нрав, че носеше постоянно пистолети и бе направил лейди Байрон толкова нещастна, че тя се реши да избяга от Нюстед, а той я замени с една прислужница, която селяните наричаха лейди Бети.

По време на злополучното господаруване на лейди Бети манастирът бе направо опустошен. Прислужницата-господарка направи от готическия параклис обор, а някои от хубавите сводести зали превърна в конюшни. Колкото до Лошия лорд, бракът на единствения му син с една първа братовчедка, брак, сключен против бащината воля, го накара напълно да се откъсне от хората. От този момент нататък той стана съвсем саможив. Постара се да не остави нищо на наследниците си. Плати дълговете си от комар с дъбовете от парка, отсече дървета за пет хиляди лири и обезлеси почти напълно тази великолепна гора. Уолпоул, който минавал оттам по онова време, пише: „Нюстед ме очарова; това е наистина смесица от изящество и готика.“ Но той добавя, че настоящият лорд бил луд, изсякъл всичките си дървета „и насадил на тяхно място борчета, които приличат на ратаи, навлечени в стари семейни ливреи за пред гости“. За да

обезнаследи окончателно сина си, лорд Байрон уби две хиляди и седемстотин елена в парка и даде под наем за двадесет и една години срещу нищожната цена от шестдесет лири годишно имотите в Рочдейл, където наскоро бяха открити каменовъглени залежи.

Забавляваше се като пакостливо дете. Нощем ходеше да отваря шлюзите на потоците, за да руши текстилните фабрики, пресушаваше езерата на съседите си, а на брега на своето езеро беше построил две малки каменни укрепления и една флота от кораби-игралки. Прекарваше там по цели дни; ръководеше сражения между корабите и укрепленията с миниатюрни оръдия. Лорд Байрон стоеше в едно от укрепленията, а камериерът му, Джоу Мъри, излегнат в един кораб, командуваше флотата. Понякога негова милост лягаше на покрития с плочки под на манастирската кухня и се забавляваше да организира върху собственото си тяло надбягвания между полски щурци, като ги подбутваше с дълги сламки, когато се бавеха. Слугите казваха, че тези щурци познавали господаря си и го слушали.

Животът на по-малкия му брат беше също толкова драматичен. Този Байрон (дядо на нашия) беше мореплавател, смел, но злочест и приятелите му го наричаха Джак Лошото време, защото нямаше случай да излезе в морето, без да се извие буря. През 1740 година той отплува като мичман на кораба „Уейджър“, който трябваше да вземе участие в едно нападение срещу испанските колонии, но заседна на риф близо до чилийския бряг. Това беше страшна злополука: огромни вълни заливаха останките на разбития кораб, един моряк полудя, екипажът се разбунтува, капитанът трябваше да стреля срещу хората си в упор. В това време младият Байрон съчиняваше разказ за корабкрушението, който по-късно публикува под заглавие „Корабкрушението на «Уейджър»“, „разказ за големите нещастия, които той и другарите му преживели на брега на Патагония“. Този разказ има известен успех и стана нещо като морска класика.

През 1764 година капитанът на фрегата Байрон получи заповед да направи околосоветско пътуване с изследователска цел на кораба „Дофин“. Той прекоси Магелановия пролив, видя отново Патагония и завърши обиколката си на света толкова бързо, че не откри никаква земя извън Островите на разочарованието. „Всъщност — казва неговият биограф — по пътя му е имало толкова непознати и неоткрити земи, че трябва да му е било много трудно да ги избегне.“

След завръщането си този скромен изследовател бе назначен за губернатор на Нюфъндланд, после адмирал, а през време на американските войни през 1778 г. той командуваше една флота със задачата да спре френската флота на граф д'Естен. При първото излизане в морето адмирал Байрон бе посрещнат от буря, която потопи един от съдовете му, а голяма част от останалите лиши от въоръжение. Втория път той откри д'Естен, но верен на традициите на семейството си, избърза с нападението и бе победен. След това повече не му поверяваха командване и той почина като вицеадмирал през 1786 година.

Адмирал Байрон имаше двама сина. По-големият, Джон (бащата на нашия герой), беше военен; вторият Джордж Ансън — мореплавател. Джон беше завършил образованието си в една френска военна академия. Влезе във войската и още почти дете участва в американските войни. Заради буйния си характер, чудатостите си и цифрата на дълговете си той си спечели прякора Лудия Джак и завръщайки се в Лондон, едва двадесетгодишен, покори сърцето на маркиза Кърмартън — млада, необикновено хубава жена. Съпругът ѝ, лорд Кърмартън, бъдещ херцог на Лийдз, шамбелан на краля, беше кротък и образован човек. Жена му очевидно предпочиташе буйния млад Байрон, защото веднага след смъртта на баща си, като стана баронеса Кониърз и наследница на четири хиляди лири рента, избяга с любовника си, изоставяйки шамбелана и трите си деца. Лорд Кърмартън поиска развод и го получи.

Младоженците живяха известно време в замъка Астън Хол, който принадлежеше на лейди Кониърз, после отидоха във Франция, за да избягат едновременно от злите езици и от кредиторите. Лейди Кониърз роди там момиче, почитаемата^[3] Огъста Байрон, и почина през 1784 година от лошите обноси на мъжа си — както се говореше в лондонското общество, а според Байронови от неблагоприятно, защото, едва родила, бе отишла на лов с хрътки. Заедно с нея изчезна и рентата, която беше пожизнена.

[1] Стара медна монета. — Б.пр. ↑

[2] Самюъл Пийне (1633–1703) известен с дневниците си, в които дава описания на обществения живот и нравите от периода на Реставрацията. — Б.пр. ↑

[3] Титла на синове и дъщери на барон, на почетни дами, на съдии и на членове на Камарата на общините. — Б.пр. ↑

II ГОРДЪНОВИ ОТ ГИКТ

Бат беше моден курортен град с минерални извори. Младият вдовец отиде да разтушава мъката си по хубавите, извити като полумесец тераси и там срещна едно сираче, шотландската наследница мис Катърин Гордън от Гикт. Ниска, пълна, червендалеста и с дълъг нос, тя съвсем не беше хубава, но със смъртта на баща си бе станала собственица на имуществото му и притежаваше двадесет и три хиляди лири, от които три хиляди налични пари — твърде удобни за изплащане на неотложни дългове, — а останалото се състоеше в имението Гикт, в рибарници със съомга и акции в една банка в Абърдийн.

Катърин Гордън не беше хубава, но имаше добър произход и „се гордееше като Луцифер“ с името си — едно от най-благородните в Шотландия. Първият laird^[1] или владетел на Гикт, сър Уилям Гордън, беше син на граф Хънтли и на Анабела Стюърт, сестра на Джеймз II. Но макар историята на рода да започваше с крал, трудно би могъл човек да си представи по-трагично продължение. Уилям Гордън — удавен, Алегзандър Гордън — убит, Джон Гордън обесен заради убийството на лорд Мъри през 1592 година, друг един Джон Гордън обесен през 1634 година, защото убил Валенщайн — Гордънови сякаш висяха обесени на всяко едно клонче от родословното си дърво. Феодалните, почти варварски нрави се бяха задържали в Шотландия много по-дълго време, отколкото навсякъде другаде. Един Гордън можеше без колебание да нападне насред пътя адвоката на Абърдийн, заради това, че се е осмелил да конфискува коня на някой от приятелите му, и кралските власти не бяха в състояние да накарат гражданите да грабнат оръжие и да заловят виновния — те благоразумно отказваха. Така се бе създал един опасен род от благородници разбойници. Буйният им нрав се проявяваше още в тяхното детство. През 1610 година трима млади Гордънови се бяха барикадирали в училището на Абърдийн и се защитаваха цялата нощ със саби и пистолети. Побойничеството им беше в кръвта. Те така се

раждаха. Шестият laird, съзнателен злосторник, казваше: „Не мога да се въздържа. Знаем, че ще умра на ешафода. Ръката ми има лоши инстинкти.“

В продължение на цял век тези благородници от Гикт тиранизираха селата на Севера. Шотландските балади бяха изпълнени с подвизите на тези жестоки, обаятелни и цинични мъже. Една от тях разказва историята на един Гордън, който бил обожаван от жена си, а той самият обичал жената на Бигнет. Бил осъден на смърт, защото убил пет сирачета, тъй като искал да се домогне до богатството им. В деня на екзекуцията жена му отишла да моли краля за прошка:

О, Джорди, Джорди, обичам те от цялото си сърце,
никаква ревност не може да промени любовта ми. Само
птиците в небето, що летят по две, знаят колко те обичам.

Тогава кралят, силно развълнуван, помилвал виновния, а Гордън, като излязъл на свобода, извикал на жена си, която го спасила:

Само пръст от ръката на Бигнет, струва колкото
цялото ти красиво тяло.

Такива били владетелите на Гикт, белязани с трагична съдба, и въпреки че през XVIII век засилената кралска власт успя да ги принуди да спазват законите, насилствената смърт продължи да ги спохожда. Алегзандър Гордън се удави; синът му Джордж Гордън също се удави (безсъмнено по своя воля) в реката на Бат. Той беше бащата на тази Катърин Гордън, която няколко години по-късно се влюби в красивите очи на капитан Байрон, и то така страстно и отчаяно, както някога е била влюбена нейната баба от баладата.

Тя бе отгледана от баба си, също шотландка, от рода Дъф, която я беше възпитала в духа на строгата пестеливост, типична за родния ѝ край, беше ѝ дала добро образование и ѝ бе всадила традиционните за рода си свободолюбиви идеи по отношение на политиката. Катърин Гордън обичаше да чете; тя пишеше на вид разпилени писма, но

имаше лек и жив стил. Наследила бе суровия нрав и прекалено енергичната ръка на Гордънови, но и тяхната смелост. Доказа го, като на тринадесети май 1784 година в Бат — града, в който се бе самоубил нейният баща — взе за съпруг един от най-безпътните мъже.

Младото семейство се настани да живее в красивото имение Гикт, но беше зле посрещнато от роднините и приятелите на Гордънови. Капитан Байрон пренесе в този пуритански край своите разгулни навици. В Гикт се танцуваше и пиеше по цели ноци. Братовчеди на мисис Байрон, които бяха дошли една събота вечер, се питаха дали тези хора ще уважат поне неделята. „Танците спряха в момента, когато часовникът удари полунощ.“ Шотландците гледаха с презрение този чужденец, този южняк, този англичанин, който пилееше на вятъра едно шотландско богатство. Укоряваха и безразсъдната наследница, която се мислеше за хубава, кичеше се с коприна и пера, криеше под гerdани късия си врат и бе успяла да се омъжи само заради парите си. Анонимни стихоплетци ѝ го казваха направо:

*Едно момче развратно от Англия дойде;
шотландците не знаят дори рода му кой е.
Поддържа той жени, без наем да си плаща.
Имението в Гикт бързо ще да разруши.*

А един друг:

*Омъжи се ти, омъжи се за Джони Байрон,
имота ти в Гикт бързо да разори.*

Стихоплетците не грешаха. Младият англичанин пилееше бързо богатството на Гордънови. Най-напред се стопиха трите хиляди лири налични пари, после капитанът накара жена си да продаде акциите си в Абърдийнската банка, накрая и риболовното право. Горите на имението бяха изсечени и осем хиляди лири взети назаем срещу ипотека. В Гикт имаше чапли, които от стотици години виеха гнезда

близо до езерото. Старо фамилно поверие отдаваше на присъствието на тези птици пророческо значение:

*Когато чаплата напусне своето дърво,
имението Гикт ще бъде без земя.*

През 1786 година чаплите на Гикт отлетяха в насрещния имот, у лорд Хедо. „Оставете птиците да дойдат — каза той — и не им причинявайте никакво зло, защото скоро и земите ще ги последват.“ На другата година той купи имението за седемнадесет хиляди осемстотин и петдесет лири, които шотландските адвокати решиха да задържат, защото кредиторите бяха започнали да роптаят.

Байронови вече от цяла година бяха напуснали Гикт, защото имението бе станало твърде тежко за поддържане при тяхната бедност. Поскитаха малко из Англия и след като добре се опознаха със съдебните власти, прекосиха Ламанша. Шотландските роднини на мисис Байрон оплакваха „нещастното създание“. Във Франция мъжът ѝ, близък с маршал дьо Бирон, поради родствените си връзки, и приятел с мнозина видни аристократи, започна да играе комар, ухажваше жените, живееше нашироко и затъваше в дългове. В това време Катърин Гордън водеше скромен живот по шотландски и без да се обезсърчава, се зае с отглеждането на малката Огъста. В Шантии, където семейството остана по-дълго време, Огъста се разболя много тежко и за нея се грижеше мащехата ѝ. „Още си спомням с ужас — писа ѝ тя двадесет години по-късно — за многобройните безсънни нощи и за мъчителните дни, които прекарах до Вашето легло, обляна в сълзи, докато Вие лежахте безчувствена и почти на прага на смъртта. Оздравяхте наистина по чудо и благодаря на господата, че изпълних дълга си.“ Тя наистина нямаше за какво да се упреква. Обожаваше своя Бирон, чието име произнасяше по шотландски, като провлачваше „р“-то; тя го обичаше заради хубостта му и смелостта му, но се страхуваше от бъдещето. В 1787 година Катърин забременя. Като наближи моментът на раждането, тя пожела да се върне в Англия. Бабата на Огъста по майчина линия, лейди Хоулдърнъс, предложи тогава да вземе обратно детето и то остана при родителите на майка си.

В Лондон странната потомка на Стюъртите намери апартамент в един доста елегантен квартал. В това състояние, в което жените имат толкова голяма нужда от закрила, тя се чувствуваше изоставена; капитанът живееше в Дувър и в Париж. Той идваше при нея само за да ѝ поиска пари и ги получаваше благодарение на голямата ѝ слабост към него; после за няколко дни ги изхарчваше. Единственият човек, който се грижеше за нея, беше адвокатът Джон Хансън, на когото я бяха препоръчали нейни приятели от Абърдийн, а съпругата му, от своя страна, ѝ посочи бавачка и акушер. Детето се роди на 22 януари 1788 година и бе кръстено Джордж Гордън Байрон, защото едно родово завещание изискваше наследникът на Гордънови от Гикт да носи и тяхното име. Това беше и цялото наследство.

Още със завръщането си в Англия мисис Байрон научи, че е разорена. Продажбата на Гикт се бе оказала безполезна при апетита на капитана да изяжда по едно имение на месец. Щом изплатяха някоя полица, появяваше се друга. Джон Байрон си знаеше, че е непоправим. „Не мога да отговарям за себе си“ — казваше той. По едно време намисли да отиде да живее в страната на галите. „Но там сигурно ще извърша нови лудории, ще купя коне, може би хайка ловджийски кучета.“ Шотландските адвокати пишеха на клиентката си тревожни писма. Нова полица за четиристотин лири, подписана от Джон Байрон, им била представена от някакъв парижки адвокат; същата седмица трябвало да изпратят петдесет лири на мисис Байрон и тридесет в Дувър на мистър Байрон. Това не можело да продължава. Парите от Гикт се топели, останали били само четири хиляди двеста двадесет и две лири (от които хиляда двеста двадесет и две били заделени за изплащане на вноските по ипотеката на имението), другите три хиляди били внесени като неприкосновена сума с пет на сто лихва на името на мисис Байрон и нейния син; шотландският адвокат бе натоварил един свой колега от Лондон да отпусне на мисис Байрон сто и петдесет лири доход на малки суми. Първата седмица тя изпрати при него прислужницата си с разписка за сто лири. Той отказа. Няколко часа покъсно прислужницата се върна с разписка за двадесет и пет лири и едно умоляващо писмо.

Катърин Байрон, която беше строго пестелива към себе си и можеше като малцина други да живее със сто и петдесет лири годишно, беше безсилна пред мъжа си. Като научеше, че за три

седмици е направил нови дългове за хиляда и триста лири, Гордъновата ярост пламваше: тя раздираше дрехите си, бонетата си; хвърляше съдове по главата на прислужницата, но щом видеше отново очите на своя Байрон, веднага онемяваше. „Мисис Байрон се страхува, че е неспособна да отказва на мистър Байрон каквото и да ѝ поиска той“ — писа лондонският адвокат на своя колега от Шотландия, добавяйки: „Той няма стотинка, а и тя е в същото положение.“

Тя беше на двадесет и три години. Още млада бе наследила голямо име и голямо богатство: позволила си бе да се счита достойна за обич; беше помислила, че е обичана; тя самата още го обичаше. (Девизът ѝ беше: „Само смъртта може да сложи край на чувството ми.“) Трябваше да си признае, че е излъгана, че е ограбена във всяко отношение и останала бедна с мъж, дете, бавачка и дом на гърба. Много жени на нейно място биха се обезсърчили; тя също понякога се обезсърчаваше. В отчаянието си изпитваше силно желание да избяга в Шотландия, в Абърдийн. Не притежаваше вече нито педя земя. Но в суровата и същевременно близка Шотландия нямаше поне да бъде чужденка. В Лондон, преследвана от съдия-изпълнители, се чувствуваше много нещастна. И замина.

Капитан Байрон не я последва веднага. Той беше загубил очарователната лейди Кониърз и четирите хиляди лири рента, които му позволяваха да живее весело с блестящите си френски приятели. Сега бе свързан с една разорена жена, която никога не бе изглеждала хубава, но започваше и смешно да дебелее и въпреки кралската си кръв заприличваше на жена на селски бакалин. Тя искаше да го отвлече в онази строга провинция със суров климат, където един уважаван и добродетелен клан презираше блудния англичанин. Ето защо той не бързаше.

В Абърдийн мисис Байрон намери срещу умерена цена един мебелиран апартамент. Настани се в него заедно с шотландските си прислужнички — двете сестри Агнес и Мей Грей, които се занимаваха и с отглеждането на малкия Джордж или, както го наричаха в Шотландия — Джорди. Детето имаше красивото лице на баща си, но когато проходи, майка му с ужас забеляза, че куца. Краката му бяха нормални по форма, еднакво дълги, но щом стъпеше на земята, глезените му се извиваха. Можеше да стои право само на пръсти. Лекарите, които го преглеждаха, отдаваха това на неправилно

акуширане, което се дължало на крайната свенливост на мисис Байрон. Както изглежда, имаше парализа на глезенните сухожилия. Абърдийският лекар писа на един от известните акушери в Лондон, който поръча специални обувки за детето и ги изпрати в Шотландия, но малкият Байрон продължи да куцука до Мей Грей по улиците на Абърдийн.

Детето беше много умно, чувствително, но с буен характер. Когато се ядосаше, можеше да се сърди като майка си. Още почти бебе, бе разкъсало с безмълвен гняв една своя нова дрешка, гледайки предизвикателно бавачката, защото го бяха смъмрили, че я е изцапало. Възгледите на едно дете за живота се създават още в първите му години. А какво виждаше това дете? Баща му и майка му се бяха опитали да живеят заедно, но се бяха отказали. Озлобена от нещастията, мисис Байрон беше станала силно раздражителна. „Тя е приятна отдалеч — бе писал мъжът ѝ, — но Ви уверявам, че нито Вие, нито който и да било светец не би могъл да живее с нея дори и два месеца и че единствено аз можех да я понасям. Но боят до добро не води.“ Известно време родителите на Байрон живяха в Абърдийн в отделни апартаменти — единият на Куин стрийт, другият на Брод стрийт, — ходейки си на гости, за да пият заедно чай. Мисис Байрон продължаваше да не устоява пред красивите очи на мъжа си; той успя отново да я убеди да му осигури заем от триста лири, чиято лихва тя плати, и така намали рентата си на сто тридесет и пет лири. С тях тя живееше без стотинка дълг, все така горда като Луцифер, но понякога изпадаше в страшна ярост. Тогава из цялата къща хвърчеше порцелан.

Детето наблюдаваше родителите си с мрачно любопитство. Другите момченца имаха бащи и майки, които живееха заедно, които се обичаха. А неговото съзнание се формираше сред шума на кавгите, упреците и оплакванията. То виждаше, че прислужничките смятаха родителите му за луди същества — опасни, понякога смешни. Но не толкова семейството му го караше да се чувства различен от другите деца, колкото недъгът му. Защо краката му се кривяха? Толкова се срамуваше от това, че никога не питаше. Един ден на улицата някаква жена се обърна към Мей Грей: „Какво хубаво момченце е този Байрон. И колко жалко, че има такива крака!“ Детето я удари с камшичето си и извика: „Не говорете за това!“ Вечер трябваше да търпи мъчителни

процедури, защото се надявах, че ще го излекуват, като пристягаха краката му с превръзки.

Към края на 1790 година Джон Байрон успя да получи от жена си и от сестра си, мисис Ли, малко пари и да избяга във Франция. Мисис Ли имаше къща във Валансиен. Там и отиде да живее изпадналият в немилост капитан, забъркан във Френската революция, без да я разбира, като продължаваше да задиря прислужничките по странноприемниците и да живее във вечно безпаричие. Няколко писма до мисис Ли разкриват последните подвизи на тази отрепка:

„Валансиен, 1 декември 1790 година... Колкото до мен, аз съм тук, и то влюбен в кого мислите? В една актриса, пристигнала от Париж. Тя е красива и снощи я гледах на сцената... Що се отнася до мадам Шонер, тя наистина ми каза, че ме обича, но беше пияна и аз не знам какво да правя... Тук не се появяват съдия-изпълнители, защото Фани ги хапе, а аз никога не съм в къщи. Всички сме добре, а Жозефина си гледа работата — получава малко пари и много обиди, но това е единственият начин на обноска с нея... Има една нова пиеса, наречена «Раул дьо Креки», в която се казва: «Спасих своя крал, но умирам доволен.» Всички завикаха: «Бис! Да живее кралят! Да живее нацията!», а аз под въздействието на виното и спомняйки си, че прадедите ми са били французи, виках силно колкото другите и сега всички казват: «Този англичанин е голям аристократ.»... Колкото до любовта — вече не се влюбвам, макар тукашните хора да казват, че съм много влюбчив, но непостоянен. Меня ги една след друга, така че поне една трета от жените на Валансиен са били мои; особено ми хареса едно момиче от «Червеният орел», където вечерях една дъждовна вечер... Тя е едра и хубава и още не ми е омръзнала.“ През лятото на 1791 писмата станаха трагични: „Нямам вече нито една риза... Нямам стотинка.“ Бакалинът и месарят отказвали да го хранят. „Имам само една дреха на гърба, и то дрипава... Предпочитам да съм каторжник...“ „Нямам вече нито риза, нито дреха на гърба си, защото тази, която имах, е напълно износена...“ Няколко дни по-късно той починал. Казват, че се самоубил.

Тази смърт причини голяма скръб на жена му, която не бе престанала да го обича. „Скъпа госпожо — писа тя на зълва си, — имате много лошо мнение за мен, щом допускате, че няма да скърбя за смъртта на мистър Байрон. Тя ме направи много нещастна, още

повече, че не можах да получа тъжното удовлетворение да го видя, преди да умре. Ако знаех, че е болен, щях да отида да го гледам... Въпреки всичките му слабости (защото те не заслужават по-строга дума) аз винаги искрено съм го обичала. Казвате, че до края бил в съзнание. Говори ли за мен? Дълго време ли беше болен? И къде е погребан? Бъдете така добра да ми пишете и да ми изпратите кичур от косите му.“

Малкият Джордж никога не забрави баща си; той се бе възхищавал от него. Сега оставаше сам в живота с една жена, която с променчивото си настроение ту го заливаше с порой от целувки, ту го засипваше с удари. Той знаеше, че тя е нещастна. Страхуваше се от нея и я съжеляваше. Когато ходеше при Джон Стюърт, учителя по гръцки в Абърдийн, и береше плодове в градината му, Байрон винаги питаше дали може да занесе ябълки „на бедната си скъпа майка“.

[1] Едър земевладелец (шотл.). — Б.пр. ↑

III ПРЕДОПРЕДЕЛЕНИЕ

„И господ погледна благосклонно на Авеля и на дара му; а на Каина и на дара му не погледна благосклонно. Каин се много огорчи и лицето му се помрачи. И каза господ на Каина: «Защо се ти огорчи? И защо се помрачи лицето ти?»“ Мей Грей четеше Библията на глас. Малкият Байрон слушаше с увлечение. Той не разбираше всички думи, но усещаше странната и обаятелна сила на книгата. „Защо Всевишният е отказал дара на бедния Каин?“ — „Заради греха му“ — отговаряше Мей Грей. „Греха му ли? Какъв е бил грехът му? Та нали Каин още не е бил убил Авел?“ — „Не, но Каин е бил прокълнат“ — казваше Мей Грей. „Прокълнат? Какво е това прокълнат?“ — „Значи, че душата му е обладана от дявола и е осъден на вечни мъки в преизподнята.“ Мей Грей говореше много за дявола. Обичаше да го плаши. Разказваше му истории за призраци; говореше, че в къщата бродели духове. Вечер, когато пристягаше болните му петички с превръзките, тя го караше да повтаря псалми. Момчето обичаше силния им и напевен ритъм. Два от тях му бяха особено любими, първият: „Блажен е оня човек, който не отива в събранието на нечестивци, в пътя на грешници не стои и в сборището на развратители не седи...“ и двадесет и вторият псалом: „Господ е пастир мой, от нищо не ще се нуждая. Той ме настанява на злачни пасбища и ме води на тихи води...“ Мей Грей загасяше светлината. Тя трябваше да спи в съседната стая, но детето знаеше, че излиза. Щом тя излезеше, обземаше го силен страх; цяла Шотландия беше пълна с призраци, а къщата беше близо до гробището. В тъмнината момчето имаше чувството, че някой сякаш броди из стаята. То пропълзяваше до един прозорец в преддверието през който можеше да зърва светлинка, и стоеше там, докато студът не го принудеше да се върне в леглото.

Мей Грей беше строга. Мисис Байрон беше луда. Един ден казваше: „Кученце такова, същински Байрон, лош като баща си.“ Друг ден притискаше сина си до задушаване и му шепнеше, че имал красиви очи като капитана. Тя му разказваше, че по нейна линия

произхожда от Гордънови, от единствените истински Гордънови, и че те са били могъщи владетели с кралска кръв, а Мей Грей и приятелите ѝ казваха, че Гордънови са били убийци, че са ги бесили, че са се давели; сигурно са били прокълнати като Каин; нямаше съмнение, че са били обладани от дявола. Майка му му говореше малко за Байронови, които считаше за по-низши по произход. Въпреки това той знаеше от баващата си, че някъде в Северна Англия, в някакъв стар замък, има един лош лорд, който е глава на неговото семейство, че неговият род е стар и е наброявал големи воители и мореплаватели. Името Байрон сякаш му даваше някакво тайно предимство пред онези момчета със здравите крака и спокойни родители, на които той завиждаше. Веднъж, замеряйки с камък някакво птиче, той удари едно момиченце. То заплака. Опитаха се да принудят Байрон да поиска извинение; той изпадна в един от обичайните си пристъпи на сдържан гняв. „Нали знаете, че съм потомък на рода Байрон?“ Час по-късно сам отиде да занесе бонбони на жертвата си.

Като навърши четири години и десет месеца, майка му го изпрати — на няколко крачки от тях — в училището-пансион на мистър Бауърз, наричан Бодси, където таксата беше пет шилинга за тримесечие. „Поверих Ви Джордж, за да го накарате да се поукроти“ — писа мисис Байрон на Бодси. Училището представляваше една мръсна стая с нисък таван, с издълбани от времето дупки на пръстения под. Там децата учеха да четат от една книга с едносрични думи. „God made man. Let us love him...“^[1] Малкият Байрон, който имаше добра памет, скоро научи наизуст първата страница и съобщи, че знае да чете. Издекламира с голям успех пред майка си малкия куплет, но когато тя отгърна втората страница и той започна отново: „God made man“, а текстът, уви, беше различен, нетърпеливата мисис Байрон удари шамар на сина си. Като се върна при Бодси, той научи, че текстът е: „God made Satan. And Satan made sin...“^[2] Много говореха за сатаната и за греха в тези шотландски училища.

Обучението на Бодси се струваше на мисис Байрон недостатъчно и тя нае на сина си двама частни преподаватели — учители от колежа. Единият беше Рос, дребен благочестив свещеник с кротък нрав, благодарение на когото детето бързо напредна и се увлече по историята. Вторият му учител беше млад меланхоличен човек, който се наричаше Патърсън; беше син на обуцар, но добър латинист. С него

Байрон започна да учи латински език и продължи религиозното си образование, тъй като Патърсън беше ревностен презвитерианец като Мей Грей. Той естествено се старееше да предаде колкото може по-достъпно за едно дете калвинистката доктрина, която самият споделяше. „Ние сме покварени по рождение, защото сме участвували в първородния грях. Някои хора могат, свързвайки се с Христа чрез Светия дух, да се издигнат до свят живот; онези обаче, които не успеят да се спасят, са осъдени на вечни страдания. А Светият дух се ръководи от избора на господата, който е предопределил за едните вечен живот, а за другите страдания.“ Това караше седемгодишното дете да потъва в дълбоки размишления. Между избраните ли беше то или между осъдените? Сигурно Байронови и Гордънови, с техния буен нрав, почти всичките са били прокълнати. Самият той понякога чувствуваше как неволно в него са надига внезапен гняв: кръвта се качваше в лицето му и в един миг той не знаеше какво прави. Дали не го завладяваше тогава демонът? А в други моменти се чувствуваше толкова благодушен, толкова добър. Всичко това беше ужасно. Но вярно ли беше?

Живият му ум следеше с увлечение събитията около Френската революция, които разделяха хората на малкия шотландски град на две групи. Статиите в абърдийския вестник имаха заглавия като: „Бягството във Варен^[3]“, „Дантон“; местните новини бяха сведени до една колона. Мисис Байрон, като разорена аристократка, а освен това възприела либералните идеи на баба си Дъф, изповядваше напредничави политически възгледи. Тя писа на зълва си, мисис Ли, във Валансиен: „Силно ме интересува какво правят французите, но предполагам, че Вие и аз сме от два противоположни лагера, защото аз съм пълна демократка и не считам, че кралят заслужава да бъде възвърнат след неговото предателство и клетвонарушение. Разбира се, и народът е извършил грешки, но ако другата страна беше победила, нямаше да бъде по-малко жестока.“ Малкият Байрон беше като майка си — на страната на народа. Впрочем той самият вече четеше много. Книжарят Браун заемаше за прочит най-новите книги. Мисис Байрон, въпреки бедността си, се бе абонирила в неговата читалня. Синът ѝ я молеше да му носи всички книги по история на Рим, на Гърция и на Турция. Той четеше също с приятно чувство на страх и разказа за „корабокрушението на дядо“. Около него се говореше за война.

Доброволци се подготвиха на площада. „Първите му мечти бяха за военна слава.“ „Бих искал — казваше той — един ден да поведе кавалерийски полк... Ще облека войниците си в черно и ще им дам черни коне. Хората ще ги наричат Byrons Blacks^[4] и ще слушат за подвизите им.“

Един ден през 1794 г., когато мисис Байрон беше отишла на чай у едни съседни, някой я запитва дали знае, че синът на лорд Байрон бил починал. Тя подскочи. Стори й се невероятно толкова млад човек да умре така внезапно и още по-невероятно синът й да става наследник на титлата, на Нюстед, на всички семейни имоти, без някой да я уведоми. И все пак беше вярно. Синът на лорд Байрон беше умрял в Корсика при обсадата на Калви. И сега между сина на капитана и титлата перимаше вече само един полусмахнат старец, който водеше битки в нюстедското езеро срещу прислужника си или, легнал на пода в кухнята, караше щурците да тичат по корема му. Майката на наследника писа на мисис Ли едно остро писмо, в което изразяваше възмущението си от поведението на семейството към нея. Какво унижение — да научи такава новина от чужди хора. Лорд Байрон сега можеше поне да помогне на майката на бъдещия глава на семейството да даде на сина си подходящо за общественото му положение образование. Но лорд Байрон само изпитваше злорадо удоволствие при мисълта за „това малко момче от Абърдийн“, куцо и бедно, което нетърпеливо чака смъртта му. Така че той не отговори на писмата на мисис Байрон и продължи да опустошава по най-дивашки начин имението и цялото наследство на Байронови.

Въпреки гнева си мисис Байрон трябваше да се откаже от намерението да изпрати сина си в аристократическо училище и го остави да продължи учението си в абърдийнското училище. Всъщност то бе училище със здрави традиции, основано още през 1256 година — безсъмнено едно от най-старите в трите кралства. Старинните сгради бяха със сламени покриви. Там се изучаваше най-вече латински език — по пет часа на ден. Почти всички ученици бяха доста бедни; не разполагаха с повече от пени на седмица. Джордж Байрон си спечели бързо славата на отличен играч на топчета. Другарчетата му го обичаха, макар че в началото ги бе стреснал с чувствителния си и буен характер. Портриерът на училището често мъмреше това момче с червени коси и червено палто, което, накуцвайки, идваше да му се

подиграва. Хората от града го наричаха „куцото дяволче на мисис Байрон“. „Много умно момче — казваше един от учителите му, — но трудно се води.“ Въпреки недъга си той беше много смел, „винаги готов нанася удари, отколкото да получава“. Макар че краката му бързо се уморяваха, той се бе научил да издържа на дълъг бой, изправен на пръсти. Веднъж едно момче го беше обидило и малкият Байрон му обеща, че ще му го върне, защото не можеше веднага да се сбие с него. Следващата седмица го спря на улицата и здравата го наби. Като се прибра в къщи, Мей Грей го запита защо е запъхтян, а той отговори, че е изпълнил едно свое обещание, защото е Байрон и защото девизът на семейството му е *Crede Biron*. Извън заниманията в училище той взимаше уроци по писане и по френски език без особен успех. Но четеше много повече от другарите си. „Никога не ме виждаха, когато четях, а все когато скитах, правех бели или играех. Всъщност аз четях, докато се хранех, четях в леглото и в часовете, в които никой не четеше, но бях прочел всичко, което можеше да се прочете на петгодишна възраст.“ Библията бе развила у него влечение към Ориента и той особено много обичаше да чете „Хиляда и една нощ“, спомените на барон дьо Тот за посланичеството му в Турция, писмата на лейди Мери Уъртли Монтъгю и „Зелуко“ на доктор Муър.

„Зелуко“ беше моден роман, чийто герой бе държал в напрежение Джордж Байрон немалко безсънни нощи. Като него Зелуко изгубил баща си още в своето детство. Останал сирак, той бил „избухлив като барут и отговарял с гръм и мълнии на най-малкото предизвикателство“. Зелуко отглеждал едно опитомено врабче, обичал го и въпреки това един ден го убил. Накрая Зелуко, станал вече мъж, удушил и собственото си дете. Тази история и очароваше, и плашеше Байрон. Той се страхуваше да не би самият да е като Зелуко и изпитваше удоволствие от такъв страх. Някои Гордънови са били чудовища, страшни като Зелуко.

Когато учителят му по немски го накара да преведе „Смъртта на Авел“ от Геснер^[5], той се зарадва, че ще прочете отново онази мрачна история за Каин, която не го оставяше на мира. Трагедията се оказва скучна и докато я превеждаше, Байрон мислеше, че освобождаването на света от такъв глупав човек, какъвто беше Геснеровият Авел, не можеше да бъде престъпление. Но въпросът за „Каин“ продължаваше да го измъчва. Малкият, жаден за справедливост мозък жалеше

прокълнатия. Защо господ беше позволил на Каин да убие брат си? Защо господ позволяваше и на Джордж Байрон да изпитва понякога желание да бъде жесток, безбожен? Мислеше непрекъснато за червените пламъци на ада. Имаше живо въображение. В училище другарите му на драго сърце го слушаха, когато импровизираше разни истории, които черпеше от книгите. Веднъж през зимата снежен ураган задържа учениците под един случаен подслон, но те забравиха за студа, когато Байрон взе да им разказва приказки от „Хиляда и една нощ“.

През 1796 година, след като бе преболедувал от скарлатина, майка му го заведе да прекара няколко дни в един чифлик. Малкият Байрон хареса потъналите в синя мъгла планини, дивата хубост на долината Дий и на самотната планина Локнъгар, чийто връх понякога сякаш се извисяваше над снежнобелите облаци. Той обичаше да скита, куцукайки с усилие, сред скалите с причудливи форми в подножията на водопадите и караше местните хора да му разказват за неговите буйни и размирни прадеди. Самият той тогава ходеше облечен с шотландско карирано наметало и шотландско кепе на главата. Чувствуваше се истински шотландец. Една детска любов към дъщерята на чифликчията го привързваше още повече към тази долина. Любимата му се наричаше Мери и имаше дълги златисти къдрици. В нейно присъствие той изпитваше сладостно вълнение. Чувствеността му беше силна и преждевременно развита като неговата свръхчувствителност.

Още на деветгодишна възраст той бе открил, че в присъствието на някого човек може да се чувства безкрайно щастлив. Като се върна в Абърдийн, той се влюби в братовчедка си Мери Дъф, момиченце с очи с лешников цвят и тъмнокастени коси. Байрон се възхищаваше от красивото ѝ лице и не можеше да си представи, че би могло да има друго, по-красиво от него. Обичаше да се разхожда с нея, да сядат до нея и нежно да я милват. Вече мислеше единствено за лицето и за роклите на братовчедка си, не можеше да спи и говореше непрекъснато за Мери Дъф. Когато не беше с нея, измъчваше майка си да ѝ пише и тъй като любовта даваше такава сила и бодрост на детето, ще не ще, Катърин Байрон вдигаше рамене и ставаше секретарка на сина си.^[6]

Ах, колко влюбен и колко плах беше той! При мисълта за куците си крака, за скокливата си походка, се чувствуваше смешен, засрамен. Искаше му се да се скрие, да изчезне. От сантиментален и мечтателен, без видима причина, понякога ставаше като диво зверче. След дълго мълчание правеше нещо грубо и необяснимо. Веднъж, както се хранеха на масата, той взе един нож и така силно го опря в гърдите си, че майка му изпадна в ужас. Причините за тези изблици много трудно можеха да се отгатнат, защото беше злопааметен и много дълго време хранеше озлоблението си. Често пъти поводът за подобен пристъп на гняв се коренеше в отминало преди седмици събитие.

През 1798 година, когато детето беше вече на десет години, един ден пристигна вестта за смъртта на господаря на Нюстед. Лошият лорд беше напуснал земния свят. За кой ли кът на ада? Малкият Джордж Гордън Байрон ставаше шести лорд Байрон. Когато пристигна новината, той беше на училище. Уведомен без съмнение от мисис Байрон, учителят изпрати да го извикат, почерпи го със сладкиши, вино и му каза, че след като неговият скъп прачичо е починал, сега той става лорд. Виното, сладкишите и изпълненият с уважение тон на учителя му дадоха ясна представа за неговия нов сан. Вечерта, когато се прибра в къщи, изтича пред огледалото и попита майка си дали вижда някаква разлика в него, защото той самият нищо не забелязвал. На другия ден сутринта в училището със сламения покрив, при проверката на учениците, учителят, като погледна момчето, не го извика вече „Байрон“, а „Domine de Byron“^[7]. Той не можа да отговори с „Adsum“^[8] и се разплака.

Сега трябваше да напуснат Абърдийн, за да отидат да получат наследството, и през есента на 1798 година мисис Байрон, синът ѝ и Мей Грей тръгнаха за Нюстед. Преди заминаването тя продаде покъщнината си; за цялото имущество на майката на младия Байрон получиха седемдесет и четири лири, седемнадесет шилинга и седем дение.

[1] Господ създаде човека. Нека го обичаме (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Господ създаде сатаната. И сатаната създаде прегрешението (англ.). — Б.пр. ↑

[3] Град в Североизточна Франция, където през 1791 г. Луи XVI е заловен по време на своето бягство. — Б.пр. ↑

[4] Черните Байроновци (англ.). — Б.пр. ↑

[5] Саломон Геснер (1730–1788) — швейцарски поет и художник.
— Б.пр. ↑

[6] Бележка на Хобхаус: „По повод ранното развитие на подобни наклонности у Байрон знам една малко неудобна за разказване и далеч не така романтична, но по-интересна история от любовта с Мери Дъф“. — Б.а. ↑

[7] Господар, господин (лат.). — Б.пр. ↑

[8] Тук съм, присъствувам (лат.). — Б.пр. ↑

IV АБАТСТВОТО

От тримата пътници най-силно се наслаждаваше на това романтично пътуване несъмнено най-младият. Впечатлителен, интелигентен, той просто поглъщаше с очи езерата, просторните, обрасли с изтравниче шотландски поля, зелените ливади и гъстите гори на Англия. Когато минаха близо до Локлийвън, мисис Байрон разказа на сина си историята за бягството на кралица Мария и му напомни, че той също произлиза от рода Стюърт. Значи, той беше лорд Байрон и отиваше да встъпи във владение на имотите си? Това му се струваше така чудновато, като историите от „Хиляда и една нощ“.

На няколко мили от Нотингам колата навлезе в Шъруудската гора. Една бариера принуди пътниците да спрат: за да се премине през Нюстед, плащаше се такса. Пред тях се издигаше огромен дъб, спасен от брадвата на Лошия лорд благодарение на благоразумни съседи, отдясно беше желязната врата, през която се влизаше в парка. Мисис Байрон се престори, че не знае къде се намира и със скрито задоволство попита жената при бариерата кому принадлежи този замък. Тя отговори, че собственикът, лорд Байрон, наскоро е починал. „А кой е наследникът?“ — „Казват — отвърна тя, — че било някакво момче, което живеело в Абърдийн.“ — „Ето го новия лорд, да го благослови бог!“ — възкликна тогава Мей Грей и като се обърна към седналия на коленете ѝ малък лорд, го целуна.

Колата премина през сечищата, през малката борова гора и изведнъж, понеже алеята завиваше, пред тримата пътници се откри Нюстед. На брега на едно голямо езеро, наполовина покрито с тръстики, се издигаше изящната готическа сграда на абатството, сива на сивото небе, спокойна, съвършена. Като всяко надарено с богато въображение дете, в мечтите си Байрон си бе създал своя представа за мястото, в което би желал да живее и владее. Нюстед се оказа по-красив от мечтите му.

Жените слязоха от колата; старият прислужник Джоу Мъри излезе да ги посрещне и ги поведе да разгледат къщата. Всичко беше

порутено. Покриви, стени, подове не бяха поправяни от години. Безпорядъкът и мръсотията бяха невероятни. За да се оправдаят, прислужниците започнаха да разправят за безумствата на стария лорд. Малкото момче надаваше ухо. При разказа за странния начин на живот на този старец мизантроп, в душата му трепнаха непознати струнки. „Той винаги носеше оръжие, по един пистолет във всеки джоб...“ Как добре разбираше всичко това момчето; несигурно в краката си, то винаги се страхуваше, че при някое сбиване с другарите му тялото му можеше да му изневери; а пистолетът беше оръжието, с което се възстановяваше равновесието между него и силните. От седемгодишна възраст то носеше детски пистолети в джобовете си. Разказът за дуела с Чауърт му направи също силно впечатление... „И като насочил сабята, той го промушил...“ Ето че беше вярно. Старият Мъри им показва голямата алея, Сватбената, която водеше до къщата на Чауъртови, до Анзли. После им разказа за щурците: „След смъртта на милорда те напуснаха Нюстед — бяха толкова много, че цялото преддверие почерня и ние ги избивахме със стотици...“ Да, щурците бяха изгубили господаря си, странния, зъл магьосник, който ги дресираще със сламките... Колко мрачно и същевременно колко славно беше това негово семейство. Слушайки стария прислужник, докато се разхождаше с него из стаите („В тази има призраци; понякога тук са виждали монах с черна качулка... Тук е била трапезарията им, а тук кухнята... Тази глава на сарацин, гравирана на стената, напомня Рупърт Байрон, умрял при кръстоносен поход...“), Байрон усещаше, че влиза вече във владение на това наследство, по-реално от всякакви къщи и поля, по-важно от нечий сиво-сини очи и коси с меден цвят; усещаше неразривната връзка с прадедите си.

Още при тази първа среща Байрон така силно се привърза към Нюстед, както се бе привързал към Мери Дъф. Той обиколи и разгледа със стария Мъри сводестите коридори, манастира, алеите, потоците и изворите. Посади един жълд в земята и заяви, че това ще бъде неговият дъб. Искаше му се никога вече да не напуска това приказно място, но мисис Байрон разбираше, че е невъзможно да се живее в тази разрушена къща. Да се възстанови абатството, беше трудна работа. Имуществото на Байрон, пер на Англия, тъй като беше още малолетен, се намираще под разпореждането на кралските власти и майката не можеше да се впуска в големи разходи. Освен това богатството се

състоеше в недвижими имоти, а не в налични пари. Докато не бъдеха проверени всички сметки, мисис Байрон, въпреки че беше майка на млад благородник, щеше да продължава да живее само със своите сто и петдесет лири. Тя повери делата на сина си на адвокатата от Лондон Хансън, който някога, по време на раждането на детето, се бе грижил за нея, и след няколко дни напусна Нюстед, за да се пресели в Нотингам.

Мисис Байрон се настани в аристократичната част на града, близо до замъка, на една тясна и мрачна улица. Апартаментът бе твърде малък и не по-хубав от жилището им в Абърдийн. Това бе голямо разочарование за детето: палатът от вълшебните приказки се бе превърнал в тиква. В този непознат град то бе по-нешастно, отколкото в Шотландия. Мисис Байрон трябваше да пътува многократно до Лондон, за да прави постъпки пред краля за пенсия на младия лорд до навършване на пълнолетието му. Оставяше го в Нотингам на грижите на Мей Грей. Но Мей Грей не заслужаваше това доверие. Хансън, който пристигна от Лондон, за да се запознае с младия лорд, своя клиент, веднага се привърза към детето. Той разпита съседите и остана възмутен от онова, което научи. „Уверявам Ви, госпожо — писа той на мисис Байрон, — че не бих си позволил да се меся в семейните Ви работи, ако не считах за абсолютно необходимо да Ви информирам за поведението на Вашата прислужница, мисис Грей... Моят уважаем малък приятел, въпреки склонността си към сдържаност, не можа да се стърпи да не ми се оплаче от лошите ѝ обноси с него... Каза ми, че тя непрестанно го бие, понякога така жестоко, че чак костите го болели, че води в апартамента хора от най-долна среда, че излиза късно вечер и често го оставя да си ляга сам, че се качва в пощенската кола и спира във всяка кръчма, за да пие заедно с кочияшите... Аз силно се привързах към лорд Байрон и се надявам, че няма да ме считате само за негов адвокат, а и за негов приятел. Представих го на лорд Грантли и на брат му, генерал Нортън, които останаха очаровани от него, както впрочем и всички хора, и ще ми бъде много мъчно да гледам благородния си малък приятел изложен на недопустимо грубото отношение на една слугиня. Той притежава интелигентност, пъргав ум и точност в преценките, твърде рядка за едно тъй младо същество. Напълно достоен е да общува с възрастни хора и трябва много грижливо да се подбират онези, които ще живеят с него.“

Хансън имаше право. Малкият лорд показваше умствени способности, твърде редки за дете на неговата възраст. Трудният живот често ускорява умственото развитие. Щастливото дете живее спокойно и просто приема истината от родителите си, но дете, което е отрасло сред шума на кавгите, започва да съди родителите си и да си изгражда само представа за света, която често пъти е твърде груба и реалистична. Мей Грей му беше разправяла, че лошите хора са обречени на вечни мъки. Ако тя наистина го вярваше, щеше ли да смее да води такъв живот? Без съмнение всичко това беше лъжа. Измислица за възрастни хора. Но може би Мей Грей беше обречена на вечни мъки като Каин? Ако беше така, нито кочияши на пощенски коли, нито кръчми можеха да променят нещата. Но тогава господ беше несправедлив. В кое да вярва? Защо той, невинният, страдаше? Откак синът ѝ бе станал лорд Байрон, мисис Байрон се чувствуваше поугнетена от куцането му. Бяха ѝ препоръчали един знахар от Нотингам на име Лавиндър и тя му повери недъгавото момче. Този Лавиндър беше грубиян. Цялото му лечение се състоеше в насилствено извиване на стъпалата на детето и стягането им в някакъв дървен уред. Докато траеха лечебните процедури, Байрон вземаше уроци по латински от един американец, мистър Роджърс, милостив човек, който, докато четеше заедно с ученика си Вергилий и Цицерон, се измъчваше, като виждаше болезнения израз върху лицето на детето, причинен от инструментите за изтезание на Лавиндър. „Мъчно ми е, милорд, като Ви гледам да страдате.“ — „Не се безпокойте, мистър Роджърс, ще се старая да не показвам много, че ме боли.“

И Роджърс, като Хансън, веднага се бе привързал към това смело дете. Не беше обикновено нещо да срещнеш ученик на десет години, който иска да учи повече от определеното. „Мистър Роджърс — писа Байрон на майка си — би могъл да ми дава урок всяка вечер... Препоръчвам Ви да се съгласите с този мой план, защото иначе ще бъда наречен или по-скоро белязан с името мързелив ученик, което Вие добре знаете, че никога не ще понеса.“ Дори съседите страдаха при вида на това дете с пламенна душа, оставено в ръцете на Мей Грей и на Лавиндър. Той пък по време на сеансите с масажа се забавляваше да изпраща малкия лорд да му купува бира. Цял Нотингам с възмущение гледаше как господарят на Нюстед, накуцвайки, пресича улиците и носи предпазливо еднолитровата бира на лечителя.

Въпреки всичко Байрон оставаше весел. Дори на мъчителя си откъщаваше със закачки. Лавиндър, надут невежа, претендираше, че знае всички езици. Един ден детето надраска върху лист хартия буквите от азбуката, като ги разположи наслуки във форма на изречение, постави написаното пред грубиянина и го запита кой език е това. „Италиански“ — отговори учителят и Байрон избухна в победоносен смях. Измамници, ето какво представляваха и Лавиндър, и Мей Грей. Омразата към лицемерието ставаше едно от най-силните чувства на Байрон.

Най-после мисис Байрон получи от краля пенсия за сина си от триста лири, която щеше да ѝ позволи да живее заедно с него в Лондон. Джон Хансън потърси подходящо за Байрон училище; избра това на доктор Глени и успя да убеди лорд Карлайл, братовчед на Байрон (майка му беше сестра на адмирала) да стане настойник на детето. Лорд Карлайл беше на младини необикновен денди, който отиваше специално до Лион, за да си купува жилетки от бродирана коприна; беше публикувал оди, трагедии; после, след като се бе оженил, бе започнал сериозна политическа кариера и беше станал генерал-губернатор на Ирландия, а след това и министър. Може би той щеше да вземе присърце настойничеството на Байрон, ако мисис Байрон беше по-различна. Но още първата среща на изтънчения елегантен аристократ с тази шумна, раздразнителна и малко смешна жена бе достатъчна, за да определи отношенията им. Мисис Байрон сметна Карлайл за надменен позъор и побърза да го причисли към „неприятелите“ си, а благородният лорд съжали за доброто си намерение и реши да се среща колкото може по-рядко с тази жена, която миришеше на уиски, обличаше се лошо и говореше английски с твърд акцент.

Доктор Глени, новият учител на Байрон, също скоро получи впечатление от особения характер на мисис Байрон. Както всички, които влизаха в допир с младия лорд, така и той веднага прояви към детето силна симпатия, примесена с уважение. Той се възхищаваше от недъгавия малък човек, който полагаше такива усилия да не бъде по-назад в атлетическите упражнения от най-силните момчета в училището. Обичаше да разговаря с него, защото малцина ученици на неговата възраст бяха прочели толкова много. Намираще го оригинален. Детето рецитираше стихове, познаваше поетите и в

неделя изучаваше Библията със страстно увлечение, което доказваше, че тя бе за него нещо като приятел. Другарите му също го обичаха, но го наричаха „Стария английски барон“, защото той говореше прекалено много за старата си титла, и се смееха, когато в училището пристигаше дебелият жена с пълните ръце, окичена с бижута, за да разговаря гръмогласно с доктор Глени. „Байрон — казваха по-дръзките, — майка ви е луда.“ — „Знам“ — отговаряше той мрачно.

Не можеше да се каже, че мисис Байрон не обичаше сина си, но, разбира се, по свой начин, и може би ако лорд Карлайл и доктор Глени я бяха опознали по-добре, щяха да гледат на нея по-снизходително. Може би щяха да разберат, че за бедното положение, в което се намираще, тя проявяваше героизъм и великодушие, когато можеше, но тя ги дразнеше прекалено много, за да имат желание да се занимават с нея. Понякога в съботен ден тя отвеждаше сина си внезапно в къщи и го задържаше там, пренебрегвайки училищния правилник. Доктор Глени се оплака на лорд Карлайл, който веднъж се опита да се намеси, но като се сблъска с гордъновския гняв, писа на доктора: „Не желая никога повече да имам нещо общо с мисис Байрон, оправяйте се с нея, както можете.“

Мнението на учителите и съучениците му за майка му засили чувството, което отдавна вече се бе породило у Байрон от собствени наблюдения — едно мълчаливо и безмилостно презрение. Да, мислеше си той, тя е луда. Чувствуваше се отговорен за нея, сърдеше се на майка си за това, че не може да бъде нежен към нея, защото разбираше, че нежността му е безплодна. Като малък се страхуваше от нея. Сега я презираше. Когато изпаднеше в ярост, тя започваше да го гони из цялата къща и колкото тъжно, толкова и смешно бе да гледаш как красивото куцо ангелче бяга пред дебелият джудже.

През ваканцията Байрон бе ощастливен от една нова любов — детински чиста и силна — към неговата братовчедка Маргърит Паркър, „едно от най-красивите същества с неуловимо очарование“. Тя беше тринадесетгодишно девойче с черни очи, дълги мигли и лице на гръцка статуя, образ, който Байрон никога не можа да забрави. „Не си спомням почти нищо, което би могло да се сравни с ефирната хубост на моята братовчедка или с благия ѝ характер, на който се радвах по време на късия период на нашата близост. Тя сякаш бе изваяна от къс от небесна дъга и излъчваше само красота и нежност. Любовта ми към

нея имаше обичайните си последствия — не можех да спя, не можех да ям, не можех да си почивам.“ Опита се да напише стихове за нея. За него тя беше като възплъщение на оная невинна божествена доброта, която винаги несъзнателно бе търсил у хората, за да успокои прекалено пламенната си душа, и я бе намерил в две деца.

През ваканцията на същата тази година — 1801 — мисис Байрон посети в един курортен град някаква известна по онова време ясновидка, мисис Уилямс, която ѝ каза, че е майка на куцо момче, че то ще се жени два пъти, вторият път за чужденка, и че двата опасни периода за живота му са двадесет и седмата му и тридесет и седмата му година. Това предсказание, за което говориха пред Байрон, му направи силно впечатление.

V „ХАРОУ“

През 1801 година бе решено Байрон да постъпи в голямо училище, както подходеше на общественото му положение. Избраха „Хароу“. Хансън лично го заведе там. Училището не беше далече от Лондон; от високия хълм, върху който сред големи дървета се издигаха на групи тухлените сгради, се откриваше широка панорама от реки и гори, в дъното на която невидим лежеше градът. За Байрон, който беше тогава на тринадесет години и половина, изкачването към тези нови за него места беше силно вълнуващо. Как ли щеше да приеме жестокият и подигравателен свят това кучо и недостатъчно образовано момче? Разбира се, той беше лорд Байрон, но бяха му казали, че никой няма да държи сметка за това; американският посланик наскоро бе изпратил сина си в „Хароу“ тъкмо „защото то бе единственото училище, в което никакви специални привилегии не се отдават на ранга“.

Headmaster^[1] на „Хароу“ от петнадесет години беше доктор Джоузеф Дръри, енергичен мъж на около петдесет години, който бе създал високия престиж на училището. Красноречив, интелигентен, той никога не се ядосваше и посвещаваше голяма част от времето си на разговори и разходки с учениците. „Истинско удоволствие беше — спомня си един от тях — да бъдеш мъмрен от доктор Дръри.“

Хансън представи Байрон на Дръри и каза, че образованието на детето е било занемарено, но че то има забележителни качества. Докторът благодари на адвоката, изпрати го и след заминаването му заведе Байрон в кабинета си, където се опита да научи нещо за учението му и за развлеченията му. „Скоро открих, че ми бяха поверили едно диво планинско жребче. Но очите му изразяваха остроумие.“ Дръри забеляза, че най-силно развитото чувство у новия му жребец беше гордостта и че се страхуваше да не бъде поставен в по-долен за възрастта му клас поради лошата му подготовка. Стариият учител му обеща, че известно време ще бъде занимаван частно от един преподавател, за да се изравни с връстниците си. Това, изглежда, малко поуспокои новодошлия.

Първите дни в училището не бяха щастливи за него. Изненадващо би било сред триста и петдесет ученици да не се намерят неколцина, които да не се подиграват на едно сакато, свенливо по природа и гордо момче. Състоянието на краката му не се бе подобрило; трябваше да носи специален вид обувки, които майка му поръчваше в Лондон на един известен обуцар, Шелдрейк. Понякога сутрин той се събуждаше, усещайки, че съучениците му потапят петите му в леген с вода — груб намек за грижите, които трябваше да полага. Той може би щеше да усмири мъчителите си, ако се държеше по-покорно, но самият той далеч не беше покорен. Като дете, останало отрано без баща, твърде скоро се бе научил да ненавижда всякакво господство. Неговият ум не му позволяваше да се подчинява на хора, чиито слабости е открил, а гордостта му забраняваше да се прекланя от благоразумие там, където не изпитваше уважение. Майка му бе внушила у него обич към идеите на Френската революция и Байрон хранеше истинско възхищение към Бонапарт, войника на Републиката; беше донесъл в училището малък бюст на Първия консул и го бранеше с цялата сила на юмруците си от своите съученици — патриоти. Понеже недъгът му го караше да се страхува от презрение, той се държеше високомерно, нападателно и недоверчиво. Беше малко пълен, но имаше красиво лице и очи, линията на веждите му беше изящна, а косите — червеникаворуси и къдрави. Пламенността, която влагаше във всичко, беше учудваща. Той работеше само по вдъхновение, но имаше ли настроение, можеше да напише наведнъж тридесет или четиридесет стиха на латински в хекзаметър. Не учеше уроците си, но понеже много четеше, общите му познания бяха широки. Беше начетен и мързелив.

Първото завоевание на Байрон в училище бе прекрасният доктор Дръри. Няколко опита бяха убедили директора, че това породисто конче можеше да се води по-лесно с копринен шнур, отколкото с грубо въже. Той го държеше само на тънка връвчица и бе възнаграден — Байрон силно се привърза към учителя си. Това беше първият човек с авторитет пред него, когото той считаше едновременно за строг и справедлив. Впрочем той имаше голяма нужда от справедливост. Чувствуваше (децата винаги усещат тези неща като възрастните), че Дръри се възхищава от него. Лорд Карлайл покани доктора да отиде да поговорят за възпитаника му. „Той има дарби, милорд, които ще

добавят още блясък към титлата му“ — каза докторът. „Наистина ли?“ — възкликна лорд Карлайл, изненадан и сякаш не много доволен.

След учителя и учениците се поддадоха постепенно на очарованието на Байрон. Това очарование беше твърде сложно и се открояваше най-вече в безрезервната му смелост както в думи, така и в дела. Това неспособно да лъже момче бе изпълнено с достойнство. В цялото училище никой не се биеше така всеотдайно като него. В поведението му имаше нещо рицарско. Той се бе привързал към едно дете, Уилиям Харнис, куцо като него. Когато видя, че един по-голям и по-силен ученик тормози Харнис, Байрон му каза: „Харнис, който и да Ви безпокои, само ми кажете и аз ще се разправя с него.“ Роберт Пийл беше тогава в „Хароу“ едно нещастно момче с привидно надменно поведение. „Но какво друго можеше да се очаква от дете, което знаеше наизуст речите на Пит^[2] и живееше в един свой свят?“ Горделивостта на малкия Пийл дразнеше училищните тирани и те се отнасяха враждебно с него. Веднъж един от неговите мъчители се нахвърли да го бие с тояга — ударите се сипеха един след друг и Пийл се превиваше от болка. Байрон се приближи. Той не беше достатъчно силен, за да бие един „голям“, но със сълзи в очите и треперещ от презрение и негодувание глас попита: „Колко удара възнамерявате да му нанесете?“ — „Защо, малки негоднико — попита другият, — какво ви влиза в работата?“ — „Защото, ако нямате нищо против — отвърна Байрон, — бих поел половината от тях.“

Учениците, добри съдници на човешкия характер, след една година признаха, че Байрон е истински приятел. Въпреки физическия си недостатък той обичаше игрите и желаше да изпъква в тях. Най-много обичаше да плува и да се гмурка; във водата недъгът преставаше да му пречи. Роден бунтар и храбрец, той беше вдъхновител на всички опасни приключения. Планинският жребец обтягаше копринения конец до скъсване. Когато след някоя от тези лудории видеше, че доктор Дръри го гледа мрачно, той страдеше, защото обичаше учителя си, но не можеше да надделее над нрава си. Както едно време ръката на неговия шотландски праядо, така и неговата „имаше лоши инстинкти“. Понякога сам се учудваше на нещата, които извършваше. Кръвта му кипваше и той удряше или счупваше нещо. Как да се възпре? Той беше Байрон.

Тази първа година в училището беше трудна: в началото Байрон беше страдал, не го бяха харесали. Но недъгавостта му дори допринасяше за оформянето му като необикновена личност, която учителите отделяха от останалите ученици.

Понеже се уморяваше бързо и по природа бе мечтател, той често търсеше усамотението. Виждаха го да се отправя с книга в ръка към заобиколената от малко гробище църква на върха на хълма на „Хароу“. Там, под един бряст, беше гробът на някакъв неизвестен човек на име Джон Пийчи. Байрон отиваше и седаше на този надгробен камък, заслонен от клоните на бряста. Жената на доктор Дръри го гледаше от прозореца си как се катери с усилие по стръмната пътека. „Нашият Байрон пак се клатушка по хълма — казваше тя — като кораб при ураган, без кормило и компас.“

Чувството, което водеше Байрон към гробището, беше твърде сложно. Мисълта за смъртта отдавна го смущаваше. Наплашен още като дете от разказите за ада, той предпочиташе да мисли, че мъртвите заспиват, необезпокоявани от сънища, в такива тихи места, под разлюлените от лекия ветрец бледи листа. Наскоро бе научил за смъртта на хубавата си братовчедка Маргърит Паркър: на петнадесет години бе умряла тази, която той бе нарекъл, „най-красивото от постепенно изчезващите същества“. Мислеше за черните ѝ очи, за дългите ѝ мигли. Нима наистина бяха поставили в ковчег и бяха заровили в земята това крехко тяло, което толкова бе обичал да гледа? Учудваше го смирената тъга, която го изпълваше при тези печални разсъждения. Мислите му приемаха форма на ритмувани фрази:

*Спи в гроба тази пръст — о, дял злочест! —
която с толкова живот блестя;
живота ѝ не ще откупят днес
ни добродетелта, ни хубостта...*

Учениците, които минаваха оттам, сочеха отдалече Байрон, седнал на „своя“ гроб. Той знаеше, че ги учудва, но и учудването никога не е далеч от възхищението. В тъгата му имаше и леко кокетство.

[1] Директор или главен учител (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Уилям Пит (1759–1808) — английски държавник, министър-председател по времето на Джордж III. — Б.пр. ↑

VI ЗОРНИЦАТА

*О, Нюстед! С купол, някога
висок!*

*О, гробница на вярата в
Христа!*

*На воини и дами гроб дълбок,
чиито сенки бродят тук в
нощта...*

Байрон

През април 1803 година Нюстед бе даден под наем за пет години на лорд Грей от Рутин, млад двадесет и три годишен благородник. Байрон следователно щеше да встъпи в притежание на наследството си, когато станеше пълнолетен. Мисис Байрон беше запазила апартамента в Нотингам по желание на Байрон, който искаше да има жилище близо до любимото си абатство. Но когато настъпи лятната ваканция, лорд Грей покани Байрон да я прекара в самия Нюстед и той възторжено прие, с което силно ядоса майка си: „Моят син чудесно ми се отплаща. Дойдох в Нотингам за негово удоволствие, а сега излиза, че той мразел този град.“

Той не мразеше толкова Нотингам, колкото средата на мисис Байрон, а и как можеше да устои пред изкушението да поживее известно време в Нюстед? С голяма радост видя отново езерото, абатството и тъмната алея с тисови дървета. Лорд Грей, който знаеше, че ще пребивава в имението за кратко време, го беше занемарил напълно, но дори и в този окаян вид то имаше някаква тъжна прелест, която очароваше Байрон. Вятърът свиреше през сводестите дворове, в градината бяха избуяли тръни и бурени и задушаваша розите, а вечер прилепи летяха из параклиса с прозорци без стъкла, където триста години по-рано бяха възнасяли своите молитви към Мария

нюстедските монаси. В парка той потърси дъба, който бе посадил преди шест години, когато за първи път бе дошъл тук. Намери го. Дръвчето растеше. Това откритие му направи голямо удоволствие. Той обичаше тайнствените предзнаменования. Каза си почти сериозно, че съдбата му отсега нататък ще бъде свързана с този дъб: „Върви ли добре той, значи, и на мен ще ми върви добре.“

Байрон обичаше да седи край развалините и да си припомня за прадедите си, за Джон Байрон, който бе взел участие в кръстоносните походи, за Пол и Хюбърт, загинали в долината Креси, за Рупърт, който се беше сражавал при Марстин Муър; мислеше си, че всички те някога са били млади и мечтателни, силни и нежни, а сега — скелети, прах и кал, неуловими сенки.

Но най-голямото очарование на имението се криеше в съседството му с Анзли — голямата къща, близък на Нюстед, в която живееше мис Мери Чауърт, внучка на мистър Чауърт, станал жертва на прочутия дуел. Байрон се беше запознал със съседите си от Анзли в Лондон. Чауъртови бяха, разбира се, останали скарани с Лошия лорд до неговата смърт, но нямаха никаква причина да изпитват ненавист към едно петнадесетгодишно дете заради някаква история, с която то нямаше нищо общо. Впрочем мистър Чауърт беше вече умрял, мисис Чауърт бе се омъжила повторно, а Мери-Ан Чауърт, нейната дъщеря, не можеше да се държи зложелателно към младия си братовчед, който очевидно я намираше твърде красива.

Мери-Ан беше на седемнадесет години, с ведро лице, с тънки и правилни вежди, с разделени на път коси. Тя, естествено, съвсем не мислеше, че един сакат ученик, бил той и лорд Байрон от Нюстед, някога може да стане съпруг на мис Чауърт от Анзли. Но колежанинът притежаваше фантазия; много беше чел и не я отегчаваше. Като единствена дъщеря, тя бе израснала самотно в един огромен парк, не познаваше живота и беше съвсем наивна. Откъде можеше да знае, че прави по-голямо зло, като поощрява това младежко увлечение, вместо да го излекува още в самото начало с престорено равнодушие? И дали тя действително причиняваше повече зло така? Не е ли добре все пак младежите да имат понякога и малко по-силни усещания? Мери-Ан Чауърт приемаше благосклонно това влюбено момче и то започна да си гради най-безумни мечти. За човек, който чете непрекъснато романи и трагедии, приключението не е ли най-хубавото нещо на света?

Байронови и Чауъртови, разделени от едно убийство, бяха за него Монтеките и Капулетите на тази област; безсъмнено Мери-Ан и той бяха определени да бъдат Ромео и Жулиета на най-вълнуващата действителна драма. Тя беше малко по-възрастна от него, но какво от това? С две години. Не се ли срещат по света много семейства, при които жените са с две години по-възрастни от мъжете си? Нямаше ли да се изкуши тя да събере чрез брака си с него отново двата скъпоценни камъка на графството — Нюстед и Анзли? Дългата алея, която съединяваше двете къщи, не се ли наричаше Сватбена? Байрон се отдаваше на тези мечти с блажен оптимизъм.

Още в началото на ваканцията той свикна да отива на кон всяка сутрин до Анзли. Местността между двете имения беше прекрасна: възвишения, просторни ливади, по които пасяха големи стада и тук-там по някое голямо красиво дърво. Анзли може би не беше толкова величествено имение като Нюстед, но беше също така изящно. От стаята на Мери-Ан, която се намираше в задната част на къщата, се излизаше направо на една дълга тераса, оградена със стена, украсена в горния си край с редуващи се гирлянди, които се свързваха една с друга в каменните кълба на подпорите. Бръшлянът, който покриваше цялата тази стена, образуваше нещо като красива и гъвкава растителна драперия. От терасата се слизаше към парка по едно двойно, величествено стълбище, украсено на върха с военния герб на Чауъртови. Долу, между двете разклонения на стълбището, имаше голяма врата. Байрон, който винаги носеше пистолети в джобовете си, всеки път, когато минаваше оттам, стреляше в тази врата. Чауъртови се забавляваха да показват следите от неговите куршуми. „Тия Байронови са опасни хора“ — казваха те с усмивка. Старата вендета не само че не се смяташе за неудобна тема, но беше повод за непрекъснати шеги, свързани най-често с двамата млади. Когато предложиха на Байрон да му предоставят една стая в Анзли, за да не става нужда да се връща всяка вечер в Нюстед, той отклони поканата, като каза полусериозно, полу на шега, което му беше присъщо, че не смее, защото старите Чауъртови могат да слязат от рамките на портретите, за да изгонят един Байрон. След това една вечер той съобщи най-сериозно на Мери-Ан: „Като се връщах нощес, видях на ливадите един призрак.“ Всички се засмяха, но му предложиха да остане и от този момент нататък той прекарваше и нощите в Анзли.

Каква наслада беше за него тази ваканция. Да си лудо влюбен и да живееш под един покрив с девойката, която обичаш! Да я виждаш всяка сутрин как се появява на терасата, все още в прегръдките на съня. Да оседлаваш конете и заедно с нея да препускаш през полята. Често пъти те отиваха и сядаха на хълма, който бе на края на Сватбената алея, увенчан с диадема от дървета. Това беше най-високият хълм сред тези възвишения. Пред тях, на полегатия наклон, се простираше, леко полюлявано от вятъра, море от папрат, следвано от едно езеро, поля, гори и тук-там на огромния хоризонт се очертаваха няколко селски къщи, от чиито схлупени покриви се виеше тънък синкав дим. Мери Чауърт гледаше милваната от слънцето красива равнина, а Байрон гледаше Мери Чауърт. Той не виждаше нищо друго освен нея в цялата вселена. Това лице беше станало за него единственото достойно нещо за съзерцание. Беше го съзерцавал толкова, че повече никога да не може да го забрави. Той вече не дишаше, не съществуваше освен чрез нея. Тя беше неговото зрение, защото той следеше погледа ѝ и виждаше само чрез нейните очи. Наричаше я Зорница. Зорницата на Анзли. Когато не беше с нея, той се отдаваше на дълго мечтание, изпълнено само и изцяло от нейния образ, както някога от образа на Мери Дъф и на клетата малка Паркър.

Понякога, по време на разходките, телата им се допираха, ръцете им се докосваха. При този допир кръвта на момчето пламваше. Отидоха заедно с мис Чауърт да разгледат едни подземни пещери, до които се стигаше с лодка: „Прекоших с лодка (в която двама души можеха да се поберат само легнали) един поток, който тече под тъй ниско надвиснала скала, че лодкарят (нещо като Харон^[1]) трябваше да стои превит на две. В това пътуване ме придружаваше М. А. Ч., която отдавна обичах, но не бях ѝ го казал, макар че тя го бе разбрала и без да ѝ го казвам. Спомням си усещанията си, но не бих могъл да ги опиша, и така е по-добре.“ Едно пламенно дете може да живее години наред със спомен като този. Но вечерта на същия ден в Матлок се случи нещо ужасно. Това беше малък курортен град, където обикновено се танцуваше. Заради куцането си Байрон имаше презрително отношение към танца, което достигаше до омраза. Той трябваше да стои седнал, докато мис Чауърт танцуваше. Когато тя се върна, за да седне при него, водена от един непознат, той с горчивина ѝ каза: „Надявам се, че сте доволна от този приятел.“ На другия ден му

се откри възможност за отплата, защото малкият град се намираше до неговото имение Рочдейл и той с наслаждение показва на любимата си тридесет и двете хиляди акра земя, която щеше да му принадлежи при навършване на пълнолетието му заедно с привилегиите на титлата върху всички енории в тази област.

Мис Чауърт не виждаше ли, че зад това на вид наивно показване на имуществата се крие една голяма любов и силно желание да я спечели? Тя отгатваше нещо, но не мислеше, че е сериозно. Предпочиташе да гледа на Байрон като на брат. Човекът, когото всъщност обичаше, беше Джек Мъстърс от Колуик Хол, най-големият ловец на дивеч с хрътки и най-добрият ездач в графството. Той беше с единадесет години по-голям от Байрон, доста буен, но с прекрасно телосложение на атлет и прочут в Нотингам с това, че един ден на пазарния площад прескочил цяла редица бурета, без да събори нито едно. През есенните утрини селянките обичаха да го гледат как крачи из полята с гъвкавата си походка и души въздуха, за да разбере кога зимният мраз ще открие сезона за лов на лисици.

Когато Мери Чауърт, седнала до Байрон на Хълма с диадемата, съзерцаваше с празен и невинен поглед разлюлените от вятъра папрати, тя всъщност дебнеше да зърне в далечината коня на Мъстърс. Но една жена никога не може да устои пред изкушението да подхранва надеждите на който и да е свой поклонник. Колкото и млад, че дори и недъгав да е влюбеният в нея, тя изпитва удоволствие от чувството, че владее душата му. Мери Чауърт подари на Байрон един портрет и един пръстен. Горкото момче нямаше нужда от подобно благоволение, за да лудее по нея. Впрочем дори и да беше поискала да го отдалечи, тя сигурно нямаше да успее; той не желаше да бъде излекуван. Не се излекува дори когато претърпя най-мъчителното унижение, причинено от недъга му. Една вечер в Анзли, когато Мери-Ан вече се бе качила на първия етаж, а Байрон все още стоеше в хола, той дочу как на стълбищната площадка тя каза на камериерката: „Нима мислите, че бих могла да изпитвам някакво чувство към това куцо момче?“ Тези думи се забиха като нож в сърцето на Байрон. Той се втурна вън от къщата в тъмната нощ и, без да съзнава какво върши, тичайки, стигна чак до Нюстед. Унижение, яд, желание да умре, желание да убие — такива силни чувства го измъчваха през цялата нощ.

На другия ден Байрон се върна, но не спомена нищо за това, което беше чул. На петнадесет години той вече изпитваше онази мъчителна потребност от едно същество, което може да те накара да понасяш по-скоро всичко, отколкото да се откажеш да виждаш лицето му, да чуваш гласа му, да докосваш ръката му. Той беше така лудо влюбен, че през септември, на края на ваканцията, направо отказа да се върне в „Хароу“. Мисис Байрон го подкани да тръгва; тя не одобряваше общуването му с тези Чауъртови. „Знам — писа ѝ той, — че дойде времето да се връщам в «Хароу». Това ще ме направи нещастен, но ще се подчиня. Искам само (и Ви моля да се съгласите) да остана още един-единствен ден и ви давам честната си дума, че после ще тръгна веднага — още вечерта или следобеда. Съжалявам, че не одобрявате избора на моите приятели, които са все пак най-високопоставените хора в това графство и равни на мен във всяко отношение, но аз моля за разрешението Ви да избирам сам за себе си. Никога няма да общувам с хората, с които се виждате Вие, но моля и Вие да не общувате с моите приятели.“ Крайно самоуверено писмо за момче на петнадесет години. Мисис Байрон му разреши да остане и този ден.

Но Байрон не замина нито на другия ден, нито през другата седмица, нито през следващите петнадесет дни. На 4 октомври доктор Дръри, силно изненадан, запита Хансън с писмо какво става с неговия ученик. Хансън се обърна към мисис Байрон и получи следния отговор: „Разбирам колко сте изненадан и вие, и доктор Дръри, че Байрон не се е върнал още в «Хароу». Истината е, че аз не мога да го накарам да се върне в училището, макар от шест седмици да правя всичко, което е във възможностите ми. Той не страда от нищо друго, а от любов, една отчаяна любов, най-лошата от всички болести според мен. С една дума, малкият обича до лудост мис Чауърт и не е бил при мен и три седмици от ваканцията си, защото прекарва цялото си време в Англи. Дори синът ми да беше на подходяща възраст и дамата да не беше сгодена, пак не бих била съгласна с тази връзка. Всичко това ми причинява голямо безпокойство.“

Байрон отсъства от училището целия първи срок и се върна едва през януари 1804 година. Тези три месеца на просрочка не бяха щастливи за него. Беше се спречкал сериозно със своя гост и наемател лорд Грей по някакви неизвестни причини, които упорито бе отказал

да разкрие пред майка си и дори пред Хансън. Този разрив не му позволяваше повече да се върне в Нюстед. Байрон не искаше да бъде заедно в едно помещение с лорд Грей и веднага излизаше от къщата, в която бе влязъл той. А любовта му към Мери Чауърт ставаше все по-нещастна. Греша всеки пренебрегнат поклонник, когато настоява да запази поне присъствието на тази, която обича. Мълчанията, изпълнени с подозрения, враждебните намеци правят мъчителни и дълги тези извоювани часове. Такава беше всъщност неговата любов, онова чувство, което той бе вярвал, че ще бъде тъй хубаво. Когато през януари си тръгна, беше почти щастлив, че се връща в „Хароу“. Съжеляваше единствено за това, че се отдалечава от скъпия Нюстед; отиде да зърне отдалече абатството и написа една елегия за заминаването си:

*Сбогом, сенки на храбрите! С вас се сбогува,
надалеч заминавайки, вашият внук.*^[2]

[1] В древногръцката митология лодкар в ада, който прекарвал душите на мъртвите по река Стикс. — Б.пр. ↑

[2] Превод на стиховете — Любен Любенов и Григор Ленков. ↑

VII

РОМАНТИЧНИ ПРИЯТЕЛСТВА. ЗНАТНАТА ВДОВИЦА.

Имението Анзли беше изгубило привлекателността си; училището „Хароу“ не изглеждаше толкова противно. За Байрон вече бяха приключили неприятните задължения от първата година. Доктор Дръри, който не му се сърдеше за тримесечното бягство, го бе включил в една малка група от избрани ученици, на които самият той преподаваше гръцки и латински. Двамата му приятели и бивши събратя по мъчение — Том Уайлдман и Лонг — бяха също като него получили старшинство. Сега и той на свой ред имаше право на fags^[1]. Но бе далече от желанието да се отнася с момчетата така, както по-големите се бяха отнасяли с него. Събра около себе си чудесни деца; нищо не му беше по-приятно от възможността да покровителствува млади и слаби същества; това ласкаеше гордостта му и задоволяваше нуждата му от нежност. Лорд Клеър беше негов любимец, но обичаше също и дук дьо Дорсе, и лорд Делъуор, и младия Уингфийлд. Защищаваше ги пред по-големите ученици, станали отговорници. Като разбра, че Уайлдман е поставил името на лорд Делъуор в списъка за наказанията, Байрон му каза: „Уайлдман, виждам името на Делъуор в списъка ви. Моля ви да не го биете.“ — „Защо?“ — „Защо? Не знам. Може би защото и той е пер. Във всеки случай ви моля да не го закачате.“

Авторитетът му в училището растеше. Избраха го да декламира пред публика в Деня на словото, голям училищен празник. „Лорд Байрон: Latinus, ex Virgilio“ — пишеше в програмата. Всички знаеха, че той съчинява стихове. Когато се отправяше по тясната пътека към гробището, за да се изкачи до „своя“ гроб, ученици и учители го гледаха с искрена обич. Отгатвайки дарованието му, доктор Дръри с право бе очаквал, че подигравчиите ще станат снизходителни към прищевките му. Цял двор от красиви юноши се възхищаваше от Байрон.

*Веселата банда,
която ме избра за неин повелител;
и в нейните игри навред аз бях призван да
бъда неин пръв съветник и сетен подбудител.*

Защо го обичаха? Може би тъкмо защото беше трудно да си приятел с него. Рязката му, пронизваща откровеност и своенравният му характер караха другите да се смуцават от него като от жена. Внезапните му настроения изненадваха. Приятелството с него беше неспокойно. Любовта го бе разочаровала и сега той търсеше спасение в някое друго чувство, в което влагаше същата сила. „Приятелството, което в света е само едно чувство, в манастирите е страст“, беше подчертал той в една книга от Мармонтел^[2]. Дори към любимеца му лорд Клеър приятелското чувство на Байрон не беше спокойно и постоянно. Той се показваше ревнив, пламенен, взискателен. Заети с учение, „големият“ Байрон и „малкият“ Клеър си пишеха по няколко пъти на ден. Байрон упрекваше Клеър, че е извършил ужасно престъпление, наричайки го „мой скъпи Байрон“ вместо както обикновено „мой много скъпи“. Друг ден правеше сцена на ревност на приятеля си, защото му изглеждал тъжен при заминаването на лорд Джон Ръсъл за Испания. Понякога пък той събуждаше ревността на Клеър, завързвайки нови приятелства. Тогава Клеър на свой ред ставаше подозрителен: „В последно време бяхте много груб към мен, Байрон, наричайки ме с всякакви имена, като ме срещнехте, и аз съм длъжен да Ви искам обяснение и да Ви запитам дали все още държите на приятелството с мен. През последния месец напълно ме изоставихте, вероятно заради новите си приятели. Но не мислете, че винаги ще Ви моля (защото Ви е приятно да проявявате капризи) или че ще правя онова, което правят другите момчета, за да спечелят отново приятелството Ви; не мислете също, че съм Ваш приятел поради някакъв интерес или защото сте по-силен и по-възрастен от мен; това никога не е било и никога не ще бъде. Не исках нищо освен приятелството Ви и още съм Ваш приятел, стига само да не продължавате да ме наричате с различни имена, когато ме срещнете.“

Тези прояви на ревност напомняха на Байрон за другата му страст, уви, по-силната, към Зорницата на Анзли. Големите очи,

Сватбената алея, мечтателната сериозност на Мери-Ан — всички тези картини стояха още в съзнанието му. Горчива смесица от страст и съжаление. Ах, как искаше той да убие, да изтръгне от сърцето си това мъчително чувство. Търсеше писатели, които говорят за любовта с ирония, равнодушие или сарказъм. Обичаше да чете с другарите си модните тогава волнодумни стихове на Томас Литъл (псевдоним на Томас Муър). Да, така трябваше човек да обича, търсейки сладострастието, а не силното чувство. Но споменът за изтегнатите в лодката тела под каменния свод и за топлите августовски дни на Хълма на диадемата беше все още извор на страдание за него.

Байрон не се зарадва на великденската ваканция. Скаран с лорд Грей, той не можеше да я прекара в Нюстед. Видя се принуден да отиде при Знатната вдовица, както наричаше майка си. Тя беше напуснала Нотингам и се беше настанила на няколко мили от Нюстед в малкия град Саутуел. Там бе намерила скромна къща, която носеше пищното име „Бъргидж Манър“. Хората от графството не я бяха приели благосклонно; достатъчно им бе само веднъж да я видят, за да я окачествят като проста, досадна и непоносима. Жителите на градчето обаче бяха по-снизходителни: Знатната вдовица се бе сближила със семейство Пигът, което живееше в другата голяма къща на Саутуел, точно срещу нейната.

Байрон, лесно уязвим и силно интуитивен, щом усети, че гордостта му е в опасност, веднага разбра какво впечатление е направила майка му на малката местна аристокрация. Това го настрои враждебно едновременно към презиращите майка му благородници и към нея, която бе заслужила това презрение. Колкото добре се чувствуваше в училищната среда, толкова си оставаше притеснен сред нови непознати хора. Най-много се страхуваше от тях заради недъга си. Испитваше ужас от изненадата и съжалението, които веднага се изписваха по лицата им, щом забележеха дефекта му. Към този срам, който съществуваше у него още от детските му години, се бе прибавило съзнанието за малоценността на майка му, а след епизода с Мери Чауърт — и страх от жените. Когато го представяха на някоя жена, той толкова се смущаваше, че само си повтаряше полугласно: „Едно, две, три, четири, пет, шест, седем... Едно, две, три, четири, пет, шест, седем...“ Той ги обожаваше и в същото време ги мразеше. Мразеше ги, защото ги обожаваше. Ах, да можеше да покори тези

ужасни същества, да ги унижи, да ги накара да страдат и те на свой ред, да си отмъсти! Но как? Той бе сакат, беден и се мислеше за смешен.

И все пак едно младо момиче от Саутуел, Елизабет Пигът, успя да го укроти. „Когато ме представиха за първи път на Байрон — разказваше тя, — бяхме на гости у майка му, но той се показва толкова свенлив, че тя се принуди три пъти да изпраца да го викат, докато го убедят да дойде в салона, да се забавлява заедно с другите млади. Той бе тогава пълно, срамежливо момче, с пуснати на челото коси... На другия ден сутринта мисис Байрон го доведе у дома, където той пак се държа смутено и официално. Разговорът се завъртя около Челтнъм^[3], където бяхме прекарвали известно време, и аз казах, че много съм харесала Гейбриъл Лакбрейн. Когато майка му стана, за да си тръгват, той много тържествено се сбогува, а аз, намеквайки на шега за пиесата, му казах. Good bye, Gaby^[4]. Лицето му просветна, хубавата му уста се отвори в усмивка, свенливостта му изчезна и когато майка му го подкани: «Хайде, Байрон, идвайте, готов ли сте?», той каза, че не е и че ще остане още. От този момент доби навика да идва постоянно у нас и да се чувствава като у дома си.“

От няколко месеца той имаше друга довереница. Заварената му сестра Огъста. Преди шестнадесет години, когато мисис Байрон раждаше сина си, Огъста бе поверена на баба си по майчина линия, лейди Хоулдърнъс, която беше прекъснала всякаква връзка между мисис Байрон и младото момиче. Така че то не бе виждало никога брат си, този Baby Вугоп, за когото толкова много бе чувала да говорят. През 1801 година мисис Хоулдърнъс починала и Огъста, осиновена от аристократичното си семейство, продължи да живее ту при заварените си братя и сестри Лийдз, ту при братовчед си Карлайл, настойника на Байрон.

След смъртта на лейди Хоулдърнъс мисис Байрон се опита да възстанови връзките си с Огъста, чието светско положение много я учудваше, а бе запазила към нея и онова естествено чувство, което изпитва всяка жена към детето, което е гледала. През 1801 година тя написа на Огъста едно писмо с онзи предварително докачлив тон, до който човек обикновено прибегва, когато очаква, че ще се отнесат към него надменно. „Тъй като желая да заровя миналото в забрава, ще избягна всякакво разсъждение за личността, която вече не съществува;

въздържах се да изкажа мнението си за Вас; сега е дошло времето да го изразя открито... Бихме били много щастливи със сина ми, ако някога — сега или по-късно — можем да Ви направим някаква услуга. Позволявам си да говоря и от негово име; въпреки че толкова малко Ви познава, той често ми говори за Вас с обич.“

Огъста не оправда предварителния песимизъм на мисис Байрон. Тя веднага се интересува за брат си, а той — сам на света, като изключим ужасната му майка — остана възхитен от откритието, че има сестра и същевременно приятелка, малко по-възрастна от него (тя беше на двадесет години, а той на шестнадесет), но чаровна, елегантна, с изискани маниери, истинска представителка на семейството, което бе мечтал да има, но до този момент не бе имал. Не ѝ писа веднага, но щом настъпи великденската ваканция, той ѝ се извини за това, като добави: „Сега ще положа всички усилия, за да отвърна на Вашата благосклонност, като се надявам, че занапред ще ме считате не само за брат, но и за Ваш най-скъп и предан приятел, а ако някога обстоятелствата го изискат — и за Ваш покровител. Не забравяйте, скъпа моя сестричке, че Вие сте най-близката родственица, която имам на света, както по кръвна връзка, така и по чувство. Ако в нещо мога да Ви помогна, трябва само да ми кажете; имайте доверие във Вашия брат, той никога няма да Ви излъже. Когато видите моя братовчед и бъдещ брат, Джордж Ли, кажете му, че го считам вече за свой приятел.“ Защото Огъста беше сгодена за своя първи братовчед, полковник Джордж Ли от 10-и драгунски полк, син на мисис Ли, до която бяха адресирани писмата на баща му от Валансиен.

Младото момиче много хареса писмата на брат си. „Той ми пишеше най-прекрасните писма, докато живееше в Саутуел.“ Те бяха действително прекрасни, изпълнени с нежност: „Моя любима сестричке... Моя все така скъпа сестричке... Най-голямото ми удоволствие е да пиша на моята Огъста...“, изпълнени с чувства и детински признания: „Предайте поздравите ми на бедния стар Мъри (това беше прислужникът на Лошия лорд, когото бяха прибрали при дук дьо Лийдз, докато Нюстед бъдеше отново отворен за Байрон), кажете му, че докато съм жив, никога няма да го изоставя до края на дните му...“ „Пишете ми, че не познавате моя приятел лорд Делъуор; той е доста по-малък от мен, но е най-приятното и най-интелигентното момче на света. Освен това притежава и (качество, много ценено от

жените) забележителна красота, почти прекалена за едно момче...“ „Не знам кога ще напусна «Хароу»... Обичам много училището. Директорът, доктор Дръри, е най-прекрасният *clergyman*^[5], когото някога съм срещал; у него са съчетани качествата на джентълмена с образования човек, без престореност, нито педантизъм; единствено на него дължа малкото, което съм научил, и не е негова вината, че това малко не е повече.“

По-късно, придобивайки повече смелост, той започна да споделя с нея мислите си за любовта. Томас Литъл и Мери Чауърт бяха направили от него скептик. Той разказваше на Огъста, че възнамерява да отиде на един бал в Саутуел и лудо да се влюби в някоя жена: „Това ще бъде забавление за убиване на времето, но ще има все пак и очарованието на нещо ново; няколко седмици по-късно ще бъда съвсем отчаян, ще се самоубия и ще напусна с блясък света.“

Ако Огъста му отговореше, че любовта е много сериозно чувство и че тя обича до болка своя полковник, той ѝ пишеше: „Страданието Ви, скъпа сестричке, ме кара да страдам и аз... И все пак (простете ми, моя много скъпа сестричке) иска ми се малко и да Ви се присмея, защото любовта, според скромното ми мнение, е пълна глупост, размяна на комплименти, романтична измислица и измама; аз например ако ще и петдесет любовници да имам, за петнадесет дни ще ги забравя и ако случайно си спомня за някоя от тях, ще се смея като на някакъв лош сън и ще благославям съдбата си, която ме е избавила от злосторния малък сляп бог. Не можете ли да прогоните този братовчед от хубавата си глава, защото сърцата изобщо не участвуват в тази игра?“ Така цинизмът заемаше в него мястото на любовното разочарование: нормално развитие на болестта.

Но с Огъста братът споделяше преди всичко голямото нещастие в своя живот — отношенията си с „милата ми майка, чийто нрав сякаш става още по-зъл с възрастта и с времето се развихря с нова сила“. Той отдавна я презираше, но докато живя заедно с нея през тази ваканция, презрението му се превърна в омраза. Откровен като всички представители на своя род, той не умееше да крие чувствата си и с това никак не спомагаше за умиротворяване на изстъпленията ѝ. Те почти всеки ден се караха, тежки предмети хвърчаха из цялата къща и ехтяха кръсъци. Мисис Байрон казваше, че синът ѝ е чудовище, че се е съюзил с най-лошите ѝ врагове: лорд Карлайл и мистър Хансън.

Упрекваше го, че се е скарал с лорд Грей, от което той заключаваше (с присъщата на младежите склонност към драматичното), че Знатната вдовица се е влюбила в лорд Грей. „Тя се смята за изключително чаровна, лъже, че е шест години по-млада, твърди, че е била на осемнадесет години, когато ме е родила, а Вие, скъпа моя сестричке, знаете много добре, както и аз, че всъщност е била пълнолетна, когато се е омъжила за баща ми, а аз съм се родил три години след брака.“ Той би простил тези слабости на една жена, влизаща в зряла възраст, но тя го обиждаше, сквернеше паметта на баща му, казваше му, че ще стане истински „Бирон“. „Защо трябва да наричам такава една жена своя майка? Понеже законът на природата ѝ дава власт над мен, трябва ли да се оставя да ме тъпче?... Какъв пример ми дава тя? Надявам се, господи, че никога няма да го последвам. А всъщност не съм Ви разказал всичко, Огъста, но не мога; прекалено много Ви уважавам като жена.“

Истината беше, че мисис Байрон се чувствуваше много нещастна: беше останала вдовица на двадесет и седем години; животът ѝ бе пропилян; живееше като изгнаница в едно английско графство, което бе враждебно настроено към нея. И защо? За да бди над интересите на един син, който не разбираше тази нейна жертва, който мразеше Саутуел, където тя бе дошла само заради него, и ѝ го казваше, защото и той беше грубиян като баща си, като своя вуйчо убиеца, като всички Байронови. И въпреки това тази несломима шотландка се чувствуваше способна на голяма преданост. Някога тя бе дала всичко на своя мъж; сега на драго сърце би дала всичко и на своя син. Но беше ли все още неин син този млад, надменен и взискателен чужденец, който се бе откъснал от нея и я съдеше? Тя губеше бавно детето си, така както бе изгубила и мъжа си. А ѝ се искаше да го задържи, да бъде нежна с него, но в този безнадежден за нея живот тя губеше самообладание и знаеше само да крещи.

След бурните сцени и разправии майка и син изпитваха угризения. Байрон търсеше извинения за майка си. „Със съжаление трябва да кажа, че старата дама и аз не се разбираме като агънца в една кошара, но мисля, че причината е в мен... Не желая да се разделям с нея напълно, защото вярвам, че ме обича; тя го показва с много неща и по-специално с парите, които никога не ми липсват... Но поведението ѝ е толкова странно, капризите ѝ са толкова невъзможни за

задоволяване, че лошото натезава, за да може да се уравни с приятните ѝ качества.“

Това редуване на великодушие с ярост играеше опасна роля при навлизането на младия човек в живота. Както укоряваше майка си, Байрон така и придобиваше навика да ѝ подражава. Бурните кавги, в които се казваше всичко, от мъчение станаха за него навик. Той си даваше сметка за това. И се укоряваше с неумолимо ясно съзнание. Искаше му се да се раздели с тази жена. „Такава е, Огъста, ето такава е майка ми... Моята майка! От днес нататък се отричам от нея.“

Огъста се постара да помогне с каквото можеше. Написа на Хансън няколко писма, в които тактично и сдържано му обясни това, което ставаше, и изрази опасенията си, че мисис Байрон е започнала да пие и че ѝ се струва желателно през следващата ваканция Байрон да бъде изпратен на друго място, например при самия Хансън, ако той би искал да го приеме. Отиде да поговори за положението и със своя приятел и братовчед лорд Карлайл. Той заяви, че е готов да даде разрешението си за всичко, стига само да не го принуждава да влиза в преки връзки с мисис Байрон, която продължаваше да му вдъхва ужас.

Краят на ваканцията беше тъжен. Мисис Байрон получи писмо от Шотландия, в което ѝ съобщаваха за женитбата на Мери Дъф, хубавата братовчедка, която синът ѝ бе обичал и бе галил така нежно, когато беше на девет години. Тя разказа със злорадство новината за тази женитба. Изпитваше скрито удоволствие да нарани тъй отчуждилия се от нея син, като не допускаше, че едно детско увлечение може да бъде толкова силно, че още да не е изгаснало. Начинът, по който Байрон реагира, я ужаси: „Не мога да опиша чувствата, които изпитах тогава, но те ме накараха да се гърча от болка, което така силно уплаши майка ми, че след като се съвзех, тя избягваше тази тема, поне пред мен, задоволявайки се да я разказва на всичките ни познати.“

Същата година той се сбoguва с Мери Чауърт. По време на ваканцията, която прекарваше в Саутуел, на няколко пъти го бяха канили в имението Анзли, но притегателната му сила вече беше изчезнала; ясно беше, че този толкова хубав роман е бил за нея само игра... Ваканция на едно куцо момче. Всички знаеха, че е сгодена за Джак Мъстърс. Байрон още веднъж отиде да се разходи с нея на Хълма на диадемата. Този път ѝ говори много сдържано. Беше сменил

пламения си, възторжен тон с пренебрежителен. „Следващият път, когато ще ви видя, предполагам, че ще бъдете мисис Чауърт?“ — „Надявам се“ — отговори тя.

Твърде груб отговор; но защо, питаше се тя, Байрон беше тъй ироничен? Тя беше проявила снизходителност към лудориите на един ученик, а ето как той я възнагради. Байрон ѝ направи едно последно посещение. Чакаше я в параклиса. Беше блед, седна, надраска няколко реда на лист хартия и поклати отчаяно глава. Целият потръпваше. Тя влезе усмихната. Знаеше, че я обича, че е нещастен. Той стана, взе хладно ръката ѝ, размениха още по една усмивка, после той изскочи навън, метна се на коня си и премина за последен път през голямата арка. Тя се омъжи в началото на следващата година. Един истински циник би станал приятел на брачната двойка и би чакал от бъдещето реванш, но Байрон твърде искрено бе обичал Мери Чауърт, за да бъде способен на сантиментален макиавелизъм спрямо нея. Освен Огъста и (кой знае?) може би мисис Байрон (защото тя разбираше повече, отколкото си даваше вид, горката Знатна вдовица, и искаше да успокоява, а знаеше само да наранява) никой не узна какви опасни промени предизвика в душата на Байрон тази женитба. Няколкото месеца, през които наивно бе вярвал, че може да се ожени за Мери Чауърт, бе мечтал само за кротка и идилична любов. Поражението го хвърли „сам в едно безбрежно море“. През 1804 година Огъста считаше брат си за въодушевен и нежен младеж; когато го видя отново през 1805 година, характерът му бе така напълно променен, че тя едва го позна.

[1] Млади ученици, които прислужват на по-големите (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Жан Франсоа Мармонтел — френски писател (1723–1799). — Б.пр. ↑

[3] Курортно градче в графство Глостършиър. — Б.пр. ↑

[4] Довиждане, Габи! (англ.). — Б.пр. ↑

[5] Духовно лице, духовник (англ.). — Б.пр. ↑

VIII

БОГОВЕТЕ ОТ ПЛАНИНАТА ИДА

Байрон се завърна за последната си учебна година в „Хароу“ раздвоен и смутен. Радваше се, че се „прибира“. Като всички свенливи хора той обичаше монотонното съществуване, при което хората се познават и нещата вървят по своя определен ред. Там болните му крака не правеха вече впечатление на никого. Авторитетът му растеше. „Светилището“ на „Хароу“ беше една стара класна стая, the Fourth Form Room^[1], с тристагодишна тъмна дъбова облицовка. Байрон, станал вече отговорник, беше един от господарите на този храм. Три пъти беше врязал дълбоко в дървото с дръзко самочувствие името Байрон наред с многото други прочути имена. В английските училища винаги има малка банда от млади герои, която господства над останалите. Лорд Байрон се числеше към тази неприкосновена дружина. Високият хълм на „Хароу“, възвисен над полята, където се трудеха селяните, където се водеха ожесточени битки по крикет, му навяваше мисли за планината Ида на Омир, от върха на която боговете наблюдават усилията и борбите на простосмъртните.

Но и боговете имат своите страсти. Бурни, изпълнени със сцени на ревност приятелства продължаваха да измъчват Байрон. Любим приятел сега му беше малкият Делъуор, „почти прекалено хубав за момче“, но Клеър и още някои други го ревнуваха. На планината Ида безсмъртните също се карат. Дали бе в Саутуел или в „Хароу“, той все не намираще покой за своите мечти. Самият Делъуор не смяташе приятелството за толкова възвишено нещо, както Байрон. Байрон, който бе готов да даде живота си, да пожертвува всичко за приятелите си, с учудване установяваше, че чувствата на другите са много по-умерени. Почти всеки ден по една поема, пълна с упреци, жалби и презрение, падаше като мълния върху някой от любимите подвластни на младия бог:

Приятел надявах се в теб да прегърна,

*да сме неразделни със теб до смъртта,
но моята радост в тъга се превърна —
със злобна ръка те отне завистта.*

Друг ден:

*Известно ти бе, че щом стане опасно,
аз всичко за теб бих пожертвал без страх;
по всякакво време, на всякакво място
на нашата дружба докрай предан бях.
Известно ти бе, ала нека забравим...*

Веселата дружина, която получаваше тези писма, първо им се чудеше, после се смееше и накрая ги забравяше. Едно по-сериозно събитие обаче застрашаваше благоденствието и на „Хароу“, и на Байрон. Дръри трябваше да се пенсионира по Великден. През последните месеци той невинаги беше доволен от любимия си ученик. Байрон работеше по-добре, но духът му бе все тъй неспокоен. „Хора с такъв дух са винаги необуздани“ — казваше добрият доктор. Той беше изненадан от липсата на въздържаност у Байрон. Това дете, най-интелигентното, което някога бе познавал, често пъти вършеше безумства. Докторът, който се чувствуваше отговорен за нравствените устои на училището, не харесваше интелектуалното, най-вече сантименталното влияние, което Байрон имаше над младите ученици. През декември 1804 година той дори го помоли, не без съжаление, разбира се, да напусне „Хароу“. Хансън и лорд Карлайл се намесиха и докторът отстъпи. Ученикът не се разсърди на учителя си. Той го обичаше. Първият човек, който успява да внуши на един юноша уважение към една по-висока духовна сила, запазва пред него авторитет, който дори гордостта не може да унищожи. Последният урок от последния ден на доктор Дръри беше за Байрон тъжна сцена. Никой не каза нищо. Това би било в противоречие с най-съкровените принципи на училището. Но младите хора, които заобикаляха доктора, чувствуваха, че един щастлив период от живота им свършваше.

Кой щеше да го замести? Имаше няколко конкуренти, между които бе и братът на доктора, Марк Дръри; най-опасният му съперник беше преподобният Джордж Бътлър, млад човек, голям математик. Учениците не познаваха истинските качества нито на единия, нито на другия, но името Дръри бе достатъчно да им вдъхне силно пристрастие, така че се образува партия „Дръри“, начело на която застана Том Уайлдман, приятел на Байрон. Един от учениците обаче каза на Уайлдман: „Сигурен съм, че Байрон няма да се присъедини към нас, защото никога няма да приеме да бъде втори, отстъпете му командването и той ще дойде.“ Уайлдман последва съвета и Байрон оглави заговорниците.

Headmaster се избираше чрез гласуване. Дръри и Бътлър имаха точно еднакъв брой гласове. В такъв случай хартата на училището предвиждаше окончателното решение да бъде взето от Кентърбърийския архиепископ. Възбуждението нарасна още повече. Една сутрин учениците научиха с яд, че архиепископът е избрал доктор Бътлър. Встъпването му в длъжност сложи началото на един бунтовен период. Байрон и Уайлдман бяха душата на размирието. Те се разхождаха само със заредени пистолети. Какво възнамеряваха да правят с тях? Да убият доктор Бътлър? Стана дума и за това. Някои екзалтирани заговорници предложиха да посипят с барут пътя, по който трябваше да мине доктор Бътлър, за да влезе във Fourth Form Room, и да го вдигнат във въздуха. Едно от момчетата, Джеймс Ричардсън ги спря, като помоли другарите си да не рушат стените, които бяха изписани с имената на бащите им.

В пристъп на гордъновски гняв, без да съзнава какво прави, Байрон изкърти решетките на прозорците на учителската къща. Бътлър прояви благоразумие, като се опита да се отнася към младите си неприятели с добро, но напразно. Байрон написа срещу него сатирични стихове, в които го наричаше Romposus^[2], и прие девиза: „Свобода или бунт“. Доктор Дръри, който бе вече в пенсия, чу да говорят за конфликта и реши да отиде в „Хароу“, за да укроти учениците си. Те го причакаха на пътя за Лондон, в подножието на хълма, разпрегнаха конете от колата му и я изтеглиха сами победоносно догоре. Той реши повече никога да не стъпва в „Хароу“.

През последния си срок в „Хароу“ Байрон бе изцяло зает с тази борба. Не се занимаваше достатъчно. Считаха го за твърде надарен, но

мързелив ученик. Все пак бе усвоил доста латинския и малко гръцки. На училищните празници през 1805 г. взе участие с две рецитации, този път на английски език, и особено много се прояви в „Крал Лир“. Беше помолил сестра си Огъста да дойде да го чуе: „Моля Ви, мадам, да се появите в една от най-блестящите карети на Ваша милост, защото според протокола на «Хароу» на големите празници се допускат само най-великолепните коли.“ Зад шеговития си тон той искаше да скрие действителното си желание да смае приятелите си с елегантността на своята сестра. Толкова ново и приятно бе за него да може най-после да покаже един член от семейството си, без да се срамува. Този ден той остана безсъмнено доволен и от нея, и от себе си, защото успехът му бе голям и той се чувствуваше един нов Гарик^[3]. Байрон се гордееше повече с таланта си на актьор и оратор, отколкото с безбройните стихове, които бе написал през тези три години. „Способностите ми бяха много повече ораторски и стратегически, отколкото поетични: и доктор Дръри, моят голям покровител, мислеше, че ще стана оратор.“ Той блестеше най-вече в текстовете, които изразяваха пламенни чувства. Байрон беше и най-добрият плувец на училището (забележително за куц човек), и много добре играеше крикет, заради което го изпратиха като участник в мача „Хароу“ — „Итън“ през 1805 година.

Това беше последният епизод от ученическия му живот. Какво отнасяше от „Хароу“? Любов към голямото приятелство и запознаване с някои големи поети. А беше ли започнал да разбира сложната загадка на живота? Не. Но за съжаление бе почти сигурен, че другите изпитваха по-малко от него необходимостта от истински чувства. Мъже или жени, деца или млади момичета, всички търгуваха предпазливо с любовта, с истината, с бога. Би ли могъл някога и той да стане като тях? Не го желаше. Но какво място бе отредено във вселената на Джордж Гордън, лорд Байрон? Към края на пребиваването си в „Хароу“ той отбеляза на първата страница на своите *Scriptores Graeci*^[4] следното: „Джордж Гордън Байрон. Сряда, 26 юни anno domini 1805, 3 часът и 45 минути следобед. Отговорник Калвърт. Том Уайлдман от лявата ми страна, Лонг от дясната. «Хароу».“

Странна нужда изпитват младите хора да напомнят на себе си за собствената си личност, да правят равносметка. За какво можеше да

мечтае Байрон, седнал на своя нарязан дъбов чин, на този 26 юни 1805 година? За това училище, което скоро щеше да напусне? За Кеймбридж, където искаше да го изпрати лорд Карлайл? Тъжно беше да виждаш приближаването на промяната. Въпреки Romposus и няколкото детински скарвания тук той се бе чувствувал по-щастлив от всякъде другаде. В това малко затворено общество беше приет като принц на младостта. Уайлдман от лявата му страна и Лонг от дясната му бяха приятели, и то истински. Весели младежки гласове ехтяха в павирания двор, усмивки се появяваха по лицата, когато той минаваше, оживени групи, с които можеше да се смеси, ако искаше, дружелюбно го подканваха — колко различен беше Хълмът свещен от онзи враждебен външен свят, от който се страхуваше. На какво можеше да се надява навън? На Мери Чауърт? Тя трябваше да се омъжи през ваканцията. На жените? Не бяха ли те всички подобни на нея? На майка си? Вещица. На дома си? Ад. На Карлайл? Дали този елегантен негов настойник щеше да пожелае да го види?

Недоверчивият жребец имаше нужда от вещи учители. На мястото на непринудената веселост на детството у него се оформяше и нарастваше сладна меланхолия. Мисълта за смъртта го навестяваше често. Тя вече бе покосила доста хора около него. За хубавата си братовчедка и за някои от младите си другари той бе написал надгробни стихове. Отиде на гробището, за да помечтае под клоните на бряста за последен път. „Джон Пийчи“... Кой ли е бил този Джон Пийчи, чиито кости белееха под камъка? Беше дошъл краят на приятните и тъжни съзерцания на долината, в която спеше Лондон. Младият герой от планината Ида щеше да напусне мястото на боговете, за да се смеси със смъртните и да поеме техните болки. Дали някой ден нямаше да се върне да заспи под тази трева, върху която бе играл в детството си? Неговият гроб... Като този Пийчи и той искаше на гроба му да има само едно име, но то да бъде прославно.

*И моя епитафия тогаз
дано е мойто име между вас.
Не ме ли то прослави по света,
аз друга слава никаква не ща.
Чрез него аз, заспя ли вечен сън,*

забравен или помнен пак ще съм.

Едва бе поел пътя, а вече мислеше за почивката.

[1] Четвъртата класна стая (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Надут (гр.). — Б.пр. ↑

[3] Дейвид Гарик — известен английски актьор, играл предимно в Шекспирови пиеси (1717–1779). — Б.пр. ↑

[4] Гръцки писатели (лат.). — Б.пр. ↑

IX „ТРИНИТИ КОЛИДЖ“, КЕЙМБРИДЖ

Младостта е време, през което условностите са и трябва да бъдат зле разбирани — или сляпо отхвърляни, или сляпо приемани.

Пол Валери

Байрон постъпи в „Тринити колидж“ в Кеймбридж през октомври на 1805 година. За първи път в живота си той се чувствуваше богат; беше получил разрешение от лорд-канцлера да ползува от доходите си по петстотин лири годишно, което представляваше една от най-високите издръжки в колежа. Щеше да има кон, прислужник и вече се чувствуваше независим „като германски принц, който сам си сече парите, или като индиански вожд, който не сече пари, но се радва на най-ценното богатство — Свободата. Говоря с възторг за тази богиня, защото моята любезна майка беше голям деспот... Ще се отърва напълно от нея и тъй като тя отдавна потъпка всякакво чувство на обич и разкъса всички връзки между нас, аз сериозно съм решил никога повече да не я виждам и никога повече да не възстановявам добрите си отношения с нея. Длъжен съм да го направя заради самия себе си, заради собственото си щастие, заради паметта на най-близките си родственици, които позорно са били клеветени от тази Тизифона^[1]“. Тонът беше груб, но детството на Байрон всъщност представляваше дълга сцена от разпри, в която една майка с раздражителен характер беше изразявала единствено с крясъци чувствата си. Никой не го бе научил на въздържаност, нито на такт.

„Тринити колидж“. Една укрепена врата с две странични кули водеше към огромен правоъгълен двор, обграден от готически сгради. В средата един фонтан с бликащата си водна струя подчертаваше неподвижността на декора. През един свод се влизаше във втория двор — Невилс Корт, в по-тежък стил, по-мрачен, но със значителни

размери, обграден от един манастир. Там именно бяха стаите на Байрон — малък апартамент, който той хареса и се зае да го мебелира в един стил, влагайки целия си изискан вкус.

В университета, както и в училището, неговото съкровено желание беше да е център, водач. Той носеше в себе си болезнената чувствителност на слабите хора, смекчена от една мечтателна леност. В „Тринити“ всички студенти бяха приблизително на неговата възраст; нямаше място за проява на голямата му слабост — да покровителствува по-младите от него. Още в първите дни той разбра, че освен неколцина жалки зубрачи, които си разваляха очите да кълват гръцки стихове на свещ, всички останали бяха възприели добрия тон да не правят нищо. По онова време в Англия бе на мода мъжете да пият и да играят комар. „Няма човек, който, изучавайки историята на английския XVIII век, да не се изуми от действително огромното място, което е заемало пиенето в духовния живот на младежта и от резултатите на това пиене върху здравето на зрялото поколение.“ Гост, който не можеше да изпива повече от две бутилки на една вечеря, се считаше за сучен компаньон. За пиячите се казваше: „Този човек е на четири бутилки... На пет бутилки...“ Лорд Панмюър и лорд Дъфърин се славеха като мъже по на шест бутилки. Хазартните игри не бяха на по-малка почит. Лорд Холънд даваше големи суми на сина си, Чарлс Джон Фокс, петнадесетгодишен хлапак, „за да може — казваше той — да изкара прилично стажа си в хазарта“. Някакъв млад благородник губеше по седем хиляди лири за една сутрин в един игрален дом близо до Пел Мел.

Кеймбридж подражаваше на Лондон. Четенето, натрупването на знания — занимание, на което Байрон се отдаваше с истинско наслаждение, макар и безсистемно — отегчаваше останалите студенти. Отначало той се хранеше вечер в трапезарията. Под погледа на крал Хенри VIII, на почетната маса, поставена върху един подиум, се хранеха fellows^[2], а понякога и директорът. Скоро Байрон започна да изпитва към сътрапезниците си презрение. Какво ги вълнуваше в живота тези образовани хора, лишени от поетичност и благородство? Банални двусмислици, остроумни шеги, клюки от колежа, богати църковни дарения. Щом излезеха от трапезарията, те се събираха по стаите, за да пият и играят карти до късно през нощта. Байрон не обичаше да пие, но имаше желание да се хареса на другите. Той

поръча на Хансън да му достави четири дузини бутилки: порто, шери, бургундско и мадейра. Хазартът го привличаше още по-малко и от пиенето. „Липсваше ми хладнокръвие, съобразителност и не умеех да мамя.“ Въпреки това той подражаваше на приятелите си. Спазваше „условностите“, както всички хора, приети късно в едно затворено общество, спазват с плахо прилежание законите му. От всички условности най-дръзката е юношеската антиусловност: „Нашият закон е да презираме закона.“ За една личност като лорд Байрон, с присъщия му конформистки дух, бе задължително да се нагоди към разгулния живот.

Събуждаше се сутрин с мътна глава. Камбаните на малката църква звънтяха в утринния въздух. Приканваха го да отиде там с бял стихар на раменете, защото беше празник на някакъв светия. Меките прекрасни звуци на органа обгръщаха още сънените студенти. Денят започваше. Tutor-ът^[3] на Байрон бързо разбра, че той е един от възпитаниците му, когото рядко ще вижда. Байрон си бе купил хубав сив кон, когото наричаше Oat Eater, лапач на овес. Яздеше всяка сутрин с бяла шапка и светлосиво палто. Екстравагантно облекло, но тъкмо тогава беше царството на дендитата. След разходката на кон, ако времето беше хубаво, отиваше да плува.

Недалеч от Кеймбридж Байрон си бе избрал един дълбок вир на реката, заслонен от надвиснали перести клони. Негов другар в спорта и единствен приятел беше съученикът му и съсед по чин от „Хароу“ Едуард Ноуъл Лонг („Том Уайлдман от лявата ми страна, Лонг от дясната“), честно и великодушно момче, много скромно, голям плувец и любител на книгите като Байрон. Истинско удоволствие бе за Байрон да се гмуркат заедно с Лонг на пет-шест метра под водата, за да търсят някоя чиния, яйце или шилинг. На дъното на реката имаше стар дънер, за който Байрон обичаше да се хваща и всеки път да си задава въпроса как ли, дявол да го вземе, е попаднал сред този интересен воден пейзаж. Вечер Лонг ходеше в стаята на Байрон и му свиреше на флейта или на виолончело. Байрон го слушаше и пиеше любимото си питие — газирана вода. Музикалните ритми будеха у него поетични ритми, потапяйки го в сладостна и тъжна мечтателност, и в съзнанието му започваха да се нижат Нюстед, прилепите, които пърхаха в разрушената църква, терасата на Анзли, песните на Мери-Ан, шепотът на вятъра в клоните на бряста над гроба на Пийчи, затворените

завинаги очи на Маргърит Паркър. Понякога те четяха заедно на глас. „Приятелството ми с Лонг и едно силно и чисто чувство, което ме бе завладяло по същото време, представляваха за мен най-романтичният епизод от живота ми.“

Кой бе обект на това толкова силно и чисто чувство? Колежите на Кеймбридж поддържаха хорове за църквите си. Случайност бе срещнала Байрон с един от хористите на „Тринити“, Едълстоун, момче на петнадесет години, което той спаси от удавяне. После по време на богослуженията забеляза колко хубав глас имаше и постепенно се привърза към него. Той обичаше точно този вид приятелство — със същество, което не само е по-младо от него, но и стои по-ниско по произход и богатство. Много по-лесно завладя Едълстоун, отколкото Клеър или Делъуор. В замяна на това безрезервно го покровителствуваше. Младият хорист, който в началото бе малко смутен, бързо се разнежи. Той подари на Байрон сърце от корналин, за което Байрон съчини една малко наивна, но пропита от искрена нежност поема:

*Не с блясък той ме е пленил!
Веднъж блестя той в моя спомен;
днес руменее тих и мил
като дарителя си скромнен.*

*И нека ни кори със злост
светът несправедлив и гаден:
все пак ценя аз дара прост,
защото с обич бе ми даден.*

*Тоз, който ми го даде в дар,
от страх, че няма да го взема,
склони очи, но казах с жар,
че до смъртта не ще го снема.*

Писането на стихове започваше да става най-голямото му удоволствие. Не четеше толкова, колкото някога, и предпочиташе да

мечтае, да плува и най-вече да се отдава на една привидна леност, в която всъщност се раждаха рими, ритми и строфи.

Този начин на живот не бе неприятен и Байрон с податливостта си към навика би се приспособил към него, както и към всеки друг, ако не му струваше толкова скъпо. Още през ноември стана ясно, че издръжката от петстотин лири, която му се бе сторила царска, преди да вкуси от свободния живот, беше твърде оскъдна за студент-аристократ като него. В края на всеки месец от кухнята на колежа пристигаше твърде тлъста сметка, защото, вместо да се храни в трапезарията, Байрон канеше приятелите си в своята стая. Беше оставил дългове и в „Хароу“, които трябваше да плати. В Кеймбридж беше мебелирал апартамента си. Писа на Хансън да направи постъпки пред наследствения съд за увеличение на издръжката му.

Отношенията му с Хансън се бяха променили. Той вече не беше малкото момче, нуждаещо се от закрила, а благороден лорд, който се отнасяше към своя пълномощник („глупака Хансън“) с високомерие. Адвокатът отговори, че ако лорд Байрон води по-скромен живот, издръжката ще му стига. Байрон грубо възрази: ако не му отпуснат средства да изплати дълговете си, той ще склучи заем с лихварите. За млад човек, собственик на Нюстед и Рочдейл, който скоро щеше да стане пълнолетен, не беше трудно да намери пари при стопроцентова лихва.

Единственото възражение на лихварите беше, че при евентуална смърт на непълнолетния Байрон парите им можеха да бъдат възстановени само ако имаха като гаранция подписа на пълнолетен роднина. Той се сети за Огъста; обясни й, че тя нищо не рискува, защото, ако той умре по-рано, ще го наследи тя, а ако остане да живее, ще си плати сам дълга. „Ако имате и най-малко съмнение в честността ми, откажете ми.“ Огъста се съгласи да гарантира с подписа си и той можа да заеме няколкостотин лири. Мисис Байрон, която не закъсня да го узнае, изпадна в ужас: „Това момче ще бъде причина за смъртта ми и ще ме доведе до лудост! Откъде ли е могъл да намери толкова пари? Дали не е попаднал в ръцете на лихварите?“ Малко по-късно тя пише: „Лорд Байрон е дал тридесет и една лири и десет шилинга за статуята на Пит. Купил е и карета, която казал, че ще ми предостави, но аз отказах да я приема... Страхувам се, че е попаднал в лоши ръце не

само що се отнася до парите, а и в друго отношение. Мисля, че се е увлякъл по някоя жена.“

Истина бе, че откакто имаше пари, Байрон не само вече нищо не вършеше, но дори беше напуснал и университета. Настанил се бе на Пикадили № 16 в жилището, наето от мисис Байрон за престоите ѝ в Лондон. Беше си взел любовница от доста долна класа, която живееше на Бромптън Роу. Обличаше я като мъж, представяше я за свой брат и я водеше всяка неделя в Брайтън. Там той бе наел една малка къща срещу Кралския павилион. Минувачите по плажа се възхищаваха на пъргавината, с която този сакат човек скачаше в своята лодка. В Лондон прекарваше голяма част от времето си при Джексън и Анджело, които преподаваха на Бонд стрийт умението да водиш бой. Анджело го учеше на фехтовка; „джентълменът Джексън“, шампион на Англия — въпреки че се бе проявил на ринга само три пъти, — величествен мъж, способен да се подпише с четиридесет фунта тежест върху пръстите си, го тренираше бокс, доколкото позволяваха недъгавите му крака. Байрон го наричаше „стари мой приятелю и телесен пастирю“, възхищаваше се на алената му дреха, на дантелените му маншети, на късите му до коленете панталони, на копринените му чорапи и се отнасяше към него с уважение. Тежките упражнения, на които го подлагаха Джексън и Анджело, го караха да слабее, а това беше най-силното му желание. Впрочем, ако не беше намерил убежище в тази спортна зала, къде ли щеше да прекарва дните си? Той направо не познаваше никого. Слушаше с известен копнеж да се говори за хора, които би искал да срещне — за разни дендита, за Галския принц, за Чарлс Джон Фокс; гледаше с любопитство жените, които минаваха по Сейнт Джеймс и се усмихваха на Бръмъл^[4], седнал неизменно до прозореца на прочутия Уатс^[5]. Но лорд Байрон беше самотен, провинциален благородник без семейство и без приятели. Той живя така в Лондон цели три месеца.

Когато напролет се завърна в Кеймбридж, взе със себе си и своя нов антураж. Младата жена от Бромптън Роу го последва заедно с боксьора Джексън. Посрещна Анджело с особени почести: покани го на вечеря, изпрати да вземат от хубавата бира на „Сейнт Джонс Колидж“, с която този колеж бе прочут, и го изпроводи чак до дилижанса, предлагайки на госта си една последна чаша бира преди заминаването му, с което смая останалите пътници. „Наставникът“ му

строго го упрекна за тази компания, Байрон възрази, че обноските на майстора на рапирата далече превъзхождат тези на негови другари от колежа. Презрението му към начина на живот в университет оставаше непроменено: „Тук, изглежда, никой не отваря да прочете нещо от стар или съвременен автор, стига да може да мине без него. Музите, тези нещастници, са напълно пренебрегнати... Даже и аз (колкото и да обичам знанието) се оставих да ме носи течението и съм вечерял в дома си само два пъти.“ Той водеше бурен живот, който го отегчаваше и разоряваше, но не смееше да го промени, тъй като това бе въпрос на чест.

[1] В гръцката митология — една от трите Еринии (лат. Фурии), която имала за задача да наказва провинените при влизането им в ада. — Б.пр. ↑

[2] Членове на преподавателското тяло на университетски колеж (англ.). — Б.пр. ↑

[3] Ръководител на студент (англ.). — Б.пр. ↑

[4] Джордж Брайън Бръмъл — английски денди (1778–1840), наричан „царя на модата“. Б.пр. ↑

[5] Лондонски клуб, в който се събирали консерватори. — Б.пр. ↑

X „ЧАСОВЕ НА БЕЗДЕЛИЕ“

*За да стане човек поет, трябва да е влюбен
или нещастен. Аз бях и двете, когато писах
„Часове на безделие“.*

Байрон

В края на учебната 1806 година той се върна в Саутуел, където още с пристигането му се разрази бурна сцена. Пред смаяните деца на семейство Пигът мисис Байрон запрати машините и лопатата от огнището по главата на сина си, който избяга, за да се подслони в къщата на своите приятели, и замина за Лондон, без повече да я види. От Лондон писа на Пигът: „Благодаря Ви за забавния разказ относно последните прояви на милата ми Алекто^[1], която е започнала да осъзнава последствията от поведението си. Току-що получих едно пълно с разкаяние писмо, на което отговорих прилично, за да престане да ме преследва. Нежното ѝ чуруликане сигурно е очаровало слушателите ѝ; високите ѝ тонове особено са толкова мелодични, че човек би искал да ги слуша в тиха нощ при лунна светлина... Вашата майка ми направи наистина голяма услуга, а също и Вие, и всички останали от Вашето семейство заслужавате най-горещите ми благодарности за благосклонното Ви съучастие в момента на моето бягство от мисис Байрон furiosa^[2]... Ох! Защо нямам перото на Ариосто^[3], за да пресъздам в епическа поема бурята от онази паметна вечер, или по-скоро да можеше духът на Данте да ме вдъхнови, защото само авторът на «Ада» би могъл да стане вдъхновител за подобно произведение.“

Дързък, весел тон, но криещ горчивина. Знатната вдовица го последва в Лондон и след няколкочасово сражение „се оттегли в безредие, оставяйки след себе си артилерията и пленниците си“. А Байрон, след славната си победа, отиде да прекара няколко седмици на плажовете на Съсекс, после предприе едно кратко пътуване до

Хароугейт, придружен от Джон Пигът. Студент по медицина, брат на Елизабет Пигът, Джон беше приятен и образован младеж. Той се забавляваше много с екипажа на своя приятел. На вратичките на каретата бяха изрисувани гербовете на Байрон и бе изписан девизът *Crede Viron*, чифт оседлани коне следваха отзад, карани от един прислужник; а вътре в каретата пътуваха заедно с Пигът и Байрон лакеят Франк и две кучета: един нюфаундленд на име Боутсуейн и един булдог — Нелсън.

След като не беше богат, защо Байрон така упорито влачеше след себе си тази прислуга и тази менажерия? Той проявяваше странната неспособност да се освобождава от онова, което случайно беше влязло в живота му. Един ден от каприз се бе сдобил с този лакей, конете и кучетата и сега вече не можеше да се откаже от тях. Беше фетишист. Вродената му сантименталност, от която не се бе излекувал, го караше да се привързва към всичко, което го доближеше. Джон Пигът, който беше твърде проникателен, неведнъж забеляза по време на престоя им в Хароугейт колко стеснителен всъщност беше Байрон. Когато се хранеха в столовата на хотела, Байрон нетърпеливо подканваше да се качват час по-скоро отново към стаите си. Пигът с изненада установи до каква степен приятелят му, който минаваше за разгулен, мразеше пиенето и спазваше строг режим. Удоволствията му сякаш се свеждаха до това да пише стихове, да язди и да гледа жените от разстояние. Въпреки историята с Мери Чауърт той си оставаше податлив на женския чар. Пред Пигът играеше на човек, който е разбрал опасностите на любовта, който е опознал жените и ги презира. „За да покориш, скъпи Пигът, не трябва да ги обичаш, а да ги пренебрегваш“:

*От една девойка, Пигът,
колко мъки те постигат!
Теб какво те тъй гнети?
Но с въздишки мигар можеш
чувствата да разтревожиш,
у една кокетка ти?*

*Как ти ще я завоюваш?
Ако с друга ти флиртуваш,*

*тя от гняв ще запламти;
напусни я ти за кратко,
тя се ще усмихне сладко
и ще я целунеш ти.*

Как не бе знаел самият той тази простичка рецепта по времето на М. А. Ч.?

Накрая двамата приятели се завърнаха в Саутуел и Байрон се настани при Знатната вдовица, която временно се бе укротила. Горката жена изпадна в ужас, като видя сина си да пристига с двама слуги, коне и кучета. Не посмя нищо да каже, но се запита как ли щеше да се живее с цялото това „общество“. Байрон, който винаги беше откровен, не се и постара да скрие причината за семейното помирение. Той беше изразходвал целия заем, взет от лихварите. Нямаше пари нито за пътуване, нито дори за завръщането си в Кеймбридж за началото на учебната година. В Саутуел го привличаше единствено обстоятелството, че няма да харчи пари. Впрочем след няколко дни, с удивителната си способност да се приспособява, той свикна с града, създаде си ежедневна програма и се чувствуваше не по-зле, отколкото в „Тринити“.

Сега имаше в живота си нова цел — да стане поет. Тази идея му бе дала Елизабет Пигът. Веднъж тя му чете на глас стихове, а той ѝ каза: „И аз пиша“ и ѝ рецитира поемата си за Делъуор „В теб надявам се да прегърна“... Елизабет най-искрено се възхити. Един друг път, когато тя рецитира пред него стихове от Бърнс, той ѝ каза: „Харесва ми ритъмът“ и съчини веднага стихове в същата стъпка.

*Хълмове на Анзли, дете
скитах, като бях дете,
гледам с мъка на сърцето
как фъртуна ви мете.*

*Моят дух не ще намери
кът за детските игри;
вече няма мойта Мери
небеса да ми дари.*

Елизабет беше очарована от поемата, трогната от спомена за тази нещастна любов. Тя беше истинска приятелка на Байрон; едно от онези мили момичета, лишени от кокетство и способни на преданост, на които мъжете от глупост не обръщат внимание. Присмиваше се на свенливостта му. На дендите от Кеймбридж все още се случваше в моменти на притеснение да мърмори: „Едно, две, три, четири, пет, шест, седем...“, но Елизабет успяваше да го успокои с възхищението си. Предложи му да препише неговите стихове и да приготви един ръкопис за печат.

От този момент Байрон си създаде това, което най-много обичаше — привичка. Работеше нощем, лягаше си късно, ставаше късно и чак към обед пресичаше улицата, за да отиде при Елизабет Пигът и ѝ предаде работата си. Ако в това време се отбиеха и други посетители, стеснителният поет се измъкваше през прозореца. Тогава отиваше при друг свой приятел, преподобния мистър Бийчър, пастора на Саутуел, млад човек и добър събеседник, с когото Байрон водеше дълги разговори за вселената и за съдбата. Бийчър се опитваше да убеди Байрон, че провидението, от което той се оплакваше, го е обсипало с най-различни дарове: произход, ум, скоро и богатство и най-вече „един талант, който го поставя над останалата част от човечеството“. „Ах, скъпи приятелю — казваше тъжно Байрон, като допираше пръст о челото си, — ако талантът ме поставя над останалата част от хората, то това (и показваше краката си) ме поставя много под всички.“ Често той отиваше при Бийчър със стихове в отговор на съветите, които предната вечер пасторът му бе давал:

*Скъпи Бийчър, съвета Ви мъдър към мен —
да обичувам — прекрасно разбирам;
но по навик от малък съм уединен,
а хайлайфа дълбоко презирам.*

*В любовта и наслада, и болка познах;
сам повярвах в дружбата рано;
днес ме съдят матроните; вече разбрах,
че е всеки готов на измяна:*

В своето уединение в Саутуел Байрон се чувствуваше като стар отшелник, когото мъдростта и нещастията са научили на човеконенавистничество. Хранеше се на масата срещу Знатната вдовица, но четеше по време на яденето, за да я принуждава да мълчи. Когато беше в добро настроение, той отваряше пред нея вратата на столовата и съобщаваше: „Влиза почитаемата Кити Гордън!“ Следобедите си посвещаваше на спорта. Плуваше, гмуркаше се в реката, вземаше от приятелите си предмети, хвърляше ги във водата, за да си доставя удоволствието да се гмурне да ги търси; стряскаше целия Саутуел, стреляйки с пистолета си в градината, и яздеше кон, но доста лошо. Истинската цел на всичките тези занимания беше да остане слаб. Тежките физически упражнения бяха станали за него правило. Да играе крикет със седем жилетки и връхно палто на гърба, да не хапне нито парченце месо двадесет и четири часа, да яде веднъж на ден, да не пие капка бира — ето при каква цена си осигуряваше стройната слаба фигура и изящните бледи черти на лицето.

Вечер Байрон ходеше в някоя приятелска къща — у Пигътови или у Ликрофтови. Саутуел беше пълен с млади момичета. Той бе успял да ги опознае добре, така че вече не се страхуваше от тях. Верен на наставленията, които бе дал на приятеля си Джон Пигът, Байрон ги ухажваше всичките. Изпращаше им стихове: опитваше се да ги целува; участвуваше заедно с тях в любителски представления. Имаше по-близки отношения с едно момиче от по-долен произход, една нова Мери със златисти коси, и гордо показваше на Джулия Ликрофт и на Ан Хаусън, които се държаха по-сдържано, къдрицата, която тя му бе подарила. Славеше се с непостоянството си. Една дама от Саутуел притежаваше голям ахат, намерен в някаква могила, който пазеше в кошничката си за ръкоделие. Веднъж тя каза на Байрон, че този камък бил талисман, който имал силата да предпазва притежателя си от влюбване. „Дайте ми го — извика той неочаквано буйно, — точно такъв талисман ми трябва!...“

В Саутуел Байрон не само вземаше първите си сексуални уроци, но имаше и възможността да види до какви низки средства може да доведе интересът — едно от местните семейства затвори очи пред близките му отношения с дъщеря им, с надеждата да го въвлекат в неравен брак.

Дните течаха така монотонно, че му даваха възможността да работи непрекъснато. Лекото възбуждение от дребните любовни преживявания му помагаше да убива скуката и му даваше сюжети за поеми. Един артист има нужда от редовен живот, защото обича работата си, но и от малко по-бурен, за да го въодушевява — Байрон работеше усилено. Той събираше и нанасяше поправки на стиховете си, посветени на Делъуор, Клеър и Дорсе, преработваше преводите си на Катул и Вергилий, поемата си за Едълстоун, елегите си за Нюстед, любовните си стихове за различни млади момичета. Сборката придобиваше добър вид. Авторът препрочиташе стиховете си с приятна изненада. Дали нямаше да му донесе слава тази малка книжка? Елизабет Пигът бе убедена.

Байрон даде за печат томчето си при нюаркския печатар Ридж под заглавие „Мимолетни откъси“. Когато излязоха първите два екземпляра, той ги занесе на Пигът и на Бийчър. Но ефектът далеч не беше такъв, какъвто Байрон очакваше. Прочел веднага стиховете на своя приятел, пасторът бе останал толкова скандализиран от една поема, озаглавена „На Мери“, че реши в никакъв случай да не допусне Байрон да публикува книгата. Горкият Байрон, който очакваше похвали, получи от Бийчър писмо, в което пасторът го молеше да унищожи тази книга. Ударът беше мъчителен, но Байрон веднага му отговори. Обеща да унищожи отпечатаното и изпълни обещанието си още същата вечер. Всички екземпляри бяха изгорени с изключение на този, който вече бе изпратен на Джон Пигът, тогава студент в Единбург, и (колкото и смешно да е) екземпляра на Бийчър. Тежко е за млад автор да се откаже от първата си книга. Байрон обаче извърши жертвата героично.

Без да губи нито ден, той се залови отново с работа, унищожи „злосчастната поема за бедната Мери“ и състави за няколко седмици ново томче „Poems on various occasions“^[4], което бе публикувано през януари 1807 година. „Тези поеми бяха крайно благоприлични и нравствени.“

Авторът изпрати по един екземпляр на старите си приятели от Кеймбридж, на своите познати от Саутуел. От Кеймбридж получи похвали. В Саутуел книгата предизвика буря. Особено много се възмути семейство Ликрофт. В една от поемите ставаше дума за някаква Джулия. Не беше ли това тяхната Джулия? Друга поема,

озаглавена „На Лесбия“^[5], написана в ироничен тон, присъщ на юношата Байрон (дръзко презрение към любовта), сякаш също бе посветена на нея. Поне така говореше цял Саутуел. Това бе непроситимо. Братът на Джулия, капитан Ликрофт, поиска от Байрон обяснение. Той се посъветва с Бийчър; съставиха заедно един сдържан отговор, но този недостоен начин на тълкуване на поемите му, лицемерното целомъдрие и разправиите накрая отвратиха Байрон от Саутуел. Той изпитваше ненавист към малкия град — присъщо за хора, неопознали още големия — и онова презрение към провинцията, от което човек се лекува само като заживее в столицата. Той бе скучал в Саутуел, докато животът му течеше без събития, но в скуката бе намирал известно щастие. Инцидентите, които съпътствуваха публикацията на книгата му, прекъснаха едновременно и скуката, и щастиято. По характер той беше такъв, че обичаше възбудата от бурния живот, но щом я изпитваше, веднага ѝ се насищаше. С мис Пигът, майчински нежната Елизабет, която Байрон наричаше „скъпа кралица Бес“, той споделяше нарастващото си презрение: „Мразя Вашия Саутуел, това проклето, отвратително, противно гнездо на скандали. Освен за Вас и Джон Бийчър за никой друг не бих скърбил, ако ще целият град да потъне в Херон^[6]“. Желаше да замине. Майка му не го задържаше. „Лорд Байрон прекара цели седем месеца при мен заедно с двамата си лакеи. Не съм получила от него нито пени, защото неговите петстотин лири годишно са му само за самия него. Невъзможно ми е да го издържам повече, нито него, нито тях, с моя малък доход.“

Той остана още няколко седмици, за да завърши една нова версия на поемите си, допълнена и предназначена този път за „широката публика“. Заглавието също беше променено. Сега книгата се наричаше „Часове на безделие от Джордж Гордън лорд Байрон, един непълнолетен човек“. „Един непълнолетен човек“ звучеше доста смешно, но той беше написал предговор, на който се надяваше да му осигури снизходително отношение: „Тези поеми са плод на най-лекомислените часове на един младеж, който съвсем наскоро навърши деветнадесет години... но тъй като те самите говорят за едно детско съзнание, обяснението може би не е необходимо... Съдържанието на книгата може да достави известно забавление на младите хора от моята възраст; надявам се поне да го намерят безобидно. Малко

вероятно е за мен — в моето положение и с моите проекти — да успее да се наложи втори път на публиката... По повод поемите на един от благородните ми роднини доктор Джонсън^[7] уверява, че «ако човек с висок произход стане някога автор, той заслужава благосклонното отношение на читателите»; мнение, което съм сигурен, че не тежи пред критиците, но ако не е така, ще ми бъде противно да се осланям на тази привилегия...“ През юни 1807 година, щом излезе книгата, той веднага замина за Лондон, за да следи сам за разпространението ѝ по книжарниците.

Приятно е да си на двадесет години и да се озовеш през един прекрасен юни в Лондон, с малко пари в джоба и с една прясно отпечатана книга в ръка. „Дамата с нрав на агънце“ оставаше отсега нататък да живее сама в провинциите на Севера, проклетият Саутуел бе далече и „кralица Елизабет“ получаваше по този повод най-откровени писма: „Саутуел е прокълнато място — приключих с него завинаги — поне така се надявам; освен Вас там никого не уважавам. Вие бяхте единствената ми близка приятелка и, искрено казано, към Вас изпитвах повече уважение, отколкото към цялата онази тълпа, с чиито слабости се забавлявах... Вие се грижехте за мен и ръкописите ми така, както един милион от тези кукли не би могъл да го направи. Повярвайте ми, че не съм забравил прекрасния Ви характер в този вертеп на греха и се надявам, че един ден ще мога да Ви докажа благодарността си!“ Той беше напълно искрен; към всички тези Джулии, Мери и тям подобни, приемали ласките му, изпитваше само презрение; „жизнените му принципи“ и гордостта му го караха да ги преследва, но някъде дълбоко в себе си, като в свят храм, малкият шотландски калвинист пазеше уважението си към чистотата.

Сега най-много се вълнуваше дали поемите му „Часове на безделие“ ще го направят известен поет. Той не бе недоволен от успеха. Един лондонски, книжар, който се бе съгласил да вземе няколко екземпляра, бързо ги бе пласирал и искаше още. Ридж, печатарят от Нюарк, беше продал петдесет броя за петнадесет дни. Разбира се, читателите бяха предимно от Саутуел, но въпреки презрението, което изпитваше към тях, младият автор се интересуваеше от мнението им. „Кои дами са си купили книгата ми? — питаше той Елизабет — Харесват ли я в Саутуел, или не?“

За мнението на строгите и непознати лондонски читатели Байрон обаче по-трудно можеше да се осведоми. Беше изпратил един екземпляр на лорд Карлайл, който му отговори с едно от онези учтиви писма, каквито човек пише, без дори да е отворил книгата, тъй като е решил да не я чете. Един от братовчедите му, Александър Гордън, му каза, че майка му, дукеса Гордън, „си купила томчето ми, много го харесала, както впрочем всички светски хора, и желала да провъзгласи родството си с автора“. Но нейна светлост не осъществи желанието си и не покани младия си роднина. „По витрините на книжарниците виждам собственото си име, не казвам нищо, но тайно се радвам на славата си.“ Един книжар бе продал седем екземпляра. „Седем! Това е чудесно“ — казваше книжарят и Байрон със задоволство му вярваше. Той беше активен автор и сам се занимаваше с изпращане на екземпляри от книгата си в главните курортни градове. „Карпинтър (издателят на Муър) ми каза, че от няколко дни са продали всичките си екземпляри и оттогава имали няколко поръчки, които не могли да задоволят. Сред купувачите били Йоркският дук, маркиз Хедфорт, дукеса Гордън и т.н., и т.н... Казаха ми още, че продажбата щяла да се увеличи през зимата, тъй като лятото не било добър сезон, поради отсъствието на хората от Лондон.“

Няколко критици обърнаха внимание на „Часове на безделие“. „В едно списание ме похвалиха, в друго ме сразиха. Казват ми, че за продажбата на книгата това било чудесно: предизвиквало спор, който пречел да бъдеш забравен. Впрочем великите хора от всички времена са минали през подобно нещо, така че и по-обикновените няма да му убегнат; с други думи, понасям всичко философски.“

Байрон все още беше много самотен. В лондонския хотел („Дорънтс“, Албемарл стрийт) го посещаваха малцина. Един от старите му учители, Хенри Дръри от „Хароу“, се опита да го намери, но не успя. Появи се и някакъв човек, който каза, че му бил далечен роднина — Робърт Далъс, — защото сестра му била женена за чичото на Байрон, Джордж Ансън. Този Далъс пишеше романи и превеждаше френски книги. Беше сериозен човек и мислеше, че целта на всеки писател е да бъде „помощник на теолога и на моралиста“. Чул от роднини за „Часове на безделие“ и си купил томчето. След като го бе прочел, писа на Байрон: „Милорд, получих поемите Ви преди няколко дни. Почетох ги веднага с такова удоволствие, че дори не мога да Ви го

описа, и изпитвам непреодолимо желание да Ви поздравя за възвишените Ви поетични излияния... Поемите Ви, милорд, са не само много хубави, но са и доказателство за едно пламенно честно сърце, което трепти под звуците на добродетелта.“

Малко смешно писмо, би трябвало да си помисли младият циник, но това беше първият писател, който бе забелязал произведението му, и той му изпрати вежлив отговор: „Макар че критиците, да си призная, бяха необичайно снизходителни към мен, похвалата на един човек с безсъмнен талант много повече ме ласкае... Но стремежите ми към добродетелта са толкова слаби за нещастие, че не мога да си позволя да приема комплиментите Ви... Краткият ми живот бе изпълнен с толкова странни събития, че макар гордостта ми — която хората наричат чест — да ме е възпряла да опетня името си с някоя низост, мен вече ме считат за другар на разгула и ревностен привърженик на греховността. По отношение на морала аз предпочитам Конфуций пред десетте божии заповеди и Сократ пред свети Павел (макар че и двамата имат еднакво мнение за брака). Що се отнася до религията — предпочитам по-еманципирания католицизъм, но не признавам папата... За мен добродетелта е съставна част на характера, чувство, а не принцип.“

„Считам Истината за най-свято нещо, а смъртта — вечен сън, поне за тялото. Такива са накратко разбиранията на лошия Джордж лорд Байрон; а докато се сдобия с нов костюм, ще забележите, че съм зле облечен.“ Това писмо изпълни благодушния Далъс с възхищение и почуда.

Нищо не занимаваше повече Байрон от мисълта да стане писател и той вече кроеше планове за бъдещата си работа. Имаше намерение да разкаже в стихове стари шотландски предания, да преведе стари поеми, които биха могли да се издадат под заглавие „Поезията на Шотландия“, или нещо друго, също тъй оригинално. Замисляше и една епическа поема за битката при Бозуърт^[8], но това щеше да бъде по-продължителна работа, за три-четири години. А можеше да напише и станси за Хекла^[9]? Но в очакване на поетическата си слава, той развиваше славата си на плувец. Под надзора на Джексън прекоси Лондон, като преплува реката. Критикът Ли Хънт, който току-що се бе изкъпал и се обличаше на брега на Темза, видя на повърхността на водата една глава да се появява и изчезва като шамандура, докато

отдалече някакъв мъж с внушителна фигура наблюдаваше плувеца. Човекът на брега беше мистър Джексън, големият световен боксьор, а шамандурата — непълнолетният лорд Джордж Гордън Байрон.

[1] Една от трите богини на отмъщението (мит.). — Б.пр. ↑

[2] Бясна (ит.). — Б.пр. ↑

[3] Лудвико Ариосто — италиански поет (1474–1533), известен преди всичко с поемата си „Орландо фуриозо“. — Б.пр. ↑

[4] Поеми, писани по различни поводи (англ.). — Б.пр. ↑

[5] Поетичното име на любимата на Катул. — Б.пр. ↑

[6] В гръцката митология — река в ада. — Б.пр. ↑

[7] Самюъл Джонсън (1704–1784) — английски писател и критик. — Б.пр. ↑

[8] Битката, при която е убит Ричард III (1485) и короната преминава в ръцете на победилия го Хенри VII. — Б.пр. ↑

[9] Вулкан в Исландия. — Б.пр. ↑

XI

МУСКЕТАРИТЕ ОТ „ТРИНИТИ“

Какво да прави по-нататък в живота? Човек не може да го прекара само с плуване и писане на стихове. Към края на юни Байрон се върна в университета с намерение да се сбогува с него. Видя отново хубавия двор на „Тринити“, тревистите брегове на реката Кам. Беше толкова отслабнал и лицето му бе придобило такива изтънчени черти, че нито преподавателите, нито другарите му, нито портиерът можаха да познаят в него пълничкия младеж от предишната година. Строгий режим и спортът му бяха придали вид на млад аскет. Изглеждаше като „хубава, осветена отвътре алабастрова ваза“. На бледия му, прозрачен тен ярко се открояваха кестенявите му, с медни отблясъци коси (вече не така силно рижави, както в детството му) и сиво-сините очи, които гледаха неспокойно изпод дългите, полупритворени черни мигли. Сред студентите, които го наблюдаваха, застанали под колонадите на манастира на Невилс Корт, той забеляза един младеж, който му се стори познат и който също го гледаше колебливо; това беше момчето от хора, Едълстоун. Той се готвеше да напусне Кеймбридж; беше беден и щеше да постъпи като чиновник в една лондонска търговска къща.

Силно развълнуван от тази среща, Байрон предложи на Едълстоун да внесе за негова сметка една сума в търговската къща, за да стане съдружник, или пък да напусне Лондон, щом Байрон навърши пълнолетие, за да отидат да живеят заедно в Нюстед. „Кралица Елизабет“ от Саутуел веднага бе информирана за събуждането на тази стара привързаност: „Явно е, че го обичам повече от всяко друго човешко същество и нито времето, нито разстоянието са оказали някакво влияние върху чувствата ми (въпреки че те са толкова променливи)... С една дума, сигурно ще засраим с постоянството си лейди Елинор Бътлър и мис Пънсънби, Пилад и Орест^[1], остава само да изживеем една красива драма като Нис и Евриал^[2], за да засенчим Йонатан и Давид^[3]. Може би аз съм по-привързан към него, отколкото той към мен. Миналата година, когато бях в Кеймбридж, се виждахме всеки ден, лете и зиме, без да е имало миг на досада между нас, и

всеки път се разделяхме с все по-голямо съжаление. Надявам се някой път да мога да Ви го представя. Той е единственото същество на света, което ценя, макар че изпитвам приятелски чувства към много други.“ Лейди Елинор Бътлър и мис Пънсънби бяха две жени, известни с това, че живееха неразделно вече тридесет години, обличаха се като мъже, ходеха с напудрени перуки и „изглеждаха точно като двама пенсионирани духовници“.

Когато Байрон бе напуснал Кеймбридж, великолепно мебелираните от него стаи бяха дадени на друг студент, Матюс. Байрон се запозна с него и го намери за твърде приятен. Матюс беше умен и образован младеж, който пишеше еднакво добре и на латински, и на английски. Минаваше за надменен, но прие Байрон дружелюбно. Когато му даваше стаите, неговият tutor му бе казал: „Мистър Матюс, съветвам ви да внимавате да не повредите някои от тези мебели, защото лорд Байрон е млад човек с буен нрав.“ Матюс бе останал тогава очарован от тези думи и когато някой негов приятел отиваше да го посети, той му препоръчваше да хваща предпазливо дръжката на вратата, „защото лорд Байрон е млад човек с буен нрав“. Матюс прие хазяина си, шегувайки се малко язвително с „буйния му нрав“. Байрон се запозна при него с още неколцина интелигентни студенти и съзря възможността да живее в Кеймбридж в много по-приятна от миналогодишната среда. Интересите му го теглеха към интелектуален живот, а условностите — към разпуснат. Но у тези нови приятели той откри една интересна смесица от лекомислие и разум, която им позволяваше да бъдат интелигентни, без да пропадат. Как не ги познаваше от по-рано? През първата му година в Кеймбридж те го бяха презирали. Какво бе представлявал той тогава? Едно дебело момче, сакато, стеснително и неоправдано надменно. Тогава всички го избягваха. Сега обаче той беше автор на една стихосбирка, която цял Кеймбридж бе прочел; беше хубав; затворените някога за него кръгове сега се отваряха гостоприемно. Всичко това му беше ясно, той се чувствуваше щастлив и реши да се върне през октомври за още една година.

Още с пристигането си той се настани отново в стаите си и от този момент нататък стана част от една сговорна дружина. На челно място в нея беше Матюс, от когото Байрон много се възхищаваше. Извън учението той обичаше да се забавлява. Въпреки културните си

интереси занимаваше се с бокс, с плуване, но не плуваше добре, защото държеше главата си прекалено високо над водата. Байрон, опитният плувец, му каза, че ще се удави, ако не се научи по-добре да изпъва тялото си. А Матюс от своя страна критикуваше с неударима разпаленост идеите на Байрон и накрая успя да унищожи и малкото, което бе останало у него от Абърдийн. Той не вярваше в нищо. Подиграваше се и с бога, и с дявола. Под влияние на Волтер Байрон отдавна бе изгубил вярата си, но душата му бе обзета от дълбок смут. Дръзките разсъждения на Матюс насърчиха скептичните му идеи.

Другият близък приятел на Байрон от тази последна година в Кеймбридж беше различен. Джон Кам Хобхаус, син на голям търговец от Бристол, израснал в семейство с напредничави либерални разбирания, беше също като Матюс ерудиран млад човек. Той пишеше едно есе за произхода и смисъла на жертвоприношенията (което Байрон наричаше „Вашето есе върху вътрешностите“). Хобхаус вземаше участие в забавленията на групата, но с известна въздържаност и предпазливост, каквато Матюс не познаваше. Докато другите плуваха, той ходеше на лов с хрътки и това го отдалечаваше някак от тях. Тонът на Матюс не допаднаше много на Хобхаус; той също не беше верующ, но се държеше по-сериозно. Убеден либерал, той бе основал сред студентите клуб на либералите и Приятелско дружество, което се разпадна след няколкомесечно съществуване, защото членовете му много се караха помежду си. Той ненавиждаше Бурбоните и големият възторг към Наполеон, който изпитваха и двамата с Байрон, веднага ги сдружи.

Всъщност Хобхаус имаше дълбок вътрешен подтик към сериозния живот. Той държеше на известното политическо влияние, което вече бе успял да си извоюва в университета. Беше обективен и казваше недостатъците на приятелите си в очите, а не зад гърба им, което беше почтено. Матюс и Хобхаус си разменяха заядливи писма: „Вашият меланхоличен характер, Хобхаус...“ Първата година Хобхаус беше гледал презрително този млад накуцващ лорд, който по глупашки начин се правеше интересен с бялата си шапка и светлосиви костюми, но Хобхаус обичаше поезията и в „Часове на безделие“ бе открил раждащия се талант. Към женските капризи на Байрон той проявяваше чисто мъжка другарска снисходителност. В малката група на

Байроновите приятели той представляваше Здравият разум, а Матюс — Фантазията.

Последният от четиримата мускетари, които властвуваха в „Тринити“ през 1808 година, беше Скроуп Дейвис. По маниери той напомняше за Бръмъл, царя на дендитата. В облеклото му обаче нямаше нищо крещящо. Спокоен, сдържан, пълен с остроумие, той говореше със сух и хаплив тон, на който силното му заекване придаваше допълнително очарование. Дейвис беше най-големият съперник на Байрон в плуването и гмуркането. Той прекарваше по-голямата част от времето си в игра на комар — печелеше често, защото беше спокоен и съобразителен. Байрон играеше само за да се хареса на Дейвис, което му струваше упреците на Хобхаус: „Вие наистина трябва да оставите картите. Не е ли крайно недостойно и скандално да Ви виждат всяка нощ в най-долната компания на града?“

Но в групата Хобхаус представляваше малцинство, така че животът в „Тринити“ през тази година беше доста весел. Байрон беше довел един нов приятел, една опитомена мечка. Ръководството на колежа го попита какво смята да я прави. „Завеждащ катедра“ — отвърна той. Отговорът му не се хареса много. Освен това при Байрон пристигаха за вечеря от Лондон жокеи, картоиграчи и разни жени. Въпреки всичко Хобхаус високо го ценеше. В този младеж, когото никой не бе възпитавал, наистина нямаше нищо недостойно. Той проявяваше безгранична смелост, голямо желание да се излага на опасност заради другите и притежаваше едно чудесно качество — съчувствие към по-нискостоящите от него. От тримесечния си доход — сто двадесет и пет лири — той отделяше редовно пет лири за стария Мъри, прислужника на Нюстед. Трудното му детство го бе научило искрено да състрадава на бедните. Той раздаваше щедро и вечно беше без пари. Продължаваше да прави заеми и цифрата на дълговете му се качваше стремглаво нагоре. „Дали да не продам титлата си? — питаше той Хансън. — Колко струва едно баронство? Петнадесет лири? Това все пак е нещо за човек, който няма и пукнато пени.“ През януари 1809 година той дължеше повече от три хиляди лири на лихварите, осемстотин на мисис Байрон и хиляда на различни жени. През март писа: „Между нас казано, добре се наредих; дълговете ми, точно пресметнато, ще достигнат до пълнолетието ми девет или десет хиляди лири.“

Байрон работеше и същевременно водеше бурен живот. Първото издание на „Часове на безделие“ беше изчерпано. Той подготвяше друго, но подчинявайки поета на капризите и настроенията на човека, той съкращаваше или прибавяше текстове в зависимост от чувствата, които го владееха — любов или омраза. От известно време го предупреждаваха, че срещу него се готви враждебна и яростна статия за „Единбург ривю“, големия шотландски либерален орган. Откъси от нея били вече четени у лейди Холънд. Байрон посрещна болезнено тази новина. Въпреки това очакваше нападението в добро настроение и писа на Бийчър: „Кажете на мисис Байрон да не им се ядосва много и да се приготви духом да посрещне и най-голямата враждебност от тяхна страна.“

Броят излезе едва в края на февруари 1808 година; Байрон трескаво го отвори и прочете: „Поезията на този млад лорд е от такова естество, че съществуването ѝ не е допустимо нито от боговете, нито от хората. За да смекчи престъплението си, благородният автор изтъква на преден план като аргумент своето непълнолетие. Може би иска да ни каже: «Вижте как може да пише един малолетен? Тази поема наистина е съчинена от един младеж на осемнадесет години... Тази пък — от един шестнадесетгодишен юноша...» Но... уви! Всички ние помним поемите, написани от Поуп^[4] на дванадесет години, и без да се изненадваме, че гореспоменатите стихове са написани от млад човек, смятаме, че това е най-обикновена авантюра, към каквато могат да се насочат в живота си девет от десетима средно образовани англичани и че десетият би написал по-хубави стихове от лорд Байрон.“ После анонимният критик го упрекваше, че изтъквал лордската си титла; обясняваше му, че римите и стъпките не представляват още поетично изкуство и в заключение осмиваше тона на Байроновия предговор: „Както и да съдим поемите на този малолетен благородник, изглежда, че трябва да ги приемем такива, каквито ни се предлагат, и да се радваме, че ще бъдат последните. Той не очаквал никаква облага, както твърди, от издаването им и независимо от това дали ще има успех, или не, едва ли щял да бъде склонен да публикува повече. Ето защо да приемем това, което ни се поднася, и да бъдем признателни. Какво право имаме ние, клетниците, да бъдем взискателни? Ние сме вече достатъчно щастливи, че сме

получили и толкова от човек с положението на този лорд, който не живее на таван, а е господар на Нюстед Аби.“

Статията беше жестока. Настойчивият упрек за произхода на един младеж представляваше всъщност своего рода обратен снобизъм, не по-малко глупав от другия. В тона липсваше обективност и мярка. Байрон четеше поразен. Някакъв посетител, който влезе точно в момента, когато дочиташе статията, като го видя така потресен, запита: „Да не ви предизвикват на дуел?“

Хобхаус каза, че не бил далече от самоубийство. На вечерята със Скруп Дейвис Байрон изпи три бутилки вино, за да удави гнева си, но нищо не можа да го успокои така, както стиховете, в които изля възмущението си. След първите двадесет стиха той се почувствува по-добре.

Кой беше авторът на това нелепо нападение? Дълго време Байрон мислеше, че е Джефри, главният редактор на списанието; в действителност това беше Хенри Бруъм, човек с всестранно насочена злоба, който можеше да критикува еднакво неточно един физик, както и един поет, и чиято статия за теорията на вълнообразното движение на Йънг се равняваше по некомпетентност и грубост на статията за „Часове на безделие“. Той всъщност не причини никакво зло на Байрон. Големият поет Уърдсуърт влезе при Чарлс Лем със списанието в ръка и каза: „Не мога повече да понасям тези хора! Ето един млад човек, един лорд, който е публикувал малка книжка с поезия, и веднага го нападат, като че ли, ако не живееш на таван, не можеш да бъдеш поет. Аз пък твърдя, че ако този младеж продължи да твори, от него ще излезе нещо.“

Първото намерение на Байрон беше да напише и публикува колкото може по-бързо една сатира срещу враговете си, но за щастие разбра, че е по-добре да изчака и че най-хубавият отговор ще бъде една сполучлива поема. „Съжалявам, че мисис Байрон толкова много се е оскърбила. Що се отнася до мен, тези хартиени снаряди само ме научиха да издържам на стрелба.“ Те му спечелиха и един нов приятел, Френсис Ходжсън, млад преподавател от „Кингс колидж“, който му написа няколко мили думи.

На 4 юли 1808 година Байрон получи от университета диплома за Magister Artium^[5] и напусна Кеймбридж. През тази последна година той много се промени. „Хароу“ беше времето на сантименталните,

любовните приятелства; Кеймбридж му разкри интелектуалното приятелство. В тази суха и сурова атмосфера на цинизъм той дишаше добре. Пред Хобхаус, Дейвис, Матюс можеше да се покаже такъв, какъвто смяташе, че е — освободен от калвинизма, непостоянен в любовта, най-после свободен. Но може ли човек някога да бъде свободен, след като е имал такова детство?

[1] Пилад (син на фокидския цар Строфий) и Орест (син на Агамемнон и Клитемнестра), известни с пословичното си приятелство. — Б.пр. ↑

[2] Евриал — млад троянец, надарен с голяма красота и прочут с приятелството, което го свързвало с Нис, легендарен цар на Мегара. — Б.пр. ↑

[3] Йонатан син на цар Саул, убит в битката при Гелвуде. Верен приятел на Давид (библ.). — Б.пр. ↑

[4] Александър Поуп — английски поет (1688–1744). — Б.пр. ↑

[5] Учител по изкуствата (лат.). — Б.пр. ↑

XII

ЛЪСКАВ ЧЕРЕП С ЦВЯТ НА СЛОНОВА КОСТ

*Човек се радва на необикновеното дори и
когато то е нещастие.*

Шатобриан

В доста шумното си уединение в Саутуел мисис Байрон от няколко месеца бе започнала да се тревожи за приближаващото завръщане на сина си и за навършването на пълнолетието му. Тя изпитваше към него същите чувства, които някога ѝ вдъхваше ужасният ѝ съпруг. Страхуваше се от него, обожаваше го и го укоряваше. Какво ли щеше да прави, като стане господар на богатството си този нов „Бирон“, кръстосан с Гордън? Какъв ли Лош лорд и Луд Джек щеше да властвува в Нюстед? Защо тя, пестеливата шотландска вдовица, която можеше да живее със сто тридесет и пет лири годишно, без да дължи някому и едно пени, трябваше вечно да носи отговорност за тези разточителни по природа мъже? През последните месеци до пълнолетието на Байрон тя затрупваше Хансън с тревожни писма. Трябваше на всяка цена да се уреди въпросът с Рочдейл, за да се осигури доходът на Байрон, в противен случай той можеше да извърши някоя глупост. „Въпреки високото мнение, което имам за сина си, знам, че интелгентните хора невинаги са благоразумни по отношение на паричните въпроси.“ Адвокатите, които водеха делата за Рочдейл, получаваха страшно обидни писма от нея: „Ще Ви попитам направо — защо Вие и мистър Хансън така обирате сина ми?“ Това може би бе вярно, но с грубостта си тя настройваше зле адвокатите, както завинаги бе отблъснала от себе си лорд Карлайл. Те вече бяха отегчени от „делата на Байрон“. В полето на едно от писмата ѝ Хансън бе отбелязал: „Каква безочливост!“ Да, тя беше безочлива, горката Знатна вдовица, но нима имаше вина за това? По характер не беше нито гъвкава, нито хитра; беше една буйна Гордънова потомка, а имаше и толкова много грижи. Например тя трябваше да се погрижи

лорд Грей Рутин да напусне Нюстед преди завръщането на Байрон, „защото в никакъв случай не искам да се срещнат; те се мразят и аз съм сигурна, че ще избухне такава кавга, каквато може да свърши много зле“.

Бог знае в какво ли състояние щеше да остави Нюстед лорд Грей: „Самата аз не съм видяла Нюстед, но целият край говори, че е възмутително човек, който минава за благородник, да остави една къща в такова състояние.“

Въпросът, който обаче най-много я занимаваше, беше: „Сега, когато Байрон вече завърши образованието си, дали ще ме извика да живея с него в Нюстед и да поддържам къщата му?“ „Скъпа госпожо — писа ѝ той, — засега нямам подслон нито за Хансън, нито за когото и да било... Ще живея по свой начин и доколкото може, повечето сам. Когато стаите бъдат готови, ще бъда щастлив да Ви видя: в този момент би било неблагоприятно и неприятно и за двама ни да бъдем заедно. Едва ли можете да ми се сърдите, че искам да направя къщата обитаема. През март (или най-късно през май) ще замина за Персия и до завръщането ми Вие ще бъдете моя наемателка.“

Той наистина завари Нюстед в невероятно западнало състояние. В парка „неговият“ дъб — дървото, с което свързваше съдбата си — умираше, полузадушен от бурени. Той го прочисти от тях, положи съответните грижи и го спаси. Да възстановява цялото абатство би било направо разорително, а и ненужно. Обзаведе една спалня, в средата на която постави голямо легло с колони и балдахин, закрито със завеси от китайска коприна. На стените окачи няколко гравюри: боксьора Джексън в красива синя дреха, портрета на стария прислужник Мъри, „единственият човек, когото той обичаше наравно с кучетата си“, и няколко изгледа от „Хароу“ и от колежа в Кеймбридж — „Кингс“, „Тринити“, „Джизъс колидж“; интересно бе каква нужда имаше да се обгражда със своите кумири. Дали не беше породена от чувството на самотност, изоставеност, от което бе страдал толкова още в детството си? Отначало той мразеше всяко ново същество или ново място. Но когато ги опознаеше, те ставаха част от самия него и той ги обожаваше. От прозорците на стаята си виждаше обграденото с тръстики езеро, лебедите, укрепленията на Лошия лорд и красивите обезлесени хълмове. Една врата водеше към празната каменна стая, която се считаше за посещавана от Духове — и наистина

от време на време на някоя страхлива прислужница ѝ се привиждаше нощем монахът с черната качулка. По вътрешно стълбище се слизаше до друга стая, която служеше за работен кабинет и за салон. Обзаведени бяха и няколко спални за приятели. Всичко друго — огромните сводести коридори, многобройните килии, които ограждаха манастира — остана празно и запуснато.

Колко обичаше той Нюстед! Там не му омръзваше да размишлява и мечтае — ту излегнат на софата, където прекарваше най-дълго време, опитвайки различни рими, нахвърляйки някоя поема, ту в градината, където работеше с истинска наслада, облегнат на дънера на един отсечен от Лошия лорд дъб, целият обвит в бръшлян, който му служеше и като естествена писмена маса.

Байрон не искаше да се запознава с владетелите на съседните замъци; някои от тях го посетиха, но той не им върна визитите. Прие една покана за вечеря в Анзли, която случайно срещнатият на полето Джек Мъстърс най-сърдечно му отправи, въпреки че знаеше за миналото. Байрон реши да подложи на изпитание чувствата си, като се види със своята М. А. Ч., станала вече мисис Чауърт-Мъстърс: „Вечерях снощи до една жена, към която като дете изпитвах такива чувства, на каквито са способни само децата и каквито мъжът не би трябвало да си позволява. Бях решил да се държа смело и хладнокръвно, но като я видях, цялото ми присъствие на духа се изпари и не отворих устни нито веднъж, дори за да се усмихна, камо ли за да кажа нещо, а и поведението на дамата беше почти толкова глупаво като моето, така че направихме на останалите много повече впечатление, отколкото ако се бяхме държали непринудено и равнодушно един към друг. Ще Ви се стори може би много наивно... Но какви глупаци сме ние, хората! Плачем за една играчка и също като децата не се чувствуваме задоволени, докато не я отворим, но за съжаление не можем като тях да се отървем от нея, хвърляйки я в огъня.“

Някаква бавачка доведе едно момиченце на две години. Байрон изпита силна болка, като видя съчетани в това едва оформено лице ярките и привлекателни черти на бащата и очите, които той толкова често бе съзерцавал на Хълма на диадемата. Той гледаше съпруга, този силен мъж, който се хвалеше, че никога не е отварял друга книга освен „Робинзон Крузо“ и говореше за последната убита от него лисица.

Кучетата от близката колиба лаеха; Мери-Ан стоеше мълчалива. Тя скрито наблюдаваше Байрон, който бе станал слаб и хубав. Когато се върна в Нюстед, той се хвърли на софата и написа следната поема:

*Щастлива си. А аз не мога!
Защо съм толкова злочест?
И все ме мъчи тъй тревога —
щастлива ли си ти и днес.*

*Видях детето ти за кратко
и ме прободе гняв свиреп,
но щом ми се усмихна сладко,
целунах го заради теб.*

*Целунах го с въздишки скрити
и в него татко му познах,
а то ме гледаше с очите,
в които все тъй влюбен бях.*

*Прощавай! Щом си тъй щастлива,
аз няма да пророня глас,
но да остана с теб не бива:
твой, Мери, пак ще стана аз.*

*Не бива тая страст проклета
пак споменът да разгори.
Къде е приказната Лета?
Стихни, сърце! Или умри!*

Единствените хора, с които имаше желание да се вижда, бяха приятелите му от Кеймбридж. Той се гордееше с имението си и искаше да им го покаже. Пръв пристигна Хобхаус. На Байрон му беше много приятно да живее с Хобхаус; в приятелството им имаше и сръдни, и грубовато проявени чувства на преданост. Те прекарваха часовете заедно, но всеки зает със своята работа, като стари и привързани един към друг съпрузи. Байрон пишеше сатирата, която ставаше всеки ден

все по-остра, а Хобхаус, заразен от него, работеше над философски поеми. Щом се уморяха от писане, те се събличаха и се гмуркаха в езерото или ако времето беше много студено — в един басейн, който Байрон бе накарал да изкопаят в подземие на манастира. Забавляваха се и с дресиране на кучето — нюфаундленда Боутсуейн: Байрон скачаше с дрехите във водата и се преструваше, че се дави, за да накара кучето си да го спасява. Старият Мъри им сервираше. Неведнъж Хобхаус виждаше Байрон да пълни чаша с мадейра и да я подава през рамото си на Мъри, застанал зад стола му, и да казва със светнало от сърдечност лице: „За Ваше здраве, стари мой приятелю!“

Този живот бе приятен, но съседството с Анзли оставаше мъчително за Байрон. Почти непоносимо е да живееш близо до жена, която си обичал. Изненадана от хладното поведение на човека, чиято пламенност е познавала, тя започва да проявява благосклонност. Надеждата — спътник в трудни минути — отново леко се пробужда. Онзи, който я изпитва, знае, че е напразна. Най-добрият лек е бягството и Байрон реши напролет да замине. Той споменаваше за това пътуване по време на посещенията си в Анзли. Мери невинно го запита защо иска да замине и получи отговор в стихове:

*Щом от едема бе изгонен,
Адам пред неговия вход
прокле, смутен от сладък спомен,
очакващия го живот.*

*И с мен е тъй! И аз съм длъжен,
лишен от твоите красоти,
край тебе да блуждая тъжен
и споменът да ме гнети.*

*След бягството си ще желая
да бягам от съблазни сам;
не мога аз да гледам рая,
не искайки да бъда там.*

Той криеше тези стихове от Хобхаус, който ненавиждаше сантименталностите и „тези абсурдни същества — жените“ и боготвореше стихоплетеца Поуп — остроумен и умерен класик.

Кучето Боутсуейн заболя от бяс. Байрон се грижеше за него като за приятел и попиваше с гола ръка пияната, която се стичаше от зейналата муцуна. Нюфаундлендът остана верен до края и никого не ухапа. Когато умря, Байрон заяви: „Сега всичко изгубих, остана ми само старият Мъри.“ Той отдавна повтаряше, че иска да бъде погребан с кучето си. Зае се сам да построи подземна гробница. С присъщото си своенравие и дързост той накара да издигнат паметника на мястото на олтара в разрушената манастирска църква. Големи кръгообразни стъпала водеха към изящно скулптиран пиедестал, върху който бе поставена една антична делва, чийто красив силует се открояваше на голите ъглести сводове; на лицевата страна на пиедестала бе гравирен надпис:

Тук почиват тленните останки на едно същество,
което притежаваше хубост без суетност,
сила без нахалство
и всичките качества на човека без пороците му.
Тази възхвала, която би била глупаво ласкателство,
ако бе надпис на човешки гроб,
е само една справедлива дан в памет на
БОУТСУЕЙН, едно куче,
родено в Нюфаундленд през май 1803
и починало в Нюстедското абатство на 18 ноември
1808.

Байрон каза на Джоу Мъри, че ще го погребне в същата гробница, но Мъри не се въодушеви особено: „Ако съм сигурен, че негова милост също ще дойде там, повече бих се радвал, но не ми се иска да лежа сам с кучето.“

На 22 януари 1809 година лорд Байрон от Нюстед отпразнува пълнолетието си. Цял вол бе опечен в двора на абатството за гощавка на местните хора, а вечерта им бе устроен бал, на който танцува и сериозният Хансън, дошъл от Лондон, за да представлява благородния

си клиент. Мисис Байрон в едно възмутено писмо упрекна сина си за тези огромни разходи. Самият млад владетел вечеря на празника си в Лондон с бутилка малцова бира, едно яйце и бекон. Оскъдна вечеря, но за строгия режим на Байрон и тя беше нарушение. Този празничен ден го настрои меланхолично. Някога бе страдал, че не е вече дете, ето че не беше вече дори младеж. В навечерието на своето пълнолетие той бе научил за смъртта на големия си приятел от Кеймбридж Лонг, който се бе удавил при коработрушение на път за Лисабон. Байрон отвори старата си класна тетрадка от „Хароу“, на която преди четири години бе писал: „Уайлдман от лявата ми страна, Лонг от дясната“, и добави:

*Eheu fugaces. Posthume! Posthume!
Labuntur anni.*^[1]

„Б. Януари 1809 г. От четиримата, чиито имена са вписани тук, единият умря, другият е в далечни страни — всичките са разделени, макар че няма и пет години, откакто бяха заедно в училище, и никой от тях няма още двадесет и една години.“

Гробовете твърде отрано играеха особена роля в живота на този младеж. Той вече нямаше да мечтае над гроба на непознатия Пийчи, а над гроба на Боутсуейн, кучето, т.е. над собствения си гроб, над гробовете на изчезналите си приятели и над онзи невидим гроб на детските си влюбвания. Такъв беше животът; Байронови бяха обречени на нещастие. Тогава нямаше защо да се бои от съдбата. Далъс, отзивчивият Далъс, който го посети в хотела вечерта на пълнолетието му, го свари в блестящо настроение и по-несериозен от всякога по религиозните въпроси.

Не му оставаше вече друго, освен да напусне Англия — Хобхаус бе обещал да го придружи. Но къде да отиде! Байрон нямаше представа. В Ориента, в Персия, Индия или може би към Тропиците. Нямаше значение, важното беше да се отдалечи от Англи, от спомените. Нищо не го задържаше... Знатната вдовица му бе станала митично далечна, а и докато той отсъствуваше, тя щеше да живее в Нюстед. Трябваше само да уреди няколко неотложни неща.

Първото беше публикацията на завършената най-последна сатира, която беше пълна с жлъч, блестяща и толкова ругателна, че Далъс,

натоварен да намери издател, трябваше да обиколи мнозина, докато намери един, който се съгласи да я отпечати. Байрон бичуваше не само шотландските критици, но и по-голямата част от английските поети. Той не пожали дори Томъс Муър, от когото толкова много се възхищаваха учениците от „Хароу“, нито дори настойника си, лорд Карлайл, срещу когото Байрон имаше повод за недоволство. Карлайл не само че бе отговорил на посвещението на „Часове на безделие“ със студено и банално писмо, но и когато възпитаникът му бе поискал една най-обикновена услуга, той му я бе отказал. Като пълнолетен, Байрон трябваше да заеме официално мястото си в Камарата на лордовете, а в такива случаи бе прието младият пер да се придружава от роднина или приятел. Байрон писа на Карлайл, който му отговори само с наставления. И Байрон, на 13 март, сам отиде да заеме мястото си в Камарата.

Придружаваше го отзивчивият Далъс, поразен от факта, че един млад мъж с такъв произход и талант може така да бъде пренебрегнат, че никой да не бъде с него в такъв ден. Байрон чувствуваше по-жестоко от всякога колко самотен бе в живота. Привилегиите, които му даваха произходът и името, бяха наистина огромни. Англия по онова време изцяло се управляваше от потомците на няколко благородни семейства. Естествено беше Байрон като юноша да се радва наивно на лордската си титла. За нещастие обаче обстоятелствата го поставяха на опашката на това толкова приятно общество; той притежаваше титлата, но не познаваше традициите, нито имаше необходимите приятелства, нито непринуденото държане.

Байрон бе приет в чакалнята от един чиновник, който отиде да уведоми председателя лорд Елдън за пристигането му. Новият лорд бе въведен в залата, мина край „кожения чувал с вълна“^[2], на който седеше лорд-канцлерът и ръководеше дебатите, и се приближи до масата, където трябваше да положи клетва. След кратката церемония председателят стана от мястото си и се приближи към него с протегнатата ръка. Байрон го поздрави сковано и едва докосна с края на пръстите си ръката на лорда, който се върна оскърбен на мястото си. Байрон се отпусна небрежно на една от празните скамейки, определени за опозицията, след няколко минути стана и се върна при Далъс, като му каза: „Ако бях стиснал силно ръката му, щеше да помисли, че съм от неговата партия — не желая да имам нищо общо с

тях — нито с едните, нито с другите... Сега вече мога да тръгвам на пътешествие.“

Петнадесет дни по-късно сатирата на Байрон излезе от печат. Тя има голям успех. Въпреки че беше анонимна, всички литератори произнасяха името на Байрон — кои с ненавист, кои с възхита, но всички с еднакво удивление. Беше си отмъстил; беше спечелил играта. Нямаше какво повече да прави в тази страна. За да тръгне, му липсваха само пари. Дълговете му възлизаха на дванадесет хиляди лири. От кого да заеме необходимите четири хиляди? Хансън получи нареждане да ги намери. При нужда трябваше да се продаде едно от именията — Рочдейл, не Нюстед. „Да става каквото ще, но Нюстед и аз или ще издържим, или заедно ще падаме. Откакто живях на това място и се привързах към него, няма сила — сега или в бъдеще, — която да ме накара да продам на търг тази последна останка от нашето наследство. Притежавам гордост, която ще ми помогне да понеса трудностите... Мистър Хансън говори по този въпрос като адвокат, аз обаче чувствавам нещата като благородник и няма да продам Нюстед.“

Средство за спасение можеше да бъде бракът му с някоя богата наследница. Такова беше мнението на мисис Байрон, която виждаше сина си тръгнал по пътя на разорението: „Или мините с въглища трябва да се превърнат в златни мини, или трябва да възстанови богатството си по стария обичаен начин, като си намери жена с двеста, триста хиляди лири доход... Байрон трябва да се ожени напролет за богата жена; браковете по любов са безсмислица. Поне да използва талантите, които господ му е дал.“ А самият Байрон: „Предполагам, че всичко това ще свърши или като се оженя за някоя позлатена кукла, или като си пръсна черепа; все едно, няма никакво значение, за мен и двата изхода са почти еднакви.“ Разрешението дойде по доста неочакван начин — Скроуп Дейвис му даде пари в заем. Дейвис, духовитият и заекващ Дейвис, бе продължил да играе комар и в Лондон, както някога в Кеймбридж, губейки и печелейки огромни суми. Приятелите му редовно го оставяха след полунощ пиян в разните игрални домове и го намираха като по чудо на другия ден в дома му да спи до следобед, с гърне до леглото, пълно с хилядарки, спечелени бог знае как, а самият Скроуп не знаеше и къде. В една такава щастлива сутрин той можа да заеме на Байрон необходимата за пътуването му сума.

Преди да замине, Байрон реши да събере в Нюстед малката група будни интелегенти, които бяха повлияли тъй благотворно и на него. През май 1809 година лекомисленият Матюс и благоразумният Хобхаус дойдоха да гостуват за известно време в абатството. Това бяха няколко дни на забавни лудории. Строгата външност на Нюстед, призраците, които го спохождаха, прибавяха една особена приятна възбуда към веселието на тези млади хора. До входа, вдясно от стъпалата, които водеха към преддверието, беше вързана с верига една мечка; а отляво — куче вълча порода. Ако човек влезеше, без да извика, за да оповести пристигането си, и успееше да се опази от мечката и кучето, попадеше под обстрела на банда млади стрелци, които изпитваха пистолетите си под сводовете на манастира. Сутрин ставаха късно и закуската ги чакаше на масата, докато всички слязат. После четяха книги, фехтуваха се, стреляха с пистолети, яздеха, гребяха с лодка в езерото, играеха с мечката. В парка Матюс надраска с молив върху една от страните на надгробния камък на „Боутсуейн, едно куче“ епитаф на „Хобхаус, едно прасе“. Вечеряха между седем и осем. След вечеря, човешки череп, пълен с вино, обикаляше от ръка на ръка. Това бе черепът на някакъв монах, чийто скелет градинарят бе открил, прекопавайки градината. Байрон поръча на един златар от Нотингам да го пригоди за чаша за вино и бе получил лъскав потир с цвета на черупката на костенурка. За нея той бе съчинил стихове:

*Обичах, пиех, но умрях.
Вземи ме от земята черна,
налей! От теб не ме е страх —
нали ме е целувал червей?*

*Наместо да ги храня аз,
бих предпочел в мен да свети
на пиршество в тържествен час
туй питие на боговете.*

За да допълнят мизансцената, гостите се обличаха като монаси, а Байрон, абатът на Нюстед, или Абата на черепа, както го наричаха приятелите му, председателствуваше каноническия съвет с владишки

жезъл в ръка. Вината в избата бяха хубави, а момичетата, които прислужваха, се грижеха за другите удоволствия на групата. Байрон доста се гордееше с няколкото хубави прислужнички, събрани от съседните села. Тези леки нрави му напомняха нещо феодално, идилично и му бяха крайно приятни. Според приказките на местните хора абатството бе станало бърлога на новия Лош лорд, а нюстедските коне бяха забравили Сватбената алея до Анзли.

Така мина месец май. Решено бе, че през юни Хобхаус и Байрон ще тръгнат заедно за Гибралтар, а оттам за Малта и Ориента. Преди заминаването си Байрон не се видя със сестра си Огъста. Тя се бе омъжила през 1807 година за братовчед си, известния полковник Ли, който беше на служба при принц-регента, и живееше в Сикс Майл Ботъм, близо до Нюмаркет. Предишната година бе родила момиченце и по повод на това Байрон ѝ бе писал: „Благодаря Ви, че ме направихте вуйчо; този път Ви прощавам, че е племенничка, но следващият трябва да бъде племенник... От две години съм се освободил от робството на мисис Байрон и нямам намерение да го подновявам... Не мога да простя на тази жена, нито да живея с нея под един покрив. Всъщност аз съм много нещастен човек, защото смятам, че по природа не съм имал лошо сърце; но то е било толкова унижавано, измъчвано и подтискано, че е станало твърдо като камък.“ Когато излезе сатирата му, Огъста бе взела страната на лорд Карлайл и Байрон не можеше да ѝ прости. Още една връзка се разкъсваше.

Това сърце, „твърдо като камък“, всъщност си оставаше все така чувствително. Байрон събираше от приятелите си портретите им, за да ги вземе със себе си при пътуването. Фетишист, педантичен уредник на собствения си сантиментален музей, той бе поръчал на един от първите миниатюристи на времето да нарисува портретите за негова сметка. За да се превърне заминаването му в драматично събитие, което особено би му допаднало, на Байрон му се искаше и приятелите му да изпитват същата тъга като него. Те обаче бяха весели младежи, които бяха яздили конете му, пили от виното му, галили прислужничките му и отказваха да проливат лицемерни сълзи. Както някога в „Хароу“ бе страдал от хладината на Клеър, така и сега се чувствуваше нещастен от отношението на всички хора към него. През тези последни дни Далъс го видя като истински мизантроп, отворен от живота, защото го бяха нападнали грубо в долнопробни списания,

видя го изплашен повече от всякога от женското общество, чу го да говори за приятелството с яростния тон на Тимон Атински^[3].

Точно преди заминаването си преживя последното си разочарование — отчуждеността на Делъуор. Все пак те си размениха портретите с фамилните си гербове. Но Делъуор ни най-малко не се разчувствува. „Ще повярвате ли — каза Байрон на Далъс, — че току-що срещнах Делъуор и му предложих да дойде да си побъбрим един час, а той се извини, че не можел и какво, мислите, беше извинението му? Просто да не повярваш! Бил обещал на майка си и на някакви други жени да ги придружи при покупките им. След като знае, че утре заминавам, че ще отсъствам с години, че може би никога повече няма да се върна! Приятелство! Не вярвам, че оставям зад себе си някой — освен вас и семейството ви, а може би и моята майка, — който да се интересува какво ще стане с мен!“ Този случай го бе потресъл. През целия си живот щеше да говори за раната, която му бе нанесъл лорд Делъуор, изоставяйки го в навечерието на заминаването му, за да отиде при някаква модистка с някакви жени. Да, Тимон Атински е бил прав. Докато човек има какво да даде на кучетата си да лочат, той притежава устата, очите и дори сърцата на хората. Но разберат ли, че смърт, заминаване или разорение ще ти попречат да им правиш компания в удоволствията, незабавно „те оставят сам, изложен на вятъра, който повее“. Отивайки при модистката, Делъуор съвсем не си бе представял, че с тази толкова обикновена постъпка бе станал причина за такива мъчителни размишления.

Матюс се отнесе по-добре. В навечерието на заминаването той даде великолепна вечеря на Хобхаус и Байрон. Те двамата вече бяха влезли в ролите си на пътници, шегуваха се помежду си, държаха се отчуждено от другите и малко неестествено. Преди да отпътуват, Байрон написа станси за Мери-Ан:

*Туй свърши — и сред бурните предели
разпери лодката платната бели;
протяжно пее страшната си песен
и мачтата навежда вятър бесен;
една-единствена аз обожавам,
и затова днес тоя край оставям.*

Истинско ли бе това чувство? Дали заминаваше само защото все още я обичаше и му бе непоносимо да живее в съседство с нея? Мъжът не е толкова първично същество. Когато вечеряше с Матюс и Хобхаус, когато слушаше със смях непреодолимото заекване на Скроуп Дейвис, той изобщо не се сещаше за мисис Мъстърс. Но първата любов отпечатва дълбоки следи у всяко дете. Дните, прекарани в Анзли, оставаха най-силният от тъжните и хубави спомени, за които Байрон обичаше да съчинява стихове, изразяващи пламенните му мечти.

[1] Уви, отлитат, Постуме, Постуме, години бързи (лат.). — Б.пр.

↑

[2] Напълнена с вълна червена възглавница, на която седи лорд-канцлерът в Камарата на лордовете: обичай, съхранен от времето на крал Едуард III (1312–1377), когато вълната е била основната стока за износ на Англия. — Б.пр. ↑

[3] Тимон Мизантропа — атински философ (V в. пр.н.е.), останал известен като човекомразец. Пиеса, посветена на него, се приписва на Шекспир. — Б.пр. ↑

XIII

ПЪРВО СТРАНСТВУВАНЕ НА ЧАЙЛД ХАРОЛД

Двамата приятели отплуваха на 26 юни 1809 година от малкото пристанище Фалмът с кораба на капитан Кид, който трябваше да ги отведе до Лисабон. Хобхаус, който вече съчиняваше наум своите археоложки бележки, носеше сто писеца, два галона^[1] мастило и няколко топа бяла хартия. Байрон отново беше привлякъл цяла свита прислужници. Старият Мъри трябваше да ги придружи до Гибралтар, защото морският въздух бил здравословен за него. Основното прислужване обаче бе поверено на Уилиям Флетчър, камериер от Нюстед, който наскоро се бе оженил и понеже страдаше по жена си Сали, силно роптаеше. Един младеж, Робърт Ръштън, наричан Боб, син на чифликчия (когото Байрон харесваше, „защото и той като мен, изглежда, е самотна душа без приятели“), и един прислужник — немец, препоръчан от доктор Бътлър, от „Хароу“, допълваха свитата.

Ходжсън получи от Байрон описание в комико-героични стихове за заминаването и за Хобхаус, който повръщал едновременно храната и първите си впечатления от пътуването. „Провидението реши да се намеси в полза на нещастните читатели — Хобхаус си навехна китката, така че повече не може да пише, и мастиленият дъжд престана... Колкото до мен, напускам Англия без съжаление — ще се върна с неудоволствие. Аз приличам на Адам, първия осъден на пропъждане, само че нямам Ева и не съм изял нито една ябълка, която да не е била кисела.“

Мисис Байрон също получи писмо за сбогуване: „Пред мен е целият свят и аз напускам Англия без съжаление и без желание да видя отново нещо нейно освен Вас и настоящото Ви местожителство. Повярвайте ми, искрено Ваш...“ Той й бе оставил мечката, кучето вълча порода и хубавите прислужнички.

Пътуването беше тежко. В Лисабон пътниците се срещнаха с военна Европа. Французите на генерал Жюно току-що бяха отстъпили място на англичаните на генерал Крофърд. Хобхаус, като председател на либерален клуб, бе силно изненадан от нравите на страната. Едно

тиранично духовенство налагаше своите закони. Изложени в църквите с табли на гърдите, мъртвите чакаха да се съберат достатъчно пари за заплащане на свещениците, за да бъдат погребани. Инквизицията не беше унищожена. Спираха хората по улиците, за да ги правят принудително войници. Байрон, който беше по-невъздържан от Хобхаус и не търпеше насието над другите, както не го търпеше над себе си, имаше силно желание да проповядва бунт и беше поразен от контраста между хорското нещастие и красотата на португалските пейзажи. Той хареса портокаловите дървета, които позлатяваха яркозелените долини, кацналите на върха на скалите манастири. „Много съм щастлив, защото обичам портокалите и говоря с монасите на лош латински, който обаче те разбират, защото прилича на техния, и ходя сред хората (с пистолети в джобовете), плувам в Тахо^[2], яздя магаре или муле, ругая на Португалски, хванах диария и ме нахапаха комарите. Но какво значение има това? Хората, които тръгват да пътуват за удоволствие, не трябва да търсят удобство.“

От Лисабон до Севиля те пътуваха на коне. От двете страни на пътя се издигаха кръстове: всеки от тях напомняше за убийство. Срећнаха един затворник и някакви шпиони, които отвеждаха на бесило в Севиля. Имаше нещо особено в този свят, в който смъртта и любовта бяха на всяка крачка, нещо животинско и откровено, което прилягаше на Байроновото сърце. Той писа на майка си, че се е настанил в къщата на две хубави испанки, „които са много приятни с големите си очи и с красивото си телосложение. По-голямата уважи недостойния Ви син с особено внимание, като го целуна нежно на тръгване... след като бе отрязала една къдрица от неговите коси и му бе дала една от своите дълги плитки, която Ви изпращам и Ви моля да я пазите до завръщането ми. Последните й думи бяха: «Сбогом, красиво момче! Вие много ми харесвате.» Тя ми беше предложила да живея при нея в стаята й, нещо, което моята добродетелност ме накара да не приема; тогава тя се разсмя и каза, че сигурно съм имал любовница в Англия, и прибави, че тя щяла да се омъжва за офицер от испанската армия.“

После, минавайки през Кадис, „приятен град, пълен с най-хубавите жени на Испания“, двамата приятели отидоха в Гибралтар. Там трябваше да се разделят със стария Мъри и младия Ръштън и двамата прекалено изморени от пътуването. Байрон ги прати обратно в

Нюстед, като задържа само Флетчър. На мисис Байрон той писа: „Моля Ви да се заемете с Робърт, който ще чувства липсата на господаря си — горкото момче нямаше никакво желание да се върне.“

На кораба, който ги отведе от Гибралтар до Малта, пътниците много харесаха Хобхаус, който веднага се смеси с тях и редовно след вечеря ги разсмиваше с анекдоти, повечето от които (мислеше си Байрон, слушайки го отдалече) бе научил от Скруп Дейвис. Байрон, като по-необщителен, по-малко се харесваше на хората. Понеже не ядеше почти нищо, той ставаше от масата преди другите. Уединяваше се, гледаше морето и сякаш вдишваше мрачната поезия на скалите. Щом се свечереше и запалеха светлините, той сядаше върху куп платна и с часове съзерцаваше играта на лунните лъчи върху вълните. При тази бледа светлина той напомняше на моряка на Коулридж^[3], който убил един албатрос. Байрон представляваше „покрита с плащаница и увенчана с ореол загадка“. Спътниците му приемаха неговото усамотение за презрително отношение към тях и строго го осъждаха. Забелязваха, че ги гледа изпод вежди, неспокойно и мнително. Липсваше му непринуденост в поведението, държеше се грубо с Флетчър, изглеждаше разтревожен и зле разположен.

Ако хората можеха да отгатнат безпокойството, което се криеше зад това поведение, болезнената срамежливост на сакатия, биха изпитали съжаление към него. Байрон търсеше мълчаливия приют на вълните и звездите, защото се страхуваше от хората. И щом възприемаше някой начин на поведение, което му беше присъщо, той го спазваше, защото го смяташе за достойно. Гледайки как леко разлюляният нос на кораба цепи водата, той мислеше, че всяка вълна го отдалечава от неговите нещастия. Разсъждаваше все още върху пропуснатата си младост, но с една мрачна снизходителност, сякаш ставаше дума за чужд човек. Защо да не напише една поема за това странствуване? Още от детството му в него се бяха трупали силни чувства, които, разпилени в пламенната му душа, приличаха на разтопена лава... Представяше си един герой, когото щеше да нарече със старото си фамилно име Чайлд Бърн и който щеше да бъде самият Байрон, този отчаян, разочарован Байрон, когото Хобхаус не познаваше и всъщност не би могъл да разбере... Корабът се олюляваше на лунното осветление.

На третия ден от пътуването няколко пътници се забавляваха на палубата, стреляйки по бутилки с пистолети; Байрон си опита щастието и се оказа най-добрият стрелец. Това го зарадва. Хобхаус, малтретиран от Байрон заради една невинна шега, каза на новите си приятели с покровителствена снизходителност, че трябва да се отнасят с него като с дете.

В Малта Байрон взе няколко урока по арабски от един монах и няколко по платоническа любов от мисис Спенсър Смит — жена с романтични приключения, която била арестувана от войниците на Наполеон, после спасена от един италиански благородник, който се отнесъл към нея достойно като истински рицар. „Тя беше прелестна жена.“ Очарователните ѝ късогледни очи гледаха мъжете със затрогваща свенливост, която ги вълнуваше. Байрон бе запленил от тази жена, но новата му философия за любовта не му позволи да се поддаде на слабостта си. Овладейн от някаква наивна ненавист към любовното чувство, той искаше да бъде безчувствен.

*Прекрасната Флоранс бе тази,
която ахна, че не покори
мечтателния Харолд с хубостта си...*

„Мраморно сърце“, такъв искаше да бъде той сега, да умее да прелъстява жените, когато пожелае, дръзко и самоуверено, но в същото време да презира лесните завоевания. „Очарователната Флоранс“ получи от него пръстена с големия искрящ диамант, който той носеше, а нейните късогледни очи преминаваха известно време в мечтите му. Но той се откъсна от тази нова Калипсо без никаква трудност.

Албания беше тогава почти непозната страна. Дивите ѝ планини напомняха на Байрон за Шотландия от детските му години. Мъжете носеха къси поли, почти като шотландските и наметала от козя кожа. Пашата на Янина, прочутият със своята смелост и своята жестокост Али, уведомен от английския резидент за пристигането на младия благородник, покани Байрон и приятеля му на гости. Байрон хареса обстановката, албанците с бродирани елечи, татарите с високите калпаци, черните роби, конете, тъпаните, ходжите, които пееха от минаретата на джамиите: „Няма друг господ освен нашия“. Страшният

Али паша беше дребно човече на седемдесет години, с бяла брада, с достолепни, вежливи маниери. Но всички знаеха, че не би се поколебал да опече на скарата един неприятел или да хвърли в езерото петнадесет жени, ако с нещо са ядосали снаха му. Той запита Байрон защо е напуснал страната си толкова млад и добави, че веднага познал високия му произход по малките уши, по къдравите коси и по белотата на ръцете му. Тези думи доставиха такова удоволствие на Байрон, че месеци наред той ги споменаваше в писмата си. Али паша, физическото възплъщение на Зелуко, остана дълго време един от героите на Байрон. Властолюбието, незачитането на моралните и обществени норми, загадъчността, с която той обичаше да се заобикаля, цялата личност на Али особено силно занимаваше Байрон. Този разбойник, корсар, главатар на банда, изразител на нравите на това прокълнато племе го очароваше, защото мразеше лицемерието и обичаше храбростта. Симпатиите бяха взаимни и пашата даде на двамата англичани водачи и въоръжена охрана за връщането им.

Преминаването през една нецивилизована страна под закрилата на някакви полудиви войници беше смело, но примамливо начинание. Байрон още от дете мислеше, че е създаден за военен живот. Не се страхуваше от нищо. Обичаше тези албански войници; струваха му се простодушни и верни; винаги беше харесвал примитивните същества, които развличат ума, без да го заангажират. И тъкмо сред тях, в Янина, той започна да пише своя Чайлд Бърън, който след първата песен стана Чайлд Харолд. Беше си избрал строфата на Спенсър^[4], строфа от девет стиха, които според него позволяваха по-голямо разнообразие в интонацията. Хобхаус от своя страна си водеше бележки за един пътепис.

От Албания искаха да отидат в Гърция по море, но им попречи неопитността на моряците и неочаквана буря. „Едва не загинах в един военен турски кораб поради невежеството на капитана и на екипажа, макар че ураганът не беше силен. Флетчър стенеше и зовеше жена си, гърците викаха на помощ всички светии, а мюсюлманите — аллах. Капитанът се разплака и тичешком се скри във вътрешността на кораба, като ни караше и ние да молим господ за помощ.“ Платната бяха разкъсани, екипажът — неспособен да се справи, а Флетчър повтаряше — не без основание, — че всички ще намерят тук своя влажен гроб. Байрон, който не можеше да помогне нищо с куците си

крака и изморен от напразните си усилия да успокоява Флетчър, се уви в албанското си наметало, легна на палубата и напук на всичко заспа. Когато се събуди, бурята беше стихнала, а корабът заседнал на един бряг, където ги посрещнаха сулиотите — гръцко-албанско планинско племе, диво и храбро, което бе съумяло да остане свободно. Сулиотите служеха на пашата, но като наемници, на които винаги плащаха преди битката. Славеха се като опасни хора, но посрещнаха корабокрушенците благосклонно; изсушиха дрехите им, нахраниха ги, устроиха им забавление с танци около огъня и им изпяха една великолепно песен, чийто рефрен беше „Разбойниците на Парга“. Когато накрая Байрон ги помоли да приемат няколко монети, главатарят им отговори: „Искам уважението ви, а не парите ви.“

Думите му се харесаха на Байрон. Той се възхищаваше от тези буйни мъже, способни и на убийство, и на приятелство. Презрението му към религиите нарастваше. От няколко седмици срещаше всякакви вярващи — католици, протестанти, мюсюлмани, източноправославни — и във всички откриваше животинската природа. „Много обичам албанците; не всички от тях са мюсюлмани, някои от племената им са християнски. Но религията им слабо влияе върху държането и постъпките им.“ Една от любимите теми на писмата му беше сравнението между нещастния Уилям Флетчър от Нюстед, който се разхождаше с чадър по албанските планини, и новите местни прислужници, непридирчиви и волни. „Флетчър, като всеки англичанин — макар че посвикна с турците, — е недоволен от осемдесетте секвина, които везирът ни даде като подарък... Освен от студ, горещина и паразити той не е страдал от нищо друго, но му липсва мъжество и се страхува от крадци и от бури...“

Отхвърлени от морето, те решиха да отидат до Гърция по суша. Това беше една приятна разходка на кон през планините. Вечер сулиотите, които ги придружаваха, пееха песни, а Байрон с помощта на преводача ги записваше на английски. Накрая пристигнаха в равнината и отседнаха в малкия град Мисолонги, разположен на края на огромна лагуна. Бяха вече в Гърция.

Байрон беше развълнуван. Още от малък той бе обикнал тази страна благодарение на поетите и историците. Не остана разочарован. За очи, свикнали със суровата природа на Севера, с обвитите в мъгла пейзажи, с движещите се като платна облаци, индиговосиньото небе,

прозрачният въздух, каменистите планини, облагородени от пръснатите тук-там жълти и оранжеви краски, представляваха една картина на райска светлина и блаженство. Той прекоси Лепантския залив, най-напред до Патрас, белия укрепен град, после в обратна посока и слезе на сушата в подножието на Парнас. Всяка дума на водача събуждаше у него спомен. Това беше страната на Мелеагър и на Аталанта, на глигана от Еримант. Онзи заснежен връх в далечината беше Хеликон, а да лежи до светилището на Пития, беше за него вълнуващо преживяване. В Делфи Байрон и Хобхаус издялаха имената си върху колоните на един храм. Над главите им прелитаха големи птици. Байрон ги взе за орли, а Хобхаус — за соколи. Но и Хобхаус се въодушеви, като приближиха Атина. Към естествената красота на тези места се прибавяха и други величави достойнства. Смелостта, любовта към свободата, преклонението пред красотата, красноречието, най-големите човешки добродетели се бяха родили на тая суха и девствена земя.

Най-после, на 24 декември 1809 година, след като бяха яздили цяла сутрин през борови и маслинени гори, един от водачите се провикна: „Господарю! Господарю! Селото!“ Това беше Атина. Някъде долу в равнината на значително разстояние се виждаше един град, разположен около висока скала, а отвъд града морето.

Водачът не грешеше. Атина тогава беше голямо село. Турците бяха завладели града и понеже се чувствуваха повече завоеватели, отколкото управници, го бяха изоставили на произвола на съдбата. В откритото кафене близо до базара налякали аги пушеха наргилетата си и се смееха. Акрополът бе зает от турски гарнизон. Байрон и Хобхаус се изкачиха да го разгледат, като носеха на отоманския управител подарък захар и чай. Този изгладнял служител ги посрещна много добре, тъй като от заплатата си — сто и петдесет гроша — трябваше да плаща и на войниците. Разведе ги сред белите развалини на храмовете. „Ах, милорд — каза Флетчър, — какви камини могат да се направят от този мрамор!“ Байрон изглеждаше повече заинтересован от възпоминанията за Перикъл, отколкото от красотата на Партедона. „Гледай — възкликна Хобхаус, — това е наистина грандиозно!“ — „Прилича много на Маншън Хаус“ — отговори студено Байрон.

Но той бе натъжен от контраста между миналото величие на тези места и сегашното им окаяно състояние. Дали не дължеше на Нюстед този вкус към разрушени сгради и разгромени империи? Не намираше ли в тях смътен символ на собствената си съдба? Причината бе сложна. Със смелостта си, с постоянното чувство на отегчение, с необходимостта си от бягство, той принадлежеше към онзи вид мъже, родени за действие. Знаеше го много добре. Следеше с възхищение и завист стремителния възход на Бонапарт. Но недъгът му го осъждаше на живот без блясък; той вкусваше едновременно величието и падението от действията на другите. Както някога бе обичал да седи сред гробовете на хълма на „Хароу“, така сега обичаше да мечтае върху изпочупените колони на огромното гробище на някогашни империи, което се простира сред кипариси и борове от Гибралтар до Хелеспонт.

Ако в Португалия робското положение на народа бе направило силно впечатление на Байрон, то тук, в страната на Милтиад и Темистокъл, той изпита дълбоко възмущение. Ръкописът на „Чайлд Харолд“ се изпълни с пасажи на възвание към бунт:

*Еладо дивна! Гроб на древна слава!
Макар и мъртва, си безсмъртна ти;
макар и паднала, си величава!
Кой днес чедата твои ще сплоти?
Кой днес от робство ще те защити?
Какви чеда на твоята утроба
смърт в Термопилите обезсмърти?
Но за духа им славен глух е роба.
Кой ще те призове да скочиш днес от гроба?*

„Какво мога да направя?“ — отговори му един ден млад атинянин, когото той упрекна в покорност. „Робска душа! — извика Байрон. — Ти си недостоеен да носиш името грък. Какво можеш да правиш ли? Да мъстиш.“ Той самият би го направил. Crede Biron.

Хобхаус и Байрон наеха стаи в две съседни къщи, Байрон — при вдовицата на един английски вицеконсул, Теодора Макри. Покрит балкон гледаше към вътрешен двор, където растеше лимонено дърво и

играеха три млади момичета. Байрон не можа да пропусне случая да се влюби отново. „Едва не забравих да Ви кажа, че умирам от любов по три девойки от Атина, три сестри. Живях в една къща с тях. Тереза, Мариана и Катинка са имената на тези божествени същества — и трите под петнадесет години.“ За най-голямата, Тереза, той съчини една поема:

*Атинска девойко, прости!
Върни ми сърцето ти!
Или, щом го вече отне,
задръж го, пази го поне.
Кълна ти се: твое е то —
Ζωή μου, σαξ ἀγαπώ*

„Живот мой, обичам те!“ беше хубав рефрен: всъщност „поскоро Харолд, отколкото Байрон“ се влюби в Тереза. Въпреки това един ден, следвайки ориенталския обичай в любовта, на който го бяха научили, той забодде върха на камата в гърдите си, нещо, което тя прие напълно спокойно, като почит, дължима на нейната красота.

Консултът на Франция Фовел придружи Байрон и Хобхаус из Атина. През маслинови гори и изпъстрени с лилии поляни стигнаха до нос Сунион. Белите колони на древен храм обрамчваха „виолетовото море“. На една от тях Байрон, вечният ученик, написа името си. После, седнал на мраморните стъпала, той с наслада вкуси от спокойствието на местността, където беше сам с вълните. Чувствуваше се много щастлив. Тази вечна пролет, това безоблачно небе бяха прекрасни. Той се привърза към гърците. „Били неблагодарни, казват, но кой е помогнал на гръцкия народ?“ Каква признателност дължаха те на турците, които ги подтискаха, на англичаните, които ограбваха шедьоврите на Акропола, на французите, които даваха съвети, но не и помощ? Байрон се разгневи, като видя с каква небрежност служителите на лорд Елгин подкопават прорезите на Партенона. Турският губернатор пък се разплака, като видя как трошат един от фронтоните. Впрочем тъй както обичаше гърците, Байрон се разбираше и с турците. Префектът на града беше толкова внимателен с тях, че накара да ударят — и то пред Флетчър — петдесет тояги на

един човек, който беше обидил двамата англичани. Хобхаус със задоволство отбеляза: „Каквито и да са разбиранията ми за деспотизма в Англия, признавам, че в чужбина той има своите предимства.“

Пътешествието продължаваше. Английският кораб „Пилъд“ заминаваше за Смирна и те се качиха на борда му. Тъмночервените вълни с опалов връх на Одисеевото море ги люшкаха между островите. В Смирна Байрон завърши втората песен на своята поема. Хобхаус не беше много очарован. Преувеличени чувства, казваше той, красноречиви декламации; предпочиташе Поуп. Самият Байрон, влюбен в поезията на XVIII век, остана почти учуден от спонтанния изблик на чувствата си, скри ръкописа на дъното на куфара си и потърси друго средство за постигане на слава.

Фрегатата, която ги отвеждаше от Смирна до Константинопол, хвърли котва край остров Тенедос^[5]. Оттам се виждаше входът на Дарданелите — тесен проток, който разделя два континента. Морето течеше бързо като река между високите голи и кални брегове. Това беше този Хелеспонт^[6], който Леандър бе преплувал, за да стигне до любимата си. На Байрон му се искаше да направи същото. Опита на два пъти: първият опит пропадна, вторият, на 3 май, успя. Той преплува от европейския до азиатския бряг за час и половина. Мистър Икенхед, който плуваше заедно с него, го изпревари с пет минути. Двамата мъже не бяха изморени, но малко премръзнали, а Байрон се чувствуваше необикновено горд от постижението си. Той писа на майка си, на Ходжсън, на целия свят, че е преплувал Хелеспонт и този подвиг — заедно с хленченето на Флетчър и похвалата на Али паша за малките му уши — стана една от основните теми на неговите писма. „Най-напред ще Ви кажа, защото не съм Ви го казвал досега, че два пъти плувах от Абидос до Сестос. Говоря Ви за това, за да Ви внуша уважението, което заслужавам за спортното си постижение, защото с него се гордея много повече, отколкото с всяка друга слава — политическа, поетическа или ораторска.“

По време на престоя си в Тенедос той видя Трояда. Планината Ида, напомняща му за хълма на „Хароу“, господствуваше над долината на Троя. От града бяха останали само гробниците на разрушителите му, големи купчини, които напомняха за надгробните могили на датчаните в Англия. Байрон, верен на любовта си към небитието и вечния сън на героите, постоя, унесен в мисли, пред гроба на Ахил.

После фрегатата отплува отново към Константинопол и на 13 май 1810 хвърли котва между Сарай и Седемте кули.

От Стамбул Байрон хареса най-много местоположението, бреговете на Европа и Азия, осеяни с палати, позлатеното кубе на „Света София“, Принцовите острови, открояващи се леко в далечината. Самата църква „Света София“ обаче му се стори по-незначителна от „Свети Павел“ в Лондон. „Говоря като *sockney*^[7]“ — каза той. Вярно беше. Хобхаус също реши, че ориенталските базари „са доста посредствени за човек, който познава магазините на Лондон“. Но и за двамата беше интересно да се разхождат из старите султански гробници, облечени в алени, бродирани със сърма дрехи, с чалми с пера и следвани от яничарите, които бе наел Байрон. Английският посланик Робърт Адеър и секретарят му Кенинг се отнесоха към пътниците като към важни личности. Представиха ги на Капитан паша. За посещението в правителствения дворец между Байрон и Кенинг възникна спор по отношение на етикета. Понеже отказа да върви след него, Байрон напусна свитата. Той се сърди цели три дни, след което написа едно писмо, в което достойно признаваше, че е сгрешил.

Байрон се изкачи покрай Босфора и седна на сините скали на Симплегадите^[8], които пазят входа му откъм Черно море и които, според преданието, били подвижни и се приближавали, когато минавали кораби, за да ги разбиват. Байрон по цял ден не правеше нищо, само пушеше, яздеше и гребеше с лодка в сладките води на Азия, но беше доволен. Единствено Флетчър го дразнеше: „Непрестанните му оплаквания от говеждото и бирата, глупавото му и престорено презрение към всичко чуждо и неспособността му да научи поне няколко думи от който и да е език правят от него, както от всички английски прислужници, неприятно бреме. Уверявам Ви, че досадата да трябва да говоря вместо него, претенциите му за удобства (много по-големи от моите), капризите му, че не можел да яде пилафа, не искал да пие такива вина, не можел да спи в такива легла, и целият дълъг списък от неволи, например, че конете се спъвали и липсвал чай!!! и т.н. — всичко това може да се стори смешно на случайния зрител, но за господаря му е ужасна неприятност.“

Най-после, на 24 юли 1810 година, Байрон и Хобхаус напуснаха Константинопол. Хобхаус се връщаше в Англия, Байрон щеше да спре

отново в Атина. През годината, която бяха прекарвали заедно, те си бяха разменяли добродушни подигравки, но за едно приятелство дългото пътуване е твърде голямо изпитание, така че промяната бе добре дошла. Байрон писа на майка си: „Много съм доволен, че отново оставам сам, защото моят приятел ми омръзна — не че друг би бил по-добър, но природата ми ме тегли към самотата и всеки изминал ден увеличава това мое влечение.“

Раздялата беше трогателно мила; Хобхаус я описа в дневника си: „Сбогувахме се не без сълзи с този странен млад човек на каменистата площадка край малкия залив, като си поделихме цветята от едно букетче — може би последното нещо, което поделям с него.“ Писмото, което Хобхаус написа на Байрон след раздялата, свършваше със следния постскриптум: „Запазих половината от букетчето, докато съвсем увехна и дори тогава не намерих сили да го хвърля. И Вие не, нали?“ Той обичаше Байрон повече, отколкото показваше. По време на това пътуване бе открил, че приятелят му е труден за съжителство човек, своенравен, чувствителен и въпреки това — обаятелен. А колкото до Чайлд Харолд, който беше сантиментален в поезията, съвсем не беше такъв в прозата: „Последното Ви писмо завършва с един патетичен постскриптум за някакво букетче; съветвам Ви да го използвате в бъдещия си роман. Не съм подозирал, че имате такива хубави чувства, и предполагам, че се шегувате, но аз обичам шегите.“

През втория си престой в Атина Байрон се настани в манастира на капуцините. Мястото беше красиво: пред него се издигаше връхът Химет, зад него Акрополът, отдясно храмът на Юпитер, а отляво се простираше градът. „Вижте, господине, какво хубаво разположение, каква живописна гледка! Подобно нещо няма във вашия Лондон, господине, не, нито дори Маншън Хаус.“ Паметникът на Лизикрат беше обграден от сградите на манастира. Това беше малък, красив, с кръгла форма храм, превърнат от монасите в библиотека, която водеше към градина с портокалови дървета. Животът, който се водеше в този манастир, не беше много свят. Освен Padre Abbate^[9] имаше шест ragazzi — младежи, трима католици и трима източноправославни. Байрон организираше мачове по бокс между католиците и източноправославните и игуменът се радваше, когато печелеха католиците. Животът там приличаше на живота в колежите — весел, шумен и доста свободен, в който Байрон — никога непрестанал да

съжалява за приятелите си от „Хароу“ — се включи с детинска радост. Той изпадна в едно от обичайните си покровителствени настроения към младия Николо Жиро, един нов Едълстоун, който беше гръцки поданик, но под френско настойничество. Той говореше италиански и го преподаваше на Байрон. „Аз съм негов *Padrone* и негов *amico*“^[10] и бог знае още какво. Приблизително два часа след като ми бе казал, че най-голямото му желание е да ме следва из целия свят, заяви, че трябва не само да живеем, но и да умрем заедно.“

Дните преминаваха, изпълнени със смях. Сутрин Байрон се събуждаше от виковете на тези млади веселяци: „*Venite abbasso*“^[11], на което гласът на отчето отговаряше важно: „*Bisognobastonare*.“^[12] Започнаха и разни любовни истории. На сцената се появи майката на Тереза Марки. „Тя е достатъчно побъркана, за да си въобразява, че мога да се оженя за дъщеря ѝ, но аз имам по-интересни забавления.“ Флетчър, жененият мъж, който толкова бе охкал по жена си Сали, си намери любовница гъркиня. Двамата албански прислужници и преводачът последваха примера му. „Да живее любовта!“ — пишеше Байрон на Хобхаус. „Бъбря с всички — добре или зле — и превеждам Евангелието, но заниманията ми постоянно се прекъсват от лудории; ядем плодове, замеряме се с обелките, забавляваме се: всъщност чувствавам се отново като в училище и толкова малко напредвам, колкото и някога, губейки времето си по същия начин.“ Вечер у игумена се организираха богати угощения на турските сановници. Мюфтията на Тива^[13] и управителят на Атина се напиваха напук на Мохамед и атическият празник преминаваше бляскаво.

Байрон, разбира се, трябваше да прекоси с плуване и Пирея. Малкият Николо плуваше много лошо. Байрон тъкмо се канеше да скочи от вълнолома, когато от съседен кораб някой го извика на английски. Това беше маркиз дьо Слиго, приятел от „Хароу“, който пътуваше на двумачтовия си кораб с лейди Хестър Станъп. Байрон се зарадва на срещата и направи с двамата няколко екскурзии, но в присъствието на тези англичани той далече не беше така непринуден, както с малките италианци. Лейди Хестър беше доста строга в преценките си: „В погледа му има нещо порочно, очите му са много приближени, веждите смръщени... Странен характер: щедър — преднамерено, стиснат — пак преднамерено; един ден е мрачен и никой не трябва да му говори, на другия ден пък иска всички да се

шегуват заедно с него.“ Тази черта бяха забелязали всички, които общуваха с Байрон. Затворен в себе си, неспособен да си представя чувствата на другите, той очакваше от тях да менят настроението си според неговото и се дразнеше искрено, когато тъгата или радостта им му се струваха ненавременни. Застанал между Химет и Акропола, пушейки замечтано лулата си подръпвайки от време на време мустаците си, Байрон виждаше самия себе си като природно явление — скала сред планините; той обичаше простодушните същества, които гледаха тази доста стръмна скала с учудване и възхищение.

Щом срещнеше англичани, крехкото му чувство за щастие се разклащаше. С присъствието си те му напомняха за онова общество, към което Байрон изпитваше едновременно осъзнат страх и неосъзнато уважение. Само в присъствието на младежите или прислужниците се освобождаваше от грижата за мнението на хората. Знаеше, че е странен и своенравен. Беше по детски суеверен, имаше странни навици, като например да държи заредени пистолети до възглавницата си. Необикновената му чувственост го подтикваше към постъпки, които той желаше да скрива. Хобхаус го притесняваше и ако Флетчър дразнеше често господаря си, то бе, защото този Санчо от Нюстед представляваше малко смешен, но опасен пазител на британските условности в този волен атински живот сред портокаловите дървета, калугерчетата и турците.

През своя втори престой Байрон направи няколко пътувания до Морея^[14] и Триполис, като редовно се отбиваше в Патрас, защото английският консул му служеше за банкер. Той всеки път с удоволствие разглеждаше пристанището, където изрисуваните кораби, които му напомняха за флотата на Агамемнон, раздипляха платната си в подножието на един бял град. Но местността беше нездравословна: щом духнеше вятърът от Мисолонги, в сезона на комарите, се появяваше малария. Байрон едва не умря от тази болест поради лошо лечение. Какво можеше да направи един нещастен човек с треска срещу един лекар убиец? Природата, младостта и Юпитер се бореха за него, а доктор Романели — срещу него. Флетчър страшно се изплаши. За щастие двамата албански прислужници се грижеха за Байрон и казаха на лекаря, че ще го убият, ако господарят им умре. Дали тази заплаха, дали Юпитер или младостта помогнаха?... Накрая Байрон се възстанови. По време на това боледуване той можа да прецени колко

малко държеше на живота. Беше сам, зъзнец от треска, на два месеца път по море от родината си. „Гледах на смъртта като на лек срещу страданието, без никакво желание за живот, но с пълната увереност, че господ, който наказва на този свят, е оставил един последен подслон за уморените души.“ Беше прибавил на гръцки: „Този, когото боговете обичат, умира млад.“

Когато се завърна в манастира на капуцините, имаше блед и изморен вид. Режимът, който следваше, за да остане слаб и хубав, не беше подходящ за засилване на организма му: турска баня три пъти седмично, за пиене — смес от оцет и вода и единствената по-солидна храна — ориз. Животът през цялата зима беше горе-долу същият, както преди боледуването му. Работеше по малко, написа две сатири — едната в стила на Поуп — Hints from Horace^[15], а другата — „Проклятието на Минерва“, представляваше силна нападка срещу лорд Елгин. Един ден той запита отец Пол д'Ивре — един от капуцините — дали биха му разрешили да живее в килия. Може би манастирският живот щеше да го изтръгне от отегчението и тъгата. Той каза, че не е атеист. Поиска от игумена да му даде кръст и го целуна със сълзи в очите. За него религията, както всяко нещо, трябваше да предизвика силно усещане.

Но Хансън не изпращаше повече пари и му писа да се връща, за да запази Нюстед и Рочдейл, застрашени от кредиторите и хората на закона. Уви! Трябваше да се върне. Флетчър бе изпратен напред, натоварен с багажа и едно писмо за мисис Байрон: „Бихте ли се погрижили за книгите ми и за ковчежетата с книжа. Моля Ви да ми оставите няколко бутилки шампанско, защото много съм жаден... Предполагам, че сте напълнили къщата с глупави жени, които разпространяват скандални истории.“

Пътуванията бяха повлияли добре на Флетчър — не беше вече такъв „островитянин“, както преди. „След като мина през различни изпитания, Флетчър започна да помъдрява; стана благ и сдържан и обеща след завръщането си да служи за пример на енорията, а в бъдеще — да се издигне като важна личност в рода на Флетчърови.“

Няколко седмици след прислужника на борда на фрегатата „Ла Волаж“ се качи и самият господар. Николо Жиро го придружи до Малта. Байрон водеше със себе си двама гръцки прислужници. Един от албанските му прислужници, когото трябваше да освободи, излезе

разплакан от стаята му. „А като си спомня, че при заминаването ми от Англия един от най-близките ми и благородни приятели се извини, че не може да дойде да се сбогува с мен, защото трябвало да води някаква роднина по покупки, се чувствавам не само оскърбен, но и учуден, сравнявайки настоящето с миналото.“

От Малта пътуването продължи тридесет и четири дни. Той беше сам, нямаше интересни събеседници, но се наслаждаваше на самотата си. Общо взето, не можеше да се оплаче от това пътешествие. За малко не загина на турския кораб, преживя приключение с една омъжена жена в Малта, гостува на един паша, влюби се в три млади гъркини в Атина, прекоси Дарданелите, написа няколко строфи, научи от едно калугерче италиански. Любува се на красиви пейзажи, припомни си едно героично минало и си възвърна за цели шест месеца младостта. През това време беше разговарял с французи, италианци, гърци, турци, американци и можа да се запознае с възгледите и обичаите на други народи. Цял век да бе прекарал в пушалните на лондонските клубове или да се бе излежавал в някоя извънградска къща, не би придобил толкова много полезни и интересни познания.

Винаги е любопитно да се проследи в един човешки живот последователното формиране на пластове, които, втвърдени от времето, ще определят даден характер. Върху наноса на прадедите — буйността на Гордънови и чувствения темперамент на Байронови — се бе образувал един физически нанос — недъгавост, която пораждаше омразата към света, и красота, която предоставяше средствата за отмъщение. Върху тесногръдата и мрачна религия, преподавана му от първите шотландски учители, се бе наслоил — без напълно да я заличи — волтерианският деизъм на студентите от Кеймбридж, върху наивния сантиментализъм от юношеството — един ироничен и горчив хумор. Представата за света, която създаваше сега този вътрешен пейзаж, беше проста. Земното кълбо било сътворено, без да знаем с каква цел, от един бог, който изглежда безразличен към нашите страдания. Хората, движени от чувствата си, от съдбата, се стремят или към приятни усещания, което е разумно, или към слава, което е безумство. Имperiите се издигат и падат като вълните на морето. Всичко с изключение на удоволствието е суета.

Пътуването из Ориента потвърждаваше това схващане. Навсякъде, където бе минал, Байрон бе намерил живота суров,

пороците всеобщи, смъртта вездесъща и лесна. Фатализъмът на мюсюлманите беше подсилител неговия. Отношението им към жените му бе харесало. Многобройността на религиите му бе доказала слабостта им. Той се бе завърнал със съмнения, в които беше твърдо убеден. В тази дълга самота бе научил няколко истини за себе си. Сега знаеше, че е щастлив само когато е извън закона. Беше обикнал тези страни, в които не се грижеше за никого и в които никой не се грижеше за него. Разстоянието го бе научило на презрение. Можеш ли да се вълнуваш от враждебната статия на един досаден поучител, когато Средиземно море и Атлантическият океан текат между теб и него, когато шумотевицата на списанията от крайния Север е заглушена от бученето на Хелеспонт? Занапред, ако работите му в Англия не вървяха добре, щеше да знае, че на разстояние петнадесет дни път по море ще намери белите острови под вечно синьото небе.

Сам на палубата на фрегатата, той гледаше как вълните се надигат и спадат. Към какво го водеше това дълго завръщане? Към майка му? Той нямаше намерение да я вижда за дълго. „Бъдете така добра да пригответе моите стаи в Нюстед, но ме считайте само за гост. Трябва да Ви уведомя, че от доста време съм пълен вегетарианец, не ям нито риба, нито месо, така че очаквам да намеря достатъчно количество картофи, зеленчуци и бисквити; вино не пия. Имам двама прислужници — и двамата хора на възраст, гърци... Не очаквам да ме безпокоят много посетители; ако идват гости, ще ги посрещате Вие, защото аз съм решил никой да не смуцава уединението ми. Знаете, че никога не съм обичал обществото, а днес — по-малко от всякога.“ Единственото му желание като собственик бе да отдели част от чифлика на някой си Б..., за да даде на Флетчър малко имот. „Ще се ограничи (като Бонапарт) с раздробяване на царството на мистър Б..., за да издигна един отрязък от него в княжество за маршал Флетчър! Надявам се, че управлявате моята малка империя и разходите около нея с предпазлива ръка.“

Освен майка си кого ли друг щеше да намери? Хобхаус? Нямаше никаква вест от него; разправяха, че отново бил навлякъл „грозното войнишко облекло“. Ходжсън? Да, безсъмнено, но той бил станал набожен. Огъста? Почти я бе забравил. Какво, дявол да го вземе, щеше да прави в тази страна? Да се занимава с нюстедските чифликчии, да продава възглицата на Рочдейл, да връща дългове в Лондон?

Долнопробни занимания. С кого щеше да се вижда? О, там беше и Далъс, онзи приветлив и услужлив Далъс: „След двегодишно отсъствие отново пътувам към Англия. Видях всичко по-забележително в Турция и по-специално Трояда, Гърция, Константинопол и Албания... Не считам, че съм направил кой знае какво по-различно от останалите пътешественици, с изключение може би на това, че преплувах Дарданелите от Сестос до Абидос — доста прилично постижение за един модерен човек“.

[1] Английска мярка за течности, равна на 4,5 литра. — Б.пр. ↑

[2] Най-голямата река на Пиренейския полуостров; влива се в Атлантическия океан чрез великолепен залив, на който е разположен гр. Лисабон. — Б.пр. ↑

[3] Самюъл Тейлър Коулридж — поет, критик и философ (1772–1834). — Б.пр. ↑

[4] Едмънд Спенсър — английски поет (1552–1599). Автор на пасторални поеми и на алегоричната поема „Царицата на феите“. — Б.пр. ↑

[5] Малък остров на Бяло море. — Б.пр. ↑

[6] Древното име на Дарданелите. — Б.пр. ↑

[7] Кореняк лондончанин, предимно от източните квартали. — Б.пр. ↑

[8] Два скалисти острова на Босфора. — Б.пр. ↑

[9] Игумен (ит.). — Б.пр. ↑

[10] Покровител и приятел (ит.). — Б.пр. ↑

[11] Идвайте долу! (ит.) — Б.пр. ↑

[12] Трябва да ви натупам (ит.). — Б.пр. ↑

[13] Древна столица на Беотия. — Б.пр. ↑

[14] Име, дадено през средните векове от венецианците на Пелопонес. — Б.пр. ↑

[15] По Хораций (англ.). — Б.пр. ↑

ВТОРА ЧАСТ

Той се бе родил с нежно и любещо сърце: но излиянията и чувствителността му предизвикваха подигравките на приятелите му. Беше горд, амбициозен; държеше наивно на мнението на другите; още като дете се бе научил да крие онова, което считаше за срамна слабост. Постигаше целта си, но победата му струваше скъпо. Можеше да скрива от другите вълненията на прекалено нежната си душа, но затваряйки ги в себе си, той ги изживяваше сто пъти по-мъчително.

Мериме

Основният смисъл на живота е усещането, че живеем дори и чрез страданието. Тъкмо тази „неугасима жажда“ ни кара да се стремим към играта — битката — пътешествието — към каквито и да било действия, които ни носят силни усещания и чиято неделима част и главно очарование е вълнението.

Байрон

XIV

ТИМОН НЮСТЕДСКИ

— *Ставаш ужасно романтичен.*

— *Не, отегчен съм.*

Ърнест Хемингуей

Той отседна в хотел „Редиш“ на Сейнт Джеймс стрийт. Носеше за майка си един шал и розова есенция, за Хобхаус различни изделия от мрамор, а за себе си едно шишенце с атическа отрова, четири черепа на атиняни и живи костенурки. Далъс, който от доста време го очакваше да се завърне, веднага дойде да го види. Байрон изглеждаше в добро настроение и разказваше с въодушевление за пътуванията си; Далъс го запита дали носи някакъв пътепис. Не, той никога не е имал намерение да пише подобно нещо; неговата сила е сатирата и бе съчинил една. Тя представляваше перифраза на „Поетичното изкуство“ на Хораций. Байрон изглеждаше доволен от нея, повери ръкописа на Далъс и го помоли да дойде на другата сутрин.

Далъс прекара целия ден в четене на Hints from Horace... Той обичаше младия Байрон и желаше от цялото си сърце да хареса поемата, но остана разочарован. Нима това бе всичко, което бе създал през тези две години на странствуване и приключения? Едно безстрастно произведение, създадено по чужд маниер и стил, угнетителни насмешки, нищо ново във формата? На другия ден сутринта той отиде отново в хотел „Редиш“ и измърмори смутено няколко неопределени похвали. Запита го нищо друго ли не е написал... Да, Байрон носеше още няколко къси поеми и голям брой стихове върху пътуването. Те обаче не заслужавали да се четат, но ако Далъс желае да ги види, той му ги подарява — и Байрон изтегли от един куфар куп хартия. Далъс трябваше да обещае, че ще гледа да издаде перифразата на Хораций колкото е възможно по-скоро и си тръгна, отнасяйки под мишница „Странствуването на Чайлд Харолд“.

*Живееше в Британия младеж,
изпитващ към доброто неприязън,
изпълващ нощите със смях зловещ,
отдаден на безпътства без боязън.
Ах, беше той безсрамник безобразен;
животът бе за него пиршество.
Дружеше само с плътската съблазън,
с пияници от долно естество,
с безброй любовници и с низко общество.*

*Чайлд Харолд се зовеше — не търсете
какъв е неговият произход;
не стига ли това, че в боевете
е бил прочут старинният му род?
Но родовата чест с такъв живот
потомъкът нищожен опетнява —
ни белетрист, ни сладкоглас рапсод
не може лошо дело да прославя
и престъпления за святи да представя.*

*Като мушица в обедния зной
бе свикнал Чайлд безгрижно да живее:
не предполагаше изобщио той
че скоро вихърът ще го отвее,
че тоя свят ще му опротивее,
и то преди да мине младостта.
Успя пресита да го завладее
и ето че той в родните места
усети изведнъж килийна пустота.*

*Всред лабиринта на греха изгубен,
той не изкупи своята вина.
С успех между жените, той бе влюбен —
уви, без отклик! — само във една.
Честита беше тя, че не позна
целувките му — скоро ненадейно
я би зарязал той със леснина,*

*прахосал цялото богатство нейно,
без да я осени със щастие семейно^[1].*

Да, ето че най-после Далъс откри истинския Байрон в тези стихове, на които авторът гледаше с такова пренебрежение. Там бяха всички: и майка му, и сестра му — „Макар че мил бе към сестра си той, не я споходи, да не я вълнува“^[2], и абатството: „Бивш манастир, превърнат днес за срам в свърталище на оргии блудливи, вакханки днес се веселяха там“^[3]. На похотта, разбира се, ѝ липсваше ред, план; без съмнение вакханките бяха чифликчийските момичета, а лабиринтът на греха — някоя барака от селски събор. Но чувството, което бе вдъхновило поета за това малко неестествено излияние, беше искрено. Далъс преоткриваше в произведението омразата на Байрон към хората, чувствените му терзания, горчивото му задоволство от съзнанието за нищожеството на всички човешки неща.

*Старинни градове! Атино свята!
Къде са твоите силни синове?
Уви — в мечтите ни по старината
проблясват вечните им духове.
Добиха вечна слава в боеве!
Ала защо? За да ни удивлява
в час по история? От векове
върз срутените кули избледнява
полека сянката на миналата слава.^[4]*

Далъс не можа да сдържи въодушевлението си и още на 16-и вечерта писа на Байрон, който бе отишъл да посети „Хароу“: „Съчинили сте една от най-прекрасните поеми, които някога съм чел. Бях така очарован от «Чайлд Харолд», че я изчетох на един дъх.“

Но когато се срещнаха отново, той остана силно изненадан от пренебрежението, с което Байрон, без да се преструва, говореше за тази творба. „Това е всичко друго, но не и поезия.“ Той бил показвал поемата на един добър критик, който не я одобрил. Нима Далъс не бе видял забележките в полетата на ръкописа? Най-важното беше да се

намери колкото може по-скоро издател за „Хораций“. Далъс имаше склонността да държи на своето: „Вие ми дадохте «Чайлд Харолд» и аз съм толкова убеден в достойнствата му, че ще го публикувам.“

Байрон беше писал на майка си, че е задържан в Лондон от Хансън, за да подписва някакви документи, и веднага щом се освободи, ще я посети. Доста хладно писмо за един син, който се завръща след двегодишно отсъствие. То започваше със „Скъпа госпожо“, но последната фраза звучеше по-сърдечно: „Считайте Нюстед за Ваша къща, не за моя, а мен — само за гост.“ Щастлива ли бе от това завръщане самотната жена? През тези две години тя бе преживяла много тревоги. От гордост бе решила да не похарчи нито пени за сметка на своя син по време на престоя си в Нюстед; с пенсията си можеше да издържа себе си и една прислужница, но не и градинаря. Ето защо бе предложила на Хансън да го освободи: „Няма никакъв смисъл да се поддържа градината на лорд Байрон, защото не се произвежда нищо, което да му носи доход.“ И представи на Хансън следния бюджет:

Работна ръка за градината	156 лири
Пазач на дивеча	39 лири
Джон Мъри	50 лири
Една прислужница	30 лири
Куче вълча порода	20 лири
Мечка	20 лири
Данъци	70 лири
Всичко	385 лири

Но тъй като нямаше 385 лири приход, как да се оправи? „Намалих разходите си, доколкото можах. Преди година освободих прислужницата. Изпратих две от кучетата на чифликчиите (които те гледат безплатно), а мечката — горкото животно — почина внезапно преди петнадесетина дни.“ Истинско писмо за една Катърин Гордън. Освобождаваше прислужници, за да прави икономия, а се грижеше за една мечка до последния й ден.

От заминаването на Байрон я измъчваше мисълта, че повече няма да го види. Като получи писмото от Лондон, каза на камериерката

си: „Странно ще е, ако умра, преди да се е завърнал Байрон.“ Същата тази седмица мисис Байрон се разболя; леко неразположение, което се усложни от пълнотата ѝ и от едно непредвидено обстоятелство — сметката на тапицера я доведе до нервна криза, по време на която тя получи мозъчен кръвоизлив и почина, без да дойде в съзнание.

Байрон, който беше още в Лондон, спореше с Далъс и се занимаваше с преследването на някакъв памфлетист заради една клевета, тъкмо се канеше да замине за Нюстед и Рочдейл, когато му съобщиха за заболяването на майка му. На другия ден, 1 август, той научи за смъртта ѝ. Байрон винаги бе вярвал в съвпаденията; на съдбата на Байронови ѝ бе хрумвало да го посрещне с най-жестокото и неочаквано нещастие. На път за Нюстед той писа на Пигът: „Бедната ми майка вчера е починала и аз отивам да я съпроводя до семейната ни гробница... Слава богу, последните ѝ мигове са били спокойни. Казаха ми, че не е страдала много и не е разбрала състоянието си. Сега осъзнавам истинността на думите на мистър Грей: «Човек може да има само една майка.» Мир на праха ѝ!“

Като пристигна в абатството, прислужниците му разказаха как се бе развило заболяването. През нощта една камериерка, мисис Бай, чувайки дълбоки въздишки, влязла в стаята и намерила Байрон седнал до трупа на майка си. „Ах, мисис Бай — казал той, облян в сълзи, — на този свят имах само една приятелка и я изгубих!“ Въпреки бурните им разпри между тях винаги бе имало чувство за здрава връзка, което се дължеше на сходството в характерите им. Тя беше мъртва, а смъртта, давайки повод за тъжни и поетични размишления върху човешкото съществуване, привързваше Байрон към спомена за нея. Същата вечер той писа на Хобхаус: „Като гледах разлагащата се вече плът на съществото, от което съм произлязъл на този свят, аз се питах съществувам ли наистина и наистина ли тя е престанала да съществува. Изгубих тази, която ми дари живота, и неколцина от онези, които го правеха щастлив. Нямам нито надежда, нито страх от гроба.“ В деня на погребението Байрон отказа да придружи траурното шествие. Изправен на входа на абатството, той гледаше как се отдалечава към малката църква „Хъкнъл Торкърд“ тялото на майка му, следвано от чифликчиите. После извика Робърт Ръштън, с когото имаше навик да се боксира, и го накара да донесе ръкавиците. Само

мълчанието и необичайната сила на ударите му издаваха неговите чувства.

Два дни по-късно той научи, че Матюс се бе удавил в Кам. Заплел се във водораслите, дълго и мъчително се борил да се освободи, но напразно. Колко пъти Байрон му бе казвал: „Лошо плувате, Матюс, ако продължавате да държите главата си толкова високо, някой ден ще се удавите.“ Какво завръщане! Майка му, най-прекрасният от приятелите му... Невидимият противник удряше шеметно и силно. „Ударите следват така бързо един след друг, че просто обезумявам... Изглежда, някакво проклятие е надвиснало над мен и близките ми. Майка ми е вече само един проснат в къщата труп; един от най-добрите ми приятели току-що се е удавил. Какво мога да кажа, да мисля или правя?... Мир на праха им! Съжалението не може да ги събуди. Една въздишка по изчезналите, и поемаме отново мрачното еднообразие на живота с увереността, че и ние ще получим покоя си.“

Сам в огромното абатство, заобиколен от странните си талисмани, черепа на монаха, черепите на атиняните, нашийника на Боутсуейн, той си припомняше веселите вечери, които бе прекарал в същата тази стая с Хобхаус и Матюс. Писа на Хобхаус да дойде; щяха двамата да пият за паметта на Матюс, „защото това «възлияние», ако не може да стигне до мъртвите, успокоява поне живите и защото само за тях смъртта може да бъде нещастие“. В очакване на това посещение или на посещението на Ходжсън, той беше сам, сам със своите кучета, с таралежите, с костенурките и „онези гърци“. Чувствуваше се угнетен. „На двадесет и три години съм съвсем сам, а какво ли ме очаква на седемдесет? Вярно е, че съм още твърде млад, и мога да започна отново, но с кого да си припомням веселата част от живота?“ Излегнат на софата, той се отдаваше на размишления, дъвчейки тютюн — нов навик, който бе възприел за успокояване на глада. Можеше да се вижда със съседите си аристократи, но „аз не съм общителен човек и не се чувствавам добре сред графини и знатни госпожици, особено в момент, когато се връщам от далечна страна, където не съществува обичаят мъжете да се бият за жени, да ги преследват, за да танцуват с тях, нито е позволено смесването на жени с мъже (пред обществото), така че трябва да ми се прости вродената мнителност и двете години странствуване“.

Разбира се, той нямаше да започне сега да ухажва една нова Мери Чауърт. Зае се с „чувствени удоволствия“. Групата на момичетата от Пафос^[5] се бе разпръснала. Той върна най-хубавите от тях. Завъди отново дивеч в имението: „Яребиците са в изобилие, зайците са доста хубави, фазани няма чак толкова много, а чифликчийските момичета... Понеже съм голям привърженик на дисциплината, наскоро издадох едно разпореждане за премахване на бонетата; подрязани коси под никакъв претекст; позволяват се корсети, но не много ниски отпред... Лусинда ще поеме командването на всички, които ще оправят леглата в къщата.“ Както в мъртвешките танци на скулпторите от Средновековието, така в живота на Нюстед се редуваха младите и голи тела с черепите и скелетите.

Байрон работеше малко. Не пишеше нови поеми. Забавляваше се само да отрупва с бележки в проза коректурите на „Чайлд Харолд“, които пристигаха вече от Лондон. Далъс, който беше вярващ и благочестив човек, му изпрати писмо, в което възразяваше срещу онези строфи, в които Чайлд Харолд, откривайки колко многобройни са религиозните вярвания на хората, доказваше всеобщата им неистинност. „Ако сред слабите и покварени хора — пишеше Далъс — религиите са могли да господствуват една след друга, ако Юпитер и Мохамед, една заблуда след друга, са могли да проникнат в съзнанието на заблудените, това не доказва, че не е имало истинска религия... Ако един череп е чудесен повод за нравоучителни размисли и ако, след като е бил прояден от червеите, никой светец, мъдрец или софист не може да го възстанови, от това не следва, че могъществото на бога е ограничено и че онова, което е било оставено на разруха, не може да се възобнови.“ След това писмо Байрон върна безсмъртието на душата в сферата на приятните хипотези.

Тук-там той прибавяше по някоя строфа в памет на близки; мисис Байрон, Уингфийлд, Матюс получиха своите станси — своите надгробни надписи. Към близките на Байрон, които бяха умрели, се прибавяше Едълстоун, хористът от Кеймбридж, починал през май 1811 година. И за него, както и за другите, имаше строфа, една поема за разбитото сърце и поемата На Тирза. При по-щастливи времена Едълстоун щеше дълго време да бъде оплакван от Байрон, но „той беше почти забравил вкуса на скръбта и беше преситен от мъка“. Можеше ли след толкова доказателства да се съмнява във

враждебността на съдбата? Сега вече беше сигурен, че всяко същество, което обикне, ще бъде осъдено, заради тази любов.

След завръщането си Байрон бе разменил отново няколко писма със сестра си Огъста. Не я беше видял, но знаеше, че е нещастна. Полковник Ли, за когото толкова бе желала да се омъжи, се беше оказал развратник и комарджия, който десет месеца от годината не живееше в къщата си — връщаше се само за конните състезания в Нюмаркет и за да направи някое дете на жена си. „Аз губя роднините си — пишеше Байрон на сестра си, — а Вие увеличавате броя на Вашите; кое от двете е по-добро, само господ знае...“ Тонът на писмата им бе променен. Байрон не беше вече малкият брат, който търсеше закрила. Въпреки че Огъста беше навършила вече двадесет и седем години, той се чувствуваше много по-възрастен от нея и беше съчувствено и почти бащински настроен. „Лека нощ, дете мое“, завършваше той писмата си. Тя беше малко смутена от този брат, който сега ѝ се струваше непознат и окичен със славата на далечни пътешествия. „Започнах едно писмо до Вас, но после го скъсах от страх да не Ви отегча.“ Въпреки това тя пишеше дълги, объркани послания на жена, обезпокоявана постоянно от виковете на някое дете или оплакванията на зле платена прислужница; претрупани с многоточия, удивителни и с подчертани думи и изречения. Тя настояваше той да се ожени: „Радвам се да узная, че сте преодолели предразсъдъците си срещу нежния пол дотолкова, че да се решите на брак; но бих искала моята бъдеща снаха да притежава и други прелести освен богатство, макар разбира се, това също да е много необходимо.“

Той отговори: „Колкото до лейди Байрон, намеря ли някоя достатъчно богата, за да ми подхожда, и достатъчно безразсъдна, за да ме хареса, ще ѝ дам възможност да ме направи нещастен, стига да може. Това, което ме привлича, са парите; а жените са все една стока — колкото е по-възрастна, толкова по-добре, защото тогава ще имаме възможността да я видим по-скоро на небето... Питате ме за здравето ми; поносимо слаб съм — състояние, което поддържам с упражнения и строг режим. Не смятам, че съм се обогатил кой знае колко от пътуванията си, ако не се считат повърхностните ми познания по два езика и навикът да дъвча тютюн.“

Позата, която бе възприел, му беше приятна; той плащаше с доста мъчителна самота правото да презира мъжете и жените, но това презрение имаше своето очарование. Той беше лорд Байрон, барон Байрон Рочдейлски, Тимон Нюстедски, мизантропът. След смъртта на кучето си не обичаше вече никого освен спомена по него, един опитомен елен и три гръцки костенурки. Щеше да се ожени за някоя стара богата наследница, а колкото до имуществото му... Байрон направи едно странно завещание: Нюстед оставяше на Джордж Ансън Байрон, Рочдейл трябваше да се продаде и огромната сума от седем хиляди лири да се изплати на Николо Жиро от Атина и Малта при встъпването му в пълнолетие; Флетчър, Джон Мъри и прислужникът грък, Деметриус Зографо, получаваха по петдесет лири годишно; Робърт Ръштън получаваше същата сума и още хиляда лири при навършване на пълнолетие. Байрон завещаваше мелницата на Нюстед на Флетчър, библиотеката си на Хобхаус и Дейвис. Беше добавил: „Желая тялото ми да бъде положено в гробницата в градината на Нюстед без никаква церемония или служба и без да се гравира никакъв надпис освен името и възрастта ми. Желая също вярното ми куче да не бъде извадено от този гроб.“ Адвокатите протестираха срещу тази клауза, но Байрон им я наложи.

Той направи няколко пътувания до Лондон през октомври и ноември, после се върна да прекара коледа в Нюстед. Зимата вече бе дошла; поляните бяха покрити със сняг, абатството, почти празно, беше приятно тъжно. Посетиха го двама приятели. Единият беше Харнис, куцото момче, което Байрон бе покровителствувал в „Хароу“, другият — Ходжсън, приятел от Кеймбридж, който се готвеше да стане духовник. Харнис беше на двадесет и една години, Байрон на двадесет и три, Ходжсън на двадесет и осем. Прекараха три приятни седмици. Байрон оглаждаше „Чайлд Харолд“, другите двама работеха свои неща. Вечерно време говореха за поезия и религия. След пътешествието си Байрон смяташе, че има ясни схващания върху религията: „Ако хората, които живеят в Тамбукту, Таити или някоя Terra Incognita и които никога не са чували или сънували за Галилея и нейния пророк, могат да бъдат спасени, за какво е необходимо тогава християнството? Ако не могат да бъдат спасени без него, защо тогава не са всички източноправославни? Малко безмилостно е да пратиш един човек да проповядва в Юдея и да оставиш другите хора на света — негри и тям

подобни — в тъмнина, равна на кожата им, без лъч светлина, който да ги изведе по-високо. Кой ще повярва, че господ е искал да осъди на вечни мъки в ада някои хора за това, че не знаят нещо, на което никога не са ги учили?“

За Ходжсън, макар да се готвеше за духовник, беше трудно да обори метафизичните схващания на Байрон, защото той не ги разбираше: „Аз не съм платонист, нищо не съм, но предпочитам да съм каквото и да е друго, само не и член на една от седемдесет и двете секти, които се разкъсват помежду си в името на любовта към господата... Колкото до безсмъртието, ако трябва да възкръсваме, защо тогава да умираме? Струва ли си скелетите ни да се привдигнат някой ден, както твърдите вие? Надявам се във всеки случай, че ако възкръсна, ще имам по-добри крака от тези, с които си служа вече двадесет и две години, в противен случай ще ме изблъскат от опашката, която ще се образува пред рая.“

След празниците гостите го напуснаха и той остана съвсем сам, изоставен дори от прислужничките-любовници, защото бе открил, че една от тях, по която малко повече се бе увлякъл, го мамеше с някакъв селянин. Незначителна случка, която обаче силно го ядоса. „Имам една молба към вас — каза той на Ходжсън, след като му бе разправил историята, — никога в писмата си да не ми говорите за жена и да не ми правите и най-малък намек за съществуването на този пол.“

И наистина нямаше нито едно същество на света, на което да може да се опре. Той съжаляваше за крясъците на малките италианци под портокаловите дървета близо до паметника на Лизикрат. „Ставам нервен... Климатът ви ме убива; не мога нито да чета, нито да пиша, нито да се забавлявам, нито да забавлявам другите. Дните ми минават без работа, а нощите ми без покой; много рядко се виждам с хора, а и когато ги видя, ги избягвам.“ Какво да прави в този зимен и мрачен Нюстед? Да продължи „Чайлд Харолд“? За това му трябваше слънце и синьо небе: „Не мога да описвам неща, които са ми толкова скъпи, седнал край огъня от въглища.“

В едно твърде интимно и искрено писмо, адресирано до един от приятелите му, той казваше: „Последните години от живота ми представляват продължителна борба срещу чувствата, които направиха първата част от живота ми толкова горчива; макар и да мога да се похваля, че до голяма степен съм ги победил, има още моменти, в

които съм така наивен, както преди. С никого не съм споделял това, не бих го споделил дори и с Вас, ако не се страхувах, че бях малко груб и исках да Ви обясня причината. Но Вие знаете, че не съм от Вашите джентълмени-страдалци, затова нека не обръщаме внимание.“ Наистина той никога не бе споделял с някого толкова, но явно там беше ключът на противоречията му. От години се бореше да убие в себе си сантименталиста, който го бе карал жестоко да страда. Прекалено смел и доблестен, за да се харесва в ролята на „джентълмен-страдалец“, но сигурен, че е изгубил всякакво доверие в жените и мъжете, той се опитваше да живее като човек на удоволствието — без любов и без приятелство. Нещастieto беше в това, че подтискайки чувствата си, той се измъчваше до болка.

Има хора, които, след като са страдали и навикът или забравата са излекували страданието им, проявяват необикновен стремеж към меката, защото, правейки живота ни непоносим, тя го изпълва в същото време с такива ярки чувства, които прикриват празнотата му. Байрон бе започнал своя живот с една голяма любов. Тази любов бе завършила с неуспех, но беше дала на това дете нуждата от любовно вълнение, което му бе станало необходимост. Както пътешественикът, който си е повредил небцето от силните подправки, намира блудкава всяка здравословна храна, така и Байрон с безразличието, което носеше в сърцето си, не усещаше вече вкуса на живота. Мислеше се готов да тръгне подир всяко силно преживяване, дори порочно, стига то да можеше да му върне постоянно бягащото от живота му чувство. На същия този Ходжсън, който го бе насърчавал да бъде по-весел, той изпрати едно послание в стихове, в което пак си спомняше за Мери Чауърт:

*Да забравим всичко — аз не плача,
няма Босфора да търся пак.
... Но ако след време се говори
за човек, чиито престъпления
с тия мрачни дни добре съвпадат,
ти ще го познаеш — ще си спомниш
за причината по резултата.*

„Горкото момче не мисли и дума от всичко това“ — отбеляза в полето снизходителният и оптимистично настроен Ходжсън. Но Байрон беше по-нещастно и сложно същество, отколкото го смятаха приятелите му.

Той реши да отиде да живее в Лондон, където можеше поне да върши нещо в Парламента и да се занимава с коректурите на своя ръкопис. „Каквото и да е, стига само да ме излекува от спрягането на проклетия глагол «отегчавам се».“

[1] „Чайлд Харолд“, песен I, станси 2, 3, 4, 5. — Б.пр. ↑

[2] „Чайлд Харолд“, песен I, от 10-а станса. — Б.пр. ↑

[3] „Чайлд Харолд“, песен I, от 7-а станса. — Б.пр. ↑

[4] „Чайлд Харолд“ песен II, строфа 2-ра — Б.пр. ↑

[5] Название на два древни града на остров Кипър, прочути със своите храмове на богинята на любовта. — Б.пр. ↑

XV

ANNUS MIRABILIS^[1]

Кой не пише, за да се хареса на жените?
Байрон

В Лондон Байрон вече не се ограничаваше както някога само с обществото на Хансън и на Далъс. Далъс беше предал „Чайлд Харолд“ на Джон Мъри, който бе станал най-модният издател. Връщайки се от упражнението по фехтовка при Анжело или от стрелба с пистолет при Мантон, Байрон обичаше да се отбива при Мъри. Там той се развикваше, оплаквайки се от закъсненията на печатницата, после си избираше за прицел някоя книга от библиотечните полици на Мъри и я разсичаше на две с края на бастуна си, повтаряйки: „Кварта, секста... кварта, секста“^[2], докато Мъри четеше на глас новата, току-що донесена строфа. „Добра идея, Мъри, а, добра идея, нали?“ — питаше Байрон, без да спира унищожаването на книгата, мърморейки полугласно: „Кварта, секста... кварта, секста...“ Мъри, който обичаше кожените подвързии на книгите си, не се сърдеше, когато Байрон си тръгваше. Оттам той отиваше да вечеря със своя приятел Том Муър при Стивънс на Бонд стрийт.

Том Муър беше онзи Томас Литъл, авторът на невинно еротичните поеми, които преди няколко години разпалваха страстите на учениците от „Хароу“. Когато Байрон публикува *English Bards*^[3], един пасаж от сатирата му бе засегнал Муър и той му бе написал предизвикателно писмо, което бе поверил на Ходжсън, за да му го предаде; Байрон обаче вече беше заминал за Ориента и писмото бе останало неразпечатано у Ходжсън. При завръщането на Байрон Муър се заинтересува за писмото си. Байрон отговори, че никога не е получавал такова писмо, издири го и като доказателство за искреността си му изпрати писмото неразпечатано. Муър, който наскоро се бе оженил за една очарователна девойка и нямаше никакво желание да се дуелира, предложи на Байрон да заменят дуела с един обяд.

Щом му предстоеше да дава обяд, Муър обикновено решаваше да го организира в дома на Роджърс, който дължеше високото си положение в литературните среди колкото на превъзходната си трапеза, толкова и на оригиналните си поеми. Син на богат banker либерал, той беше постъпил на работа в банката на баща си, но на двадесет и седем години учуди Лондон с публикацията на една доста добра поема, „Насладите от спомена“. Banker-поет, това беше нещо ново. По този повод лорд Елдън, чийто banker беше Гозлинг, бе казал: „Ако моят стар Гоци си позволи не да напише, а дори само да каже нещо остроумно, още на другия ден ще закрия сметката си при него.“ Но Роджърс бе харесал на обществото и дори най-недостъпните къщи бяха отворили вратите си за този дребен, превзет, духовит и язвителен човек — слаб като скелет и блед като мъртвец.

Нима мъртвецът може да бъде деен и бърз? Роджърс вършеше всичко с предпазливост и ловкост. Той бе построил къщата си с педантична грижливост — като поема — на едно великолепно място над Грийн парк. Всичко в нея беше прекрасно — красиви мебели в строг класически стил, хубави картини; в библиотеката — най-добрите произведения на най-добрите автори, върху масата — вази от алабастър. Липсваше само жена, но Роджърс бе останал ерген. За един естет с такъв бавен ритъм на живот женитбата е постъпка, която много прецизно трябва да се обмисли. Понякога той казваше на своята добра приятелка лейди Джързи: „Ако имах жена, поне щях да имам на кого да държа.“ — „Да — отговаряше тя, — но жена ви може би щеше да държи на някой друг.“ Така че той приемаше гостите си сам в една прекрасна къща и даваше изискани вечери, подправени пикантно от хапливото остроумие на господаря, който беше по природа злонравен и егоистично устроен, но разточителен по отношение на парите си, което за един богат човек понякога е удобно средство да пести чувствата си.

Вечерите на Роджърс бяха истински произведения на изкуството; кухнята, подборът на гостите — всичко беше изрядно. На този помирителен обяд освен Байрон и Муър той покани само още един поет, Томас Камбъл, като помоли двамата си приятели да го оставят сам да посрещне непознатия гост, тъй като знаеше, че младият човек куца и се опасяваше да не би той да се смути при влизането. Всички бяха удивени от красотата на Байрон и от изтънчените му маниери. Поради смъртта на майка си той беше в траур, а черните дрехи

подчертаваха одухотвореността на бледото му лице. Роджърс му предложи супа: „Не никога не ям супа.“ — „Риба?“ — „Не, благодаря.“ Поднесоха агнешко. Същият въпрос; същият отговор. „Чаша вино?“ — предложи Роджърс. „Не, никога не пия вино.“ Роджърс отчаяно попита какво яде и пие Байрон. Отговорът беше: „Само сухи бисквити и газирана вода.“ За съжаление в къщата нямаше нито едното, нито другото. Байрон вечеря смачкани на пюре картофи, полети с оцет. Стори им се интересен, но необщителен. Няколко дни по-късно, срещайки Хобхаус, който най-после се бе завърнал от своите войни, и научавайки, че е приятел на Байрон, Роджърс го запита: „Колко време лорд Байрон ще спазва сегашния си режим?“ — „Дотогава, докато му обръщате внимание върху този въпрос.“

От този ден нататък Байрон и Муър станаха неразделни. Байрон, самотникът, само търсеше да се привърже към някого. Той се възхищаваше от Муър, който се чувствуваше така непринуден в едно общество, в което Байрон никого не познаваше. При това Байрон беше аристократ от Нюстед, а Муър — син на бакалин от Дъблин. Но Муър беше от онези хора с лек характер, родени да се харесват, чието присъствие бе приятно на големците поради своеобразното им и в същото време почтително държане. Още като дете той беше проявил наклонността си към поезия и музика. На петнадесетгодишна възраст перифразираше Анакреон^[4] или като седнеше пред пианото, импровизираше, акомпанирайки си, песни върху ирландски теми. Висшето общество на Дъблин се надпреварваше да кани този тъй забавен за компания човек. От „салонното възпитание“ Муър бе запазил една жизнерадостна самоувереност и безобиден вкус към бохемството. Мъри, който не го обичаше, го наричаше сноб, зъл език, но Байрон намираще в него един весел приятел, щастлив, че дружи с един лорд, винаги готов да пее, да пие и да се смее; за него Муър представляваше „квинтесенцията на всичко най-приятно на света“. Почти всяка вечер те ходеха да вечерят заедно в „Сейнт Олбънс“ или при Стивънс. По-точно Муър вечеряше, а Байрон дъвчеше бисквитите си и казваше: „Муър, не намирате ли, че когато ядете говеждо, ставате кръвожаден?“ Когато беше сам, Байрон ходеше в „Алфред клъб“ — доста тежко, „интелигентско“ заведение, което даваше все пак прилична възможност за прекарване на един дъждовен ден. Благодарение на Муър и Роджърс той започваше да опознава

съмнителните свърталища, дендитата от тясната уличка Фопс, игралните домове, вертепите; там той прикриваше непреодолимия си срам на сдържан пуритан, но не се чувствуваше съвсем удобно.

Байрон често говореше, че ще продаде Нюстед и ще отиде да живее на остров Наксос; ще възприеме обичаите и нравите на ориенталците и ще прекара живота си в изучаване на поезията им. Студената английска зима го подтискаше така, както го подтискаше и духовната атмосфера на страната. Беше период на авторитарна политика. Войната твърде слабо засягаше господстващите класи. Техният живот беше лек и приятен: лов на лисици, любов, дебати в Парламента — това запълваше свободното им време, което имаха в излишък. Външните размирици служеха като претекст за подтискане на свободата на мисълта. Кобит^[5] бе осъден на две години затвор заради това, че бе дал гласност на един военен скандал. На жалбите на народа, който страдеше — без да го разбира — от индустриалната революция, се противопоставяха интересите на държавата и патриотизмът.

В Камарата на лордовете обсъждаха нов закон за строго наказание на работниците, които чупеха машините, защото смятаха, че те им отнемат хляба. Байрон бе наблюдавал подобни случаи по време на престоя си в Нюстед. Във фабриките около Нотингам индустриалците бяха монтирали нови плетачни машини за чорапи, които позволяваха седем работници да бъдат заместени от един. Безработните бяха влезли в стълкновение с кавалерията и се бе наложило да се изпратят два допълнителни полка в Нотингам. Правителството искаше да налага смъртно наказание на онези, които чупеха машините.

Байрон, който беше видял тези нещастни хора и се бе уверил в правотата на исканията им, реши да вземе думата. По-късно неприятелите му казаха, че е смятал с една политическа реч да направи полезна реклама на поемата си, която предстоеше да излезе от печат. Но подбудите на Байрон бяха по-прости. Беше му приятно да се изправи сред тези господа и да им каже няколко сурови истини за тяхната жестокост. Той не бе забравил спомена за малкото момче от Абърдийн, което учеше в народно училище и просеше ябълки за бедната си майка. Капитанът, който така жестоко бе шибал с нагайка работниците от Нотингам, беше Джек Мъстърс, човекът, който му бе

отнел Мери-Ан. Мъстърс можеше да проявява благосклонност към един селянин с хубава жена, но не обичаше работниците и винаги с жестоко удоволствие ги преследваше за браконьерство. По този въпрос личните спомени на Байрон се обединяваха със семейната традиция по линия на майка му, за да направят от него един страстен либерал. Той влезе във връзка с лорд Холънд, който щеше да говори на същата тема.

Байрон повика Далъс на Сейнт Джеймс стрийт и му издекламира доста театрално своята реч, която не беше лоша. Той описваше страданията на работниците, „хора, чието главно престъпление очевидно е бедността... И какви мерки предлагате?... Страданията да завършат със смърт?... Няма ли във вашето законодателство вече достатъчно смъртни наказания?... Нима мислите, че изгладнелият нещастник, който не се стресна от щиковете ви, ще се уплаши от бесилките ви?...“ Ораторът беше блестящ, но малко краен. Не беше благоразумно да каже пред това събрание, че „и в най-окаяните провинции на Турция не е срещнал такава нищета, каквато се среща в сърцето на християнска Англия“.

Тази реч привлече вниманието на либералните среди върху младия пер и му отвори салоните на Холънд, от които енергичната лейди Холънд бе направила една от интелектуалните и социални крепости на Лондон.

Няколко дни по-късно Мъри публикува първите две песни на „Чайлд Харолд“. Байрон до последния момент се съмняваше в стойността на поемата си. Говореше за нея плахо. Далъс, уплашен от отговорността, която бе поел, също беше неспокоен. И все пак възможно бе да има успех. Мъри, предприемчив и опитен издател, отдавна бе започнал да говори на приятелите си за „Чайлд Харолд“. Той предварително бе разпространил „избрани страници“ от книгата сред писатели и светски хора, които можеха да „лансират“ произведението. Роджърс бе получил поемата на коректури още през януари. Прочитайки я на глас пред сестра си, той ѝ бе казал: „Ето нещо, което въпреки цялата си прелест няма да се понрави на публиката: няма да харесат нито плачливия и недоволен тон, нито разгулния начин на живот на героя.“ Уверен в неуспеха на поемата, той взе да хвали новия поет и да цитира строфи, с което възбуди любопитството на хората. Роджърс имаше влияние в няколко литературни салона и по-специално в салона на лейди Каролайн Лам,

която той въздигаше „до небесата“ заради остроумието ѝ. Той ѝ занесе коректурите, като я помоли да не ги показва на никого. Тя обаче още същия ден обиколи града, разказвайки на всички, че е чела новата поема и че тя е чудесна. На Роджърс каза: „Трябва да го видя. Умирам от желание да го видя!“ — „Той куца — отвърна Роджърс — и си гризе ноктите.“ — „Ако ще като Езоп да е грозен, аз трябва да го видя!“

Скоро всички жени започнаха да мислят като нея. Животът на Байрон се промени тъй внезапно, както става с героите от източните приказки — сякаш чрез магическата пръчка на вълшебника. „Една сутрин се събудих и се видях прочут“, писа той. И наистина точно така беше. Вечерта Лондон бе за него пустиня, населена от трима-четирима приятели; на другия ден — град от „Хиляда и една нощ“, осеян с разкошно осветени дворци, които отваряха вратите си за най-прочутия млад англичанин.

Голямото светско общество (или както казваше Байрон — четирите хиляди души, които стоят будни, когато всички останали спят) има склонността бързо да се поддава на възторг или на възмущение; сред тези мъже и жени, които се виждат всеки ден и всяка вечер, новата слава си пробива път с мълниеносна бързина. Впрочем те имаха нужда да се възхищават от някого. Френската революция, после Бонапарт бяха породили у хиляди млади европейци големи надежди, които Наполеон разруши. Особено в Англия чувството към тщеславието беше силно развито в това общество, което се бе преситило от удоволствията, защото лесно ги постигаше, от военните амбиции — поради дългите войни, и от политическите си амбиции — поради дълготрайното управление на едно консервативно правителство, останало непоклатимо.

От безсилие или страх поетите не бяха изразили тази скрита досада. „Чайлд Харолд“ за пръв път откликваше на тъжния скептицизъм на едно разочаровано поколение. Изкуството най-после се докосваше до живота. Най-после един млад съвременен англичанин, подобен на тези, които го четяха, откриваше Европа от 1812 година такава, каквато я бяха направили революции и войни. За народ, лишен цели десет години от всякакъв досег с живота на континента, разказът за едно пътуване в Албания при сулиотите беше по-интересен, отколкото едно пътуване в Индия или из островите на Тихия океан. Поемата „Чайлд Харолд“ бе придружена от смели политически

бележки — нещо съвсем ново, което очароваше читателите. Това беше поема за морето и потомците на викингите, лишени от достъпа до океана поради Блокадата, вдишваха чрез него вятъра, наситен с белите пръски на морската пяна, чийто солен вкус започваше да им липсва. Отпорът на консервативните критици всъщност беше от полза за Байрон. Смешни бяха упреците им в „Куортърли ривю“ например за това, че Байрон говорел с презрение за „занаята на побойника“. Критиците добавяха: „Питаме се с безпокойство дали това не е мнението на един кралски пер за британската армия.“ В продължение на двадесет години всички поети се бяха подчинявали на изискванията на официалната власт. В историята на един народ винаги идват моменти, когато точно на привилегированите започва да им досажда плиткоумието на установения ред. „Чайлд Харолд“ се появяваше именно в такъв един момент от живота на Англия.

Понякога се случва след триумфалния успех на дадено произведение самият автор да разочарова публиката. В случая не беше така — авторът имаше не по-малко достойнства от творбата си. Той произхождаше от стар благороднически род и светското общество му беше признателно за авторитета, който донесе неговият гений на тази често атакувана класа. Беше млад, красив; „сиво-сините му очи горяха трескаво през дългите мигли... Бледият бистър тен правеше лицето му нежно... Устните, красиво очертани като у жена, говореха за чувственост и своенравие.“ Дори недъгът му допълваше интереса, който имаха хората към него. Мрачната история на героя му всъщност беше неговата. Нали знаеха, че като Чайлд Харолд той самият се връщаше от Гърция, от Турция? Приписваха му непрестанната тъга, самотата, нещастията на Чайлд. Едно произведение на изкуството трябва да внуши на читателя, че онова, което описва, е истинско, но колко по-силно и по-непринудено е внушението, когато публиката — с право или не — смята, че то е преживяно от самия автор.

Целият град говореше само за него. Тълпи от известни хора молеха настойчиво да се запознаят с Байрон или оставяха визитните си картички. Спрелите пред вратата му коли пречеха на движението по Сейнт Джеймс стрийт. В една книжарница беше изложен екземпляр на „Чайлд Харолд“, специално подвързан по поръчка на принцеса Шарлот, дъщерята на регента. Самият регент пожела да му бъде представен Байрон и дълго разговаря с него за поети и поезия.

Вечерите в Мейфеър преминаваха в разговори за Байрон, от които се долавяше само непрестанният шепот: „Бай’рн, Бай’рн.“ По онова време всеки „сезон“ имаше своя политически, военен или литературен лъв. Байрон нямаше съперник на вечерите през 1812 година.

Той опозна „това блестящо от скъпоценни камъни, пера, перли и коприна море“. Жените с вълнение си представяха голямото абатство, престъпните страсти и „мраморното Сърце“ на Чайлд Харолд — толкова силно желано заради това, че бе отхвърлено. Той веднага бе обсаден от очарована женска тълпа. Жените се страхуваха от него и изпитваха удоволствие от този страх. Разговаряйки с него на прага на една стая, лейди Розбъри бе почувствувала изведнъж сърцето си така силно да бие, че едва бе успяла да му отговори. А той самият, открил вече ефекта, който беше произвел, изпитваше омагьосващата сила на своя поглед „изпод вежди“. Далъс го чу веднъж, че чете на глас „Чайлд Харолд“. Вероятно търсеше да открие в самия себе си онова, от което другите се възхищаваха. „Убеден съм — предрече Далъс, — че младежката му меланхолия отсега нататък завинаги ще изчезне от неговия живот.“

Далъс се лъжеше. Тази меланхолия беше част от личността, която бяха харесали читателите на поемата, и Байрон много добре го разбираше. Знаейки, че тези, които го канеха, очакваха да посрещнат Чайлд Харолд, той влизаше в салоните с мрачно, пренебрежително изражение, прикривайки зад една подчертана сдържаност наследствената стеснителност на Байронови. „Лорд Байрон — пишеше лейди Моргън, — авторът на великолепния «Чайлд Харолд», е студент, мълчалив, сдържан в поведението си.“ Вече не му се случваше, както по времето на Елизабет Пигът, да шепне отчаяно „едно, две, три, четири, пет, шест, седем...“, когато го представяха на някоя жена. Но зад няколко сухи думи той скриваше голямото си смущение. В това общество, тъй живо и колоритно, което изведнъж така шумно го посрещаше, след като дълго време го бе пренебрегвало, той нямаше нито един роднина, нито един приятел. Тези мъже и жени изглеждаха познати още от детските си години, наричаха се помежду си с малките си, а не с фамилните си имена. Той не знаеше нищо за тях. Страхуваше се да не стане смешен с маниерите си от Саутуел, с недъга си и самият този страх му придаваше очарование, което той още не осъзнаваше. Застанал неподвижен в отвора на някоя позлатени врата заради

болните си крака, докато другите танцуваха, той беше пълно подобие на своя герой — изправен на носа на някой кораб, с очи, вперени във вълните някъде в далечината.

Муър, който през време на краткото си приятелство с Байрон го бе виждал винаги весел, общителен, способен по детски да се смее, често се опитваше да се шегува с мрачния му тържествен вид. Байрон отрече, че това е поза. Не, той наистина беше мрачно настроен и дълбоко отчаян; веселостта му беше само повърхностна. Той си оставаше чужд на света. Убеждаваха го, че вече го е завладял. Той се съмняваше. Не можеше да повярва в успеха на поемата си. Хобхаус с непосредствената си искреност му казваше: „След Поуп никой нищо не може повече да направи.“ Това беше мнението и на Байрон. И двамата, убедени привърженици на класицизма, мислеха, че славата на „Чайлд Харолд“ се дължи на изявата на някакви нездрави чувства, но че скоро добрият вкус ще надделее, публиката ще изостави Байрон, за да се върне отново към Поуп.

Възбуждението около Байрон обаче продължаваше да нараства през целия сезон. „Тема на разговор, на любопитство, на въодушевление в този момент не е нито Испания, нито Португалия, нито войната, нито патриотизмът, а само лорд Байрон!... — пишеше дукеса Девъншър. — Всички притежават поемата му, а той самият е ухажван, ласкан, хвален навсякъде, където се появи. Той е бледолик, има болнав вид, фигурата му е грозна, но лицето му е красиво — с една дума, той е единствената тема на всички разговори. Мъжете му завиждат, а жените се ревнуват помежду си.“ Малкото хора, с които бе близък — Роджърс, Том Муър, лорд Холънд, — непрестанно бяха отрупвани с молби да го представят някому. Едно малко момиче, Елизабет Барът, съвсем сериозно бе замислило да се облече като момче и да избяга, за да стане паж на лорд Байрон. На вечерите жените се опитваха да сменят местата си, за да седнат до него. Роджърс се забавляваше от хитростите на благородните дами, които му изпращаха покани за вечеря с прибавен в постскриптур текст: „Ако нямате нищо против, доведете с Вас и лорд Байрон.“ Учудваща съдба за недъгавия млад човек, който няколко години по-рано крепеше предпазливо по улиците на Нотингам бирата на един лечител-шарлатанин.

Лейди Каролайн Лам, която бе пожелала да го види „ако ще и от Езоп да е по-грозен“, го срещна у лейди Уестмоърланд. Тя се

приблужи до него и започна да разглежда красивото му лице, изящно извитите вежди, къдравите коси, в които още проблясваха червеникави оттенъци, устата му, изваяна като на гръцка статуя с леко отпуснати ъгълчета. Послуша за миг приятния, нисък и толкова мелодичен глас, заради който децата го наричаха „господинът, който говори като музика“. Тя остана да наблюдава известно време неговата заучена вежливост, гордото му и почти дръзко държане. Видя жените, които го заобикаляха, обърна се рязко и се отдалечи. Същата вечер тя написа в дневника си: „Своеволен, злонравен и опасен.“

Два дни по-късно тя беше у Холъндови, когато обявиха за пристигането на Байрон. Представиха ѝ го и той каза: „Тази възможност ви бе предложена онзи ден. Мога ли да попитам защо я отказахте?“

Тя беше висока и слаба; големите ѝ, с лешников цвят очи гледаха изпитателно. Красива? Не, но нежна и привлекателна. Байрон я запитва може ли да я посети. Докато говореше с нея, той наблюдаваше с любопитство това ново за него създание — патрицианката. Тя разказваше различни забавни неща, ту сантиментални, ту остроумни, с един особено приятен глас, макар и малко монотонен — нещо присъщо за всички, които образуваха „тесния кръг от хора около Девъншър Хаус“.

В дневника си под първата фраза, обрисоваща Байрон, Каролайн Лам добави: „Това красиво бледо лице ще бъде съдбовно за мен.“

[1] Необикновена година (лат.). — Б.пр. ↑

[2] Четвърта и шеста позиция във фехтовката. — Б.пр. ↑

[3] „Английски поети“ (англ.). — Б.пр. ↑

[4] Древногръцки поет (ок. 570–478 г. пр.н.е.), който възпява чувствената любов, красотата и виното. — Б.пр. ↑

[5] Уилям Кобит английски журналист (1763–1835). — Б.пр. ↑

XVI ЛЮБОВ

Не съм нито Йосиф, нито Сципион, но мога да твърдя, че в живота си не съм прелъстил нито една жена.

Байрон

Своеволен? Злонравен? Колко бързо даваше преценка тази млада дама. Какво ли бе забелязала у него, за да бъде толкова строга? Може би язвителността на отговорите му? Силата на презрението? Пренебрежителната гримаса на устните му? Очите, които изпод полусведените мигли изглеждаха неспокойни и трескави?... Своеволен? Злонравен? Той не беше нито едното, нито другото, но опасен за общуване — да. Преди всичко мнителен, наранена душа, която беше винаги нащрек. Никаква Мери Чауърт нямаше да го накара повече да страда. Той смяташе, че знае какво представляват жените и как трябва да се отнася човек с тях. Отминало беше за него времето на нежността и себеотрицанието; този не дотам благ и наивен пол го бе научил да бъде безчувствен; той щеше да се възползува от урока.

При първото посещение, което направи в Мелбърн Хаус (тъй като лейди Каролайн живееше заедно със свекърва си, лейди Мелбърн), той свари там Роджърс и Муър. Лейди Каролайн се бе върнала току-що от езда и се бе излегнала на един диван, без да смени дрехите си. Когато съобщиха за Байрон, тя избяга. Роджърс каза: „Щастлив човек сте Вие, лорд Байрон. Ето че лейди Каролайн избяга, за да се разкраси, щом чу за Вашето идване, а при нас стоеше с изцапаните си дрехи.“ Като видя двамата мъже, Байрон се намръщи. Не можеше ли да бъде сама? Тя го покани да отиде отново у тях същия ден на вечеря. Той отиде и скоро в Мелбърн Хаус не можеше да се срещне друг човек освен Байрон.

Къщата беше една от най-красивите в Лондон и както домът на Холънд — интелектуален център на либералната партия. Семейство

Лам, станало Мелбърн чрез перската титла, принадлежеше към сравнително отскоро забогатял род, но който бързо се бе издигнал. В началото на XVIII век един член от фамилията Лам, адвокат по професия, се беше замогнал. Към 1750 година синът му бе купил замъка Брокет Хол и понеже притежавал половин милион лири стерлинги в земи и половин милион в налични пари, бил произведен, според неписаните закони на кралството, баронет^[1]. Баронетът се беше оженил за една особено красива жена, Елизабет Милбанк, и бе станал член на Парламента. Министър-председателят, който имал нужда от мнозинство и знаел как се получава, направил баронета лорд Мелбърн. По-късно с уменията си да спазва външно благоприличие и с остроумието си, което напомняше за „Опасни връзки“, лейди Мелбърн беше успяла да води бурен живот без скандали, да се хареса на Уелския принц и да покори цял Лондон.

Първите две деца на Мелбърнови бяха момчета. Бащата обичаше по-голямото, което приличаше на него, а майката — по-малкото, Уилям Лам, който приличаше на лорд Егрмонт. Тя го глезеше. Израснал без всякакъв контрол и дисциплина, в една атмосфера на най-екстравагантно разточителство и пълна морална свобода, пренебрегван от бащата, който живееше в къщата като мълчалив и неодобряващ обстановката гост, този син бе станал ленив, остроумен и покварен младеж. През 1805 година той се бе оженил за дъщерята на лорд и лейди Безбъро, Каролайн Пънсънби, тази, с която се бе запознал лорд Байрон.

Доста смел брак по любов. Каролайн беше очарователна и своенравна. Майка ѝ, лейди Безбъро, бе получила лек апоплектичен удар три години след раждането на дъщеря си, което бе наложило отглеждането на малката да бъде поверено на леля ѝ Джорджиана, дукеса Девъншър. Дукесата се бе занимавала с нея толкова, колкото и със собствените си деца, т.е. беше ги оставила в ръцете на прислугата. Отгледано в лукс и без надзор, „хранено в сребърни съдове, но принудено да си ги взима само от кухнята“, това момиченце беше убедено, че на света има само дукове, маркизи и просяци. „Ние нямахме представа, че хлябът и маслото се правят от хората, нито как се доставяха в къщи — никога не се бяхме замисляли за това. Смятахме, че конете се хранят с говеждо месо. На десет години не знаех да пиша... Не можех да сричам буквите, но съчинявах стихове,

които всички харесваха. Предпочитах да къпя кучето си или да лъскам някоя шпора, или да обуздавам конете.“ Последствията от това възпитание бяха обезпокоили лекарите: „Лейди Каролайн беше капризна, изпадаше в силни нервни кризи и така рязко менеше настроението си, че понякога се страхувахме дали е напълно нормална.“ До петнадесетгодишната си възраст тя не беше учила нищо. После изведнъж се увлече в гръцки и латински, започна да изучава музика, френски, италиански, живопис; разиграваше комедийни сценки, рисуваше, правеше карикатури и за няколко години стана една от най-интересните девойки на Лондон.

Тя ненавиждаше точността. Датираше писмата си с „бог знае кой ден“. Изпращаше книга на брат си, а признаваше, че не знае адреса му. Силната ѝ чувствителност бе известна на всички. Братовчедка ѝ, Хариът Кавендиш, веднъж каза във връзка с пристигането на Бенжамен Констан^[2] в Лондон, за да чете свои произведения: „Помолих Каролайн да дойде и да заплаче, за да ни разчувствува всички.“ Най-обаятелното у нея беше способността ѝ да преминава от меланхолия към радост, от приятелска закачливост към поетична сериозност без преход, като феите на Шекспир. Обожателите ѝ я наричаха Ариел, Силф, Младата дивачка и се възхищаваха от тази очарователна непоследователност; по-сериозните съжеляваха, че от разглезеност малко маниерничи, а жените я намираха преднамерено превзета от желание да смайва хората.

Тя срещна за първи път бъдещия си мъж, Уилям Лам, когато беше на тринадесет, а той на деветнадесет години. Вече беше чела негови стихове. Имаше „лудо желание“ да се запознае с него. Видя го и обикна това момче с искрящи очи, с вид на денди, малко небрежен, което много ѝ допадна. Тя му хареса. „От всички млади момичета в Девъншър Хаус — каза Уилям Лам — точно това желая.“ Този ден той реши, че ще се ожени за нея. Каролайн дълго време му отказваше. „Аз го обожавам — казваше тя по-късно, — но знаех, че съм нетърпимо същество и не исках да го правя нещастен.“ Той обаче упорито я преследваше и в 1805 година успя да получи съгласието ѝ.

В деня на сватбата тя беше очарователна, но нервна. Силно се ядоса на епископа, който извършваше венчавката, разкъса роклята си, припадна и се наложи да я отведат в колата. Странно начало, но чаровният ѝ съпруг сякаш изпитваше удоволствие да поощрява още

повече слабохарактерността ѝ. Уилям Лам презираше нравствеността; спазването на моралните норми му се струваше досадно и просташко. „Може би не съм прав — казваше той, — но никога не мога да изпитам ни най-малко угризение или съжаление за часовете, в които съм преживял истинско удоволствие, дори да е било безразсъдно или порочно.“ Лейди Мелбърн, жена с опит, споделяше разбиранията на сина си за морала, но смяташе, че не бива да се говори за това. Една жена несъмнено можеше да прави безнаказано каквото си иска — тя самата го бе доказала, — но трябваше да знае как. Тя не одобряваше откритото кокетство на снаха си, прекалено явното удоволствие, с което тя приемаше вниманието на сър Годфри Уебстър например. Но Уилям се смееше на това и Каролайн ставаше все по-безразсъдна.

Лейди Мелбърн, която през целия си живот бе успявала така добре да съчетава своето леконравие с почтеността, реши да даде на тази Титания^[3] урок по светска мъдрост. Това решение на „зрялата, но още красива жена с ясен ум“, ироничен и точен, бе отхвърлено от неразумната снаха, която най-ласкаво и мило обясни на своята „скъпа, много скъпа лейди Мелбърн“, че нейното поведение е резултат от поведението на мъжа ѝ. Уилям самият я бе наричал лицемерно добродетелна, беше ѝ казал, че е превзета, беше се забавлявал да я учи на неща, за които никога не бе чувала, и се стигна дотам, че тя взе да смята всичко за позволено. Странното беше, че и Уилям започваше да изглежда нещастен въпреки маската, която си слагаше пред хората. Какво всъщност целеше той? С присъщата си закачливост, скривайки под сянка на тъга веселото си откровение, тя го помоли да вземе мерки за брака им: „Мисля, скъпи Уилям, че от известно време не можем да се търпим един друг... Занапред сутрин ще бъда мълчалива, след вечеря забавна, покорна, смела като героиня от роман, стигнала предела на своите нещастия, силна като планински тигър... Само че вие би трябвало да ми кажете: «Разсъждавайте повече, говорете по-малко.»“ Той се задоволи да отбележи в дневника си: „По-рано, като видех някое семейство, че върви зле или че децата в някой дом са нетърпими, упреквах съпруга или бащата. Откакто се ожених, разбрах, че тази присъда е била лекомислена и прибързана.“ Такова беше — вече полуразрушено от една разочарована жена — семейството, на което Байрон стана така неочаквано близък.

Ролята на домашен приятел беше нова за него и му харесваше повече, отколкото си признаваше. Той обичаше да отива към единадесет часа сутрин в будоара ѝ, да участва в интимния живот на една жена, да отваря писмата, да гали децата, да избира роклите ѝ за деня. През първите седмици приятелството в Мелбърн Хаус остана платонично. Байрон „говореше дълго с ниския си глас и люлееше на коленете си малкото момченце на Каролайн“, едно слабичко дете с безжизнен поглед, което изглеждаше „изостанало“ в развитието си. Той знаеше, че тя очаква от него да бъде байронист, а не Байрон; говореше ѝ за проклятието, което тегнеше над семейството му; за Гордънови, за Лошия лорд, за смъртта, която засягаше всеки, когото обикнеше, за майка си, за приятелите си, загинали в един месец, за сърцето си от мрамор и за красивите ориенталки. А тя го слушаше с възхищение и го намираще толкова различен от Уилям Лам и толкова красив.

Обичаше ли я той? По-късно го отрече. Тя не беше „неговият тип“. Тялото ѝ макар че беше грациозно, беше прекалено слабо, за да бъде наистина хубаво. А нямаше и онези очи на газела, онази „плахост на антилопа“, нито грацията на Пери^[4], която Байрон търсеше още от детството си. Въпреки това тя притежаваше една „безкрайна жизненост“, а и за честолюбието му не беше без значение близостта му с Мелбърн Хаус — особено ласкателно за един млад мъж, който до преди петнадесет дни имаше в Лондон само неколцина приятели. Очевидно Байрон се изкушаваше да се отдаде на чувството, което у нея изглеждаше необикновено силно. Веднъж Далъс свари у Байрон един паж, облечен в коприна и дантели, а самия Байрон „така погълнат от едно писмо на лейди Каролайн, че сякаш цялото му време и мисъл бяха отдадени на него и на отговора, който трябваше да даде“. Добродушният Далъс сметна за свой дълг да го предпази от това опасно за нравствеността общество и от една жена, за която всички казваха, че е луда. Но Байрон сам се защитава.

Това аристократическо общество, в което той най-после бе проникнал с такъв успех, общество, все още изцяло пропито от нравите на XVIII век, беше чувствено, а не сантиментално. То не допадаше може би на истинската същност на Байрон, но на саркастичния, разочарования Байрон, какъвто го бяха направили нещастните обстоятелства. Той предпочиташе реалистичната

философия в стил мадам дьо Мертъой^[5] на старата лейди Мелбърн пред романтичната на снахата. Лейди Мелбърн проповядваше свобода на нравите и това допадна на Байрон; той се опитваше да ѝ подражава, но никога не успяваше напълно, защото дълбоко скритата му чувствителност се нараняваше при най-малкото докосване. Но точно защото тази груба философия беше за него недостижима, той изпитваше почти преклонение пред онези мъже и най-вече пред жените, които бяха направили от нея принцип на своя живот. Лейди Каролайн често го отегчаваше; лейди Мелбърн го смущаваше и го очароваше със своето твърде свободно държане, каквото той си позволяваше само понякога. За затвърждаване на скептицизма му към любовта тя играеше онази роля, която някога в Кеймбридж бе играл Матюс, за да го доведе до скептицизъм по отношение на религията.

Тези две неща бяха сходни само външно, но в Мелбърн Хаус, както и някога в „Тринити колидж“, антиусловността се спазваше най-строго. „Лейди Мелбърн, която би могла да ми бъде майка, събуждаше в мен интерес, какъвто малко млади жени биха могли да събудят. Тя беше очарователна личност — нещо като съвременна Аспазия^[6], у която се съчетаваха силата на мъжкия ум с изяществото и красотата на жената... Често съм мислил, че ако беше малко по-млада, щеше да ми завърти главата.“ След майката в тази къща Байрон предпочиташе съпруга — Уилям Лам, „който стои над мен като Хиперион^[7] над сатир“ — казваше той. Трябваше ли да лъже този интелигентен, лоялен човек, който му протягаше ръка с доверие? Силата на женското вероломство го ужасяваше.

Към лейди Каролайн той често беше необикновено груб. Една пролетна сутрин ѝ донесе първата роза и първия карамфил, като ѝ каза иронично: „Ваша милост обичала — както ми казаха — всичко ново и рядко само миг.“ Тя му отговори с едно прочувствено и същевременно досадно писмо върху обточен с дантела лист хартия, чиито ъгли образуваха нещо като раковини. Превзетият стил на писмото разваляше нежния му и покорен тон. Тя сравняваше себе си със слънчогледа, който, „след като зърнал грейналото с целия си блясък слънце, което за миг проявило милостта да го освети, не можел повече да си представи, че нещо друго би могло някога да бъде достойно за неговата благоговейна почит и възхита“.

Глупаво самоунижение. Байрон обичаше жените да се отнасят с него „като любима и малко строга сестра“, а не като с господар. Удоволствието и любовта са свързани в съзнанието на мъжа с първото и незабравимо изживяване, което му е разкрило и едното, и другото. За Байрон, юношата, удоволствията, които му доставяха леснодостъпните и весели създания, само подсилваха самотните му мечтания за платонична любов. Той приемаше само два вида жени: единият — „красивият идеал“ — скромни и непорочни жени, каквато представа си беше създал за Мери Чауърт или за детския образ на Маргърит Паркър, и другият тип — жени за удоволствие. Дръзката влюбчива жена, която въпреки всичко изискваше любов, нямаше място в представите на Байрон. Както някога лейди Хестър Станъп бе забелязала — той не вникваше в чувствата на другите. Не искаше да вникне. Пропитите със страст думи на лейди Каролайн бяха за него само уморителен и груб шум, който заглушаваше неговата вътрешна музика. Той желаше непринуденост и лекота в отношенията, една смесица от весело безразсъдство и бегла меланхолия; вместо това срещаше натрапливото обожание на тази жена и уморено обръщаше глава.

Лейди Каролайн, която можеше да пише такива красиви писма на съпруга си, когото не обичаше вече, щом започнеше да пише на Байрон, изпадаше в състояние на трудно поносим патос. Тя мислеше, че повече ще му хареса, ако му показва светското общество. Заради него организираше матинета, на които канеше най-хубавите и най-забележителните жени на Лондон. Но празните салонни приказки умориха Странника, който шест месеца по-рано бе пушил лулата си под синьото гръцко небе, загледан в Акропола. Излегнат на софата в Нюстед, той беше написал: „Всичко друго, само да не спрягам от сутрин до вечер проклетия глагол «отегчавам се».“ А сега със съжаление мислеше за изгубената си самота.

Една млада интелигентна девойка, която го бе видяла в Мелбърн Хаус, с внимание го наблюдаваше. Тя беше племенница на лейди Мелбърн от провинцията — Ан-Изабела Милбанк, наричана накратко Анабела, — образована и верующа, при посещенията си в Лондон тя гледаше малко презрително на столичното общество и на лудата си братовчедка Каролайн. На 24 март отбеляза в дневника си: „Току-що дочетох «Чайлд Харолд» от лорд Байрон, който съдържа много пасажи

в чудесен поетичен стил.“ На 25-и бе поканена на матине с танци у Мелбърнови. Там бяха: очарователната лейди Джързи, която вдигаше неспирен шум както с бърбенето си, така и с огърлиците си, грациозната мис Елфинстън с червеникавите коси и двадесет други красавици. Някаква жена пееше. Анабела Милбанк си помисли, че тези мъже и жени слушаха музиката сякаш по задължение. Каро Лам ѝ показа лорд Байрон. Стори ѝ се надменен — „устните му през цялото време издаваха презрението му“. Реши обаче, че той има право да презира тези леконравни хора и празните им удоволствия. Тя не пожела този ден да му бъде представена, защото всички жени така „лудо го ухажваха“, но няколко дни по-късно го срещна отново и като разбра, че е стеснителен, се опита да го накара да говори. Той ѝ каза, че „е изненадан от нея — от това, че тя не изпитва презрение към този свят, в който не може да се намери дори едно същество, което, като се прибере в къщи, да има смелостта да се вгледа в себе си“.

Харесаха ѝ думите му, които отговаряха на това, което тя чувствуваше. Впрочем той беше говорил искрено. Попаднал в тази въртележка, от която нямаше смелостта да се откаже, той съжаляваше другия Байрон, сериозния мечтател от Нюстед. Но защо казваше на тази млада непозната това, което никому не бе казвал? В нея имаше нещо привлекателно. Свеж тен, розови закръглени бузи. Дребна, но великолепно сложена. Влизайки в салона, Байрон беше попитал Муър дали не е компаньонка. „Не — му бе прошепнал Муър, — това е една богата наследница; не е зле да се ожените за нея и да оправите Нюстед.“

Байрон се изказа хвалебствено за мис Милбанк пред Каролайн Лам, правейки дори едно не твърде ласкателно за нея сравнение между двете братовчедки. Запленена от него, тя приемаше дори грубостите му. Достатъчно бе Байрон да каже, че не одобрява този начин на живот, тези многобройни събирания и по-специално, че ненавижда танците (стара омраза, която датираше отдавна), за да секнат незабавно в Мелбърн Хаус валсове и кадрили. Той я помоли никога повече да не танцува валс. Тя обеща. Влюбена, покорена, тя се бе оставила изцяло на благоволенieto му. Пишеше му дръзки и налудничави писма, в които му предлагаше не само любовта си, но и всичките си накити, в случай, че има нужда от пари.

Тя не стана веднага негова любовница. И може би той щеше да я пощади, ако споменът за една първа нещастна любов не го измъчваше все още. Но според философията, която си беше изработил, ако жената не се отдадеше, ако не дадеше нищо от себе си, тя започваше да презира любовника, който се страхува да я принуди. Майката на Каролайн, лейди Безбърро, реши да си послужи с хитрост, като каза на компрометиращия дъщеря ѝ посетител, че въпреки външните прояви Каролайн не го обича и само го „разиграва“. Той не отговори и реши не да преследва лейди Каролайн, защото преследването беше излишно, но просто да не я избягва. Една седмица по-късно тя стана негова любовница.

* * *

Облада я напълно хладнокръвно. Към нея той беше студен, груб любовник, който преценяваше любовницата си без никакви илюзии, с онзи безмилостен и пронизателен реализъм, който му беше присъщ — ако самият той не обичаше. „Никога не съм познавал жена с по-големи и по-приятни дарования от Вашите, но за нещастие те не са подкрепени дори и от капка здрав разум... Вашето сърце, бедна моя Каро (какъв малък вулкан!), хвърля лавата си през всяка Ваша вена... Винаги съм мислел, че сте най-одухотвореното, най-приятното, най-безразсъдното, най-привлекателното, най-вълнуващото, най-опасното, най-обаятелното създание на нашето време... Не искам да Ви говоря за хубост, аз съм лош съдник. Но нашите красавици престават да бъдат хубави, когато са до Вас, следователно сте хубава и дори нещо повече.“ Доста резервиран комплимент. Тя казваше тъжно: „Той се срамува да ме обича, защото не съм достатъчно хубава.“ А той не харесваше у нея точно онези черти от характера ѝ, с които тя очароваше другите; с превъзбуденото си въображение от четене на романи тя искаше любовта ѝ да прилича на тази от романите. Смяташе, че ще задържи поета, като му цитира други поети. Той слушаше с високомерие гръцкия, латинския и светските клюки на любовницата си и в същото време си мислеше за мълчаливата съзерцателност на Зорницата на Англи или за безмълвните ориенталки.

Ако пропуснеше някой ден да отиде при нея, тя му изпращаше един от странните си малки пажове, с които се беше обкръжила. Понякога самата тя се обличаше като паж, за да му занесе няколко думи: „Сцена, достойна за «Фобла»^[8]“, отбелязваше Байрон, който ненавиждаше екстравагантностите. Тя беше станала близка с Флетчър, на когото изпращаше бележки с молба да ѝ отвори апартамента. Ако не беше поканена на някой бал, на който Байрон беше отишъл, тя го чакаше на улицата, без да се стеснява. „Вашата малка, приятелка Каро Уилям — пишеше дукеса Девъншър, — върши какви ли не неразумни неща за него и с него... Байрон най-последно ще тръгне за Наксос и съпрузите ще могат да си отдъхнат. Няма да се учудя, ако Каро Уилям тръгне с него — тя е толкова луда и неблагоприятна.“

Това открито обожание, което би трябвало да трогне Байрон, всъщност го дразнеше; той считаше, че тя го прави за смях и дори проклинаше любовта, чийто обект бе той. В очите му на млад калвинист, закърмен с Библията, лейди Каролайн беше блудница. „Като Наполеон — пишеше той — аз винаги съм изпитвал презрение към жените и мнението си за тях не го създадох прибързано, а въз основа на своя фатален опит. Вярно е, че в това, което пиша, има стремеж към превъзнасяне на този пол; въображението ми винаги е издигало жените до красив идеал, но подобно на художника или скулптора и аз ги рисувам не такива, каквито са, а каквито би трябвало да бъдат... Тук у нас те водят неестествен начин на живот. Турците и ориенталците решават тези въпроси много по-добре. Държат жените затворени и те са по-щастливи. Дайте на жената огледало и няколко бонбона, и тя ще е доволна.“ Но Уилям Лам не беше турски съпруг. Дневникът му ставаше тъжен: „Ужасното в брака е това, че нищо не е установено. Мнението на жените за мъжете им се подобрява или разваля според онова, което чуват за тях от другите, така че ние зависим от най-баналната забележка... След брака мъжът заема отбранително положение в обществото, докато преди това е имал преимуществото на нападател.“

Осведомена вече достатъчно, лейди Безбъро беше още по-неспокойна и от зет си. В младостта си тя бе изживяла бурни дни и връзката ѝ с лорд Гранвил е била всеизвестна на времето. Но никога не бе стигала до положението на дъщеря си — да се преоблича като кочияш, за да може ненадейно да влезе при любимия си и да провери

какво прави, или да го чака права на дъжда, докато излезе от някой бал. Отчаяна, лейди Безбъро покани на разговор Хобхаус, за да сподели тревогата си от тази злополучна връзка, която позореше две семейства. Хобхаус винаги бе готов да „чете морал“ на приятеля си, но какво зависеше от него прекъсването на връзката? Също като лейди Безбъро Байрон беше изморен от своеволията на Каролайн Лам. Той не го скриваше от лейди Мелбърн, която бе жена без предрасъдъци и като опитен психолог обсъждаше на драго сърце авантюрата на снаха си с нейния любовник. Той сто пъти предпочиташе компанията на Том Муър или на Хобхаус пред тази на една безсрамна жена.

Байрон имаше и по-сериозни развлечения — Анабела Милбанк го срещна на една сказка върху религията. „Той се въртеше странно на стола си всеки път, когато чуеше тази дума.“ Тя завършваше престоя си в Лондон, като посещаваше курс на тема гъстотата на земното население, по която си водеше научни бележки. Байрон считаше за смешна такава любов към науката у една жена и в разговорите си с лейди Мелбърн бе кръстил мис Милбанк „Принцесата на паралелограмите“. Въпреки това и сякаш пряко волята си той изпитваше към нея чувство на уважение. Тази добре сложена девойка, която говореше за гъстотата на земното население, поне беше непорочна.

Каролайн беше показала на Байрон няколко поеми на братовчедка си по нейна молба. Той ги бе намерил доста интересни: „Тя е наистина изключително момиче; кой би помислил, че под този спокоен външен вид се крие толкова сила и такава разнообразна мисъл?“ И беше добавил: „Нямам никакво желание да познавам по-отблизо мис Милбанк, тя е много добра за един грешник, и ако беше по-малко съвършена, сигурно щях да я обичам повече...“ Прекалено съвършена... Тя прочете това мнение, защото писмото бе предназначено да ѝ бъде показано. Прие го със скромност и скрито самодоволство. Единственото ѝ несъвършенство беше, че знаеше съвършенството си. Обожавана от родителите си като единствена дъщеря, получила предложение за брак от пет-шест млади мъже още при първото си появяване в обществото, тя се чувствуваше непогрешима. Великодушна и дори пламенна по душа, тя изглеждаше понякога пресметлива и студена, защото искаше да подчинява на разума всичките си постъпки. Преценките ѝ бяха резки, строги. С ума

си на добра математичка тя смяташе, че знае всичко с точност, та поетичните и повърхностни познания на една Каролайн Лам ѝ изглеждаха без стойност. Детинщините на братовчедка ѝ я дразнеха. Тя казваше за нея: „Новото ѝ увлечение по Байроновата меланхолия разваля очарованието на обичайната ѝ глупост“, както и: „Каро Лам е готова да предизвика общественото мнение, но не би имала смелостта да се откаже от вниманието и учудването на обществото, слизайки от ярките висини на Лудостта до скромната пътечка на Разума.“ Тя самата следваше пътеките на разума, но дали ги следваше скромно?

„Вашата Анабела е една загадка — пишеше дукеса Девъншър на своя син, който бе влюбен в нея, — ту обича, ту не обича, щедра, пък се плаши от бедността — не мога да я разбера. Надявам се, че няма да страдате заради нея; в действителност тя е парче лед...“

Тя не беше парче лед. И тя като Байрон беше имала романтични приятелства в детските си години. В мечтите си на малко момиче, доверени твърде рано на дневника ѝ (имаше влечение към писането), тя си бе представяла, че е героиня на всички големи самопожертвувателни дела в историята. Беше защитавала Термопилите, беше се грижила за болните от чума... После, под влияние на религията, бе опитала да надвие буйния си характер. И вярваше, че е успяла.

„Лорд Байрон — продължаваше дукесата — леко я ухажда; но тя не дава вид, че го харесва освен като поет, а той нея — като съпруга.“

Само като поет ли го харесваше тя? Не беше съвсем сигурна. Слушайки със съжаление за скандалните любовни отношения на братовчедка си с лорд Байрон, тя вярваше, че „той искрено се разкайва за злото, което е причинил, макар че не е имал силата (поне без нечия помощ) да възприеме един нов начин на живот, да се отдава на друг вид чувства“. „Прокълнат ангел“ — казваше той за себе си, тя сериозно се съгласяваше с това и мислеше, че може би точно тя, искрено вярващата, би могла да му бъде помощта, от която имаше нужда този красив ангел, за да бъде спасен. Той се държеше простишко с нея, „като към много добро дете“. Все пак тя забеляза у него желание да се харесва, както и че държанието му към жените бе съвсем различно от това към мъжете. Ан-Изабела Милбанк се занимаваше с лорд Байрон много повече, отколкото бе добре за спасението му, поне на този свят.

Август 1812 година. Своенравното поведение на Каролайн Лам започваше да става нетърпимо. Една сутрин лейди Безбъро посети дъщеря си и я помоли да тръгне с нея за Ирландия; Уилям също щеше да дойде по-късно и така щеше да се сложи край на тази история. Докато тя беше там, се появи и лорд Мелбърн, който каза няколко строги думи на Каролайн. Тя се ядоса и отговори така безочливо, че лейди Безбъро се ужаси и изтича да извика лейди Мелбърн от долния етаж. Когато двете пристигнаха, лейди Каролайн бе избягала, без да се облече. Старият лорд Мелбърн обясни, че тя го заплашила, че ще отиде да живее при любовника си, а той ѝ отговори: „Вървете по дяволите!“

Двете майки дотичаха при Байрон, но го намереха сам и също така учуден като тях. Тази постъпка на две важни дами му се видя забавна. Една година по-рано те не го и познаваха, а сега бяха стигнали дотам да го молят да накара дъщерята на едната и снахата на другата да се прибере при мъжа си.

Интересно възмездие. Той даде почерпка на кочияша на семейство Лам и получи адреса, на който Каролайн го бе накарала да я заведе. Намери я в къщата на един лекар в Кенсингтън^[9] и почти насила я заведе при майка ѝ, която от вълнение получи нов пристъп.

Тази история се научи от цял Лондон. Самият принц-регент повика лейди Безбъро и ѝ каза, че смята всичките за луди — и двете майки, и дъщерята — и че лорд Байрон бил омагьосал цялото това семейство. Според него отиването на майките при любовника бе непостижимо: „Никога не съм чувал подобно нещо... Майките да му станат довереници! Какво щяхте да помислите, ако някога бях взел за довереник лейди Спенсър? (Майката на лейди Безбъро.)“ Сравнението му се стори толкова смешно на лейди Безбъро, че въпреки сериозността на разговора тя не се въздържа и се засмя.

Майка, свекърва, любовник, съпруг — сега всички молеха Каролайн да напусне Лондон. Байрон ѝ казваше, че с отказа си се показва слаба и егоистка. Тя остана, въпреки че той не искаше повече да ходи у тях, за да може да го среща поне случайно в някой салон и да му пише на другия ден колко хубав е бил. „Колко сте блед! Тази бледина Ви придава сякаш хубостта на смъртта или на някоя статуя от бял мрамор, с която веждите и косите Ви така контрастират. Всеки път, когато Ви видя, имам желание да плача; ако някой художник можеше да увековечи за мен това лице такова, каквото е, бих му дала всичко,

което притежавам на тази земя.“ Трогателно писмо, но има ли човек, който някога да е бил трогнат от чувства, чийто обект е той?

Накрая тя се съгласи да придружи лейди Безбъро. Байрон си отдъхна. Това беше първото му приключение с жена от висшето общество; изживяването му се бе сторило отвратително. Тази любовница, тъй ненаситна към времето и мислите му, беше стигнала дотам, че го озлоби. Тя, която се беше хвърлила в тази любов буйно и безразсъдно, но великодушно, излизаше от нея болна и умираща. Една братовчедка, която присъствувала на пристигането на майката и дъщерята в Ирландия, я описа така: „Леля ми изглежда добре, но горката Каролайн — ужасно зле. Станала е кожа и кости, а очите ѝ сякаш ще изхвъркнат от орбитите си... Струва ми се, че състоянието ѝ е твърде близо до лудостта и леля ми каза, че имало моменти, в които била напълно луда.“

Междувременно Байрон писа на лейди Мелбърн: „Скъпа лейди Мелбърн, мисля, че сте чули, а и няма да съжалявате, ако чуете още веднъж, че и двете са на сигурно място в Ирландия и че морето Ви дели с една от Вашите грижи; другата, както сама виждате, още не е много далече. Няма да съжалявате, надявам се, ако чуете, че и аз желая всичко това да свърши и, разбира се, няма да го започна отново. Не защото обичам друга, а защото ми дотегна самата любов: уморих се да играя тази глупава роля и като си помисля за изгубеното време, за пропадналите ми планове за изтеклата зима поради този роман, ставам такъв, какъвто отдавна трябваше да стана. Вярно е, че човек се люби по навик, механично, така както плува. Някога много обичах и двете неща, но сега вече не плувам, освен ако не падна във водата, и не се любя, освен ако не бъда задължен.“

Беше ли се освободил наистина Байрон от любовницата си? От Ирландия тя му пишеше опасни писма; напомняше му, че ѝ трябват само „осем гвинеи, едно място в пощенската кола и един кораб“, за да се появи отново в Лондон. Направеше ли тя скандал и напуснеше ли мъжа си, съгласно своя „закон на честта“, Байрон се виждаше осъден да избяга с нея, без да я обича. Изпаднал в ужас, той се насилваше да съчинява послания, достойни за Кир Велики; беше готов да ѝ направи най-силните любовни признания, само повече да не я вижда. Лейди Мелбърн, която се отнасяше към това приключение с пълно равнодушие и сякаш ставаше дума между двама лекари за избор на

най-доброто лечебно средство, считаше снизходителното отношение на Байрон за опасно; „Разберете ме добре, не бих искала за нищо на света да ѝ кажете нещо грубо или каквото и да било обидно. Нямам ни най-малкото намерение да Ви давам такъв съвет; всяка благосклонност, която бихте проявили към нея, само би ме радвала, но да се пожертвувате за нея, не би било доброжелателство, а романтизъм, който ще доведе до нещастие и катастрофа. Ако проявите малко повече студенина още сега и по този начин попречите на подобна развръзка, това, според мен, би било истинското голямо доказателство за Вашето доброжелателство — причинете ѝ малко болка сега, за да ѝ спестите пълно опропастване... Трябва да прибавя, че ми се виждате готов да считате само себе си за виновен — тя не беше неопитна... Знаеше достатъчно, за да се пази, и не можем да гледаме на нея като жертва на един съблазнител.“ И достатъчно запозната с мъжката доверчивост, лейди Мелбърн заключаваше: „Ако тя разбере, че приятелите ѝ се занимават по-малко с нея, има повече вероятност да се увлече в някоя нова прищявка. И в крайна сметка струва ми се, че най-доброто, което можете да направите, е да се ожените и че за Вас друг начин да се измъкнете от това трудно положение всъщност няма.“

Да се ожени... Ето какво отговаряше напълно на желанието на самия Байрон. Той вярваше в брака. Това беше последната му илюзия. Един млад пер (и най-вече един Байрон) трябваше да пие, да играе комар, да ухажва жената на съседа си, а после, след като е получил своя дял приключения в живота, да се ожени за жена, която не обича, но която има добро потекло и достатъчно богатство и която да му нареди толкова деца, че да осигури бъдещето на името му. Такова беше условието. Такъв беше законът на Нюстед.

За да успокои напълно лейди Мелбърн, той ѝ направи едно поразително признание: най-голямото му желание е да се ожени за самата братовчедка на лейди Каролайн, онази мис Милбанк, която няколко пъти бе видял у Уилям Лам и беше чел поемите ѝ. Лейди Мелбърн, която от нищо не се изненадваше, този път остана смаяна. Можеше ли човек да си представи две по-различни същества — набожната математичка и Чайлд Харолд? Но точно този контраст харесваше на Байрон, както и резервираното държане на това младо момиче — единствената жена, която го бе държала на разстояние. „Аз твърде малко я познавам и нямам и най-малкото основание да

предполагам, че съм един от любимците ѝ. Но никога не съм срещнал жена, която толкова да уважавам... Единственото ми възражение може да бъде срещу новата ми Майка, към която вече по инстинкт изпитвам смъртна омраза.“ В замяна на това мисълта да стане племенник на лейди Мелбърн го очароваше. Очевидно той беше обречен на това семейство.

Лейди Мелбърн поиска известни гаранции: „Скъпи племеннико, Вие сте твърде непостоянен — като мъжа от комедията, която гледахме заедно («Непостоянният човек») — спомняте ли си?... Да не би да мислите, че ще можете да запазите едновременно и нея, и Каролайн? Изключено. Като Ваша приятелка Ви казвам: флиртувайте колкото искате, но не се хвърляйте в нова сериозна авантюра, преди да сте се отървали от предишната...“ „Питате ме — отговори Байрон — дали съм сигурен в себе си и аз Ви отговарям «не», но Вие сте сигурна, което е много по-важно. Харесвам мис Милбанк, защото е интелигентна, приятна и от добро потекло, защото аз все още имам известни предразсъдъци по този въпрос, когато става дума за женитба. Колкото за любовта, тя приключва в една седмица (стига дамата да е разумна); бракът върви по-добре на основата на уважение и доверие, отколкото на романтична основа, а тя е достатъчно хубава, за да бъде обичана от мъжа си, без да е блестящо красива, за да привлича много съперници...“

В този брачен проект ставаше толкова малко дума за любов, че в писмото, с което Байрон молеше лейди Мелбърн да предаде предложението му за женитба на родителите на Анабела, разказваше надълго за новото си увлечение по една италианска певица, „не много красива, но напълно този тип, който ми харесва... Тя обича мъжа си, което е чудесно, защото, ако една жена обича мъжа си, сигурно много повече ще може да обича някой, който не ѝ е съпруг“. Флетчър, от своя страна, искаше да ожени господаря си за една вдовица холандка. „Много богата и щедро закръглена.“ Флетчър, макар и женен, но еманципиран от комарите и от топлия средиземноморски вятър на Близкия изток, се бе влюбил в прислужницата на вдовицата и смяташе, че бракът на господаря му ще спомогне за неговата история. Холандската вдовица? Мис Милбанк? Каролайн? Италианската певица? Байрон се забавляваше и очакваше или Съдбата, или лейди Мелбърн да направи избора вместо него. „Анабела танцува ли валс?

Това е странен, но много важен за мен въпрос. Бих искал някой да може веднага да ѝ каже, че желая ръката ѝ, но много се страхувам какво ще си помисли тя. Всичко зависи само от нея.“

Тежка отговорност беше да предложиш такъв несериозен претендент за ръката на една от редките личности на времето, за която женитбата си оставаше невъзвратим и свят акт. „Тя заслужава по-добро сърце от моето“ — казваше самият Байрон в моментите си на благоразумие. Но лейди Мелбърн обичаше този млад човек. Трогвах я думите му, че тя, шестдесетгодишната, може още да бъде предпочитана пред всички останали жени. А може би и мислеше, че ще бъде забавно да види този непостоянен Дон Жуан в ръцете на племенницата си. „Горката Анабела! Невинните ѝ очи ще станат похубави, ако Ви обикне. Очите имат нужда от този вид вдъхновение.“ Дали Анабела нямаше малко да страда? Това би ѝ било полезно, мислеше лейди Мелбърн, която винаги леко се дразнеше от нейното привидно спокойствие, и започна да действа.

Младото момиче съвсем не беше забравило Байрон. По време на престоя, си в Лондон Анабела се бе почувствувала сигурна, че ще го заинтересува, и почти имаше надежда, че ще го спаси; после скандалът по повод връзката му с Каролайн я бе обезнадеждил. Върнала се при родителите си, тя отново се срещна с морето и небето. Обичаше да се разхожда между тези две необятности. В този свят, който за Байрон беше толкова суров, толкова безразличен към хорските страдания, тя вярваше, че вижда навсякъде следи от добротата на господата. „Чувствувам се благословена — пишеше тя, — когато открива благосклонността на моя Създател и наблюдавам тези картини, изпълнена от щастие при мисълта, че моят Баща е направил всичко това.“ В дневника си тя се бе опитала да скицира портрет на лорд Байрон: „Страстите му са го ръководили още в детството... Въпреки това сред стремленията му има някои, които заслужават да бъдат свързани с християнските принципи («Обичам добродетелите, които не мога да имам.»). Той тайно споделя всички човешки чувства, но от някаква странна извратеност, породена някога от гордост, се опитва да скрива най-добрите черти на характера си. Когато го обхване гняв — който у него лесно припламва, — той става зъл, може да мрази и безпощадно да презира. С хората, които уважава, се държи безкрайно скромно и с разкаяние им доверява грешките си.“ Тя мислеше, че е

една от тези, които той уважава. Възхищаваше си от него, харесваше го, но съзнаваше опасността.

Байрон беше сбъркал, избирайки за посредник лейди Мелбърн, чието мнение Анабела не зачиташе. Отговорът беше учтив отказ: „Ще бъда напълно недостойна за уважението на лорд Байрон, ако не кажа истината открито. Смятам, че той никога не би могъл да бъде обектът на онези силни чувства, които биха ме направили щастлива в брака, така че, ще бъде несправедливо спрямо него, ако предприема крачка, която би могла, дори косвено, да затвърди настоящите му впечатления. От някои наблюдения, които имах възможност да направя върху поведението му, аз съм склонна да вярвам в онова, което твърдите в негова полза, и ако не мога да му отвърна със същата привързаност, за това са виновни по-скоро моите чувства, отколкото неговият характер. След това признание, което правя с искрено съжаление при мисълта, че мога да причиня някаква мъка, аз трябва да оставя на него да реши какви да бъдат отношенията ни в бъдеще.“ Всъщност, ако трябваше да й се вярва, тя отказваше да се омъжи за него, защото не го обичаше. Това бе съвсем ново преживяване за автора на „Чайлд Харолд“.

[1] В Англия — наследствена титла на членовете на един рицарски орден, създаден през 1611 г. от Джеймс I. — Б.пр. ↑

[2] Френски писател (1767–1830). — Б.пр. ↑

[3] Героиня от пиесата на Шекспир „Сън в лятна нощ“. — Б.пр. ↑

[4] Фея от персийската митология. — Б.пр. ↑

[5] Главната героиня в романа „Опасни връзки“ от Шьодерло дьо Лакло. — Б.пр. ↑

[6] Приятелка и съветничка на Перикъл, прочута със своята красота и ум (V в. пр.н.е.). — Б.пр. ↑

[7] Титан, син на Уран и на Гея, баща на Хелио (Слънцето). — Б.пр. ↑

[8] Роман от Луве дьо Кувре. — Б.пр. ↑

[9] Аристократичен квартал в югозападната част на Лондон. — Б.пр. ↑

XVII

КАТО БОГОВЕТЕ НА ЛУКРЕЦИЙ^[1]

*Жената своя пръв любим обича,
а след това обича любовта;
от този навик, който я обрича,
безсилна е да се откаже тя.*

Байрон

Той отдавна бе престанал да мисли: „Нюстед и аз или ще издържим, или ще паднем заедно.“ Дълговете му достигаха двадесет и пет хиляди лири. През септември 1812 година абатството беше обявено за продан. Верният Хобхаус бе изпратен да участва в търга и по указанията на Хансън доведе първия залог до сто и тринадесет хиляди лири, втория до тринадесет хиляди, което му се стори доста забавно, защото тогава той притежаваше точно една лира, един шилинг и шест пенса. Продажбата всъщност се извърши по споразумение, след търга имението бе купено от някой си мистър Клоутън за сумата сто и четиридесет хиляди лири. „Бях си построил басейн и подземна гробница — а ето че няма да бъда погребан там. Интересно, че не можем да бъдем сигурни дори в гроба си.“ Байрон щеше да бъде богат от този момент нататък, ако Клоутън беше платил; но новият собственик бързо призна, че е поел задължение над възможностите си. Хансън, ловък и предпазлив адвокат, беше предвидил обезщетение в размер на двадесет и пет хиляди лири, в случай че не бъде изплатена цялата сума. Така че Клоутън във всички случаи беше разорен, но докато адвокатите спореха, Байрон пак остана без пари в наличност.

Беше поканен да прекара месец октомври у едни нови приятели на неговата слава, семействата Джърси и Оксфорд. Лейди Джърси беше една от онези жени, които със светския си успех си осигуряват добродетелност поради липса на свободно време. Тя беше душата на

всяка компания. Очарователна с гарвановочерните си коси, млечнобелия тен на лицето и огърлицата си от корали, тя имаше един-единствен недостатък — станала бе прочута със своята словоохотливост. Приятелят ѝ Гранвил я бе нарекъл Silence^[2] и се чудеше как тази жена успяваше в един и същи момент да бъде и в дома си, и в къщите на всички останали. Байрон ѝ казваше, че разваля хубостта си с прекаленото си оживление — очи, уста, ръце, всичко се движеше едновременно. При нея в Мидълтън той прекара една — както сам я нарече — „целомъдрена седмица“.

След това отиде в Ейуд, у семейство Оксфорд. Той се бе запознал с лейди Оксфорд през зимата в Лондон, после я срещна отново на минералните извори след заминаването на Каролайн и между тях веднага се бе установило онова мълчаливо разбирателство, което може да свързва един млад, доста стеснителен мъж, но с възискателен характер, с една още хубава жена, която обича любовта и умее да улеснява първото сближаване. Лейди Оксфорд беше на четиридесет години. „Тя приличаше на пейзаж на Клод Лорен със залязващо слънце и нейната хубост засияваше при мисълта, че хвърля последните си гаснещи лъчи, които я обгръщаха с нежен блясък. Жената признава само първата и последната си любов. Първата любов на горката лейди Оксфорд беше приключила много преди моята поява на този мъчителен свят; последната — аз бях поласкан — бе запазена за мен и беше чудесна.“

Омъжила се бе преди осемнадесет години за Едуард Харли, граф Оксфордски, доста онеправдан телесно и духовно човек, макар че произхождаше от семейство, в което умът е бил на почит. Негов праядо бе създал една от най-добрите английски библиотеки и редките памфлети, които се съдържаха в нея, бяха публикувани под названието „Харлински сборник“. Така наричаха и очарователните деца на лейди Оксфорд, които приличаха на най-красивите приятели на баща им.

Лейди Оксфорд си беше създала една лека и приятна философия. Пожертвувана от родителите си, тя бе сключила позорен брак с човек, когото не можеше да обича, но неведнъж си бе отмъстила. Човек не можеше и да мечтае за по-мила приятелка от нея. В големите ѝ очи често се появяваше такава сладостна и блажена мечтателност, която винаги е обещание за наслада. Тя беше умна и интелигентна. Четеше

Лукреций, обожаваше физическата любов и считаше сантименталната за болест с определени симптоми и времетраене. Колкото беше приятна, толкова бе и непостоянна — ако някой от любовниците ѝ се оплачеше, че е разбила сърцето му, тя му отговаряше, че едно разбито сърце е белег за лошо храносмилане.

Беше поканила Байрон да ѝ гостува в нейния замък в Ейуд. Там той прекара октомври и ноември на 1912 година и в компанията на тази опитна, нежна, откровена повече от самия него жена се почувствува напълно щастлив. Лейди Оксфорд четеше, свиреше и никога не се оплакваше, ако любовникът ѝ я оставеше сама, защото му се искаше да си помечтае. Лорд Оксфорд (наречен Путифар)^[3] се разхождаше по цял ден в гората и се проявяваше като тактичен съпруг. Байрон и любовницата му живееха като боговете на Лукреций „в пълно спокойствие, наслаждавайки се на безсмъртието си, далече от хорските дела, избавени от страданията им и защитени от всякаква опасност, достатъчно щастливи само двамата, за да имат някаква нужда от другите... Privata dolore omni, privata periculis...“^[4] Чародейката, която отлично знаеше латински, често четеше този текст на младия си любовник. Той харесваше изтънченото епикурейство. Два пъти вече в живота си — на върха на „Хароу“, после в Ориента — бе срещнал щастието, постигнато чрез откъсване от човешките дела. Като обикновен смъртен, той се радваше на тези божествени интерлюдии. Буйното му сърце понякога замъгляваше трезвия му ум; за него лейди Оксфорд бе жена почти с обаянието на лейди Мелбърн. Обичаше да се оставя да бъде воден от такива скептични и силни жени.

Понякога, учуден от сладостната апатия, в която го потапяха вълшебствата на Ейуд, той се питаше в какво ли животно щеше да го преобрази тази Цирцея^[5]. Мързеливо във всички случаи, защото той нищо не работеше и прекарваше последните хубави дни във водата или в гората заедно с децата с ангелски лица, които напомняха за толкова очарователни бащи. Той беше почти влюбен в Шарлот, най-голямата дъщеря на лейди Оксфорд, единадесетгодишна и вече красива, за която беше съчинил ново посвещение на „Чайлд Харолд“. Той се чувствуваше така доволен от себе си и от другите, както никога досега, и неприятностите му се струваха далече, на сто и петдесет мили оттук. Триумф за езическата му философия.

Лейди Каролайн обаче все още не беше приела поражението си. Тя знаеше, че Байрон е в Ейуд и го ревнуваше. Познаваше добре лейди Оксфорд. Преди няколко години двете жени бяха водили научна кореспонденция на следната тема: „Познаването на гръцкия език пречиства ли страстите или ги възпламенява?“ Случаят с лейди Каролайн даваше ясен отговор.

Всеки ден пристигаше по едно писмо от нея, ту за Байрон, ту за лейди Оксфорд. „Скъпа моя Аспазия, Байрон ми е сърдит! Бихте ли ми казали, че не съм направила нищо, с което да го обидя, и че съм нещастна — съзнавам, че му написах едно хапливо писмо. Но аз му поисках хиляда пъти извинение. Сигурно съм му омръзнала, разбирам го от писмата му. Повече няма да му пиша, повече няма да го отегчавам, но го помолете да ми прости.“ Лейди Оксфорд не отговори. Лейди Каролайн заплаши, че ще дойде, че ще пише на лорд Оксфорд, че ще се самоубие. Двамата влюбени четяха заедно тези патетични писма с голямо презрение. За философи, последователи на Лукреций, тонът им беше непоносим.

Байрон държеше съюзничката си, лейди Мелбърн, в течение на действията на „неприятеля“: „Каролайн заплашва да си отмъсти със самоубийство; нейна воля... Не мога да живея, без да обичам някого. Намерих обект, който напълно ме задоволява и който, доколкото мога да преценя, не е по-малко доволен от мен; и двамата желаем спокойствие и (след всичките смешни истории от последния сезон) аз намирам в спокойствието двойно удоволствие... Имам да свършвам много свои неща в кратко време; нямам, разбира се, нито миг за губене с тази личност... Не мисля дори да Ви описвам ужаса, който изпитвам отново при мисълта за някои нейни постъпки. Това чувство стана част от природата ми; то отрови бъдещото ми съществуване. Не знам кого ще обичам, но до последния миг от живота си ще мразя тази жена. Сега знаете какви са чувствата ми! Те ще бъдат същите до смъртния ми одър. Не ѝ обяснявам това под тази форма, защото не искам да я правя нещастна, но душевното ми състояние по отношение на нея е такова, че не желая да я виждам повече, докато двамата не се озовем в Дантевия ад...“

Лейди Мелбърн одобряваше тази негова непоколебимост и го предупреждаваше с безпощадна точност за променливите настроения на снаха си: „Ако познавам добре Каролайн, Вие не сте се отървали.

Видях две писма, писани от нея в един и същ ден, в едното говори колко е щастлива и радостна, за разни големи вечери и т.н., в другото — лицемерно — за нещастieto си и за привидното си спокойствие и примирение, тъй като подобни чувства не са й в природата, вероятно скоро ще научите точно обратното.“ Само жените могат да разрушават така ожесточено тъжните лъжи на други жени. И малкото доверчивост и съжаление, останали у Байрон, нямаше да устоят дълго време пред изваждащата го от заблуждение мъдрост на лейди Мелбърн.

Известно време той отговаряше на лейди Каролайн от учтивост, но след като тя безразсъдно продължаваше да го обсипва с плачевни и едновременно с това яростни писма, Байрон, силно раздразнен (и може би под влияние на лейди Оксфорд), ѝ написа едно рязко писмо: „Лейди Каролайн, аз не съм Ви вече любовник и понеже с неприличното си за жена преследване ме принуждавате да Ви го кажа... разберете, че обичам друга, чието име би било некоректно да споменавам. Ще си спомням винаги с благодарност доказателствата, които съм получил за предпочитанието, което проявихте към мен. Ще продължа да бъда Ваш приятел, ако Ваша милост ми позволи да се наричам такъв; и за да Ви докажа добрите си чувства, Ви предлагам следния съвет: излекувайте се от суетата си, която е смешна; упражнявайте глупавите си капризи върху друг и ме оставете на мира. Ваш покорен слуга Байрон“.

Може би той нямаше да се отнесе толкова грубо, ако можеше да я види, защото тя будеше съжаление. Поведението ѝ беше като на луда; тя гравира върху копчетата на облеклото на своята прислуга *Ne crede Virop*. Подправи почерка на любовника си и съчини лъжливи писма, за да изтръгне от издателя Мъри един портрет на Байрон, който самият той ѝ отказал. Организира в Брокет Хол една странна церемония, по време на която релефно изображение на Байрон бе изгорено, а млади девойки от селото, облечени в бяло, танцуваха около кладата. Самата тя, облечена като паж, рецитираше (хвърляйки в огъня кошница с къдрици, книги, пръстени и писма на Байрон) стихове, които тя бе съчинила по този случай:

*Играчки лъскави, горете,
докато славим пламъците с весел глас.
Светете, пламъци, светете,*

докато златото блести от вас!

Тя има глупостта да изпрати описание на тази церемония на Байрон, който го препрати на лейди Мелбърн със следната забележка: „Дълъг разказ за един празничен огън, изпълнен с имена на местни благородници, с пажове, златни вериги, кошници с цветя, с нея самата и други идиотщини.“

През февруари 1813 година лейди Безбъро, пристигнала отново в Лондон, поиска среща с Байрон и остана още веднъж смаяна, че е толкова неромантичен. Чрез една обратна връзка на наследствеността майките винаги споделят малко от лудостта на дъщерите си. Тази съжаляваше за приключението, но след като злото бе вече дошло, поне ѝ се искаше драмата да бъде красива. Разумният Байрон я разочарова. „Лейди Безбъро беше ужасена от липсата на романтичност в мен и, общо взето, остана поразена от поведението ми.“

Тя искаше да издействува за дъщеря си една среща с Байрон; лейди Оксфорд (много разумно) се противопостави. Уилям Лам, като намери жена си обляна в сълзи, реши, че Байрон я е обидил, отказвайки да я приеме. „Това наистина е смешно: ако говоря с жена му, той се обижда, ако не ѝ говоря, тя е обидената.“ Лейди Мелбърн го посъветва да приеме срещата в присъствието на свидетел, Байрон каза, че ще се съгласи само ако свидетелят бъде лейди Оксфорд.

Накрая срещата се осъществи от само себе си на един бал у лейди Хиткът. Присъствуваше и лейди Мелбърн, с големи пера, забодени в белите коси; тя беше тогава на шестдесет и една години и все още една от най-привлекателните жени на вечерта. Там беше и лорд Грей Шеридан. Светлината на свещите, отразена от големите кристални канделабри, моделираше меко красотата на жените. Изведнъж тълпата се разтвори, за да огледа с жив интерес пристигащия с накуцване Байрон, който изглеждаше блед и „почти зловещо красив“. Той се озова лице в лице с Каролайн, която го погледна с обезумели очи.

В този момент оркестърът засвири първите тактове на валс и домакинята, леко притеснена, каза: „Хайде, лейди Каролайн, трябва да откриете бала.“ — „О, разбира се — отвърна Каролайн, — аз съм в много весело настроение“ — и като се наведе към Байрон, прошепна:

„Надявам се, че сега мога да танцувам?“ — „С всички тези мъже подред — отговори Байрон саркастично. — Вие винаги сте танцували валс по-добре от всеки и с голямо удоволствие ще Ви гледам.“ Тя танцува, после се почувствува зле и отиде в малката зала, където беше сложена вечерята. Лорд Байрон влезе с една дама под ръка и като я видя, каза: „Възхищавах се на грацията Ви.“ Тя грабна един нож. „Хайде, мила, хайде, но ако искате да разиграете римска трагедия, забийте го във Вашето сърце, а не в моето. Моето вече сте го ранили.“ Тя извика: „Байрон!“, избяга с ножа и никой не видя какво точно стана. Едни казаха, че се е ранила, други, че щяла да припадне, поискала чаша с вода, счупила я и се порязала със стъклените парчета. Така или иначе, тя цялата бе в кръв. Байрон вече бе минал в съседното помещение, когато дойдоха да му съобщят за случилото се. Той презрително каза: „Един от поредните й фокуси.“

Случката предизвика голям шум и един малък вестник, „Satirist“, публикува статия под заглавие „Scandalum Magnatum“. „Предпочитанието на лорд Б. към друг красив обект вбеси така силно лейди К. Л., че в пристъп на ревност тя грабна един нож и се прободде... Казват, че съпругът на дамата е за оплакване, защото опитът за самоубийство не е сполучил. Лейди К. Л. е още жива.“ Няколко седмици по-късно тя има смелостта да посети Байрон в дома му. Той беше излязъл, но тя накара да я пуснат, намери на масата една книга — „Ватек“ на Бекфорд — и написа на първата страница: „Спомняй си за мен.“ Когато се върна, Байрон намери книгата отворена и видя този толкова познат почерк. На един дъх написа:

*Да си спомням аз за теб! Често ще си спомням аз;
знай: за теб ще да си спомня и мъжът ти всеки ден!
Няма теб да те забрави вечно ни един от нас,
че лъжлива бе към него, а чудовище — за мен!*

Нищо по-типично за характера на Байрон от това свързване на любовника с мъжа в обвинението срещу жената, чието най-голямо — и всъщност наистина непростимо — престъпление беше, че го обича.

В действителност на него му бе дошло до гуша. Ако любовта трябваше да води до такива приключения, най-благоразумно беше да

се избягват жените. Дори Чародейката, която беше толкова разумна, понякога го бе карала да страда. Непостоянна и свободолюбива, случваше ѝ се да проявява внимание към друг мъж, като си оставаше в същото време приятелка на Байрон. Тогава лорд Оксфорд потъваше още по-навътре в гората, а Байрон се виждаше отстранен за известно време по един неприятно откровен начин. Той узнаваше всеки път от нея истината и ставаше все по-тъжен, че я губи, защото уважаваше жестоката ѝ откровеност:

*Ти не си фалшива, а непостоянна...
Ти обичаш силно, но напускаш скоро.*

Тримата крояха приятни планове за едно пътуване в Сицилия, когато лорд Оксфорд, разтревожен от глупавите приказки на някакво семейство, реши — както обикновено става — да ревнува жена си от лорд Байрон точно тогава, когато той самият имаше пълни основания да бъде ревнив. Лейди Оксфорд бързо потуши бурята в душата на стареца с успокоителни лъжи, но бе взето решение, че тя ще отиде на пътешествие в Средиземно море сама с мъжа си и, както писа Байрон, „щели да бъдат много щастливи и да имат много деца“. Тя замина на 28 юни 1813. „Лейди Оксфорд отпътува вчера и сега, скъпа лейди Мелбърн, бъдете така добра да не ми говорите повече за нея. Ако трябва да ви кажа истината, чувствавам се много повече в положението на Каролайн, отколкото съм очаквал.“

[1] Тит Лукреций Кар — латински поет, роден към 98 г. пр.н.е., умира към 53 г. пр.н.е. — Б.пр. ↑

[2] Мълчание (англ.). — Б.пр. ↑

[3] Висш египетски сановник, чиято жена напразно се опитвала да прелъсти прислужника му Йосиф. — Б.пр. ↑

[4] Освободени от всякаква мъка, освободени от опасности (лат.). — Б.пр. ↑

[5] Магьосница от „Одисея“ на Омир, която, за да задържи Одисей при себе си, превръща другарите му в свине. — Б.пр. ↑

XVIII ОГЪСТА

*Имало ли е някога такъв роб на
импулсивността?*

Байрон

Бяха се споразумели Байрон да придружи лорд и лейди Оксфорд до кораба, но в последния момент той се отказа, тъй като сестра му Огъста му съобщаваше, че е напуснала дома си заради паричните затруднения на нейния съпруг и възнамерява да прекара известно време в Лондон. „Скъпа моя Огъста, ако знаете кого — освен пътуването си — пренебрегвам заради Вас, щяхте да разберете колко силна е станала братската ми привързаност...“

Не я бе виждал след завръщането си в Англия. Тя живееше в Сикс Майл Ботъм, една извънградска къща, близо до мястото за конни състезания в Нюмаркет, с три деца и тежки парични грижи. Съпругът ѝ, полковник Ли, безмерен егоист, прекарваше живота си по конни състезания — където загъваше в дългове — в търсене на лесни завоевания с приятеля си лорд Дарлингтън, почти никога не виждаше жена си и живееше при нея само по време на състезанията в Нюмаркет. Огъста минаваше за вярна съпруга. Възпитана от баба протестантка, при нея нравствеността се заместваше с някакъв необикновен израз на религиозност. В семейството всички знаеха, че подаръците от Огъста Ли винаги са библия или молитвеник. Впрочем грижите ѝ на домакия и майка не ѝ оставяха време да мисли за чувствата си. Да гледа децата, от които поне едно винаги беше болно, да отпраща букмейкърите^[1] и кредиторите, да отговаря на писмата на един неспособен дори писмо да напише съпруг — тези дребни всекидневни задължения бяха достатъчни да запълват живота ѝ. Едва ли някой е живял повече от нея ден за ден.

Байрон я посрещна в дома си на Бенет стрийт в един ранен неделен следобед на 27 юни 1813 година и остана очарован. Тя веднага

му хареса физически. Не изглеждаше много хубава, ако човек не се вгледаше внимателно, но това се дължеше повече на небрежното ѝ облекло, отколкото на чертите ѝ, които бяха красиви. Имаше профила на Байронови, странния им навик да не произнасят буквата „р“, тяхното почти по детски нацупено изражение, смръщените им вежди. Байрон, който проявяваше голямо любопитство към самия себе си, изпита странно и приятно усещане от срещата с това свое подобие, което всъщност бе една хубава жена.

В някои неща приликата бе и духовна. Тя имаше стеснителността на Байронови — твърде диви същества. Байрон и тя, и двамата мълчаливи пред хората, откриха изведнъж, че се чувствуват много свободни един към друг. Дали защото тя беше негова сестра, дали защото имаше с нея толкова общи спомени — като се почне от безсъвместния им и лекомислен баща и се стигне до Знатната вдовица от Саутуел? Още от първия ден тонът на разговорите им беше приятен и оживен. Колко жалко, че беше омъжена. Можеше да дойде да живее при него, да поддържа къщата му. Това щеше да бъде много по-добро, отколкото някакъв брак с непозната. Той изпитваше ужас от непознатите, тези същества, които не знаят нищо за живота ти, за чувствителните ти места, за сакатите ти крака, за онова сурово детство. С Огъста всичко беше лесно. Човек можеше напълно да се отпусне. Към своя baby Вурон тя изпитваше снизходителна нежност. Още същия неделен ден, малко след като си бе тръгнала, той ѝ написа бележка: „Скъпа моя Огъста, бихте ли желали да дойдете тази вечер с мен у лейди Дейви, имам покана и за Вас. Там ще видите мадам дьо Стал, хора, които познавате, и мен, когото не познавате — ще разговаряте с когото пожелаете, а аз ще бдя над Вас като над стара госпожица, която има опасност да остане неомъжена. Постъпете, както желаете, но ако към десет и половина бъдете готова, аз ще мина да Ви взема. Мисля, че да бъдем заедно сред чужди хора, ще бъде усещане, ново и за двама ни.“

Той бе подчертал думата усещане, вероятно защото някога ѝ бе говорил за любимото си схващане: „Само чрез силното усещане можем да осъзнаем себе си.“ Но да излагаш идеите си пред Огъста беше напълно излишно. В нейния объркан, непоследователен ум идеите се плъзгаха веднага към кръга на неопределеното. В началото тя поиска от учтивост да види новите му стихове; той отговори, че няма нищо да

разбере, а тя само се засмя, но всъщност бе доволна. Обичаше да се забавлява като дете. Надарена като всички Байронови със силно чувство за хумор, тя очароваше брат си с различни имитации. Когато заговореше, фактите се обвиваха в такава мъгла от отклонения и несвързани загатвания и възклицания, че човек, след като я бе слушал пет минути, вече не знаеше за какво му е говорила. Разказът ѝ бе изпъстрен с: Oh, dear, oh, dear^[2], с истории за болестите на децата... после изведнъж с някой анекдот за кралица Шарлот, на която беше придворна дама... после се сецаше за неизплатен дълг... Oh, dear, oh, dear! и избухваше в смях. Байрон обожаваше тази непоследователност и я наричаше „загадките на Огъста“ или „забавното ѝ лъкатушене“. Той възприе към нея един тон на мила закачка, която подхождаше повече за любим, отколкото за брат.

Тя прекара в Лондон началото на юли. Не живееше у Байрон, но го придружаваше на бал в Олмак, на театър и идваше да го види в жилището му на Бенет стрийт. С домакинството се занимаваше мисис Мюл, стара жена, която приличаше на вещица, плашеше всеки, който дойдеше, но обожаваше Байрон, защото беше много добър към нея. Икономка, малък апартамент, всекидневни посещения на една почти непозната жена — класическа обстановка за любовна връзка и още от първия ден в тези „странно братски“ отношения се промъкна една чувственост, която беше по-сладка, защото в началото бе неосъзната.

Имаше всички условия, които да въвлекат Байрон в изкушението. Тази млада жена, която му харесваше, можеше да идва при него свободно. Двамата не бяха защитени срещу любовта както обикновените братя и сестри — от износване на чувствата. „Те не бяха отрасли заедно под един покрив в неосъзнатата невинност на детството. Бяха се срещали рядко.“ Не бяха от една майка, нито имаха общо семейство. За Байрон Огъста криеше цялото обаяние на новото. Той държеше на произхода. Явно се възхищаваше от нея и защото бе сестра на Лийдския дук, придворна дама на кралицата, познаваше цял Лондон и живееше в Сейнт Джеймс Палас; ласкаеше се, че може да показва пред обществото едно съвсем ново приятелство. Тя не само можеше да му хареса като всяка нова жена, но и много повече го привличаше. Той бе писал веднъж, че обича жените да се отнасят с него „като любима и малко строга сестра“. В любовта той търсеше някаква смесица от весело приятелство, чувственост и почти

майчинска нежност — нещо като малко дръзка сестра... Щом му мина това през ума, мисълта за кръвосмешението започна да го измъчва. Достатъчно бе да си представи опасната страст, за да повярва в предопределението. Не произхождаше ли той от Байронови, от Гордънови, чиято история не бе по-малко ужасна от тази на Борджиите? Още от дете се бе чувствувал предопределен, като Зелуко, за някакво чудовищно престъпление, което ще го постави извън човешките закони. Той се чувствуваше виновен за това, което се случваше, и изпитваше удоволствие от чувството си за вина повече, отколкото всъщност беше виновен. Би могло почти да се каже, че сам той и никой друг превърна прегрешението в престъпление, като нарече кръвосмешение тази твърде естествена любов. Дори неспособността му да избяга от себе си, която го изолираше обикновено от другите, тук му помагаше, защото в тази подобна нему жена той търсеше пак себе си. Във влечението му към нея сякаш се примесваше и някакъв странен нарцисизъм.

Две години по-рано стеснителността на млад, още неопитен мъж може би щеше да го възпре. Но благодарение на Каролайн Лам и на лейди Оксфорд той вече имаше добър опит в завоеванието и бе разбрал, че фаталният му нагон оказва особено влияние върху неопитните жени. А колкото до Огъста, от всички може би тя бе най-малко неспособна да му се противопостави. Понеже тя нямаше нито воля, нито гордост, той веднага я завладя. Наричаше я Guss или Goose — гъсчицата ми; казваше ѝ, че е a fool, малка глупачка; а тя се смееше. Религиозното чувство на мисис Ли беше твърде повърхностно и имаше слабо влияние върху действията ѝ. Най-силното у нея беше добротата, една доброта тъй малко ограничена от моралните или обществени норми, че за Огъста не беше кой знае какво зло и най-престъпното действие, стига да е решила, че по този начин ще достави удоволствие на човека, когото обича. С твърде чистата си душа тя бе способна и на най-големи безумства, които всъщност забравяше веднага щом ги извършеше.

Малко по-късно, когато споделяше тези неща със своята доверителка, лейди Мелбърн, Байрон се стремеше да подчертае, че Огъста бе отстъпила по-скоро от нежност, отколкото от страст. „Кълна се в бога, който ме е сътворил за собственото ми страдание и не, разбира се, за доброто на другите, че в сравнение с мен тя ни най-

малко не заслужава да бъде порицана. Тя си даде сметка за опасността едва когато стана твърде късно, и аз не мога да си обясня отдаването ѝ освен с наблюдението, което имам — и то, струва ми се, е доста точно — че жените се привързват много повече от мъжете, когато към тях се отнасят с нещо подобно на нежност.“

В тази любов той откри още по-остро и силно удоволствие, поради чувството за грях, което изпитваше. Миналите му любовни преживявания му се виждаха блудкави в сравнение с това примесено с угризения щастие. Струваше му се, че кръвосмешението, с което нарушаваше един от най-древните човешки закони, придава на плътските наслади обаянието на бунта. Огъста, много по-невинна от него, се отдаваше просто така. Oh! dear; oh! dear какво приключение за една майка със семейство, още повече, че тя не бе създадена за подобна трагедия. Най-странното беше, че тя по свой начин още обичаше „онзи нетърпим джентълмен, неин братовчед и мъж“, но можеше ли да откаже нещо на своя baby Вугон, щом той го искаше? Беше от тези жени, които вярваха, че ако човек престане да мисли за нещо неприятно, което вече е отминало, то все едно, че не се е случвало. Тя прехвърчаше като птичка по повърхността на собствената си мисъл, клъввайки отгук и оттам по някоя смешка, по някоя плитка шега. По-късно, когато вече Байрон усещаше горчивия вкус на угризението, искаше понякога да я накара да се разкаят заедно за общото им престъпление. Тя обаче гъвкаво и изкусно се измъкваше и се опитваше да го накара да се засмее.

В края на юли тя го заведе в Нюмаркет, за да види трите ѝ деца. Престоят им там беше много весел. Децата обикнаха този млад вуйчо. Те се развикаха радостно: „Байрон! Байрон!“ всеки път, когато влизаше при тях. После Огъста се върна в Лондон заедно с него. Финансовото положение на полковник Ли беше такова, че всичко друго беше по-добро от възможността да живее в тази къща. Братът и сестрата крояха планове за пътуване. Байрон беше отвратен от Англия. Принц-регентът, когото той бе смятал за либерал, ставаше всеки ден все по-деспотичен. Писателят Ли Хънт беше задържан заради това, че критикувал едно похвално слово на принца. Също като Чайлд Харолд Байрон „ненавиждаше родната си страна“. „Какъв глупак съм бил да се върна“ — казваше той. Мислеше за аромата на мащерка и на лаванда, за ясно очертаните планини над синьото море, за страните, в които не

се интересуваха от никой и никой не се интересуваше от него. Защо да не заведе Огъста към Сицилия или Гърция?

Неспособен да мълчи, той започваше да загатва на приятелите си тайнствено и със заобикалки за новите си любовни преживявания. „Не Ви говоря за някакви особени чувствени усещания — пишеше той на Муър, — важното е, че в момента изживявам една напълно нова и по-сериозна от всяка друга през последните дванадесет месеца истерия — и толкова.“ Лейди Мелбърн също получаваше признания и въпреки свободата на възгледите си беше обезпокоена. Тя, разбира се, не беше заклет моралистка, но кръвосмешението беше нещо, което надминаваше границите на всякакъв морал. „Вие сте на ръба на една пропаст и ако не се оттеглите, завинаги сте загубен — това е престъпление, за което няма прошка на този свят, а какво остава за другия.“ Макар Байрон също да мислеше като нея, той бе много горд, че бе успял да я шокира. „Значи, е една порядъчна жена — каза той иронично, — щом като има неща, пред които и тя се стъписва.“ Но я послуша и се отказа от проекта си за Сицилия. „Скъпа лейди Мелбърн, няма какво да отговоря на милото Ви писмо; никой освен Вас не би се наел да ми даде такъв съвет; никой освен мен не би си позволил да го поиска. Аз още съм в Лондон, така че Вашето мнение произведе върху мен ефекта, който сте очаквали.“

Той действително беше в Лондон — сам с Огъста в пустия град през месец август — и беше много щастлив. „Какво правите Вие? Ние можем да кажем само какво не правим. Градът е празен, но толкова по-добре; сега, когато няма никой, тук е чудесно; нищо не говоря, нищо не правя, нищо не желая.“ Това беше безгрижното щастие на любовта.

През пролетта, преди тази връзка, той бе публикувал източната приказка „Гяур“ — единствената му творба след „Чайлд Харолд“. В първия си вариант произведението представляваше доста посредствена поема, спомен за Атина, история за една жена, която турците искат да хвърлят в морето заради прелюбодеяние. През есента за няколко дни той прибави с един замах петстотин стиха.

*Лейла! Ти ме облада!
Ти — моя радост и беда,
надежда моя! Ни една*

*познала любовта жена
не може с теб да се сравни...
Сега е късно — ти плени
до лудост моето сърце!*

Но той знаеше, че тази лудост не може да продължи. Лейди Мелбърн, вече истински обезпокоена и сигурна, че Байрон води към злочестина както сестра си, така и себе си, го помоли да скъса. Той не намери смелост да го направи. Огъста прекара с него целия месец август. Когато в началото на септември тя го напусна, беше вече бременна.

[1] Лице, което приема и вписва в книга обзалаганията при конни надбягвания. — Б.пр. ↑

[2] Боже мой, боже мой! (англ.). — Б.пр. ↑

XIX

НАЙ-БЛИЗКОТО МЯСТО ЗА КАЦАНЕ

Сърцето ми казва винаги на най-близкото място.

Байрон

В кореспонденцията с лейди Мелбърн героините на Байрон бяха обозначени с по една буква. Каролайн беше К., Анабела — Вашата А., Огъста — моята О. или понякога, когато трябваше да е по-тайнствен, я отбелязваше само с кръстче. Откакто бе станало това кръвосмешение, единственото желание на лейди Мелбърн беше да види някоя нова изкупителна буква, прибавена към тази опасна азбука. Но възможно ли бе това? Байрон до лейди Мелбърн. „Опитах с всички сили да победя демона в себе си, но резултатите са много слаби, защото средството, с което преди рядко не съм успявал, в този случай се оказа несполучливо. Искам да кажа — прехвърлянето на чувствата ми върху друг обект... Наскоро имах чудесна възможност, при която не бях обезкуражен. Бях изпълнен с добро желание, но чувството, че правя нещо насила, всичко развали и ето, че отново съм това, което знаете. Но понеже не съм свикнал да хленча пред Вас, днес няма да Ви занимавам с мислите си.“

Веднага след заминаването на Огъста той беше поканен да прекара известно време извън града у Джеймс Уедърбърн Уебстър — доста посредствен млад човек със светлоруси коси, с когото се беше запознал в Кеймбридж и го бе срещнал по-късно в Атина. Уебстър беше самохвалко, нетактичен, недискретен, но тъй като Байрон имаше чувство за хумор, проявяваше снизходителност към животни от тази порода. Преди една година, когато се бе оженил за лейди Франсис Анзли, той бе помолил Байрон да стане кръстник на първото му дете. Молбата беше очаровала Чайлд Харолд. „Ако е момче...“ — беше писал Уебстър. „А защо не и ако е момиче“ — бе отговорил ядосано Байрон. Всъщност се роди момче.

Лейди Франсис беше доста хубава, но изглеждаше прекалено крехка. Като гледаше бледия ѝ тен и трескавия блясък в очите ѝ, Байрон се питаше дали ще оживее. Сестра ѝ, лейди Катрин Анзли, беше също така крехка. И двете бяха руси, с дълги извити клепки и тъжни очи с дълбоки сенки. Уебстър, жизнерадостен и доста пълен мъж, никак не хармонираше с почти болезнената грация на сестрите. По време на вечерята грубите му шеги предизвикваха леки признаци на досада у жена му и балдъзата му. Байрон се забавляваше мълчаливо, като не пропускаше нито една тяхна въздишка, и се наслаждаваше на всичко това като любител. След вечеря мъжете оставаха сами край бутилките на масата. Байрон се изказа много ласкаво за лейди Франсис и Уебстър засия. Той се гордееше с жена си, но беше и много ревнив. Байрон обаче започваше да познава нравите и странностите на съпружеската порода и умееше повече от всеки да укротява звяра. През цялата вечер той грижливо избягваше да обръща внимание на жената на своя домакин и стигна с безразличието си до границата на нелюбезността. Уебстър реши, че този Дон Жуан, за когото разказваха толкова лоши неща, е изключително тактичен, а Байрон действително се чувствуваше приятелски настроен, ни най-малко не беше заинтересуван и нямаше никакво желание да тревожи съпруга.

Но този съпруг сам създаваше благоприятни за Байрон условия, молеше го да го покани отново да му гостува в Нюстед, където беше прекарал известно време предишния месец и отблизо се бе наслаждавал от прелестите на една от благосклонните нимфи на абатството.

Вечерта Байрон писа на лейди Мелбърн: „Ако имах лоши намерения, можех великолепно да предприема нещо, но аз съм станал толкова добродетелен или ленив, че няма да се възползувам дори от такъв приятен случай... Той ми предлагаше така настойчиво да го заведа там, че аз му отговорих с подобаващата откровеност, че може да замине, когато поиска, но че аз ще остана да се занимавам в отсъствието му с неговата къща — предложение, което на мен ми се стори чудесно, но на него, изглежда, никак не му хареса. За да ме разколебае, той ми прочете цяла проповед за добродетелите на жена си, като завърши с това, че по всичките си духовни и телесни качества тя приличала много на Христос! Мисля, че ако я бе сравнил с Дева Мария, щеше да бъде по-подходящо.“ Когато на другия ден Байрон

напусна Астън Хол, съпругът най-сърдечно го покани да ги посети отново. Жената не каза нищо, само продължително го изгледа. Щеше ли да дойде отново? „Няма кой да го кара да ревнува освен викария и домоуправителя — а аз нямам никакво намерение да се жертвувам. Не знам какво точно ѝ трябва на тази дама... Тя все пак очаква да бъде нападната и изглежда готова за блестяща отбрана; името ми на развратник ме бе изпреварило и спокойното ми и безразлично поведение толкова я изненада последния път, че тя започна да мисли себе си за грозна, а мен за слепец или нещо по-лошо...“

Тази тъй похвална въздържаност би трябвало да осигури на Байрон спокойно пребиваване. Но мъжете обикновено не виждат действителната същност на нещата. На мястото на истинския образ те виждат фиктивния, създаден от приказките. Ако Дон Жуан се въздържи да погледне някоя жена, приписват му се най-страшни намерения. Така и горкият Байрон пожела веднъж да уважи мира в едно приятелско семейство, здравето на една крехка жена и ето че съпругът стана нервен, раздразнителен и го заподозря — такова безразличие крие сигурно опасни планове.

Байрон до лейди Мелбърн:

Уебстър става нетърпим. Дразни се от италианските ми книги (Данте и Алфиери) и ме моли да не ги показвам на жена му, защото — дяволите да го вземат! — езикът им можел да ѝ причини безкрайно зло!!! Питам го как са Станъпови, наши общи приятели, а той ми отговаря: „Я кажете, така ли питате и за жена ми другите хора?“ Както виждате, изглежда, че моята добродетел води със себе си възмездието — защото никога, нито с думи, нито с действия, не съм задирял жена му... Тя е хубава, но не е нещо изключително, прекалено слаба и безжизнена; но има добър характер и нещо интересно в маниерите и осанката; разбира се, аз никога не бих помислил за нея или за която и да било, ако останеше до мен, защото нямам нито търпението, нито самоувереността да пристъпя пръв, ако не ме пресрещнат по средата на пътя.

И наистина, понеже не беше самомнителен, Байрон никога не пристъпваше, ако не беше сигурен, че ще го пресрещнат. „Мога да заявя — беше казал той напълно честно, — че никога не съм съблазнил никоя жена.“ Той с изненада следеше любовните си успехи така, както и литературните. Леснодостъпността на жените продължаваше да го удивлява и в същото време дълбоко да го възмуцава. Още с пристигането си в Астън Хол той беше убеден, че не представлява никакъв интерес за тази млада, спокойна, руса жена, която го гледаше доста хладно изпод дългите си мигли. Но както по-голямата част от Елвирите^[1], лейди Франсис беше готова да измине малко повече от средата на пътя. Тя уреди да останат сами с Байрон в залата за билиард.

„Преди това ние бяхме в приятелски отношения; спомням си, че ми беше задала странен въпрос: «Ако една жена харесва някой мъж, а той не го е разбрал, как да му даде знак?» Забелязах също, че играем билиард, без да броим ударите; това ме накара да предположа, че щом моите мисли не са погълнати от привидното ни занимание, то и мислите на партньорката ми също не са. Доволен от успеха си, но в желанието си да получа повече, предприех една непредпазлива стъпка — с перо и хартия, — написах едно послание в проза, доста нежно и доста сносно... Разбира се, поемах риск. Как да ѝ го дам? Как ще бъде прието? То бе много добре прието и поставено недалече от сърцето, за което бе предназначено; в същия момент видях в стаята да влиза този, който трябваше по това време да бъде в Червено море, сатаната притежаваше поне малко вежливост. Тя запази самообладание, но и листа... Письмцето ми успя — нещо повече дори (в този момент ме прекъсва il Marito^[2] и аз продължавам да пиша пред него; носи ми в ръкопис някакъв политически памфлет, написан от него, който трябва да разчета и да похваля — ще се задоволя с похвалите; ох, отиде си!), предизвиква отговор, не особено утвърдителен, но с много приказки за добродетелта и възвишената любов, която интересува най-вече душите — нещо, което не разбирам много добре, като лош метафизик; но обикновено всяка любов завършва и започва платонично и тъй като моят прозелит^[3] е само на двадесет години, имаме време да стигнем до нещо сериозно. Надявам се все пак, че духовният период няма да продължи много дълго: във всеки случай трябва да се опита... Спомням си, че при последното ми преживяване ходът на нещата беше съвсем обратен и както съветва майор О'Флаерти, «първо се

сражавахме, после се обяснявахме». Засега положението е такова; безкрайни взаимни обяснения, меланхолично настроение; което за мое съжаление бе забелязано от Мавъра, и толкова доказателства за любов, колкото могат да се дадат за това време, на това място и при тези обстоятелства... Лека нощ, връщам се при билиярда.“

И така, след този изненадващ ден Байрон, който бе дошъл със сърце, запълнено от друга, започна една от най-неочакваните авантюри (и което беше по-важно) — една платоническа авантюра. Лейди Франсис му беше казала, че каквото и чувство да изпълва сърцето ѝ, той няма да получи друго доказателство освен това признание. Той ѝ бе отговорил, че ѝ е всецяло отдаден, че приема поставените условия и че никога без нейно съгласие няма да направи и най-малък опит да я отклони от обещанието ѝ... Всецяло отдаден? Нима беше искрен? Толкова бързо ли бе забравил Огъста? И той самият се чудеше. Но наистина беше така и най-малко той можеше да се лъже. Тази млада крехка жена, почти момиче, го бе развълнувала. С целомъдрено сърце, защото не бе познавала дотогава друг мъж освен грубия си marito, тя напомняше на Байрон за Мери Чауърт — все още властваща в душата му тема. „Сладка като спомена за погребана любов.“ Един ден беше написал този стих. От всички гробове, сред които обичаше да живее, гробът на покойната му любов бе най-скъп на сърцето му. Сантиментален под маската на презрението, неизлекуван напълно от надеждата, той мразеше лицемерната чистота, която бяга само за да бъде гонена, но ценеше нежните чувства, щом усетеше, че са искрени. Свенливият вид, мълчанието, бледото лице имаха за него много по-голяма сила, отколкото страстните излияния на Каролайн Лам.

Байрон винаги приемаше фактите такива, каквито са. Както и сега — за първи път от няколко месеца го интересуваше друга жена освен Огъста. Той писа на довереницата си: „Вчерашният ден промени мислите ми, желанията ми, надеждите ми, самия мен и с това ще Ви доставя допълнително доказателство за моята слабост. По известни причини Вие няма да ми се сърдите, като научите, че съм напълно различен от онова, което бях... Ще признаете, че всичко друго, каквото и да е то ще е по-добро от последната история; а аз не мога да съществувам, без да обичам някого. Ще се смеете на неспирното ми непостоянство, но като си спомните обстоятелствата, които ме

накараха да прекъсна последната си връзка, няма да считате приключването ѝ за мой каприз.“

Уебстър взе хиляда лири стерлинги назаем от Байрон, да съблазни някаква продажна графиня. Байрон се показва двойно пощедър, защото му зае хилядата лири и не се възползува от това оръжие, за да завладее лейди Франсис. Той никога не беше водил такъв живот. Бледоликата млада жена с дълги мигли сядаше до него и го гледаше с любов, без да говори.

Самият той също мълчеше. Жестовете им не бяха по-красноречиви; леко докосване на ръцете, някоя открадната целувка. Нощем и двамата не спяха, за да си пишат безкрайни писма. На сутринта приличаха на призраци. Тя предаваше на Байрон дългите си послания в някоя книга или между страниците на нотна тетрадка, като продължаваше да гледа мъжа си в очите със замечтан и благ поглед.

Чувствата на Байрон бяха доста объркани. Той все повече се предаваше на очарованието на тази невинна сантименталност. Тя му поиска къдрица от косите; той отрязал една и ѝ я даде. Някога се бе поколебал да направи такава жертва за Каролайн Лам и ѝ бе дал къдрицата на един лакей. Тогаваше това му се бе сторило много забавно. Но да изиграе така крехката лейди Франсис, му се струваше чудовищно.

Накъде го водеше всичко това? Към дуел? Към отвличане? Беше готов и на едното, и на другото. Играта му доставяше твърде голямо удоволствие, за да играе ролята си докрай. Впрочем роля ли беше това? Любовта идва с играта. „Ако той поиска да ми пререже гърлото, едва ли ще му бъде трудно. Аз естествено няма да отвъръщам на удара с удар на човек, когото съм наскърбил. Ако пожелае да му служа за мишена, няма да мога да му откажа това удоволствие...“ „Десет дни... само десет дни, откакто съм дошъл тук за първи път, а колко се промени животът ми... Защо? Тя е хубава, много хубава, изящна... Ужасно романтична, с пламенни чувства. Характерът ѝ? Кой знае... Интелигентна е. Пише хубави писма, макар че стилът ѝ е малко немски... Има приятен глас. Не говори безсмислици, поне пред хората. Когато сме двамата, разбира се, понякога се разнежва до глупост. Може ли и да бъде другояче между двама млади, вързани само с платонична любов?“

Платоничната любов има своето очарование. Тя дава стойност на дребни неща, на разменени цветя, на прошепнати стихове. Тя носи безкрайна наслада само с едно стискане на ръката, с една въздишка, с лекото докосване на една малко по-разперена рокля. Лесно достъпното обезценява любовта, както банкнотата — монетата. Толкова пъти разочарован, Байрон не се отегчаваше в тази пасторална история. Опасността от малка семейна война, приятното чувство за нежния и чувствителен съюзник, всичко това занимаваше съзнанието му и го задържаше.

Все пак Дон Жуан не беше човекът, който може вечно да живее с платонична любов. Дори ако темпераментът му би издържал, гордостта му не би го понесла. На това приключение липсваше печатът на притежанието. Дори само заради лейди Мелбърн, но той трябваше да победи. За съжаление от всички английски замъци Астън Хол беше най-малко пригоден за осъществяване на това намерение. Можеха да си устройват само краткотрайни срещи, благоприятни за задъхани целувки. Оставаше нощта, но разположението на местата не позволяваше нощни посещения.

Веднъж бе станало дума групата да се премести за два-три дни от Астън Хол в Нюстед. Поддържан от жените, Байрон подхвана отново разговор за този забравен проект. Уебстър не възрази. Прекрасната нимфа го примамваше.

В Нюстед Байрон се чувствуваше на своя почва. Имението още повече засили собственото му обаяние. Той показа своето готическо абатство, своето езеро, алеята на монасите, красивия манастирски фонтан. Изпразни на един дъх пълната с вино чаша-череп пред възхитените очи на лейди Франсис. Разходи я из парка; под големите дъбове ги следваха елени и сърни. Усети, че тя е изпълнена с уважение и покорност. В тази толкова добре позната нему къща една нощна среща не беше трудна. В полунощ невинните влюбени се срещнаха сами, далеч от всички останали.

„Денят, в който останахме напълно сами, беше почти фатален — още една победа като тази, и аз като Пир ще бъда погубен — стигна се до това: «Аз съм изцяло във Ваша власт. Признавам го. Предавам Ви се. Не съм студена, както и да изглеждам за другите, но знам, че няма да мога да понеса последствията, които ще настъпят. Не мислете, че това са само празни думи. Казвам Ви истината, — а Вие постъпете

както желаете.» Дали сбърках? Пощадих я. В поведението ѝ имаше нещо толкова особено — някаква плаха решителност — никакви сцени — нито дори съпротива; но въпреки това нещо — не знам какво точно — ме убеди, че тя е искрена. Не беше обикновеното «не», което безброй пъти сме чували, произнесено по един и същи начин, а тонът и изразът ѝ... Но аз пожертвувах много — в два часа след полунощ, далече от всички — с дявола, който ми шепнеше, че това са празни приказки... И все пак не знам дали трябва да съжалявам — тя изглежда толкова благодарна за снизходителността ми — едно доказателство поне, че не разиграваше обичайната свенливост от благоприличие, която често пъти в подобни случаи е толкова досадна. Питате ме дали съм готов да отида «докрай»... Отговарям Ви — да. Обичам я.“

Няколко дни той бе разкъсан от силна вътрешна борба. Тя се постави изцяло на негово разположение. „По-добре, отколкото да Ви виждам недоволен — казваше тя. — По-добре да направя всичко каквото искате, отколкото да Ви оставя да обикнете друга.“ Той се чувствуваше обезоръжен; виждаше му се толкова слаба, толкова бледа; отгатваше, че сълзите ѝ са готови да бликнат. Какво да прави?

Съжали я и я пощади. „Тя много се страхуваше от дявола, а аз не се ползувам дотолкова с благоразположението му, че да задоволявам собствените си страсти с цената на сигурното нещастие на другия.“ Грешка ли беше? Дали не пожертвува най-хубавите чувства, които някога би изпитал? Твърде възможно, и лейди Мелбърн сигурно пак щеше да каже, че той не познава жените. Но това нямаше значение, той не претендираше, че ги познава. За първи път от дълго време бе доволен от себе си. В един момент на слабост се бе осмелил да отстъпи пред добродетелта, която грижата за славата му го подтикваше да потъпква. Тази добродетел беше собствената му награда. „За щастие, защото друга той не получи.“ Една сутрин влюбените се разделиха — Байрон — силно развълнуван, лейди Франсис — непроницаема. А Джеймс Уедърбърн Уебстър подари на Байрон за спомен от тези петнадесет дни една табакера, украсена с пламенно посвещение.

[1] Елвира — съпруга на Дон Жуан от едноименната пиеса на Молиер. — Б.пр. ↑

[2] Съпругът (итал.). — Б.пр. ↑

[3] Новопокръстен или лице, спечелено за някоя нова идея (гр.).
— Б.пр. ↑

XX „КОРСАРЯТ“

Трудно може да не се разбере към какво се стреми XIX век; нарастващата жажда за силни преживявания е най-отличителната му черта.

Стендал

Дяволът наистина хвърляше прекалено много въдици пред тази душа, която може би му е принадлежала още преди раждането си. Байрон беше поискал да избяга от кръвосмешението, да прехвърли чувствата си към друга жена — мислеше, че е успял и в последния момент от добрина беше изгубил. Денем и нощем го измъчваха съжаления. Съжалението, че е изгубил Огъста, съжалението, че бе пощадил Франсис Уебстър, напразни мечти по онова, което можеше да бъде, напразни угризения за това, което е било. „Поезията, казваше той, е лавата на въображението, чието изригване предотвратява земетресението.“ В такива моменти, когато земетресението бе близко, той пишеше без усилие, на един дъх. От лятото беше замислил една нова източна поема — „Годеницата от Абидос“... Зюлейка обичаше брат си Селим... История за кръвосмешение, опасна тема, но той не можеше да спре гения си да броди около подобни сюжети. В момента на завръщането си в Лондон, за да успокои възбуждения си дух, той съчини за четири нощи тази поема от: хиляда и двеста стиха. В нея вплиташе двата образа, които го преследваха: Огъста и лейди Франсис. „Ако в този момент не бях направил нещо, щях да полудея от гризане на собственото си сърце — мъчителна диета.“

Да публикува поема за кръвосмесителна любов, беше опасно; да признае, че тази поема беше свързана със собствения му живот — още повече. Впрочем той писа на Голт: „Първата част е извлечена от наблюденията върху собствения ми живот“, а на лейди Мелбърн: „Новата ми турска история скоро излезе... По известни причини тя ще Ви заинтересува повече, от всеки друг... Искам да знам дали считате,

че зад това, което пиша, прозирам аз, или не.“ Защо бяха тези самопризнания? Защо не си мълчеше?... Защо? Нима можеше да направи друго? Той далеч не беше в състояние като Огъста да забрави така лекомислено постъпките си. Непрекъснато преповтаряше грешките си, мислите си. „Вземам някоя книга и я захвърлям. Започнах една комедия и я изгорих, защото сюжетът отново засягаше действителността; започнах роман — пак същото нещо. В стиховете мога да се държа малко по-далеч от фактите, но тази мисъл се натрапва във всичко... да, във всичко.“

За успокоение след завръщането си той започна да си води дневник; вдъхновеният допир на Байроновия дух с реалното, суровата поетичност на сбитото изложение правеха от този дневник шедьовър. В него той на всеки ред постигаше онази магия, която в „Чайлд Харолд“ съществуваше само в няколко строфи — виждаше себе си изцяло. Неговата себичност, „неговата проклета себичност“ караше мислите му да се блъскат върху страниците със същата сила и искреност, както в съзнанието му. Животът му вече представляваше само дълъг диалог на Байрон с Байрон. Вечер, когато затваряше дневника си, Байрон пишеше на Байрон: „Започвам да се прозявам, тогава лека нощ, Байрон.“ Той регистрираше външните събития, но така, както би ги регистрирал някой наблюдател от висока скала, смесвайки със самонадеяно безразличие тигъра и слона, които бе видял в някаква менажерия, с Клеопатра на Шекспир, която го удивляваше „като обобщение на женския пол — любеща, жива, тъжна, закачлива, скромна, надменна, красива, проклетницата! — и кокетка докрай както с Антоний, така и с усойницата.“

Няма документ, който по-добре да е разкрил непроменливата му душа. След петнадесет години той все още въздишаше по своята любов към малката Мери Дъф: „Ако я видя сега, ще ми бъде мъчно; действителността, колкото и хубава да е, би могла да разруши или поне да направи по-смътни чертите на прекрасната Мери, която тогава съществуваше в нея и още живее в моето въображение.“ Привидно той водеше весел живот — вечеряше с Муър, с Шеридан, боксираше се с Джексън и бягаше от мадам дьо Стал, която го отегчаваше. Но чувствата са трудно доловими по външните белези. Той страдаше... Мисълта му се рееше... Какво да направи, за да забрави?... Да се заеме с нещо?... Може би там беше спасението му. Той винаги бе мислил, че

е създаден за действие, а не за поезия. „Кой би писал, ако имаше какво по-добро да прави? «Действие, действие, действие» — казва Демостен. Действия, действия — казвам на свой ред и аз, и никакво писане, поне на стихове...“ Прозявайки се като голям див звяр, затворен в клетката на света, той ходеше от вечеря на бал и мислеше за мълчаливия Ориент. „Защо стоя тук? Не съм, нито някога съм бил, нито мога да бъда популярен... Никога не съм печелил хората — онова, което ми дадоха, е било само от каприз. Тук животът ми се прахосва; там бях непрекъснато в действие или поне в движение... Отвратен съм от живота на мекотело, който вода, и мразя цивилизацията.“

Образът на лейди Франсис първи бе прогонен. Тя му пишеше писма с твърде много душевни излияния в стил Каролайн — и това го уморяваше. „В крайна сметка, ако има хора, които искат да спрат на сегашното време на глагола обичам, не трябва да се учудват, когато спрежението завърши в друго време.“ „Колко бързо забравяте!“ — казваше му лейди Мелбърн. „Но в името на свети Франциск, в името на Пигмалион и неговата статуя — в случая какво толкова има да забравям? Няколко целувки, които не й сториха никакво зло, нито на мен — добро.“ Едно малко приключение — ето какво беше епизодът Уебстър, но той му потвърди схващането за жените. Безсъмнено лейди Франсис щеше да завърши с нов любовник, но по-смел от него. „Не е възможно тя да обича човек, който се е показал толкова слаб, какъвто бях аз към нея.“

Незащитен повече от друго чувство, мислите му се плъзнаха отново към Огъста, когато неочаквано той получи едно писмо. То беше от Зорницата на Анзли, от неговата М. А. Ч. *My old love of loves*.^[1] Това беше съвсем кратка бележка: „Мой скъпи лорде, ако дойдете в Нотингамшиър, елате да ме видите в Едуалтън, където Ви очаква една много стара и много искрена приятелка, която силно желае да Ви срещне. Искрено Ваша Мери“. Цялото омайващо съжаление по миналото възкръсна отново от тези четири реда. Той знаеше, че е нещастна... Джек Мъстърс беше труден съпруг. За него фермерите казваха, че бил най-добрият господар, но че щели повече да го обичат, ако бил по-малко жаден за дъщерите им. Амазонките от ловните му приключения делеяха сърцето му със селянките. Жена му — тъжна и унижена — се бе оттеглила от Анзли и живееше с една приятелка в малка селска къща близо до Нюстед. Байрон не можеше да си

представи без жал своята Мери, към която животът се бе отнесъл така сурово. Тя беше разглежена, богата наследница, обожавана от майка си, от хората в имението, от него. Сигурно сега страдаше.

Трябваше ли да ѝ отговори? Той вече знаеше, че тя не е онова божествено същество, за каквото я бе смятал в младостта си, но бе свързан с нея чрез толкова много спомени. Да види отново една от някогашните усмивки?... Някакъв благоразумен инстинкт го предупреждаваше, че истинската Мери Чауърт вече беше плод на въображението му. Какво искаше другата? Готова ли бе да го обича? Малко вероятно; тя минаваше за много непорочна жена. Впрочем в следващото си писмо тя казваше, че „го счита за любим брат“, добавяйки: „Вие едва ще разпознаете в мен щастливото създание, което някога познавахте. Станала съм толкова слаба, толкова бледа, толкова меланхолична. Вие сте срещали много хора, аз — съвсем малко. Но и малката част, която можах да наблюдавам, ме отвращава; много повече очаквах от хората изобщо, като ги преценявах по собственото си сърце.“ Фразите звучаха тъжно и грациозно, за да го трогнат. „Вие сте срещали много хора, аз — съвсем малко...“ Но какво можеше той да направи за нея? Да отиде в провинцията, за да влачи едно „недъгаво приятелство“? Защо?

И въпреки това той беше изкушен, така както винаги го изкушаваше всяка жена, която му дадеше малко аванс. Това сърце, което кацаше винаги на най-близкото място, започна да изпробва крилете си. Щеше ли да се преклони тя? Едва ли. Там беше „скъпата приятелка“, с която тя живееше и която сигурно беше някакъв страшен пазител на благодетелта. В писмата си Мери говореше за ужасната репутация на Байрон. Да, и въпреки тази ужасна репутация, тя му беше писала. Не беше ли това едно самопризнание? Не бягаше ли и тя като лейди Франсис и като всички останали, за да бъде настигната? Не рискуваше ли обаче той, ако се хване на тази игра, да бъде отново нападнат от старата си болест? Лейди Мелбърн, към която се бе обърнал, заяви, че вече нищо не разбира: „Не можете да очаквате от мен да разбирам и да Ви обяснявам цялата бъркотия, която съществува между всичките тези различни дами, за които ми говорите. Вие сте им свикнали и безсъмнено за Вас е по-ясно.“

Ясно ли? Не, за него не беше ясно. Той беше слаб. Откакто споменът по лейди Франсис започна да бледнее, Огъста отново го

занимаваше изцяло. По време на престоя му в Астън Хол той почти я бе забравил. Толкова малко ѝ бе писал, че тя го бе помислила за сърдит. Въпреки това през ноември той ѝ изпрати портрета си. Тя, която се бе страхувала да бъде обикната и се бе уплашила да не би вече да не е, му изпрати едно пакетче, което съдържаше къдрица от нейните коси, и бележка на френски език:

Да споделям Вашите чувства,
да гледам само чрез очите Ви,
да действам само по съвета Ви, да
живея само заради Вас, това са моите
желания, моите проекти и единствената
съдба, която може да ме направи щастлива.

Под къдрицата си бе написала: „Огъста“.

Байрон добави: „Косата на тази, която най-много съм обичал.“

Той се отказа от борбата. „Чувството, което от известно време ме е погълнало, носи в себе си някаква смесица от ужас, който прави всички останали да изглеждат нищожни. Накратко, едно от въздействията му напомня за историята с Митридат, който, свиквайки постепенно с най-силната отрова, стигнал дотам, че останалите вече не му действували, когато потърсил в тях лек за болките си и средство за освобождаване от живота.“

Той работеше *con amore*^[2] над една нова поема — „Корсарят“, „отразяваща до голяма степен преживяното“. За епиграф беше сложил стих на Тасо^[3]: „I suoi pensieri in lui dormir non ponno.“ („Мислите му не могат да заспят в него.“) Въпреки че поемата беше написана според „преживяното“, Конрад, Корсарят, беше не Байрон, но герой от Байронов тип, какъвто след октомври 1811 година поетът го бе описал на Ходжсън и какъвто го бе обрисувал в „Гяур“ — свиреп, мълчалив, странен, подбуждан от една вътрешна предопределеност, ураган, разбушувал се над целия свят „като самума“. Никой не знае откъде идва и накъде отива. Той е обвит в тайнственост. В миналото му има винаги някакво престъпление, което не се разкрива. „За него няма разкаяние, нито наказание, нито изкупление; стореното не може да се

поправи; неизтриваемото не може да се изтрие; мир ще намери само в гроба си. Най-често той е изменник или безбожник; не се стреми към Рая, а към покой. За да забрави себе си, хвърля се в действие, в борба; корсар или разбойник, той обявява война на обществото; той преследва силни преживявания. Ако ще и да загине, на всяка цена иска да избяга от скуката на живота.“

Между Байрон и Байроновия герой приликите бяха очевидни: благородно потекло, нежна и пламенна душа в юношеските години, разочарование, гняв, отчаяние. Но Байроновият герой преживяваше драмите, за които Байрон мечтаеше. Конрад беше човек на действието, пиратски главатар; Байрон, който съжаляваше за своята леност, не вършеше нищо. Конрад беше силен, Байрон куц; Конрад обгорял, Байрон блед. Смехът на Конрад беше присмех, „който предизвикваше едновременно гняв и ужас“; смехът на Байрон беше весел и чаровен. У Байрон имаше нещо детско. Той притежаваше здрав разум и чувство за хумор. В пристъпи на ярост ставаше Конрад за миг, но в обикновения живот Байрон и Байроновият герой не можеха да се разбират и представляваха общество, опасно един за друг. Въпреки волята си Байрон приписваше на мъжете, които рисуваха, много от своята слабост, макар че искаше да бъдат силни; Байроновият герой ставаше за Байрон театрален и фалшив модел, на който се чувствуваше задължен да подражава. Защищавайки Конрад, той защищаваше себе си.

*Но той не беше за това роден,
да бъде на Вината подчинен —
невинен бе, преди да влезе в бой
срещу света и небесата той;
и беше мъдър в своите слова,
но тъп бе смятан въпреки това;
бе твърд, да може друг да го срази
и твърде горд, за да се унизи;
достоеен син на Добродетелта,
той щеше да умре от клевета;
той добродетелите бе презрял,
причината за злото в тях съзрял,*

*а не изменниците зли без чест,
които го предаваха и днес;
плах и отбягван още в младостта,
той твърде много мразеше света.*

„Достоен син на добродетелта, той щеше да умре от клевета“ — това беше самият той, наивният юноша. Хората и най-вече жените го бяха изпратили в училището на Разочарованието. Отсега нататък искаше да бъде корсар, човек извън закона, „човек на престъплението и на любовта“, доблестен посвоему, враг на човешкия род — с изключение на едно същество, защото Конрад обичаше една жена, която Байрон бе назвал най-напред Франческа, като спомен за лейди Франсис, а после — Медора.

Те, героините на Байроновите поеми, бяха също интересни за анализиране — нежни, нереални, проекции на онзи „красив идеал“, който Байрон отказваше да намери в действителния живот. „Един истински сластолюбец — казваше той — не изоставя душата си на грубата действителност. Любовта изключва онова, което е земно, материално — физическото удоволствие. Единствено като забулваме тези понятия, като ги забравяме почти напълно, като едва ги назоваваме само пред себе си, ние можем да им попречим да ни отвращават.“ Твърде учудваща философия за ученик на лейди Мелбърн. Но тези големи гладници за развлечение говорят твърде много за страстите на любовта, след като са открили, че голата чувственост е безсилна да успокои отегчението им. Единствено жените винаги са били реалистки в любовта, а Конрад, също като създателя си, обичаше с рицарска любов Медора, Пери на неговото въображение.

* * *

Веднага щом предаде „Корсарят“ на Мъри, Байрон замина на 17 януари със сестра си за Нюстед. Склоновете и пътеките бяха покрити със сняг, абатството беше много красиво под това зимно небе. Отначало той бе смятал да посети Мери Чауърт, която се намираще толкова наблизко. Но пътищата бяха разбити от заледяването, а и

присъствието на Огъста правеше Нюстед толкова приятен за живеене. Никак не беше необходимо, както с лейди Каролайн, да си остроумен във всяка фраза: „Никога не скучаехме, бяхме винаги съгласни един с друг и се смеехме много повече, отколкото подхождаше на тази строга сграда. Впрочем домашният уют ни правеше много по-забавни един за друг, отколкото бихме могли да бъдем за хората.“

Големите сводести зали кънтяха от смеховете им. Байрон предаваше на Огъста уроци по италиански. Обществото беше забравено; само лейди Мелбърн отдалече изпращаше предупреждения: Байрон и сестра му нямаше ли да се върнат към разумен живот?... Байрон както винаги защищаваше Огъста: „X е най-благородното създание на света; Вие, разбира се, не можете да допуснете, че някой от нас двамата е способен да изпитва възвишени чувства. Не го отричам, що се отнася до мен, но Вие не знаете какво същество е тя; за нейното единствено прегрешение съм виновен изцяло само аз и нямам никакво оправдание освен силното чувство, което е твърде сложно... Като изключая този наш общ ужасен грях, за мен тя няма равна на себе си, що се отнася до характер и добрина. Съгласете се, че наистина е една много обичлива жена, но аз ще се опитам повече да не я обичам. Ако не вярвате на мен, попитайте тези, които я познават по-добре. Казвам по-добре, защото влюбеният мъж е сляп като любовта... При нашата физическа и духовна прилика не можеше да се очаква нищо по-добро. И странното е, че винаги съм имал известно предчувствие — спомням си, че като дете бях прочел в Римската история един пасаж за някакъв брак — за който ще Ви говоря, като се видим — и бях попитал майка си защо да не се ожена за X.“

Огъста за първи път живееше с брат си в интимна домашна обстановка и с изненада откриваше що за човек всъщност е той. Тя видя заредените пистолети, които Байрон оставяше до леглото си вечер; чу го да говори за кошмарите си, толкова страшни, че понякога викаше Флетчър, за да може да се успокои. В съня си той така силно тракаше със зъби, че поставяше кърпа между челюстите си, за да не се ухапе. Когато не можеше да спи, пиеше по цяла нощ газирана вода — до дванадесет бутилки — така жадно, че понякога чупеше гърлата на бутилките в бързината да ги отвори. Сутрин взимаше прекалено големи дози магнезий. Този неразумен режим затрудняваше храносмилането му. По повод на незначителни неща бе способен да

изпадне в истинска ярост. Огъста разпознаваше у него темперамента на Катърин Гордън и мислеше, че ако се ожени, жена му трудно би го понасяла.

Към края на януари мисис Ли трябваше да се върне в къщи заради напредналата си бременност.

Един мъж рядко е нещастен, когато е сам, извън града, със съществото, което обича. Престоят в Нюстед беше приятна и весела интермедия. Щом се върна в Лондон, Байрон отново бе посрещнат от бурята. Тя го връхлетя от всички страни. Историята за любовните му връзки с Огъста бързо се разпространяваше из града. „Той очевидно не можеше да сдържи силното си желание да говори за собствените си работи и да показва писмата си на другите.“ Разказваше си тайните на петстотин довереника, понякога най-неподходящо избрани. Каролайн Лам злословеше наляво и надясно. Колежаните от „Итън“, като прочели „Годеницата от Абидос“, попитали един племенник на мисис Ли дали леля му не е самата Зюлейка. В салона на лейди Холънд неспособният да мълчи Байрон сам развиваше най-дръзки теории за отношения между братя и сестри. „Има една жена, която страстно обичам — казваше той. — Тя очаква дете от мен и ако бъде момиче, ще го наречем Медора.“ На излизане оттам светските хора коментираха, клатейки глава, твърде ясните парадокси.

Хората, които го мразеха, бяха доволни да го видят виновен за едно престъпление, от което — както казваше лейди Мелбърн — опрощение няма. В Камарата на лордовете той бе заел позицията на краен либерал, която не се харесваше. Никога не бе крил възторга си от Наполеон; въпреки че Съюзниците бяха нахлули във Франция, той продължаваше да се надява, че неговият Бонапарт, „неговият герой от роман“, ще ги победи. Със съжаление предвиждаше завръщането „на старата глупава, скучна система на европейско равновесие“... Открито поддържаше такива идеи в една държава, която воюваше и в която талантът и любовните му преживявания вече му бяха създали много неприятели. Лондон таеше такава ненавист срещу поета, който си позволяваше да бъде красив, да бъде гениален и да говори свободно каквото поиска, че и най-малкият инцидент щеше да бъде достатъчен, за да изкристализира в пренаситена с омраза развръзка.

За претекст послужи една поемка от осем стиха, която бе съчинил предишната година срещу принц-регента. Разказваха, че

когато изоставил своите приятели — либералите, дъщеря му, принцеса Шарлот, се разплакала, а Байрон ѝ посветил анонимна поемка:

*Оплаквай, дъще с кралска кръв,
падението на един баща и гибелта на неговото
кралство...*

Никой не ѝ бе обърнал внимание, но когато „Корсарят“ беше под печат, Байрон изведнъж изрази желание да прибави там и нея, признавайки, че е негова. Благоразумният Мъри го предупреди за опасността. „Малко ме интересуват последствията — отговори Байрон. — Политическите ми убеждения са за мен това, което е младата любовница за старец — колкото са по-безразсъдни, толкова повече ги обичам.“ Двете четиристишия вдигнаха страшна буря във вестниците. Критикуваха не само политическите убеждения на Байрон, но и характера му, поемите му, та дори и недъга му. Някои от статиите бяха толкова остри, че приятелите на Байрон го караха да възбуди съдебно преследване срещу клеветниците. Той отговори, че може да изпитва омраза към равен, но не намира никакво удоволствие в измъчването на насекоми, въпреки че будят отвращение у него.

Както винаги тези нападки бяха „издигнали книгата му на най-високия връх на славата“. В деня на публикацията ѝ от нея се продадоха тринадесет хиляди екземпляра — безпрецедентна цифра за една поема. Но не само скандалът беше предизвикал успеха ѝ; мнозина намираха в творбата, въпреки странния ѝ сюжет (който тогава вече не изненадваше никого), едно откровено и съвременно внушение, отговарящо на стремленията им. „Възвишеният стил, презрението към всичко посредствено и низко, смелостта — корен на всяка добродетел, — която не се спира пред нищо, за да стигне докрай, любовта към неограниченото, към свободата и този ритъм, който приличаше на ритъма на морските вълни, които се разбиват на брега, им харесваше извънредно много.“ В неизбежния конфликт между индивида и обществото вече повече от век индивидът намираше поетите зад крепостните стени на обществото. Най-после пред лишението от силни чувства поколения се явяваше един Конрад, едно мъжествено същество, което позволяваше на поривите си да стигнат докрай.

„Въздействието на Байроновата поема беше небивало. Тя се четеше от всички. Мъже и жени, които не разбираха никаква друга поезия, четяха неговата; стари моряци, продавачи, чиновници, шивачи, шапкарки, наравно с най-добрите ценители на поезия, знаеха наизуст цели страници от стиховете му.“ Повече, отколкото след „Чайлд Харолд“, с „Корсарят“ Байрон ставаше поетът на всички разбунтувани, на всички онези хора от Европа, които бяха изгубили надежда в политическата свобода, както и в свободата на чувствата.

* * *

Лондон. Сам сред ордата, съзнавайки суетата на този живот. „Питам се как, дявол да го вземе, е могъл да бъде създаден такъв свят; с каква цел са били заченати дендитата например и кралете, и fellows на колежите — и жените «на определена възраст», и много хора, без значение на каква възраст, — и аз най-вече, аз самият!... Има ли нещо отвъд всичко това? Кой го знае? Този, който не може да го каже. Кой го казва? Онзи, който не го знае.“ На 22 януари той бе навършил двадесет и шест години, „равни на шестстотин години, преживени по сърце — казваше той, — и шест години — по разум“. На двадесет и шест години човек трябва да е нещо. Какво беше той? Кой го обичаше? Макар че вече не беше лъвът на сезона, продължаваха непрекъснато да го канят, но той нямаше желание да вижда никого.

„Хобхаус казва, че съм станал саможив, самотен дявол. Точно така е... Последната седмица измина в четене, ходене на театър, тук и там на гости, понякога скучаех, понякога въздишах, но веднъж не седнах да пиша — освен писма. Ако можех непрестанно да чета, никога не бих изпитал нужда от общество. Дали съжалявам за това? Хм! «Човекът по начало не ме очарова», а колкото до жените, само една — понякога... За мен присъствието на жената има нещо успокояващо — едно особено въздействие, дори когато не я обичам — не мога всъщност да обясня това, след като нямам особено високо мнение за този пол. Но е така — винаги съм в добро разположение — и към себе си, и към останалите, — ако има жена край мен. Дори мисис Мюл, икономката ми, най-старата и най-повехналата представителка на тази порода, все ме размива — впрочем това е

лесна работа, когато съм «в настроение»... Хейхо! Бих искал да бъда на моя остров!“

„Крал Лир“, „Хамлет“, „Макбет“... Той прекарваше вечерите си с Шекспир. Знаеше го наизуст. Изживяваше го. Често пишеше в дневника си с резкия тон на Датския принц. През зимата на тази 1841 година самият живот беше шекспировски. Драмата на империята приближаваше своята развързка. Веднъж, когато се хранеха в „Кокоу Три“, Хобхаус се обзаложи на една вечеря, че Съюзниците ще бъдат в Париж преди края на февруари; Байрон, верен на своя герой, прие облога. На 28-и Блюхер^[4] беше пред Мо и Байрон спечели вечерята. През март боевете при Фер-Шампеноаз му дадоха няколко седмици надежда, че ще види съюзниците на Англия — Блюхер и Шварценберг — победени. После всичко рухна. На 2 април, връщайки се от един кратък престой при Огъста, която очакваше детето си, той научи, че „неговият малък идол“, Наполеон, беше паднал от пиедестала си. „Крадеците са в Париж“ — каза той. На 10-и научиха за абдикацията и заточаването му на остров Елба. Хобхаус и Байрон излязоха да видят илюминациите в Лондон. На фасадата на Карлтън Хаус, дома на принц-регента, имаше огромен осветен надпис: „ДА ЖИВЕЯТ БУРБОНИТЕ и победата на Лилиите“.

Дневникът на Байрон: „Отбелязвам този ден! Наполеон Бонапарт се отказа от империята на света. Чудесно! Струва ми се, че Сула^[5] е постъпил по-добре... Как именно? Като изчакал да стигнат в столицата му и тогава да изостави онова, което вече е изгубил!... Да се оттегли на остров Елба!... Аз съм поразен и смаян. Не знам, но струва ми се, че аз, дори аз (една буболечка в сравнение с този човек) рискувах живота си за случаи, които не бяха и на една милионна част толкова важни като този. Всъщност може би не си заслужава човек да умре за една корона. В такъв случай какъв е смисълът да оцелееш в Лоди^[6]!“ Той написа ода, изпълнена с презрение към героя, който го бе разочаровал.

Хобхаус, любител на преживявания, реши да замине за Франция, за да види последните следи от чудовището. Той искаше да вземе и Байрон със себе си, но раждането на Огъста го задържаше. На 15 април тя роди дъщеря, която с върховно неблагоприятие — бе кръстена Медора. Байрон пристигна веднага. Той се гордееше с бащинството си. На лейди Мелбърн, която му бе предсказала, че това дете на кръвосмешението без съмнение ще бъде някакъв изрод, той написа:

„О, но то си струва терзанията, не мога да Ви обясня защо; и не е изрод или ако е, вината е моя. Сега вече аз искам наистина да се преобразя. Но трябва да признаете, че е напълно невъзможно да бъда обичан така от друга жена; цял живот съм се опитвал да накарам някоя да ме обича и никога преди това не съм бил обичан от онази, която аз съм харесвал. Но отсега нататък Огъста и аз ще бъдем разумни — впрочем ние и сега сме и ще бъдем през трите седмици, които следват, дори и по-нататък.“ Няколко дни след раждането той подари на Огъста — чийто съпруг продължаваше да бъде затруднен парично — една сума от три хиляди лири.

Той я обичаше, разбира се, повече от всякога, с една отчаяна и неудържима любов и пишеше за нея стихове, които бяха може би най-хубавите, които някога бе сътворявал:

*Твойто име не изричам, не въздишам, не извиквам —
тази обич е престъпна — името ти крие скръб,
но сълза на мойта буза пак ме кара да прониквам
в мислите дълбоки, скрити в глухата сърдечна глъб.*

*Твърде дълги за покоя, твърде кратки за страстта
ни*

*бяха часовете наши, пълни с радост и тъга.
Ние се кълнем да счупим нашите окови странни
и за да сме вечно двама, ще се разделим сега!*

*Нека радостта е твоя — мои всичките неволи;
остави ме, скъпа моя, остави ме, щом решиш;
ти сърцето ми владееш — виж, то мре, без да се
моли;
и човек не ще разбие туй, що ти ще разрушиш.*

Какво можеше да помисли смаяната Огъста за този страстен зов? Сигурно беше много горда от това. Тя също го обичаше, но по свой начин. Беше готова да се откаже от него като любим. Искаше й се да го ожени и с това да се сложи край, но нейната воля се сломяваше пред него. Той беше неин брат, беше прочут, богат. В един труден и

притеснителен момент от живота ѝ той се бе появил внезапно като спасител. Тя му се подчиняваше.

Четири хиляди души — „будни в часа, когато другите спяха“, — които управляваха Англия, бяха по-възбудени от всякога. Светът танцуваше в чест на мира, както бе танцувал и в чест на войната. Даваха балове за руския император, за пруския крал. Клубът на Байрон организира костюмиран бал за Уелингтънския херцог. Хобхаус се облече като албанец, Байрон като монах. Isn't he beautiful!^[7] — казваха жените. Каролайн Лам, която изглеждаше успокоена, направи хиляда лудории и накара един офицер от гвардията да свали червената си униформа.

Когато се връщаше в малките часове на сутринта в апартамента, който заемаше сега в красивата „Олбани“^[8], преди да си легне, Байрон работеше. Той пишеше една поема — „Лара“ — и този път дори не бе направил усилие да премести действието на ориенталска земя. Лара не принадлежеше на никоя страна, на никоя епоха. Той беше чистият Байронов герой: великодушен, със сърце, създадено за любов и жигосано още от детството, силно податлив на младежки илюзии и напълно съзнаващ безсмислието им — такъв беше Лара, който приличаше на Конрад, който приличаше на Чайлд Харолд, който приличаше на Байрон. Някои от строфите на „Лара“ създаваха такъв ясен портрет на автора, че самата Огъста остана изненадана.

*Бе пълен той с необяснима смес
от обич и омраза, дълг и чест,
съмнение и търсене наслуки;
бе мълчалив — туй тема бе за клюки.
Какъв бе Лара, този непознат!
Той ненавиждаше ли тоя свят?
Но някой все пак бе се убедил,
че весел той сред веселите бил.
Ала усмивката му флегматична
изглеждаше отблизо саркастична.
Бе погледът му тъжен и все пак
дори в тъгата си той беше благ;
преди бе любил нашият герой;*

*днес мразеше разочарован той;
презрение стаил в сърцето зло,
след като бе най-лошото дошло,
от живите той беше отчужден,
бе бродещ дух, до друг дух приближен...*

„... Отчужден от живите...“ — една от упоритите му представи за самия него. Той всъщност беше бродещият дух, съществото, родено за свръхчовешки живот, което Съдбата бе довела до престъплението. Колкото по-възвишен характер носи човек, толкова по-опасен става той, когато е разочарован. Ако един престъпник е започнал живота си с добро, ожесточението му се засилва от примесеното с угризение чувство на завист. Завист към онези, по-щастливите от него, които са могли да използват силата си, без да влизат в битка с хората; завист най-вече към този, който самият той би могъл да бъде и какъвто е бил само за миг. Както Луцифер-демонът завижда на Луцифер-архангела, така Байрон завиждаше на Байрон. Малко деца са имали толкова благородни мечти, като младият бог от планината Ида. Прокълнатият от Бенет стрийт не можеше да намери успокоение. Щеше ли той да прости на „бившия-бъдещ Байрон“^[9], че е бил някога пламенен и нежен?

Настъпи лятото. Байрон заведе Огъста на море в Хейстингз и те прекараха там заедно юли и август. После той се прибра сам в Нюстед. В Париж войниците пееха: „Ще се върне...“ и се застъпваха за сивия редингот^[10]. Огъста и брат ѝ — също като децата — си пишеха писма, изпълнени с кръстчета, за да изразят нежността си.

[1] Моята най-стара любов (англ.). — Б.пр. ↑

[2] С любов (ит.). — Б.пр. ↑

[3] Торквато Тасо — италиански поет (1544–1595). — Б.пр. ↑

[4] Пруски фелдмаршал (1742–1818). Като главнокомандуващ пруските войски, спомогнал за поражението на Наполеон I при Ватерло (1815). — Б.пр. ↑

[5] Луций Корнелий Сула — римски диктатор, род. в 138 г., умр. в 78 г. пр.н.е. — Б.пр. ↑

[6] Град в Италия, където Бонапарт удържа победа над австрийците. Оттогава започват да го наричат „малкия капорал“. — Б.пр. ↑

[7] Колко е красив! (англ.). — Б.пр. ↑

[8] Жилищна сграда на Пикадили стрийт в Лондон, в която са живели много прочути личности. — Б.пр. ↑

[9] Израз на дон Мигел де Унамуно — испански писател, поет и философ (1864–1936). — Б.а. ↑

[10] Дреха, която Наполеон е носил по време на поход. — Б.пр. ↑

XXI ГОДЕЖ

Нюстед. Няколко месеца адвокатите на купувача бяха водили спорове с Хансън; но Хансън беше твърд, а договорът му — добре направен. Младият Клоутън трябваше да се подчини на закона и Байрон получи отново своето абатство заедно с двадесет и петте хиляди лири неустойка съгласно договора, с които можа да изплати някои от дълговете си. В продължение на петнадесет дни той остана сам. Беше поканил обаче Том Муър: „Мястото заслужава да се види, поне като старина, макар че, уверявам Ви, в по-младите ми години тук чудесно сме се забавлявали; но това е вече минало. И въпреки всичко призраците, готиката, езерните води и развалините все още го съживяват.“ Но готиката и развалините не бяха съблазнили Том Муър и в началото Байрон имаше един-единствен компаньон — призракът на черния монах, който мина покрай него в един от коридорите и го погледна с блясък в очите, без да се спре.

Щом остана сам в Нюстед, Байрон започна да мисли за женитба. Защо не? Абатството беше тъжно. Не би било зле да има „някой, с когото да скучае заедно от време на време“. „Той не обичаше толкова самотата, колкото удоволствието да обяснява на някоя жена, че обича самотата.“ От всички форми на любовта само брака не беше опитал. Той обичаше необикновеното, опасното. За човек с неговата репутация бракът не беше ли необикновено нещо? Близките му съветници го поощряваха. Лейди Мелбърн му пишеше, че само една законна жена може да го спаси. Огъста му предлагаше едно младо момиче от нейните приятелки.

Байрон до лейди Мелбърн:

Мисля, че най-мъдрото ми решение би било, да се оженя, но за кого?... Нямам сърце за даване, не очаквам и да получа, но както казва Муър: „Една хубава съпруга е благоприлично убежище за преситеното тщеславие на един

развратник.“ Моята би могла да прави каквото иска, стига само да има добър характер, сдържан начин на поведение и да ми остави свободата на вероизповеданието. На мен ми трябва другар — по-скоро приятелско чувство, отколкото любов. Видял съм доста бракове по любов, за да се примиря с общата съдба на щастливите двойки. Единственото неприятно нещо би било да се влюбя в жена си, което не е изключено, защото навикът има странна власт над чувствата ми. В такъв случай бих бил ревнив, а Вие не знаете какво чудовище може да направи от мен една лоша страст!

Коя да избере? Познаваше лейди Катрин Анзли, най-младата сестра на лейди Франсис Уебстър. Тя беше хубава, много млада „и, струва ми се, глупава. Но не съм я виждал достатъчно, за да преценя точно, впрочем аз изпитвам ужас от ум в пола“. Познаваше и лейди Аделейд Фороз, която приличаше на Аполон Белведерски. Можеше да избере и приятелката на Огъста, лейди Шарлот Лусън Гоър, с очи като на антилопа. Имаше и една очарователна мис Елфинстън, с която флиртуваше от време на време и която го упрекваше за капризите му. И преди всичко — Анабела.

Странно, но тези две толкова различни същества от две години насам не можеха да се откъснат съвсем един от друг. За Байрон беше въпрос на чест след отказа на „Принцесата на паралелограмите“ да не покаже оскърблението си. „Не знам дали в такива случаи съм над човешките предразсъдъци, но съм над това да ги показвам.“ И все пак той добавяше: „Трябва да призная, че никога не ще забравя онова — не — от миналото лято, не ще го забравя дори ако утре стане — да.“ У него се бе съхранило някакво примесено с учудване уважение към единствената жена, която се бе осмелила да му откаже, някаква смътна злопаметност и любопитство. Би ли могъл да обича тази метафизичка? Щеше да е приятно да обуздае скрупулите й.

Нейното нещастие беше, че и тя от своя страна беше любопитна към това опасно завоевание. Освен че се ласкаеше от успеха си пред любовника на лудата си братовчедка, която напразно го гонеше, Анабела беше и убедена, че само тя може да спаси този красив

грешник. За да проникне в едно здраво пазено сърце, любовта приема странни образи. Анабела беше уязвима заради желанието си да се жертвува. Откакто Байрон бе поискал ръката ѝ — събитие в нейния спокоен живот, което той, „принцът на бурния живот“, не можеше да разбере, — тя се безпокоеше за него. Смущаваха я абсурдните и зложелателни слухове, които непрестанно се носеха за лорд Байрон в Лондон. Разказваха, че смятал да отведе голямата дъщеря на лейди Оксфорд на някакъв остров, където щял да я възпита и да се ожени за нея. Говореха, че се отнесъл зле с младия Клоутън, купувача на Нюстед — че Клоутън необмислено предложил много висока цена на търга и че Байрон жестоко го разорил. Тези истории натъжаваха Анабела. Тя се обръщаше към леля си, лейди Мелбърн, с послания за Байрон: „Тъй като едва ли ще имам случай да го видя, бих била щастлива да му предадете, че ще се радвам да зная, че е добре, и ако моето уважение би могло да му донесе някакво удовлетворение, нека бъде сигурен, че никога няма да повярвам на тези, които говорят лошо за него.“ Надяваше се да го види пак: „За мен неговото общество е толкова желано, че с удоволствие бих поела риска да бъда наречена Flirt^[1], за да го видя, стига само да не му навредя.“

Накрая, с необичайна за едно младо момиче дързост, през август 1813 година тя първа му писа. Обясняваше му миналото си поведение с друга любов (което не беше вярно, но горкото дете си мислеше, че това обяснение е много ловко); предлагаше му приятелството си и му даваше съвети: „Не си позволявайте да робувате на момента, не подлагайте благородните си пориви на случайностите в живота... Правете добро... Но за да правите добро за хората, Вие трябва да ги обичате и да понасяте слабостите им.“ Охо! Корсарят сигурно се бе усмихнал, но ѝ отговори учтиво и с твърде официален тон: тя била първата жена, която бил пожелал да отведе пред олтара, и вероятно — последната. Лейди Мелбърн беше имала право да казва, че той я предпочита пред всички останали. Това бе вярно тогава, вярно е и сега. „Но Вашият отказ не беше за мен разочарование, защото е невъзможно да се прибави дори капка в чашата, която прелива от огорчения.“ Колкото за приятелството: „Съмнявам се, че някога мога да престана да Ви обичам... но каквито и да бъдат чувствата ми, аз няма да си позволя да Ви досаждам.“ Колко смирен и сериозен беше Байрон и колко трудно можеше да открие приятеля си зад този стил лейди

Мелбърн. В действителност дали самият той знаеше играе ли, или е искрен? Като всички хора с богато въображение, хамелеон по природа, той си създаваше образа на това младо момиче в момента, в който му пишеше. Спомняше си едно кръгло, но с правилни черти лице и една много хубава фигура. Искаше да ѝ се хареса. Възприемаше едно поведение, което можеше да послужи на целта му.

Крехко, парадоксално беше това приятелство, но продължи да съществува. Байрон изпитваше особено удоволствие от него.

Забавно му бе да показва на лейди Мелбърн „колосаните“ писма на племенницата ѝ. Анабела, смутена, се упрекваше за отказа си и без още да съзнава напълно, търсеше да постигне ново предложение. Ах, как се упрекваше сега за оправданието, че е обичала тогава друг!

Разбира се, тя се зае да го преобразява: „Беше научила за някои от добрите му постъпки; знаеше, че струва повече от репутацията си. Смехът му звучеше фалшиво; той не беше щастлив, тя го чувствуваше. Беше ли възможно наистина да е напълно неверующ?“ По този въпрос Байрон беше напълно откровен: „Стигам до една тема, която сигурно сте забелязали, че отбягвах досега, една ужасна тема — религията. През първата част на моя живот ме възпитаваха в Шотландия калвинисти; това породило у мен ненавист към тази секта. По-късно посетих страните с най-лицемерно набожните и най-лековерните народи — Италия, Гърция, Турция... Заключениета ми съвсем не спират дотук... Вярвам, разбира се, в бога, но бих бил щастлив, ако можех да получа повече доказателства за него. Ако в този момент не притежавам никаква определена вяра, влизаща в рамките на една традиционна и общочовешка религия, надявам се, че не е от липса на уважение към Създателя, а към създанието.“

Тя го посъветва да чете произведенията на Лок^[2] и да не отдава такова значение на доказателствата. „Ако системата, обявена за божествена — пишеше тя, — беше напълно разбираема за един ум с ограничени способности, това би било основание да се загуби част от достоверността ѝ като еманация на една неограничена интелигентност.“ Но Байрон не потърси Лок, а четеше Йов, Исая — по-мрачните пророци. Той не отричаше, просто не вярваше. „Не съм си изградил сигурно мнение, но съм готов да считам лицемерната набожност на скептицизма за толкова вредна, колкото и най-наивната вяра... Защо съм тук? Не знам. Къде отивам? Излишен въпрос. Сред

милиарди живи и мъртви светове — звезди — системи — безкрайности — защо да се безпокоя за един атом?“ С обратната поща тя му отговаряше: „Вярно е, ние сме атоми във вселената, но атомът нищо ли не е, няма ли той стойност в очите на едно Безкрайно Същество? Да отричаш властта му да обхваща безкрайно малкото, така както безкрайно голямото, означава да разрушаваш това свойство на божеството.“ Използувайки духовната си сила и умствените си способности, тя даваше на Байрон нравствени съвети: „Изпитвайте чувство на доброжелателство, за да го внушавате на другите. Правете добро. Колкото и несвършена да съм, аз съм изпитала щастието да дарявам мир и да пробуждам добродетели.“

Тя си мислеше, че се доближава до един опасно болен и че го лекува — горката Анабела! Колкото по-далечен от себе си го чувствуваше, толкова по-упорито му пишеше. Не можеше да се откъсне от този необикновен образ. Четеше поемите му „Гяур“ и „Корсарят“. Намираше го превъзходен в описанието на страстите: „Стиховете му за любовта ме правят почти влюбена и мен.“ Говореше за това на всичките си приятели, пишеше за него на леля си Мелбърн. Всъщност тя бе напълно завладяна от него, но не си даваше сметка. Мислеше се толкова сигурна в себе си, толкова сериозна, толкова учена. Лорд Байрон беше нещастно и невинно същество, което тя щеше да върне в пътя на добродетелта. Смелостта ѝ стигна дотам, че накара родителите си да го поканят в Сиъм. „Трябва да Ви уведомя — пишеше тя на своята леля Мелбърн, — че научавайки за вероятното завръщане на лорд Байрон на Север, майка ми и баща ми сметнаха за подходящо да го поканят... Бих била много щастлива, ако той приеме поканата, която моят баща му изпраща с тази поща... Безразлично ми е какво могат да кажат хората и знам, че Вие мислите това за напълно редно.“

Въпреки привидната любезност племенница и леля трудно можеха да се разбират — Анабела смяташе леля си за лекомислена и неморална; лейди Мелбърн не харесваше едно младо момиче да учи математика и метафизика. Тя се тревожеше, когато някоя жена заявяваше пред нея, че любимите ѝ автори са шотландските философи, и след това добавяше: „Различавам се от много хора, считайки подобни книги за практически твърде полезни — дори в най-обикновени житейски обстоятелства.“ Старата дама помоли племенницата си да ѝ

направи описание на качествата, които тя изисква от един съпруг. И получи следната бележка:

Съпруг

Той трябва да има здрави принципи за Дълг, да внушава силни и великодушни чувства и да подчинява своите на Разума.

Гениалност според мен не е необходима, но е желателна, ако е свързана с това, което току-що обясних.

Държа на един освободен от мнителност и обичайно лошо настроение характер, както и на уравновесено чувство към мен, а не на силна привързаност, която от дребни неща може внезапно да нараства или намалява.

Желая съпругът ми да ме счита за разумен съветник, но не и водач, на гърба на който скрито да се обляга...

Произходът не ме интересува, но считам добрите роднини за важно преимущество.

Не държа на красотата, но ми влияят джентълменските обноски, без които всъщност едва ли някой би могъл да ми хареса.

Не бих влязла в семейство, в което има прекалена склонност към благоразумие.

Прочитайки тези изисквания, лейди Мелбърн вдигна рамене. Да искаш от човека, когото ще обичаш, „сух разум и студена праволинейност“, а да не търсиш „нито талант, нито остроумие, нито откровеност, нито добрина“, й се струваше нечувано. Тя обвини племенницата си, че прекарва живота си на кокили, а не на собствените си крака — като всички. Анабела меко възрази: „Вие грешите, като мислите, че желая да се лиша от приятни чувства. Считах, че във великодушни включвам и тях. Далеч не допускам, че би могъл да ме завладее човек със сух разум и студена праволинейност, обратното — подобни хора винаги са ме отблъсквали... След такова изчерпателно обяснение може би ще свалите кокилите от краката ми и ще се съгласите, че стоя само на пръсти.“

Тя щеше да остане много изненадана, ако можеше да надникне от другата страна на сцената и да прочете онова, което пишеше Байрон за този портрет на лейди Мелбърн, която му го бе предала: „Тя очевидно като малка е била глезена — но не както обикновено се глежат децата, а системно възпитавана, като Кларис Харлоу^[3], в някакво глупаво благоприличие, в една увереност в собствената си безпогрешност, която ще я доведе или би могла да я доведе до капитална грешка... Сериозно Ви казвам, ако тя си въобразява, че изпитвам особено удоволствие да изучавам Кредото на свети Атанасий, мисля, че се лъже... За момента не я обичам, но съвсем не мога да предвидя какво би станало, ако (както казва Фалстаф) дойде «един по-топъл месец юни»; възхищавам ѝ се като на много издигната жена, малко претруфена с «Добродетели».“ Тя щеше да бъде още по-изненадана, ако знаеше, че по времето, когато започна тази кореспонденция, Байрон се интересуваше преди всичко дали лейди Франсис Уебстър ще се реши да измами съпруга си.

Когато в началото на август 1814 година Байрон се питаше вече по-сериозно дали не е необходимо да се ожени — което не бе правил досега, — той писа на мис Милбанк: „Винаги съм Ви обичал — обичам Ви — винаги ще Ви обичам и тъй като това чувство не е зависимо от волята, не знам как ще го лекувам... Когато започнаха отношенията ни, реших, че Вие сте най-съвършената жена, която може да направи щастлив всеки мъж — стига, разбира се, той да не е луд, нито закоравял злодей, — но сега, когато ми казаха, че имате друга връзка и може би сте сгодена... Би било твърде неучтиво да искам обяснение от една жена защо има отрицателно чувство към мен. Ако можехте, сигурно щяхте да ме обичате; щом не можете, за мен е ясно — не съм толкова глупав да се учудвам на естествени неща.“

Най-скромното, най-ласкателното писмо, което някога бе писал. Но Анабела не можеше да раздели вярата си от чувствата си — както несъзнателно го правят по-голяма част от хората. На предложението, което чакаше от няколко месеца, тя отговори с едно от метафизическите си послания. Питаше се „дали наистина той е водачът, когото трябваше да избере, за да ѝ служи за пример на земята, мислейки за безсмъртието“. Байрон се вбеси и накара сестра си, която бе дошла при него, да направи друго предложение за женитба (на лейди Шарлот Лусън Гоър), но съжаляваше за Анабела. Когато

пристигна отрицателният отговор от родителите на лейди Шарлот, той енергично заяви, че ще опита сам късмета си, и на 9 септември за втори път поиска ръката на Анабела.

Байрон до мис Милбанк:

Има нещо, което искам да Ви кажа, и понеже е възможно да не Ви видя известно време — може би много дълго време, — ще се опитам веднага да Ви го кажа. Непреодолими ли са „съображенията“, които ми изложихте? Нали известна линия на поведение или промяна от моя страна би могла да ги отмени? Не без борба се обръщам отново към Вас с този въпрос... Вие вече знаете останалата част от чувствата ми — ако не ги повтарям, то е, за да избегна пораждането или най-малко — увеличаването на недоволството Ви.

След като написа това писмо, той с нетърпение започна да чака отговора. По това време Огъста беше в Нюстед. Около часа, в който обикновено донасяха пощата, тя виждаше Байрон да сядна на стъпалата пред абатството и да дебне вестителя. Една сутрин, както седяха с Огъста още на масата, влезе градинарят и им подаде пръстена на мисис Байрон, който тя бе изгубила години по-рано, а той го намерил, като прекопавал градината под прозореца на стаята на Вдовицата. Байрон видя в това някакво предзнаменование. Почти в същия момент донесоха и едно писмо. „Ако съдържа съгласие — каза той, — този пръстен ще послужи за женитбата ми.“

Писмото беше от Анабела: „Отдавна съм се заклела първата цел в живота ми да бъде Вашето щастие. Ако мога да Ви направя щастлив, не бих имала друга грижа. Ще Ви доверя всичките си желания и ще Ви дам цялата си обич. Сега единствено страхът, че мога да не оправдая очакванията Ви, ме безпокои... Всъщност моите чувства към Вас не са се променили.“ В същото време от страх, че може да не е в Лондон и да не получи достатъчно бързо писмото ѝ, тя бе написала и второ: „За всеки случай и за да Ви спестя мига на тревога, пиша до Нюстед — за да кажа, че се надявам да намерите в другото ми писмо всичко, което бихте желали.“

Тържествуващ, Байрон подаде през масата писмото на Огъста, която, без да осъзнава какво толкова чудно има, заяви, че „това е най-хубавото, най-прекрасното писмо, което някога е чела.“ Тя веднага реши в себе си, че ще бъде една отлична зълва; беше доволна, че вижда Байрон установен, и с лекота изтри от съзнанието си всякакъв спомен за кръвосмешението.

Силно развълнуван, Байрон написа до Сиъм три писма за три дни. „Вашето писмо ми даде нов импулс за живот... Във Ваша власт е да ме направите щастлив, Вие вече го направихте...“ После обясняваше, че умира от желание да я види, и то колкото може по-скоро: „Мисля за тази среща с такъв плам, че чак не искам да си го призная. Когато пристигна писмото Ви, сестра ми, която седеше близо до мен, се изплаши от въздействието му — имаше един мъчителен за мен миг на съмнение...“ „Вие ще бъдете моят водач, философ и приятел. Цялото ми сърце Ви принадлежи... Това е третото ми писмо за три дни...“ И завършваше: „Приемете чувствата ми на уважение и — мога ли да прибавя — на обич.“

Дон Жуан сгоден. Той се опияняваше от новото в приключението и наистина се надяваше на щастие. Не беше ли винаги желал да се ожени, още от времето на Мери Чауърт? Нямахше ли нужда от спокойствие? Можеше ли да намери по-добра съпруга от това момиче, което очевидно беше добродетелно? Не я обичаше ли? Но това става за два дни; той така лесно обиква!

Трябваше да съобщи на лейди Мелбърн: „Скъпа моя лельо...“ (Чудесно беше, че става племенник на старата си приятелка.) Изтъкваше ѝ съжалението си, че племенницата ѝ не бе взела това решение по-рано; колко мъки и грехове щеше да спести на другите. Всичко това обаче бе минало: „В крайна сметка този брак го уредихте Вие... Гордостта ми (най-силното ми чувство според стария ми учител) беше всъщност пощадена. Тя е единствената жена, на която съм искал ръката по този начин, и не е без значение за мен, че накрая получих съгласието ѝ. Много бих искал някой друг от моите кумири да беше казал не на нейно място; но всичко това е вече минало. Предполагам, че един женен мъж не може повече да има връзки с други жени? Питам Ви просто така, за сведение.“

Трябваше да предупреди и приятелите си: „Скъпи мой Муър, ще се женя — искам да кажа, че приеха предложението ми, а човек

обикновено се надява, че останалото е последствие. Майката на моите Гракхи^[4] (бъдещите Гракхи) ще Ви се стори твърде строга за мен, въпреки че тя блести като бисер сред най-интересните момичета и се радва на доброто мнение на всички видове мъже.“ Странно чувство на гордост го изпълваше, него, Прокълнатия, от съзнанието за неопетненото име на неговата годеница. Той съобщи и на Хобхаус и на Дейвис. Какво му оставаше още да направи? Да подготви благоприятното приемане на Огъста от Анабела: „С радост научавам, че Огъста Ви е писала. Тя е най-себеотрицателното и добро същество на света и е привързана към мен повече от всеки друг. Тя особено много желаше да ме види оженен и само съжалява, че не е имала порано удоволствието да Ви познава.“ „Питате ме дали Огъста не е прекалено свенлива? Като уплашен заек е с новите си познати. Но предполагам, че в този случай би направила усилие да овладее свенливостта си. Сега обаче тя кърми детето си и се страхувам, че няма да може да приеме любезната покана на Вашия баща. От цялото си сърце желая да ѝ се отдаде възможност да дойде.“ Всичко вървеше великолепно. Със сестра си и жена си той щеше да прекарва прекрасно зимите в Нюстед.

Анабела от своя страна съобщаваше за голямото събитие на своите близки. Dad и Mam^[5] говореха с въодушевление и известно безпокойство за големия талант на бъдещия им зет и го очакваха в Сиъм с нетърпение, за да го опознаят и преценят по-добре. Дъщеря им пишеше на една приятелка от детинство: „За истинската същност на Байрон не трябва да съдите по обществото; питайте онези, които са живели по-близо до него — нещастните, които е успокоил, бедните, които е благословил, прислужниците, за които той е най-добрият господар. А за мрачното му настроение през последните две години може би съм виновна аз.“ Трогателна беше неосведомеността ѝ за характера и живота на нейния годеник. Диагнозата на Байрон беше особено точна, когато беше казал за нея: „Увереността ѝ в собствената ѝ безпогрешност ще я доведе някой ден до капитална грешка.“ През тази първа седмица от годежа им тя написа още: „Избрах със зрелия си разум човека, който най-добре ще ми помогне в пътуването към безсмъртието.“ Уви, естествено е за младите момичета, непознали още страстта, да вземат желанието за разум.

Кореспонденцията между Лондон и Сиъм продължаваше. Байрон се бе опитал да успокои мис Милбанк относно религиозните си схващания, като ѝ бе казал, че ако не е вярващ, то поне е готов да слуша на драго сърце нейните доводи, но тя отговори, че не бърза и че всичко това лесно ще се уреди, стига той да я обича. „Стана ми малко неприятно миналия ден, когато чух да говорят, че съм искала да Ви покръстя, преди да се омъжа за Вас.“ Като всяко човешко същество тя се дразнеше от онова, което говореха за нея. Много добре знаеше, че не от прозелитизъм обичаше годеника си. Знаеше, че е жена, и то истинска жена, и че е влюбена в това красиво лице. Защо говореха хората, че била студена? Тя препрочиташе писмата, в които Байрон ѝ говореше за началото на тяхната любов.

Байрон до мис Милбанк:

Може би не си спомняте първия път, когато се срещнахме... Не знаех дори името Ви, а салонът беше пълен с гости. Самият аз бях почти чужд на това общество и се чувствавах несръчен и плах... Вие се отличавахте от останалите жени... В маниерите Ви имаше някаква простота и въпреки че едва бяхте проговорили, аз разбрах, че пред мен стои едно възвишено същество... Казвате, че „ще бъда Ваш образец“ — щях да приема, ако стояхте подолу от мен, но не е така... Не искам да кажа, че Вие трябва да ме покровителствувате, това влиза в моите задължения, но че Вие не трябва да бъдете само моя любов, а и мой съветник — мой критик, — когато това бъде необходимо.

Мис Милбанк до Байрон:

Спомням си незаличимо всяка една от нашите срещи — аз също помня онази първа сутрин, когато впечатленията ни съвпаднаха. С Вас, единствено с Вас се почувствувах тогава at home^[6]. Не мога да намеря друг израз. Вместо да се изплаша или да бъда отблъсната от Вас

както някои други, аз можах да Ви кажа всичко, което мислех, и може би онова, което Вие мислехте... На една вечеря седяхте между лейди Мелбърн и мен, но Вие разговаряхте само с нея; чух Ви да казвате: „Благодаря на бога, нямам нито един приятел на този свят.“ Не знаете каква мъка причинихте в този момент на една приятелка, която седеше тогава до Вас. Тези горчиви думи ме накараха да изтръпна. Когато се прибрах в стаята си, заплаках, като си спомних, и се помолих да получите успокоение както от един приятел на земята, така и от Небесния приятел.

Байрон сигурно е бил развълнуван от това искрено писмо, но може би за миг — преди да напусне Нюстед, на тръгване за Лондон, той издълба върху едно от дърветата в парка преплетени инициалите на своето име и на Огъста.

[1] Флирт, флиртаджийка, кокетка (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Джон Лок английски философ (1632–1704). — Б.пр. ↑

[3] Героиня от едноименния роман на английския писател Самюъл Ричардсън (1689–1761). — Б.пр. ↑

[4] Име на двама братя, трибуни и прочути оратори в Рим: Тиберий — убит в 133 г. и Кай, убит в 121 г. пр.н.е. — Б.пр. ↑

[5] Татко и мама (англ.). — Б.пр. ↑

[6] В случая — близка, освободена (англ.). — Б.пр. ↑

XXII ЖЕНИТБА

*Дали Петрарка за Лаура щеше сонети да
реди, ако съпруг ѝ беше^[1]?*

Байрон

И така, той беше доста горд от завоеванието си, но не можеше да се реши да замине за Сиъм. Претекстът беше Хансън, недоверчивият адвокат, който искаше да бъде направен добър проект за брачен договор. Макар и потънал в дългове, Байрон не желаше брак по сметка. Той естествено бе доволен, че може да прибави и някоя рента към недостатъчния си доход, но в условията, които предлагаше, беше доста щедър. Сър Ралф Милбанк, някога твърде богат, беше пръснал много пари около избирането си в Парламента. Той даваше на дъщеря си зестра от хиляда лири рента, като триста от тях щяха да бъдат джобни пари на лейди Байрон, а седемстотин — за лорд Байрон до края на живота му. Един ден Анабела щеше да наследи от лорд Уентуърт седем или осем хиляди лири доход, който според закона трябваше да се раздели между нея и Байрон. Байрон от своя страна узаконяваше чрез договор един капитал от хиляда лири върху стойността на Нюстед за жена си, което правеше по две хиляди лири доход.

Всички тези преговори оставиха тягостно впечатление у Байрон и у приятелите му. Хансън и Хобхаус решиха, че Милбанкови са алчни. Лейди Мелбърн обяви Хансън за непоносим. Байрон държеше най-вече да се знае, че мис Милбанк няма нищо общо с тези спорове. А за него не можеше да се каже, че се жени заради богатството ѝ, защото увеличението на дохода, което печелеше от този брак, беше твърде ниско в сравнение с увеличението на разходите, които щяха да доведат домакинството и децата. Не, той се женеше за нея заради „сензацията“, заради нуждата, която изпитваше от „съветник“, а и заради това, че

понякога мислеше, че я обича по свой начин. Но нищо не му беше досадно от отиването до Сиъм, за да види „стария си татко и старата си майка“ и да играе ролята на класически ухажор. „Иска ми се да се събудя една сутрин и да разбера, че вече съм се оженил.“ Може би от стеснителност? Или от смътен страх пред едно бъдеще, което щеше да бъде толкова различно от миналото. Непреодолимо противно му беше да се раздели с това, което имаше. Но най-вече стеснителност. Байрон до лейди Мелбърн: „Щом мога да тръгна, ще замина за Сиъм, но се чувствавам някак странно — не по отношение на нея, а на пътуването; нищо друго освен стеснителност и онази омраза към чуждите хора, която никога не съм могъл да преодоля.“

Докато чакаше да тръгне, той се радваше по детски на последните си ергенски седмици в тази прекрасна лондонска есен. Живееше в Олбани, в едно очарователно уединение; но почти всяка вечер прекарваше у младия banker Дъглас Киниър, близък приятел на Хобхаус. Там идваше и Том Муър, когото караха да сядат пред пианото и да пее ирландските си песни. Киниър имаше великолепно бренди, от което Байрон изпиваше няколко чаши и ставаше сантиментален. Муър пееше за Изгубената любима; Байрон, замечтан, мислеше за Огъста и за Мери Чауърт. Музиката, също както ароматите, имаше способността да го отнася в миналото и му припомняше с такава сила различни сцени от неговия живот, че отстраняваше напълно настоящето.

Горката Мери, новините от нея бяха тъжни. Тя беше получила пристъп на нервно разстройство. Това ѝ се бе случило в Хейстингз, в същата къща, в която Байрон бе живял с Огъста. Бяха я довели в Лондон. Говореше се, че състоянието ѝ било тежко и че трябвало да я затворят... Една омъжена Офелия? Още една драма — пак сред хората, които бе обичал. Той наистина не им носеше щастие... Актьорът Кийн имитираше добре, беше смешен; Огъста също добре имитираше... Пристигаше боксьорът джентълмен, Джексън, като движеше мускулите си под бродираната дреха. С него Байрон се превръщаше в дете, в ученик, който непрестанно иска да се харесва. Споменаваха известни боксьори, опитваше се да анализира стила им. Чаша бренди, и очите на Байрон се изпълваха със сълзи. Киниър и Хобхаус се смееха като луди. Късно през нощта караха Муър отново да сядат пред пианото. Той пееше:

*Аз дните си загубих,
откакто с жар се влюбих
в една жена
от светлина —
сърцето си погубих.
Бе глупост, че ми стига
очи към мен да вдига —
от този ден
са те за мен
единствената книга.
Туй вечно ли ще трае?
В сърцето ми сияе
рояк лъчи
от две очи —
то гордо от това е.
Напразно се старая
раздяла да желая;
спи мъдростта
от прелестта,
с която ме омая!*

Горката Мъдрост, тя наистина спеше... Имаше нещо дълбоко в привидно лекомислената песен, която пееше Муър. И той, Джордж Гордън Байрон, Лошия лорд, също се готвеше да се свърже с Мъдростта. Имаше ли чувството, че става друг човек? Не, и започваше вече да се страхува да не би всичко това да се обърне на лошо.

* * *

Най-после, в началото на ноември, той се реши да замине за Сиъм... Едно малко морско пристанище: няколко рибарски хижи и един скалист плаж. Къщата на Милбанк не беше далече от морето. Когато колата на Байрон спря пред входа, Анабела беше в стаята си и четеше. Тя слезе и го завари сам до камината в салона. Протегна му ръка, която той целуна. И двамата мълчаха. Накрая той съвсем тихо

каза: „Не сме се виждали отдавна.“ Тя промълви, че трябва да потърси родителите си, и излезе.

Още от първата среща семейният живот в Сиъм пробуди силно развитото у Байрон чувство за смешното. Тези три същества бяха естествени, весели и сърдечни, но щастieto и непринудеността на дадени хора често остават чужди на други. Хуморът на Байрон, много по-близък до този на първомайстора Суифт, Отколкото до хумора на „Уейкфилдският викарий“^[2], беше от съвсем друг вид в сравнение с веселостта на Милбанкови. Байрон се смееше на религията, на правителството, на лудостта на хората и на техните пороци. Милбанкови се забавляваха с невинни шеги за бълхи, крака, храна.

Въпреки всичко сър Ралф спечели благоразположението на зет си. Той беше отегчителен, разказваше безкрайни истории, но се държеше като „истински джентълмен“ и играеше добре общоприетата роля на тъст. Лейди Милбанк никога не се бе харесвала на Байрон. В дома си тя му се видя още по-непоносима — раздразнителна, властна. От всичко тя най-много мразеше лейди Мелбърн. Обичаше деловите занимания. Искаше да управлява дъщеря си и мъжа си, които тогава бяха в съюз против нея.

Но и самата Анабела разочарова Байрон. Щом я видя, той разбра, че се е излъгал. Когато беше далеч от жените, той си изграждаше около тях цели романи. Ако не ги видеше повече, те заемаха кротко своето място в музея на починалите божества, какъвто представляваше душата на Байрон; но трябваше ли да играят лично ролята, която той им определяше — почти винаги свръхчовешка, — те бяха загубени. От Анабела, дявол знае защо, той очакваше да бъде едновременно и съблазнителна, и силна, способна да го накара да я обича и да го ръководи. Не един поет е мечтал, подобно на него, за същество, което да има очарованието на любимата заедно с мъдрия весел нрав на приятелката. Но когато една жена е влюбена, тя носи всичките слабости на любовта. Това именно Байрон не можеше да разбере, особено когато се отнасяше до Анабела.

Една мълчалива, ужасно мълчалива, свежа, но не много хубава девойка го гледаше изпитателно, с което го смуцаваше безкрайно. Тя го сравняваше с абстрактния образ на гениален, добродетелен човек. Той го чувствуваше и това го притесняваше. И най-вече — тя беше прекалено интелигентна; анализираше всичко, което ѝ казваше. А той

говореше всичко, което му идеше наум, „колкото да не се прозява“. От неговите грубовати остроумия, на които лейди Оксфорд се смееше, а Огъста никога не слушаше, Анабела извличаше научни изводи. Най-малката промяна в тона се подлагаше от математичката на анализ за вероятностите на чувствата. От любовта тя правеше уравнение. Характерите им бяха ту много сходни, ту не достатъчно. Тя го заливаше с хубави чувства. После се преструваше, че е завладяна от скрупули; искаше да разваля годежа; разболяваше се, между другото всеки трети ден, кой знае от какво. С трезвия поглед на човек, който не е влюбен, Байрон я проучваше и реши, че тя е „изключително добра“, но притеснителна личност, склонна постоянно да се самоизмъчва и (това, което най мразеше у жените) романтичка. Той винаги бе казвал: „В брака търся другарство — по-скоро приятелство, отколкото любов.“ В тази къща от сутрин до вечер се говореше само за душевни вълнения. Почувствува се отново както по времето на Каролайн Лам и няколко дена мисли, че този брак никога няма да се осъществи.

Той често бе обсъждал със старата си съветничка, тактичната лейди Мелбърн, онова, което те наричаха на смях „успокояващият метод“, единственият, както я бе учил лорд Мелбърн, който може да има успех пред жените и който се състои в това да замениш думите с жестове, доводите с милувки и отговорите с целувки. „Наистина — и между нас казано — много е забавно; тя е като дете в това отношение и ако човек я погали, може веднага да я направи мила и да подобри настроението ѝ...“ Анабела изглеждаше по-чувствена, отколкото бе допускала старата леля. За това Байрон имаше все още само бегли догадки, „но все пак наблюденията ми водят натам. Тя не може да си даде сметка, а и аз не бих могъл, ако няхах навика да се вглеждам внимателно в такива случаи и в най-дребните белези, но естествено не ѝ казвам нищо за откритията си“.

Скоро стана ясно, че „успокояващият метод“ при Анабела даваше сигурен резултат — накара я да се влюби още повече в Байрон. Обществото и леля ѝ Мелбърн дълбоко се бяха заблудили, че е студена поради добродетелността ѝ. Студени са жените, които правят от любовта игра. Анабела, която през цялото си моминство се бе пазила за чувството, което искаше да бъде единствено, се отдаваше сега, считайки, че го е намерила, с целия устрем на тялото и душата си.

Първото ѝ писмо след посещението на Байрон беше едновременно смирено и страстно: „Скъпи Байрон, ако се разкайвам, няма да имате удоволствието да го узнаете. Ако настоящата ни — надявам се, последна — раздяла Ви спестява тревогата, която смутеното ми лице понякога Ви причиняваше, толкова по-добре... Напълно сигурен ли сте, че Ви обичам? Защо се бяхте усъмнили? Това е единствената Ви обида към мен. А за моите не трябва много да мисля. Бих искала да сме женени; тогава ще вложя цялото си старание и няма да споря със себе си за хиляди неща, които са Ви безразлични. Надявам се, че ще ми напишете един урок. Ще го науча *сop amore*... Искаш ли да ме приемеш в сърцето си, в това сърце, което ще бъде моят подслон, «докато смъртта ни раздели»? Не ме гони принудително, както ме бе заплашил. Винаги твоя“. А на другия ден бе добавила: „Мой Байрон, аз наистина не бях това, което съм, докато бяхте тук... Преди окончателно да ме прецените, почакайте да видите какво представлявам. Аз съвсем не съм сериозната, нравоучителната, катастрофалната личност, каквато може би съм Ви се сторила — такава съм само под влияние на силно безпокойство... Тези, които ме познават отблизо, имат много повече основание да се оплакват от неблагоприятието ми, отколкото от благоприятието...“

Горката Мъдрост, както пееше Муър, горката Мъдрост, която, за да се хареса, винаги търси маската на Неблагоразумието, а тя не ѝ отива. Анабела, влюбената девичка, подписваше писмата си с „твоята съпруга“. Отговорът пристигна от имението на Огъста — Сикс Майл Ботъм — и бе подписан: „Ваш предан Байрон“. Той я питаше, докато бе още време, дали е сигурна, че няма да съжалява. „Ще бъда много щастлива — отговори тя, — връщане назад няма... Аз Ви желая, мой Байрон, с всеки изминал час Ви желая все повече. Възвърна се цялото ми доверие във Вас, за да не изчезне никога повече.“ Така да бъде. Жребият бе хвърлен. Тя желаше своята гибел.

Той бе обещал. *Crede Viron*.

* * *

На заминаване ѝ бе казал, че тази раздяла ще бъде кратка, но изминаха седмица, две... Байрон все още не се връщаше в Сиъм. Той

беше в Лондон и пиеше брандита си при Киниър. Нямахте вече никакъв претекст. Анабела напразно пишеше, че баща ѝ съчинявал сватбена поема, че всичките ѝ братовчеди Милбанк изпратили подаръците си, даже и Каролайн (Timeo danaos et dona ferentes^[3] — беше отговорил Байрон), че сватбената торта била вече направена, че всичко било готово за големия „спектакъл“ и че ако годеникът не се реши да дойде, ще трябва да се съкрати ролята на съпруга, както на Датския принц в Хамлет... Напразно, станала по-смела, тя му пишеше, че ако още се бави, ще го посети тези дни в Олбъни. Заплаха — и шеговита, и сериозна. Тя страстно желаше отново да го види. Писмата ѝ вече не бяха писма на хубава, набожна и културна девойка. Под различни форми тя само повтаряше: Обичам Ви. „Ако съм Ви изглеждала най-мълчаливата жена на света, докато бяхте тук, то е, защото не можех да мисля за нищо друго.“

Байрон накара да отложат сватбата под предлог, че Хансън още не е намерил купувач за Нюстед. Те все пак не можеха да се оженият, без да имат достатъчен доход. Мис Милбанк възрази: било ѝ безразлично, ако живеели по-скромно, не им трябвало голямо богатство. Нека само Байрон по-скоро да отива. Родителите ѝ започнаха да разбират, че той не бърза много. Сър Ралф влизаше непрестанно в стаята на дъщеря си и търсеше рими за сватбената поема. „Татко казва: «Бягайте, дълги мигове, докато той се върне!»», а майка ми шие още по-усърдно, откакто споменахте за следващата събота. Скъпи мой, Вие и щастието ще пристигнете едновременно...“ „Що се отнася до щастието — отговори той с ужасния си здрав разум, — твърде самонадеяно е чувството за сигурност в непрекъснатото блаженство, още повече, че то зависи по-малко от хората, отколкото от нещата...“ Няколко дни преди женитбата той пак я помоли да размисли. И накрая, на 23 декември: „Скъпа Анабела, ако ще се срещаме, то нека да бъде за женитбата ни... Ако е трябвало да решаваме дали да се откажем, да сме го решили по-отдалеч.“ Може би за колебанията му допринасяше до голяма степен съжалението му да се откаже от Огъста, която продължаваше да му пише нежни, несвързани и пълни със символични кръстчета писма.

Байрон беше помолил Хобхаус да му бъде свидетел и да пътува заедно с него в пощенската кола. Преди заминаването те отидоха да вземат разрешителното за брак. Байрон попита чиновника, който му го

предаде: „Кажете ми, господине, какво е съотношението между хората, които идват при вас първо за женене, а после за разженване?“

Бяха се споразумели пътуването да трае два дни, но годеникът използваше всички възможности, за да се бави. На минаване през Сикс Майл Ботъм реши да спре за един ден при Огъста и понеже искаше да остане сам с нея, изпрати Хобхаус в Нюмаркет. Така той прекара Коледа със сестра си и оттам написа последното писмо до Сиъм: „Стигнах в пътуването си дотук така разгорещен, както може да бъде човек от любов, когато термометърът е под — господ знае колко... Получих разрешителното... Доста странно писание, което обаче ни позволява да се оженим в къщи; моля Ви, нека така да направим. Сигурен съм, че ще хванем хрема, ако коленичим другаде... Огъста изглежда много добре... Желая Ви радост и mince-pie^[4]. Коледа е!“

Байрон и Хобхаус тръгнаха за Сиъм на 26-и и пътуваха в сняг и дъжд цели четири дни. „Годеникът, който все по-малко бърза“ — казваше Хобхаус. Цялата къща беше обезпокоена от закъснението им. Почти болна от тревога, лейди Милбанк се бе качила в стаята си, за да си легне. Анабела избухна в плач в момента на влизането им. Силно смутен, Хобхаус напразно търсеше извинение. Всъщност нямаше никакво друго освен нежеланието на приятеля му да побърза. За да отклони вниманието и наруши надвисналото като облак мълчание, той разопакова своя подарък: това бяха Пълните съчинения на Байрон, подвързани с жълт марокен. Хобхаус разглеждаше с любопитство годеницата. „Не е много хубава — мислеше той, — доста зле облечена, с прекалено дълга рокля, макар че глезените ѝ са хубави.“ И най-вече беше ужасно мълчалива, но имаше вид на скромна и разумна. Изглеждаше влюбена в Байрон и през цялото време го гледаше с възхищение, от което онемяваше. На вечерята говори само сър Ралф, тъй като лейди Милбанк не можа да слезе. Хобхаус го намери малко бърбив, но добродушен; имаше и известно чувство за хумор. Присъствуваха и двама духовници — преподобният мистър Уолис, енорийски пастор на Сиъм, и преподобният Томас Ноуъл, енорийски пастор на Къркби Малъри.

Поведе се разговор на църковни теми. Сър Ралф разказа някаква история за епископа на Дъръм, който бил сноб и писал на сина на един лорд: „Приятелството, което изпитвам към лорда, Вашия баща, и

специалния случай, който ме изправи пред лорда, моя бог...“ После дълго говори за Кентърбърийския архиепископ. Байрон и Хобхаус се споглеждаха. На ставане от масата Байрон каза на приятеля си: „Спомням си, че на една вечеря лейди Каролайн запита Джордж Лам: Джордж, коя е седмата заповед^[5]?“, а Джордж отговори: „Ти няма много да се разтревожиш от нея.“

На другия ден сутринта, 31 декември, Хобхаус слезе пръв и отиде да се разходи на морския бряг. Беше ясен и хубав зимен ден. Той загледа вълните с тъга. Не очакваше нищо добро от този брак. Въпреки това Анабела му ставаше симпатична; след като я бе гледал цялата вечер, той бе започнал да разбира, че човек може да я обича или поне да изпитва съчувствие към нея. Вечерта мъжете направиха смешна репетиция на церемонията. Хобхаус игра ролята на мис Милбанк, Хоър на сър Ралф, а Ноуъл — на свещеник. Към полунощ отидоха да погледат морето, после си пожелаха честита Нова година. Вечерта беше много весела.

На 1-ви януари Байрон и Хобхаус се разхождаха заедно на брега на морето. Денят им се видя дълъг и мрачен. След вечерята Байрон каза: „Хобхаус, това е последната ми нощ: утре ще принадлежа на Анабела.“ На другия ден — 2-ри януари, определен за сватбата, като се събуди, Байрон съгледа приготвената от Флетчър сватбена дреха и видът ѝ го накара да помръкне. Когато слезе за закуска, свари Ноуъл в свещенически одежди, а лейди Милбанк толкова развълнувана и трепереща, че не можа да им сервира чая. Миг по-късно пристигна Хобхаус с бели ръкавици. Прислужниците подреждаха в салона възглавнички на пода — две от тях бяха поставени малко по-напред за младоженците. Байрон отиде да се поразходи в градината, като поръча, щом приближи моментът, да го повикат. Накрая слезе Анабела — в семпла бяла муселинена рокля и без нищо на главата. Изглеждаше напълно овладяна. Придружаваше я гувернантката ѝ, мисис Клеърмонт. Извикаха Байрон. Той влезе и коленичи до годеницата си. Възглавниците бяха твърди и той направи гримаса, която му придаде набожен и съсредоточен вид. Преподобният Томас Ноуъл извършваше обряда. Анабела, спокойна, с обърната към Байрон глава, втренчено го гледаше.

Той нито чуваше, нито виждаше. Пред очите му сякаш се беше спуснала мъгла. Мислеше (бог знае защо) за сцената на раздялата си с

Мери Чауърт. Припомняше си стаята в Анзли, дългата тераса, поляните, хубавото лице, което сега се гърчеше от ужасната лудост. Изтръгнаха го от мислите му с думите, които трябваше да повтори: „... Удостоявам те с всичките си земни блага.“ Погледна полуусмихнат Хобхаус. Камбаните на малката църква забиха. Няколко изстрела на пушка се чува от градината. Преподобният Томас Ноуъл замлъкна. От гласовете, които го поздравяваха, и ръцете, които стискаха неговата, Байрон разбра, че е оженен.

Новата лейди Байрон изчезна за малко, за да смени роклята си, и пристигна, облечена в оловносива пелерина, поръбена с бяла кожа. Върху червеното лице на сър Ралф бе изписано вълнение; очите на лейди Милбанк се напълниха със сълзи; верен на задълженията си, Хобхаус настани младоженката в колата. „Желая ви много години щастие“ — каза той. „Ако не бъда щастлива — отговори тя, — вината ще бъде моя.“ На свой ред Байрон се качи в колата, като силно стисна ръката на Хобхаус. Кочияшът затвори вратичките. Байрон сякаш не се решаваше да пусне ръката на верния си приятел. През прозорчето на колата той отново я хвана и когато конете потеглиха, още я държеше. Хобхаус, натъжен, остана сам с родителите на Анабела. Лейди Милбанк го попита дали се е държала достатъчно добре, сякаш беше майката на Ифигения. „А аз — каза Хобхаус — имах чувството, че съм погребал приятел.“

[1] Из „Дон Жуан“ — песен трета, строфа 8-а. — Б.пр. ↑

[2] Най-популярното произведение на писателя Оливър Голдсмит (1703–1774). — Б.пр. ↑

[3] Страхувай се от данайците и когато носят дарове (лат.). — Б.пр. ↑

[4] Коледна пирожка, напълнена със смес от скълцани стафида, портокалови кори и други подправки. — Б.пр. ↑

[5] Седмата заповед гласи: „Не прелюбодействуй!“ — Б.пр. ↑

XXIII

МЕЛАСОВ МЕСЕЦ^[1]

И сега още не мога да разбера до каква степен той играеше някаква роля или беше искрен.

Лейди Байрон^[2]

Колата се движеше към Халнъби, къщата, предоставена от сър Ралф за медения месец на младоженците, и откарваше там една влюбена, неспокойна жена и един нервен, ядосан мъж. Ах, защо се бе оженил? За да спаси Огъста ли? За да приключи връзката с нея? За да задоволи гордостта си? И сега трябваше да прекара целия си живот с тази непозната, сериозна и отегчителна жена, която вече го наблюдаваше и го преценяваше. Някаква неудържима омраза се надигаше в него. И той започна да пее така силно, както правеше, когато беше нещастен.

Пресякоха град Дъръм. Камбаните биеха. „Може би за нашето щастие?“ — каза саркастично Байрон. Полята и горите бяха покрити със сняг. Той заговори. Каза, че този брак бил за него само отмъщение. Новата измислица, за която се бе хванал, изпадайки в смут от това, което бе направил. За опора той винаги бе изпитвал необходимостта да се чувства герой от някой роман. Но нали бракът го свързваше, поне за известно време, само с една жена? Така да бъде. Драмата ще се играе между нея и него.

Не беше вярно, че се бе оженил за нея, за да ѝ отмъсти. Когато поиска за първи път ръката ѝ, той бе имал наум нещо съвсем друго. Тогава беше желал и се бе надявал да постигне щастие чрез жената, която ще владее чувствата му. Но понеже Анабела не се бе оказала тази жена, той ѝ отреди сега ролята на жертва. Идеята за търпеливо подготвено от момента на първия отказ отмъщение представляваше примамлив сюжет за Байроновото вдъхновение. Той беше харесал

историята за Али паша, който заловил похитителя на една от сестрите си четиридесет и две години по-късно и го убил. *Crede Viron*. Един Байрон никога не забравя. Така разсъждаваше той, подтиквайки сам себе си.

„О! Каква измама на въображението Ви! Нима е възможно жена с Вашия разум да допуска, че би могла да ме поправи?... Имаше един момент, когато можехте да ме спасите; вече е много късно... Достатъчно беше да станете моя жена, за да ви намразя. Когато Ви направих първото предложение, можехте всичко. Сега ще разберете, че сте се омъжили за демон.“ После, като видя, че тя се изплаши, така естествено се засмя, че тя помисли всичко това за шега. Смелостта ѝ, достойнството ѝ, от които близките ѝ толкова се възхищаваха, напускаха Анабела. Питаше се колко ли време Байрон щеше да се отнася така с нея. „Толкова — би отговорил Хобхаус, ако тя би имала възможност да се посъветва с него, — колкото по-дълго време му обръщате внимание.“ Но за съжаление тя му обръщаше внимание. Книгите, които бе прочела, благополучието ѝ, успехите ѝ на младо глезено момиче и самочувствието ѝ съвсем не я бяха подготвили да разбира и укротява човек като Байрон.

Привечер колата спря пред Халнъби. В мрака, под падащия сняг, тази празна къща изглеждаше зловеща. Анабела слезе с изписано на лицето ѝ отчаяние. По време на вечерята той ѝ каза: „Сега сте в моя власт и ще ви накарам да го разберете.“ После заговори за Уилям Лам: „Сигурно Каролайн Лам е за сърцето на мъжа си като капка вода, която непрекъснато капе — руши и поразява. — И добави със заканителния си, изпод вежди поглед: — Ще видите, че сте си избрали точно такъв човек за съпруг.“

Той нарече периода, който следваше, „меласов месец“ и този непостоянен месец никога не е бил едновременно толкова сияен и толкова забулен в облаци. Байрон беше най-ужасният, но и най-привлекателният съпруг. Имаше моменти, когато лошото му настроение се вдигаше като утринна мъгла. Тогава разговорът ставаше интимен и весел; той се забавляваше, карайки жена си да бърби по детски разни безсмислици. Наричаше я Пипин — ябълка ренета, присмиваше се на спокойствието ѝ и тези мигове на добри отношения ставаха за Анабела най-приятните спомени, защото бяха редки, „извори в пустинята“ — казваше тя. После, щом доловеше в някой

неин израз по-сериозна отсянка, от страх, че тя ще попадне в онова настроение, което наричаше проповеднически сантиментално, той ставаше груб. Опияняваше се от собствения си жесток тон, не можеше да се въздържи и казваше всичко с безмилостна откровеност. Анабела беше на двадесет и две години и не знаеше нищо за живота; това, което откриваше, беше съвсем различно от онова, което си беше представяла.

Тя имаше до себе си едно забележително и в същото време наивно същество. Байрон беше болезнено докачлив и притежаваше почти невероятен егоизъм по отношение на всичко, включително и физическото си състояние. Говореше неуморно за здравето си, за някой паднал косъм или болен зъб. Честолюбие то му обаче го спираше да говори за недъга си. През първите дни не ѝ каза нищо за него; а тя, в желанието си да освободи съвместния им живот от това притеснение, първа заговори по този въпрос, след като бе прочела една статия на Еразъм Дарвин върху болестите на волята. Дарвин казваше, че пациентът може да облекчи състоянието си, ако говори свободно за болката си. Действително от този момент той прие, че тя знае, но винаги с пресилен смях казваше „краченцето ми“. Когато се разхождаше на пътя и отдалеч се чуеха стъпки, той внезапно спираше и оставаше неподвижен, за да не би някой непознат да го види, че куца, или пък започваше да тича. Мразеше да го наблюдават; всеки поглед, отправен към него, предизвикваше пристъп на гняв.

Байрон веднага се постара да обори моралните възгледи на Анабела. „Трудна е само първата стъпка“ — казваше ѝ той. Вечер се опитваше да ѝ доказва, че не съществува никаква истина нито в религията, нито в морала. И завършваше с предизвикателен вид: „А сега променете ме, ако можете!“ Тя не правеше и опит да отговаря. Казваше си, че прошката, примирението, смелостта и веселото настроение ще бъдат най-добрите средства да му докаже, че не всички хора са лоши. Това, което той наричаше религия, беше онази мрачна доктрина — откриваше тя, — която бе оказала силно влияние върху него в детството му и съчетана с двете години, прекарани в мюсюлманския свят, беше формирала неговия фатализъм. Анабела не разбираше така действията на Провидението: „Аз вярвах в живота присъствие на господ при тези, които желяеха да бъде неговата, а не тяхната воля.“

Преди да заживее с Байрон, тя го бе смятала за скептик, последовател на Волтер. Сега виждаше, че истината е съвсем друга. Мисленето на съпруга ѝ бе повлияно от Волтер, но един латентен калвинизъм владееше дълбоко съзнанието му. Той повече от всеки друг се чувствуваше подтиснат от някаква божествена воля, но в неговите очи божията справедливост не познаваше състраданието. Религията му представляваше страх, който предизвикваше бунт в душата му. Той вярваше, че едни са определени за небето, а други за ада и че той принадлежи към последните, откъдето произлизаше естествената му омраза срещу тирана на вселената и отчаянието, което го водеше към разгулен живот. Един ден, след бурен спор, той се отпусна в едно кресло и каза на жена си: „Най-ужасното от всичко, е че вярвам!“ Когато мислеше за онзи бог, който се радваше на страданията на своите създания и може би им се надсмиваше, Байрон дълбоко се възмущаваше. „Цялото зло — отбелязваше с тъга Анабела — идва от онази зловещна вяра от детските му години, която отрича завръщането на блудния син.“

Те представляваха наистина трагична двойка, защото качествата на всеки от тях в съчетание с недостатъците на другия можеха да причинят само страдание. Със своите спорове, с обичайната тема на разсъжденията си Анабела връщаше Байрон към сериозната страна на неговата природа. Всъщност, принуждавайки Байрон да мисли за световните порядки, тя го подтикваше да проявява буйния си характер. Неслучайно той харесваше хубавите и малко безразсъдни жени. Спасението беше в лекомислието, на което Анабела не беше способна. Тя беше тънък познавач на човешката психика; великолепно анализираше характера на Байрон. „Неговото нещастие — пишеше тя — е страстта му към силните преживявания, което се среща често у хора с пламенен темперамент, неорганизирано преследващи целите си. Именно отегчението от монотонното съществуване води хората от този тип, макар и добри по сърце, към най-опасните пътища в живота... Тяхната страст да измъчват се дължи на онова, което кара хората да пият или да играят комар.“ По-добра преценка не можеше да се даде, но тя не умееше да извлече от нея необходимите изводи.

Понякога, когато ѝ обясняваше, че всичко е без значение, че моралът е въпрос на климат, на епоха, тя беше готова да му вярва. „Спомням си — казваше тя по-късно — колко силно желях да се

убежда, че моят дълг беше да изоставя всичко заради него, да стана негов роб и негова жертва... Жената не може да обича истински един мъж, ако не го обича с прегрешенията му... Няма друго чувство, достойно да се нарече любов.“ Но неподкупният й разум й отказваше правото на слабост; логиката на Анабела беше прекалено здрава, за да може сърцето й да я промени.

Тя с изненада установи, че той е суеверен. В него съжителствуваха бистър ум и детински страх. Той й разказваше, че в детските си години, прекарани в Абърдийн, изпитвал ужас от близостта на гробищата до дома им. Всяко съвпадение за него беше чудо. Той вярваше в предзнаменования: носенето на черна рокля беше опасно, влетелият прилеп носеше нещастие. Една вечер, като гледаха от побелялата от сняг градина към небето, видяха малко къдраво облаче да приближава луната. „Ако мине през луната, всичко е загубено за мен — каза Байрон. — Ако се отдалечи, спасен съм.“ Облачето мина през луната.

Венчалният пръстен на лейди Байрон (халката на Знатната вдовица) беше твърде голям за пръста й и за да го смали, Анабела намота долната му част с черен конец. „Черен конец!“ — извика Байрон, когато го забеляза, и веднага я накара да го свали. Няколко минути по-късно, както стоеше изправена пред камината, Анабела сложи ръцете си зад гърба и пръстенът падна в огъня. Този случай разтревожи Байрон за няколко часа. Той вярваше в такива странни неща, че тя често се питаше дали не се шегува. Може би малко играеше; винаги бе обичал по-мистериозните неща. Разказваше например, че бил демон, но не в символичен, а в буквален смисъл. Казваше на Анабела, че била от онези жени, за които в Библията се говорело, че са обичани от изгнаниците на рая. Той намираще предсказания дори в книгите, които четеше. Не беше забравил Зелуко и надълго говори на Анабела за него. Зелуко накрая удушваше детето си. Байрон каза: „Така ще стане и с мен. Аз ще удуша нашето дете.“ Той вярваше, че някаква непреодолима сила го тласка към злото. Често казваше: „Моята съдба е да се върна в Ориента; да, аз трябва да се върна в Ориента, за да умра там.“ „Моята съдба“... за него бъдещето беше предварително начертано в съзвездията и в предсказанията. Мисис Уилямс, гадателката, беше казала, че щял да умре на тридесет и седем години. Той вярваше в това. Лейди Байрон, като образована

жена, слушаше често мъжа си с почуда и безпокойство. Луд ли беше той? Или разиграваше комедия? Тя не знаеше.

* * *

Но това не беше всичко. Под тази първа, доста мрачна и загадъчна обвивка на характера му Анабела отгатваше вече съществуването на втора, далеч по-мрачна. Още първата сутрин Байрон получи писмо от Огъста. Той го прочете на Анабела, сияещ от възторг: „Скъпи, единствен и най-добър от всички хора... Какво ще кажете за това?“ — попита я той.

Няколко дни след сватбата им, когато вече бяха в Халнъби, той я накара да се погледне в огледалото, за да види, че малко си приличат. Тя каза, смеейки се: „Като че ли сме брат и сестра...“ Той я хвана за китката и изкрещя: „Къде сте чули това?“ Друг ден, без никакъв повод, но може би защото неосъзнато безпокойство вече смущаваше душата ѝ, тя му заговори за трагедията на Драйдън^[3] „Дон Себастиан“, в която ставаше дума за кръвосмешение. Този път Байрон отново изпадна в гняв. Той сякаш изпитваше ужас от тази тема, а постоянно се връщаше към нея. Младата жена наивно се опитваше да разбере истината, като използваше ученически методи: „Умът и разсъдъкът ми бяха до голяма степен излишни. Трябваше да намеря неизвестното в една задача, на която ми липсваха необходимите данни, за да стигна до решението.“ Тя имаше впечатление, че Байрон се бе оженил за нея не за да ѝ отмъсти, както казваше той, а за да скрие някакво ужасно престъпление, което тя не успяваше да си представи. Питаше се дали не бе имал за любовница някоя жена, която по-късно се е оказала незаконна дъщеря на баща му.

Нощем тя го виждаше как се измъчва от кошмари. Той говореше в съня си. Ставаше и се разхождаше из стаята, като размахваше пистолети и ками. После си лягаше отново и скърцаше със зъби. Тя поставяше глава на рамото му, за да го успокои. „Трябваше Ви по-мека възглавница от моето сърце“ — каза той една нощ. А тя отговори: „Питам се кое първо ще се пръсне, Вашето или моето?“ Веднъж тя спокойно го запита: „Ако сте прелъстили някоя жена, кажете ми. Огъста знае ли?“ Той ѝ призна, че в живота му наистина има една

ужасна тайна: „Ще Ви я кажа, след като родите дете.“ Тя често мислеше да избяга, да го напусне, но го обичаше и го съжаляваше. „Тогава за първи път в живота си разбрах какво значи да бъдеш сама с бог.“

А той? Какво мислеше той за тази толкова различна от всички жени, с които бе имал връзка? Понякога тя го трогваше; той ѝ казваше, че е чудесно доказателство за безсмъртието: „Ако нещо може да ме накара да вярвам в небето, това е изразът Ви в този момент. Горкичката, вие трябваше да се омъжите за по-добър човек.“ Той я съжаляваше и въпреки това се държеше хладно. След „Чайлд Харолд“ бе станал актьор в собствения си живот. Никога не бе срещал по-наивна от тази послушна и уплашена жена. Ако тя се бе сетила, че трябва да се усмихва, той веднага щеше да смени ролята си. В този момент имаше нужда от една спокойна епикурейка до себе си, нещо като лейди Оксфорд. Анабела го губеше със сериозното си поведение. Той ѝ го казваше: „От жената искам само да се смее; извън това не ме интересува каква е. Огъста мога да я разсмея с каквото и да е. Никой освен Огъста не ме прави щастлив.“

Как можеше да бъде толкова груб, той, който се мислеше за най-нежния мъж, той, който се укротяваше от присъствието и на най-старата и грозна жена, той, който се бе отнесъл така кавалерски с крехката лейди Франсис? Самият той не го разбираше. Беше истински Байрон. Луд гняв се надигаше в него. „Вие не знаете какво чудовище може да направи от мен една пагубна страст.“ Чувствуваше се пленник на тази жена. Беше я помолил да развалят годежа. Тя беше пожелала да се омъжи за него; беше казала, че няма да съжалява за нищо. И ето я сега — една чужда жена в неговия живот. Може би щеше да има милост към нея, ако му изглеждаше по-беззащитна, но тя прекалено добре криеше слабостта си. Не притежаваше нито неспокойната свенливост на Огъста, нито нежността на плахата лейди Франсис, а един невъзмутим вид и дебели розови бузи. Тя твърдеше, съдеше — беше категорична. Ядеше бавно, методично, докато той приключваше с храненето за няколко минути. Тя говореше за чувствата си. „Само не ставайте сантиментална!“ — крещеше той с вдигнати към небето ръце. Тя се хващаше за думата. „Ако не обръщате внимание на думите ми — казваше той, — бихме се разбирали много добре.“ Той имаше нужда от спокойствие, от самота; ужасно беше да са непрестанно

дватамата. Той постоянно я гонеше от стаята с думите: „Нямам нужда от Вас“ или: „Надявам се, че няма непрекъснато да бъдем заедно. Това ми пречи, уверявам Ви.“ А един друг път ѝ каза: „Единствената добра страна на брака е, че освобождава човека от приятелите му.“

Той вече не се съмняваше в близкия край на съпружеската вяроност. Един ден беше попитал лейди Мелбърн: „Може ли жененият мъж да има любовници?“ Сега ѝ пишеше: „Възхищавам се от Вашия стил на предпазливост, откакто съм под женска власт, но аз те обичам, лельо, и прощавам всичките ти съмнения относно скорошното ми приключение.“ Старата дама, която считаше, че Байрон бе причинил достатъчно скандали в това семейство, желаше той да се държи кротко. „Ще Ви дам добри съвети — казваше тя. — Аз съм Вашата бяла врана; избягвайте черната...“ „Предполагам, че черната врана е Х — отговаряше Байрон, — но аз продължавам да я обичам, въпреки че има какво да ме спира да обичам някого по същество известно време занапред.“ По същество — лейди Мелбърн много се бе развеселила от този израз: — „Много се смях на Вашето по същество. Дали някой е употребил някога този израз в такъв смисъл?“

Най-напред той бе решил да напуснат Халнъби на 20 януари, за да прекарат 22-ри, рождения му ден, в Сиъм у Милбанкови. В последния момент обаче откри, че 20-и се пада в петък, и заяви, че този ден няма да пътува и че ще тръгнат на 21-ви. Лейди Байрон леко се усмихна. Той се смути и обясни, че петък е мохамеданската неделя, а той имал обичай да я спазва. Не беше в лошо настроение и по време на пътуването ѝ каза, че бракът им няма да върви зле. „Вярвам, че сега вече добре знаете кои въпроси не трябва да повдигате“ — добави той, гледайки я право в очите.

Байрон започваше да открива в нея качества. През тези жестоки седмици в Халнъби тя му беше помагала в работата. Беше преписала „Еврейски напеви“, които той пишеше за композитора Натан. Бяха разговаряли за книгите, които четяха. Тя беше интелигентна. Само да не беше негова жена... Но как да не я счита отговорна за огромната досада от брака? Какво по-ужасно има за човек, който е бил свободен, от тази обвързаност с родителите на жена му, след като никога не е бил обвързан със собствените си родители?... Байрон не без неприязън се срещна отново в Сиъм с „му рара“, сър Ралф. Старият розовичък баронет беше сърдечен, но притежаваше досадни навици и наистина

непоправим вкус към дребни шеги, които непрекъснато повтаряше. Имаше една за някакъв овнешки бут, на която сър Ралф толкова държеше, че нареждаше да приготвят печен овнешки бут няколко пъти седмично, за да може да я разказва. Когато оставаше сам с Байрон след ядене, той му декламираше речите си пред данъкоплатците на Дъръм. „Слушам монолозите на тъста си, които той нарича разговор; веднъж ми свири и на цигулка, та малко си починах.“ Понякога изморен, Байрон ставаше внезапно от масата и изоставяше тъста си „да продължи речта пред бутилките, които поне не може да приспи“. Отиваше да размишлява в стаята си, но настъпваше часът за чая и той трябваше отново да се срещне с фамилията. „Сега пък трябва да сляза за чая — пишеше той на Муър, — проклет да е този чай. Предпочитам брендито на Киниър.“ Огъста, нетактична (и може би ревнива), се присмиваше доста в писмата си на този опитомен Байрон. Вечер в салона, който бе служил за храм на венчавката му, той ужасно скучаеше, защото тази част от нощта — най-приятната в Лондон — беше най-досадната в Сиъм.

Колкото родителите на жена му го отегчаваха, толкова тя му ставаше по-близка — съюзник и спасител от другите. Сега я наричаше Пип. „Вие сте една мила Пип — доброто момиче Пип и най-добрата жена на света“ — ѝ беше казал той една вечер, когато му бе занесла цитронада в леглото. От време на време обаче се случваха пак странни неща. Веднъж бяха играли на рими; той предложи да изпратят на Огъста изписаните листа, за да я поразсеят. Жена му каза: „Ще сложа кръстчета на Вашите рими, за да ги отлича от моите.“ Байрон побледня. „Не — каза той, — не ги слагайте, ще я изплашите ужасно много.“ Тя прекара цялата нощ в размисъл — какво ли можеха да означават тези кръстчета?

На морския бряг той се държеше с нея като приятел — весел и добродушен. Там имаше една голяма скала, която наричаха „пухено легло“, и правеха до нея обичайната си разходка. Той я предизвикваше да се състезават в изкачването и се катереше пред нея пъргаво, както винаги, когато тичаше. Това тя наричаше детската страна на неговия характер, състоянието, в което той за кратко време приличаше на игриво и невинно дете. Случваше му се също да говори за себе си като малките деца, в трето лице. Когато изпаднаше в едно от тъжните си настроения, казваше: „Байрон е канарче^[4] — да, канарче! — и с

горчивина добавяше: — Горкият Байрон — горкият Байрон!“ Анабела се трогваше от унилия тон, който имаше тогава гласът му. Една нощ, към края на престоя им в Сиъм, той ѝ каза: „Мисля, че Ви обичам.“ Това не беше съвсем невъзможно — тя ставаше за него навик, от който той имаше нужда. Сега тя познаваше скокливата му походка, знаеше за pistolетите му нощем до главата, знаеше кои са забранените теми. Ако бяха останали още няколко месеца в Сиъм, Байрон може би щеше напълно да се приспособи към нея — както обикновено ставаше с него.

Байрон писа на Муър:

Живея монотонно и инертно — ям плодове, шляя се, играя досадни игри на карти, скучая, опитвам се да чета стари годишници и вестници, събирам миди по плажа и наблюдавам как никне в градината едно хилаво френско грозде; толкова съм зает, че нямам нито време, нито се сещам какво повече да Ви кажа... Със съпругата си се разбираме чудесно. Суифт казва, че „никой умен човек не се жени“, но според мен за глупавия няма по-приятно състояние. Продължавам да мисля, че браковете трябва да се сключват с договор, но аз съм сигурен, че ще подновя моя веднага след изтичането на срока му дори ако следващият период бъде за деветдесет и девет години.

Беше решено семейство Байрон да замине напролет за Лондон и на 9 март колата отново потегли със съпругеската двойка. На Байрон му се искаше да отседне сам при Огъста в Сикс Майл Ботъм, но жена му настоя да го придружава. Огъста дълго време се колеба, преди да реши да ги приеме. Тя не разполагаше с достатъчно стаи, къщата беше малка, а и не знаеше дали полковникът ще отсъствува. Накрая ги покани. Когато колата напускаше Сиъм, Байрон беше в лошо настроение: „Защо на тръгване майка Ви ми препоръча да Ви пазя? Какво иска да каже? Да не би да сте неспособна да се грижите сама за себе си? Не държах да ме придружавате при това пътуване.“ Анабела каза, че иска да посети Огъста. „Огъста е глупачка — каза той и добави с мрачен тон — О, да, Огъста е глупачка!“ Привечер той стана по-

нежен: „Вие се омъжихте за мен, за да ме направите щастлив, нали? Е добре, правите ме щастлив.“

Огъста ги посрещна спокойно. Не каза почти нищо и не целуна снаха си. Двете жени се качиха заедно до стаята и там първа Анабела прегърна Огъста. След вечерята Байрон поиска бренди, започна да пие и посъветва жена си да отиде да си легне. „Ние можем да се забавляваме без Вас, мила моя“ — каза ѝ той, а малко по-късно, когато се качи в стаята, допълни: „Сега, когато съм с нея, ще забележите, че мога без Вас във всяко отношение. Казах Ви, че е глупаво да идвате тук и че по-добре щяхте да направите, ако бяхте отказали.“ Тези думи озадачиха Анабела. Тя помисли, че Байрон е изпитвал някаква страст към Огъста, но че тя го е отблъснала. На другия ден сутринта Огъста посрещна и двамата с обичайното си спокойствие. „Е, Гус — каза Байрон, — станал съм много морален, нали?“ Огъста се смути и каза: „Забелязах вече известен прогрес.“

През този престой мисис Ли беше много мила към Анабела. Като че ли Байрон я преследваше, а тя гледаше да го избягва, но в същото време се страхуваше от него. А той си доставяше удоволствие с все по-директни намеци: „„We must fly, we must part...“^[5] Спомняте ли си, Гус, кога написах тези стихове за Вас?"

Анабела беше изненадана от необикновения нежен израз на лицето му, когато гледаше малката Медора. „Знаете ли, че тя е моя дъщеричка?“ — каза той, посочвайки я. Но понеже тя беше негова кръщелничка, изявлението му можеше да се приеме напълно естествено. Той беше поръчал в Лондон две брошки, в които имаше кичури от косите на Огъста, примесени с неговите. И върху двете бяха изписани техните инициали с кръстчета: „О—Б— + + +“. Той даде едната на Огъста и сочейки Анабела, каза: „Ах, ако тя знаеше какво значи това.“ Но лейди Байрон не искаше да разбира. Струваше ѝ се, че неин дълг беше да отблъсква колкото може ужасното подозрение за мъжа си. Тя изпитваше чувство на „безкраен ужас и състрадание“. Обеща си тържествено никога да не показва, че има подобна мисъл.^[6]

Въпреки всичко обаче двете А^[7] правеха дълги разходки из парка и си говореха приятелски за Байрон. Отчаяна, Анабела започна да се доверява на Огъста. А тя беше учудена от смиреното приятелско чувство, което ѝ засвидетелствуваше снаха ѝ. „Вие сте добра към мене — казваше Огъста, — защото не ме познавате.“ Тя даваше на Анабела

съвети за режима, който трябваше да наложи на Байрон. Вярна на своята природа да опростява и най-трагичните събития, тя смяташе, че избухливостта на брат ѝ се дължи на лошото му храносмилане. Той гладуваше, за да не пълнее, а после преяждаше. Тогава страдаше и взимаше големи дози магнезий. Всичко лошо произлиза от това — обясняваше Огъста. Анабела казваше, че Байрон е труден съпруг, когото се надява да спечели с любовта си. Другата отговаряше, че трябва да има надежда, защото навикът има огромна власт над Байрон.

Въпреки искрената доброжелателност на мисис Ли престоят в дома ѝ беше кошмарен за Анабела. Байрон се ядосваше на себе си, на жена си, на сестра си и изпаднал в ужасното състояние на човек, комуто е отказано очакваното удоволствие, пиеше, за да забрави, а приказките му ставаха все по-жестоки. Той принуждаваше Огъста да чете на глас писмата, които беше получила от него през последните две години, писмата, в които говореше цинично за безразличието си към Анабела, за любовниците си. После, обръщайки се към жена си, казваше: „А през това време Вие мислехте, че умирам от любов по Вас!“ Вечер отпращаше рано Анабела и оставаше час или два с Огъста. Лейди Байрон се чувствуваше толкова нещастна, че не можеше да яде. Понякога се затваряше и плачеше, докато се успокои. Тя си казваше: „Невъзможно е... Невъзможно е...“ Веднъж показва на Огъста един цитат от мадам Некер^[8]: „Страданията, за които човек не е спомогнал, се забравят, но угризенията се запечатват с времето.“ Огъста го погледна, без да каже нищо, а Анабела остана с впечатлението, че между тях се установи негласно разбирателство.

Към края на гостуването, когато положението стана непоносимо, лейди Байрон потърси спасение в размишлението и забравата. Тя четеше Библията и като намираше там пасажи, които подходяха на терзанията ѝ, стигна до някакво мистическо настроение. Определи себе си за пазителка на тези две пропаднали създания и реши, че трябва да ги спаси. Но как се спасява човек, когото обичаш, а той те мрази?

Точно по това време Байрон научи за завръщането на Наполеон от остров Елба, за отстъпничеството на кралските войски, за полета на Орела. Тази новина го въодушеви. Значи, неговият малък идол не се бе строшил. „И сега ако не набие Съюзниците, нищо няма да излезе. Щом може да превземе Франция сам, по дяволите, ако не успее да отблъсне

нашествениците с помощта на императорската гвардия. Невъзможно е да не бъдеш възхитен и поразен от това възходящо жизнено поприще.“ Лондон беше изненадан и развълнуван. В „Кокоу Три“ хората се обзалагаха по петнайсет срещу пет за Бурбоните. Хобхаус залагаше за Наполеон. На 23-ти се разбра, че императорът е в Париж. Той беше прекосил Франция за двадесет дни. Трицветното знаме се развяваше на пристанищата срещу отвесните скали на Дувър. Една двадесетгодишна история започваше отново.

При други обстоятелства Байрон сигурно би пожелал да сподели тези новини с Хобхаус, с Киниър, но сега изпитваше такова злорадо удоволствие „да дресираща тези две жени“, че на драго сърце би останал в Сикс Майл Ботъм. Но Огъста не искаше повече да ѝ гостуват и на 28-и той отведе Анабела. Тя проявяваше, както казваше съпругът ѝ, „симптоми за самопожертвувателност“ и беше сломена.

[1] Игра на думи — вместо меден месец. Меласа във фр. език означава и нещастия, беда. — Б.пр. ↑

[2] Единственият документ върху първите седмици от брака е дневникът на лейди Байрон, който не е издаден — с изключение на няколко отделни части, публикувани от мис Майн. Текстът е вълнуващ и звучи искрено. Аз цитирам тук множество пасажки, особено тези, които се отнасят до убежденията на лорд Байрон. За ужаса, който лейди Байрон е запазила от престоя в Халнъби, имаме доказателства в книгата на Хобхаус (II 281), когото не можем да подозираме в пристрастие към нея. Той твърди, че тя винаги изпадала в ужас при спомена за Халнъби. — Б.а. ↑

[3] Джон Драйдън — поет и критик (1631–1700). — Б.пр. ↑

[4] Думата в разговорния френски език означава също и глупак. — Б.пр. ↑

[5] Трябва да отлетим, трябва да се разделим (англ.). — Б.пр. ↑

[6] Според документите изглежда, че ако лейди Байрон от този момент е имала подозрения за отношенията на Байрон със сестра му, то Огъста и Байрон, въпреки непредпазливите приказки на последния, са били изненадващо сигурни в тайната си. Всъщност в разменените през 1816 година писма между лейди Байрон и мисис Ли лейди Байрон пише на зълва си, че „още през първата седмица на брака им тази мисъл я влудила“, а Огъста отговаря на 15 юли 1816 г.: „Заблуждението

— за което вече Ви споменах, — че Вие изобщо не подозирате нищо, неволно ме е карало да Ви причинявам или увеличавам страданията... Спомням си сега «някои неща», за които намеквате. Бихте могли да прибавите и други, за които също съм се лъгала. За мен това е един кошмарен сън... Често съм си мислила, че би трябвало всичко да Ви разкрия. Но тайната изглеждаше дълг при тези обстоятелства.“ В мемоарите на лейди Байрон четем още: „Тя (Огъста) ми каза, че никога не е допускала за моите подозрения освен през лятото на 1815 година, когато показах открито, че желая тя да ни напусне. Но Огъста често бе казвала на Байрон, че той говори пред мен такива неща, от които всяка друга жена би стигнала до истината. Когато я обхващаха подобни съмнения, той я успокояваше.“ — Б.а. ↑

[7] Името на Огъста в англ. език започва с буквата А. — Б.пр. ↑

[8] Мадам дьо Стал. — Б.пр. ↑

XXIV

ПИКАДИЛИ 13

Трагедията на този брак, както и на много други, беше, че онова, което единият виждаше в другия, не беше цялата истина.

Гриърсън

Бяха наели хубава къща на Пикадили Теръс номер 13; имаха прислужници, две коли... Липсваха им пари. Наемът беше седемстотин лири годишно — колкото беше целият доход на лейди Байрон, а лорд Байрон не внасяше нищо, тъй като наемите от Нюстед не стигаха дори за лихвата на дълговете му. Охолният им начин на живот не остана незабелязан от съдия-изпълнителите и те почти веднага ги посетиха. Хобхаус, който дойде да види Байрон преди заминаването си за Франция, където щеше да събира писмен материал за завръщането на императора, намери приятеля си твърде мрачен. Байрон не се оплакваше, но посъветва Хобхаус да не се жени.

Първите дни бяха доста щастливи („Към мен той беше по-мил от всякога“ — казва тя), но Анабела нямаше вече голяма надежда за брака си. „Надеждата — казваше Байрон — е само грим, с който животът подправя лицето си; от най-слабото докосване до истината той изчезва и тогава виждаме всъщност каква лека жена с хлътнали бузи сме притискали в прегръдките си.“ До тази горчива философия стигаше и тя.

Байрон беше по-красив от всякога. Лицето му беше придобило израз на великодушие и някакво вътрешно безпокойство го одухотворяваше. Той носеше сега черен фрак, който допълваше благородния му и сериозен вид. На Анабела не ѝ омръзваше да го гледа. Тя обичаше да излиза с него, когато отиваше за цветя при Хендърсън; „оставяше“ го при поета-радикал Ли Хънт в Падингтън и докато тя правеше покупките си, двамата мъже спореха за политиката на лорд Каслрей; Байрон се люлееше в същото време на дървеното

конче на децата на Хънт. Консерваторската преса и правителството призоваваха да се даде помощ на Бурбоните. „Можем ли да стоим спокойни, когато къщата на съседа ни гори?“ Байрон и приятелите му естествено бяха против войната, бяха за Бонапарт и протестираха срещу участието на Англия в една гражданска война. На връщане лейди Байрон минаваше да прибере мъжа си. Тя чакаше пред вратата в красивата си карета. Байрон играеше на външното стълбище с децата на Хънт. Не беше ли това общоприетата представа за щастието? Тази млада пълничка, усмихната жена, съпругът, който се сбогува на прага с приятеля си, и пъргавите нетърпеливи коне — какво липсваше на тази лирична картина? Прибирайки се на Пикадили Теръс, Байрон се захващаше с новата си поема — „Паризина“. Като съпруга на писател, Анабела усърдно преписваше листовете. На външен вид животът им бе твърде благоприличен.

Но лейди Байрон оставаше тъжна. Тя повече не си възвърна свежия тен. Чувствуваше се самотна. Приятелите на Байрон, Киниър и Хобхаус, които тя наричаше „бандата от Пикадили“, не ѝ харесваха. Киниър беше купил на името на Байрон дял от театъра „Дръри Лейн“, за да може приятелят му да участва в управителния съвет. Анабела не обичаше този театрален свят. Тя знаеше, че Байрон отново бе започнал да ходи в Мелбърн Хаус; това я безпокоеше — „лелята“ беше опасна съветничка. Но какво да прави? За обществото семействата Мелбърн и Лам бяха роднини и приятели на Байронови. Каролайн и Уилям вече нежно си гугукаха. Байрон беше приет у тях — всичко бе наред. Сега той казваше, че Каролайн е скучна, но за него тя имаше привлекателността на бивша любовница, с която можеше да говори свободно, изпитвайки удоволствие от тайната между тях. Самата лейди Байрон беше отишла веднъж у Мелбърнови и за нещастие бе срещнала там мисис Чауърт-Мъстърс — възстановилата се от нервната си криза Мери-Ан. Анабела разказа за това посещение на Огъста: „Не съм Ви говорила за срещата си у Каролайн с мисис Мъстърс. Тя попита как е Байрон. Никога не съм виждала котка с по-зъл израз. До нея другата личност изглеждаше като ангел. Ах, да можех да напусна този ужасен град, който ме влудява!... Ако бях в провинцията, сигурно чудесно щях да си възвърна добрия вид и хубавото настроение.“ За лейди Байрон — влюбена, горда и непорочна — нямаше по-ужасно нещо от този лондонски живот, в който се чувствуваше тайно наблюдавана от

враждебно настроените към нея жени, които мъжът ѝ бе обичал. Тя се страхуваше да не би да им покаже, че бракът им е несполучлив.

Отгоре на всичко пристигна Огъста. Тя дойде само седем дни покъсно и се настани на Пикадили Теръс. Защо я беше поканила Анабела? „Безсмислено беше — обяснява тя — да ги държа далече един от друг. Но според мен имаше някаква надежда да ги запазя невинни. Аз чувствувах, че трябва да бдя над тези две същества.“ В началото Байрон прие Огъста с онзи пълен с омраза поглед изпод вежди. След няколко минути обаче се върна влечението му към нея. „Вие сте глупачка — каза той на жена си. — Как можахте да я пуснете в тази къща? Сега ще видите каква промяна ще настъпи за Вас във всяко отношение...“

И наистина животът от Сикс Майл Ботъм започна отново. Вечер той изпращаше Анабела в стаята ѝ, където тя оставаше будна и дебнеше да чуе стъпките на Байрон. Те ѝ подсказваха душевното състояние, в което щеше да се прибере при нея. Той изкачваше стъпалата ту енергично — белег за яд, — ту стъпките му се примесваха със стъпките на Огъста и се чуваше весел смях. Отношенията между тези три същества бяха необикновени. Анабела беше Пип. Огъста — Гус. Байрон за жена си беше Дък (патенцето ми), за сестра си — Бейби. Имаше все още и моменти на щастие. Байрон казваше на жена си: „Ако Ви познавах от петгодишната си възраст, бих могъл да бъда щастлив.“ Или: „Горкичката, Вие наистина лесно се задоволявате!“ Но някои дни бяха толкова ужасни, че Анабела намразваше Огъста до крайна степен и имаше желание да я убие. „Бях почти луда и за да се предпазя от страстта за отмъщение, се принуждавах да приема друга страст — романтичното опрощаване.“ Както някога бе защищавала Термопилите и се бе грижила за болните от чума, така сега искаше да спаси жената, която бе причина за нещастieto ѝ. Тогава омразата се превръщаше в безумно, всеотдайно приятелство. Като всяка влюбена жена тя изпитваше нужда да узнае повече за миналото на мъжа, когото обичаше. Огъста беше „тази, която знаеше“. Тя беше и тази, която я защищаваше, когато присъствието ѝ дразнеше Байрон. Въпреки това, към края на юни, лейди Байрон показва ясно на зълва си, че гостуването ѝ е продължило доста дълго време, и мисис Ли се завърна в Сикс Майл Ботъм.

През цялата тази пролет на 1815 година Байрон прекарваше почти всяка сутрин по един или два часа в бюрото на Мъри. Там той срещаше един от малкото писатели, към които изпитваше едновременно уважение и възхита — сър Уолтър Скот. Двамата мъже с голямо удоволствие водеха разговорите си. Скот беше чул, че Байрон бил екстравагантен млад мъж; неговото впечатление обаче не беше такова. Никой по-добре от него не можа да оцени благородното в характера на Байрон. По въпросите на религията и политиката те стояха на противоположни позиции, но Скот не вярваше, че разбиранията на Байрон са много здрави. Той му каза, че ако поживее още няколко години, ще промени чувствата си. Байрон живо отговори: „Може би сте от онези, които предричат, че ще стана методист?“ — „Не, не — отвърна Уолтър Скот, — не допускам че ще направите такова глупаво покръстване. По-скоро бих очаквал от Вас да приемете католическата вяра и да се отличите със сериозното си разкаяние. Религията, към която може би ще се привържете, един ден ще трябва да упражнява голямо влияние върху въображението.“ Байрон само се усмихна многозначително.

Те си размениха подаръци. Скот даде на Байрон един красив златен кинжал, който някога бил притежание на страшния Елфи Бей. Байрон му изпрати няколко дни по-късно една сребърна надгробна ваза, пълна с кости, върху която бе поръчал да гравират стиховете на Ювенал^[1]:

*Expende — quot libras in duce summo invenies.
Mors sola fatetur quantula hominum corpuscula.*^[2]

Скот умееше както никой да успокоява Байрон и да му внушава доверие. „Той беше често меланхоличен — пишеше Скот — и почти мрачен. Когато го виждах в такова настроение, изчаквах или да се размине от само себе си, или да се яви някакъв естествен и лек повод да го накарам да заговори; тогава почти винаги сенките изчезваха от лицето му.“

Ако лейди Байрон имаше тези познания за неспокойните души, къщата на Пикадили Теръс може би щеше да се стане много спокойна,

но лейди Байрон беше самоуверена и влюбена — две опасни препятствия по пътя на мъдростта.

* * *

Юни 1815. Анабела беше бременна в третия месец; Хобхаус чакаше във Франция новини от сраженията. На 20-и един пощенски служител му съобщи, че Наполеон е напълно разбит при Ватерлоо. Poor fellow^[3] — каза той, а Байрон, научавайки новината, рече: Well! I am damned sorry for it!^[4] Всички млади англичанки бяха отишли в Белгия да се грижат коя за брат, коя за съпруг или любовник. Каролайн Лам също се намираще там, вбесена от успеха на лейди Франсис Уебстър. Байрон с право беше казал, че някой по-смел нападател ще победи тази млада жена. Тя беше напреднала след невинната си авантюра; говореха, че заради нея Уелингтън се явил със закъснение на полесражението. Колкото за il marito, той придружаваше жена си и пишеше поема за битката.

Хобхаус се завърна. Байрон и той следяха с тъга трагедията на Bellerophon^[5] и проклинаха английския адмирал, който нарече Императора „генерал“. „Негодник!“ — каза Байрон. Двамата с радост научиха, че Наполеон е бил акламиран от английската тълпа в момента на заминаването му. Този път катастрофата бе непоправима; Европа щеше да бъде подчинена на Метерних. „Всяка надежда за република е изгубена, ще трябва да се върнем към старата система. Отвратен съм от политиката и от кланетата; щастието, с което провидението щедро надари лорд Каслрей, е доказателство колко малко значение отдават боговете на напредъка, след като позволяват на хора като него и на онзи пияница, стария Блюхер, да малтретират по-висшите. Все пак трябва да изключим Уелингтън. Той е истински мъж — Сципион^[6] за нашия Ханибал.“

Но заслужаваше ли всичко това човек дори да мисли за него? „В крайна сметка съществува ли днес нещо, за което да си струва човек да стане от леглото? Заспиваме при шума от падналите през нощта кралства, които всяка сутрин измитат пред вратите ни.“ Ах! Да замине, да напусне този гнил Запад, да намери мир за душата си в Гърция или

в Турция. Колко обичаше часовете, в които с Хобхаус и небезизвестния Флетчър беше препускал под синьото небе. Този сгучен семеен живот му ставаше непоносим. За човек като него, свикнал на независимост, принудата го водеше към лудост. Той добре бе преценил Анабела. Самоуверена дори в поражението. Изградена от правила и принципи, тя вярваше чрез тях да направлява събитията. И колкото повече тя вярваше в това, толкова повече той изпитваше удоволствие да ѝ доказва, че е безпомощна. „Бракът произлиза от любовта, както оцетът от виното. Неприятна, тръпчива течност, на която времето е отнело прекрасния аромат, за да я превърне в обикновена, блудкава кухненска подправка... Никой не се вълнува от семейните нежности. Няма нищо осъдително в съпружеските целувки. Мислите ли, че ако Лаура беше жена на Петрарка, той щеше да прекара живота си в писане на сонети?“ Байрон се ядоса, когато Мъри го поздрави за моралната издържаност на двете поеми, които беше написал след сватбата си, и когато издателят добави с любезна усмивка: „Нямаше да посмея да ги чета на глас пред жена си, ако окото ми не разпозна нежната ръка, която ги бе преписала.“

Всичко около тях двамата сякаш се съюзяваше, за да дразни Байрон. Лейди Милбанк беше изгубила брат си лорд Уентуърт. Тя бе наследила едно име — лейди Ноуъл, и голяма рента, близо осем хиляди лири, но от това състояние Анабела не можеше да получи нищо, докато бе жива майка ѝ, и тъй като около имението имаше толкова разходи, колкото и приходи носеше, а сър Ралф беше потънал в дългове, лейди Ноуъл не можеше да помогне на дъщеря си. Следователно финансовото положение на Пикадили Теръс беше застрашено. Разбрал, че Байрон е в затруднение, Мъри му бе изпратил чек от хиляда и петстотин лири, но той го бе върнал. Един съдебен пристав нощуваше в къщата му. Присъствието на този чужд човек представляваше за въображението на Байрон цяла драма. На него винаги му трябваше нещо драматично. Анабела, която добре го познаваше, отбелязваше: „Сега съдебните пристави са неговият нов роман.“

За всички злини той държеше отговорна жена си, която въпреки съпротивата му бе пожелала да споделя неговия живот. Беше ѝ казал, че ще им липсват пари и ето че им липсваха. Лихварите ги заплашваха с продажба на мебелите и книгите им. На стълбището се чуваха

стъпките на пристава, станал господар в къщата на един Байрон. А тази жена си стоеше там и го дразнеше с добродетелите си. Той съзнаваше, че се държи лошо с нея и имаше угризения, често твърде силни, но тъкмо те бяха нова причина, за да я мрази. „Ако се бе почувствувал достоен за мен — каза тя един ден, — щеше да бъде добър... Аз сякаш бях неговата съвест.“ Лейди Байрон често проявяваше проникателност. Да, точно така беше, за него тя представляваше нещо като жива съвест, а има случаи, в които човек иска да избяга от съвестта си. Той ѝ завиждаше, както завиждаше на другия Байрон.

За да си върне душевното спокойствие, той искаше повече да не я вижда, да замине, да отплува за Наксос, или да я върне на баща ѝ „като глезено дете, каквото всъщност беше“. Видеше ли я до себе си, в него се настаняваше някакъв демон. Като онзи от прадедите му, който казваше: „Ръката ми има лоши инстинкти“, той сякаш се раздвояваше и започваше да наблюдава непознатия и опасен Байрон. Гневът прилича на вдъхновението. „Той чудесно заслепява разума.“ Щом изпадне човек в гняв, и най-невинният противник престава да е прав. Байрон се наслаждаваше от наблюдението на своите крайности и обичаше да се отдава на яростта си, която му се струваше почти заветна. Веднъж, при един такъв пристъп, той хвърли на земята един стenen часовник и го натроши на парчета с ръжена. Както почитаемата Кити Гордън беше постъпила веднъж пред него в Саутуел. Може ли човек да спре прадедите си да се възродят в него? Анабела, бременна в шестия месец, виждаше как расте до нея една враждебна сила, която тя не знаеше как да овладее.

В тревогата си и понеже не искаше да каже нищо на родителите си, за да не ги безпокои, тя реши да прибегне до Огъста. През месец август Байрон беше направил едно завещание, в което оставяше всичко, което притежаваше, на Огъста. С удивително спокойствие лейди Байрон съобщи за това на зълва си. „Скъпа Ли — писа ѝ тя, — трябва да Ви кажа с каква нежност Байрон говори наскоро за скъпата Гус — така че бе готов дори да се разплаче, а също и аз. Разговорът ни започна заради обяснението, което искаше да ми даде относно съдържанието на едно завещание, което току-що бе направил и което, доколкото мога да преценя, е точно такава, каквото трябва да направи... И, скъпа Огъста, повярвайте, че Ви познавам много добре,

за да мога да предположа по този повод онова, което една известна личност би могла да предположи, или нещо от този род.“ (Известната личност беше без съмнение Каролайн Лам, чиито приказки за Байрон и сестра му започваха да се разпространяват из Лондон.) Анабела знаеше, че въпреки прегрешенията си Огъста беше способна на добрина. Тя я помоли да дойде да живее отново на Пикадили Теръс до раждането на детето. В края на бременността си тя бе готова да се хване за всеки, който би могъл да ѝ даде помощ. Сама с този човек, който не изглеждаше вече господар на себе си, тя се страхуваше. Тя не се поколеба дори да извика жената, от която най-много се страхуваше.

Когато пристигна, Огъста се изплаши от състоянието на Байрон. Той беше прекарал чернодробно заболяване — бледият му тен бе станал жълт. Нещастен, болен, не намирайки вече удоволствие дори в писането, той вземаше лауданум^[7], за да се опита да намали страданията си. До леглото му имаше постоянно едно шишенце. Този опиат след кратък период на успокояване го правеше по-буен от всякога. Принуден да търпи постоянното присъствие в къщата си на една бременна и страдаща жена, лишен от всичко, което обичаше — спокойствие, поетическо усамотение в едно тихо жилище, преследван от кредиторите, той се превръщаше (както някогашните Гордънови) в див звяр. Този път малтретираше и Огъста, както Анабела. Говореше ѝ с ненавист за съпруга ѝ и децата ѝ. Ако Огъста си позволише да произнесе думата дълг, той казваше: „Оставете дълга на бога.“ Всеки ден разпалено говореше против ужасната институция — брака, кълнеше се, че ще се изтръгне от тези омразни окови, и заплашваше двете жени, че ще си доведе в къщи любовници.

Те — снаха и зълва — водеха тъжни разговори. „Ах — казваше Огъста на снаха си с особен израз на лицето, — Вие не знаете до каква степен ме е подлудявал той!“ Но Анабела знаеше и понякога продължаваше да слуша с мрачна тъга, която безпокоеше другата, и разговорът се плъзваше към по-малко опасни теми. Но защо ли? Самата Огъста сега беше между Анабела и страха. Тези женски разговори и шушукания, които спираха, когато Байрон се появяваше, го вбесяваха. Освен двете жени в къщата беше и Джордж Ансън Байрон, наследникът на титлата, когото Огъста бе молила да дойде да живее при тях, за да покровителствува жените, и мисис Клеърмонт, гувернантката на Анабела. Байрон смяташе, че жена му я използва да

го шпионира. От чекмеджетата му изчезваха писма. Цялото женско отделение беше възбудено като кошер с болни пчели. Той виждаше, че следят погледите му, че го наблюдават скришом. Дали не го мислеха за луд?

Точно за тази мисъл се бе хванала сега Анабела. Невъзможно бе той да мрази до такава степен една невинна жена, ако не беше луд. Та нали погледът му често беше втрещен? „Не сте ли забелязали — казваше Анабела на Огъста, — че гледа изпод вежди с наведена глава... Това е един от симптомите, които бяха забелязали у краля в момента на полудяването му.“ Веднъж той взе да си говори сам в ложата на театъра. Дали не беше в резултат от лауданума? Или може би се отегчаваше? Или несъзнателно бе прошепнал като писател някоя от фразите, които опитваше наум? Но двете жени и Джордж Байрон, които бяха с него, го изгледаха. А той — колкото повече чувствуваше, че го наблюдават, толкова по-странен ставаше. Самият Джордж, неговият братовчед, посъветва лейди Байрон да напусне къщата. „В противен случай — казваше той — ще ме принудите да предупредя баща Ви.“

Детето се роди на 10 декември. Беше момиче. Байрон нямаше даже и наследник, както си бе пожелал. Хобхаус дойде да види бебето. Корсарят, баща на семейство, го забавляваше. „Посетих Байрон, за да видя детето му — Огъста-Ейда. Второто име е принадлежало на някаква жена от неговия род по времето на крал Джон.“ Напускайки Пикадили Теръс, Хобхаус отиде да вечеря у Холънд. Мястото му беше до Каролайн Лам, която беше в чудесно настроение. Тази вечер тя определи какво е истината: „Това, което човек мисли в момента, когато говори.“ Духовита беше тази лейди Каролайн. Като я гледаше, Хобхаус мислеше колко бързо забравя човек. Тя изглеждаше щастлива, беше там със своята свекърва и съпруга си, който се отнасяше нежно с нея, докато нещастният Байрон се въртеше побеснял в клетката на Пикадили Теръс. Странно нещо е животът! В дневника си Хобхаус пише: „Ако цялата вселена не е друго освен капка кал, всъщност единственото нещо, което ме интересува, е аз да съм отгоре на тази капка и да правя колкото може повече за себе си, докато нещата стоят така.“

На 28 декември Анабела получи писмо от майка си, която канеше всички в Къркби, новия си замък. Байрон нямаше никакво желание да

отиде, но защо да не се отърве от целия този товар? На 3 януари заяви в стаята на лейди Байрон за намерението си да настани една артистка от театъра в къщата, после цели три дни не влезе нито при нея, нито при детето. На 6 януари тя получи от него една бележка: „Когато се почувствувате разположена да напуснете Лондон, би било желателно да определите деня — и (ако е възможно) много не го отлагайте. Вие знаете мнението ми по този въпрос, обстоятелствата, които са го породили, плановете ми или по-скоро намеренията ми за бъдещето. Когато заминете, ще Ви пиша по-подробно. След като лейди Ноуъл Ви е поканила в Къркби, можете да отидете там, освен ако не предпочитате Сиъм. Тъй като за мене е важно да мога да освободя прислугата, колкото по-скоро вземете решението си, толкова по-добре, макар че трябва, разбира се, да се държи сметка доколко ще Ви бъде удобно и приятно на Вас. Детето естествено ще Ви придружава.“ На другия ден тя отговори: „Ще се подчиня на желанията Ви и ще определя най-близкия ден, който обстоятелствата ще ми позволят, да напусна Лондон.“

Като мислеше, че е луд и че тази лудост беше приела форма на дълбока омраза към нея, тя сметна за свой дълг да замине.

Посъветва се със своя лекар, доктор Бейли, и с лекаря на Байрон, доктор Ли Ман. Те и казаха, че характерът на болестта ще проличи безсъмнено по-ясно през следващите няколко дни и че тогава би могло Байрон да бъде отведен в Къркби под лекарски контрол. Казаха ѝ също да избягва всичко, което би могло да го дразни, и да му пише весели, сърдечни писма.

В навечерието на заминаването си тя поиска да се сбoguва с него. В ръцете си държеше малката Ейда. Той я прие хладно. Последната нощ тя не спа добре и се събуди сутринта изтощена. Колата вече я чакаше. Анабела слезе. Пред вратата на стаята на Байрон имаше плетена изтривалка, върху която спеше неговото куче. За миг тя се изкуши да легне на пода и да чака, но отмина.

Още от първото място за смяна на конете тя написа на Байрон: „Детето е много добре и пътува великолепно. Надявам се, че сте разумен и си спомняте за моите молби и медицински съвети. Не се отдавайте на ужасния занаят стихоплетството — нито на брeндитo — нито на никого и на нищо, което не е нормално и разумно. Въпреки че, пишейки Ви, аз нарушавам обещанието си, покажете ми в Къркби, че

изпълнявате послушно всичко. Приемете обичта на Ейда и моята. Пип“ А на другия ден от Къркби: „Скъпи Дък, снощи пристигнахме благополучно и веднага ни въведоха в кухнята вместо в салона — доста приятна грешка за гладни хора... Татко се кани да Ви напише забавно описание на този случай; и двамата с мама нямат търпение да видят по-скоро събрано тук цялото семейство... Ако не ми липсваше постоянно Байрон, полският въздух би ми подействувал добре. Госпожицата намира, че кърмачката ѝ може много повече да ѝ дава, и дебелее. Чудесно е, че не може да разбира колко много ѝ се радваме — «ангелче» и какво ли още не. Поздрави на добрата Гус и на Вас от всички тук. Твоя винаги любеща Пипин... Пип... ип.“

[1] Децим Юний Ювенал — латински поет-сатирик, род. към 60 г., умр. в 140 г. — Б.пр. ↑

[2] Прецени колко тежи върховният пълководец. Само смъртта показва колко са нищожни човешките тела. — Б.пр. ↑

[3] Горкият човек (англ.). — Б.пр. ↑

[4] Е! Страшно съжалявам за това (англ.). — Б.пр. ↑

[5] Името на английския параход, на който се е предал Наполеон I, когато се поставил под закрилата на британските власти. — Б.пр. ↑

[6] Сципион — древноримски държавен деец, победил Ханибал при Зама (ок. 235–183 г. пр.н.е.). — Б.пр. ↑

[7] Течно лекарство на базата на опиума. — Б.пр. ↑

XXV

ПРЕДИ ГОДИНА — ЛЮБЯЩА СЪПРУГА...

Лекарите бяха помислили, че след заминаването на жена му Байрон ще се поуспокои; Огъста и Джордж Байрон, които продължиха да живеят при него, намираха, че още е твърде възбуден. Всеки ден Огъста изпращаше сведение на снаха си: „Байрон снощи си остана в къщи — без бренди, и си взе лекарствата. В началото на вечерта беше добре, но към края стана раздразнителен, труден и на въпроса на Джордж, кога ще отиде в Къркби, отвърна, след като известно време гледа разсеяно: «Аз, да отида там? Дума да не става! Дори и не мисля за подобно нещо, стига да мога да го избягна!» После започна да говори за най-различни странни неща — да ме нагрубява както обикновено, — да говори лошо за съпруга и децата ми — впрочем всичко, което знаете и сте чули сто пъти...“ Труден... Огъста говореше за брат си така, както майка говори за дете или както планинар за някой връх. Тя гледаше на него като на природно явление, не като на разумно човешко същество. Може би той заради това я обичаше.

Но докато деспотичният и страдащ Байрон тиранизираше гостите на Пикадили, в Къркби се решаваше неговата съдба. Лейди Байрон беше неузнаваема, когато пристигна при родителите си. Закръглените бузи, които ѝ спечелиха прякора Пипин, бяха хлътнали и бледи. Тя вече не спеше. Мислите ѝ, съмненията и безпокойствата ѝ я държаха будна и разтревожена. Ако някога се бе помислила за безпогрешна, сега трябваше да признае грешката си. Какво да направи? Какво да каже? Тя обичаше Байрон. Беше пожелала да го спаси. Прекалено догматична, за да бъде толерантна, тя беше изпитвала ужас от действията му, от разбиранията му. Но той беше луд; това бе неговото оправдание; трябваше да се грижи за него; така тя отново стигаше до идеята за дълга, а щом като някакъв абстрактен дълг фигурираше сред известните величини на задачата, тя се чувствуваше на здрава почва.

Родителите ѝ така се изплашиха от вида ѝ, че тя трябваше да им признае част от истината, без обаче да казва и дума за подозренията си

относно своята зълва. Почтеният сър Ралф беше възмутен. „Не можете да си представите колко строг е баща ми — писа тя на Огъста, — много повече от моята майка.“ Въпреки това, понеже беше обяснила, че съпругът ѝ е болен, родителите ѝ му простиха и предложиха да дойде да се лекува в Къркби. „Човек не може да си представи по-искрено безпокойство, нито по-голямо желание да направят всичко за нещастния ми съпруг. Майка ми е много спокойна, макар че дълбоко е огорчена... Баща ми и майка ми са на еднакво мнение — че е най-добре Байрон да дойде тук. Те казват, че ще бъде много грижливо лекуван и че сега, когато знаят тъжната причина за всичко, няма да се обиждат, нито да се смущават от него... Може би мисълта за един наследник би го убедила.“ Байрон наистина няколко пъти бе изразявал намерението си да се вижда с жена си, докато придобие наследник (ако ще и само за да дразни Джордж Ансън), и после да замине за Континента.

Така беше първите дни. После, когато разказите на Анабела даваха постепенно възможност да се надникне в живота ѝ, гневът на родителите ѝ нарасна. Лейди Ноуъл, винаги жадна за дейност, предложи да отиде в Лондон, за да се посъветва с някой адвокат. Самата Анабела беше дълбоко смутена от новините, получени от Пикадили. Изглежда, че болестта не бе потвърдена. Доктор Ли Ман пишеше: „Що се отнася до душевното състояние на моя болен, трябва да кажа, че не откривам в него нищо, което да прилича на истинска лудост. Има една раздразнителност на характера (която идва вероятно от лошото функциониране на черния дроб и на органите на храносмилането), която при неумело лекуване би могла да доведе до състояние на умопомрачение, но аз мисля, че с това лесно можем да се справим.“

Щом не беше луд, той нямаше оправдание за поведението си и вярата на лейди Байрон, както и силно развитото ѝ чувство за гордост ѝ диктуваха да направи един мъчителен, но необходим избор. За нея земният живот беше само подготовка за безсмъртието. Тя не можеше да си позволи правото да го прекара с един прокълнат, който щеше да я въвлече заедно със себе си във вечното изкупление. Така тя стигна до неизбежната мисъл за раздяла. Но беше отчаяна.

Лейди Ноуъл, обратно на дъщеря си, изпитваше в Лондон онова приятно чувство, присъщо на старите жени, освободени от терзанията

на любовта, че вършат нещо важно, когато могат да освободят и младите от тях. Тя се посъветва с един голям юрист, сър Самюъл Роумили, а после и с един млад блестящ адвокат, доктор Лъшингтън: „Това е най-благородният и най-умният човек, когото някога съм срещала. Той и всички останали считат, че баща Ви трябва да предложи въпросът да се уреди по взаимно съгласие... Аз съм убедена, че лорд Байрон няма да се противопостави на такава спогодба... Ако пък го направи, Лъшингтън счита, че Духовният съд ще разреши раздялата заради грубо отнасяне и насилие.“ Когато научи за решението на дъщеря си, тя го одобри.

На 2 февруари сър Ралф написа на Байрон писмо, в което му предлагаше раздяла. Това писмо попадна у мисис Ли, която го върна обратно, защото се надяваше да се избегне фаталното решение. Сър Ралф отиде тогава в Лондон и неговото писмо бе получено лично от Байрон. То му съобщаваше, че родителите на съпругата му не се чувствуват в правото си да позволят на дъщеря си да се върне при него, и го молеха да посочи своя адвокат. Байрон остана поразен. Той пазеше двете писма на Анабела, писани след заминаването ѝ, които бяха толкова нежни. Какво се бе случило? Не можеше да повярва, че решението е взето от лейди Байрон. Защо ще иска да го напусне? Тя бе страдала от характера му, вярно е, но му беше простила... Дали причината не бе Огъста? Та нали сега двете жени — снаха и зълва — се бяха съюзили срещу него. Той беше намирал някакво странно удоволствие в намеците, които правеше, считайки ги наивно за неразбираеми, но какво доказателство можеше да има лейди Байрон, още повече, че фактите предшестваха брака му?

Нима бе възможно една жена да се отчужди по този начин от него? Той си бе позволявал да си играе с идеята за раздяла, когато присъствието ѝ го дразнеше, но сега тази мисъл го ужасяваше. Непостоянен в чувствата си, той вече си спомняше само моментите на взаимното им щастие. Едва предната вечер, когато бе отишъл да посети лейди Мелбърн, той бе хвалил пред нея жена си и в продължение на цял час бе изтъквал положителните ѝ качества. Байрон писа на лейди Байрон: „Всичко, което мога да кажа, изглежда излишно — и всичко, което бих могъл да кажа, би било вероятно също напразно; въпреки това аз се хващам за остатъците от разбитите си надежди, докато още не са рухнали безвъзвратно. Нима никога не сте

била щастлива с мен? Никога ли не сте казвали, че сте? Не сме ли си засвидетелствували чувства, гореща взаимна обич? Нима почти всеки ден не е имало подобно нещо от страна на единия, ако не и на двамата?...“

Той имаше основание да смята, че Анабела ще се развълнува от молбата му. Жената на Флетчър, която беше по това време с нея, стана свидетел на пристъпите на малодушие, които я обземаха. Но сега тя знаеше, че никакъв съпружески живот не бе вече възможен с Байрон, а той пренебрегваше в своите сметки главния елемент — религиозната убеденост на Анабела. Той не допускаше, че тя може да е неумолима. Но как да не бъде, когато вярваше, че дължи безпогрешното си решение не на силата на собствения си характер, а на едно божествено вдъхновение. „Считам — писа тя на мисис Ли, — че дългът ми към бога повелява да действам така, както вече постъпвам.“ Байрон употреби целия си чар, опита се отново да я поласкае, да ѝ се хареса — с красноречието си, с детинщините си: „Скъпа Пип, не бихте ли желали да се помирим? Аз се разболях от тази история.“ После, като видя, че е непоколебима, той реши да действа малко по-грубо; изпрати ѝ едно от нейните писма от времето на годежа им, онова, в което тя казваше: „Ще бъда много щастлива — връщане назад няма.“ Той подчерта тези думи и добави в полето: „Предсказанието е изпълнено, февруари 1816“, а в долния край на листа написа три стиха от Данте:

*До днес не си разбрал жената...
Тя лъже — и когато обещава;
По вятъра се цяла разпилява.*

В Лондон новината се разпространи бързо. Знаеха я прекалено много лекари, адвокати, прислужници. Сега щеше да започне изтезанието с въпросите, съветите, чрез които любопитната тълпа приятели измъчва всеки нещастник в името на неговото спасение.

„Скъпи лорд Байрон — писа лейди Мелбърн, — за Вас в Лондон се носи слух, който всички мислят за верен, затова считам, че трябва да го знаете. Казват, че Анабела и Вие сте се разделили... Обикновено на измислици от този род човек не бива да обръща внимание. Но

наистина толкова много се говори за това и хората го вярват въпреки моите опровержения, че според мен трябва да помолите Анабела да се върне или Вие да отидете при нея.“ Лейди Каролайн с отзивчивост и тайно злорадство предлагаше „съвета на една грешница“.

Огъста се безпокоеше и желаше брат ѝ да се съгласи на раздяла. „Струва ми се — казваше тя, — че ако имуществените предложения от тяхна страна са изгодни, Байрон с радост би избягнал обществения скандал. Той сигурно е много разтревожен, скъпи господин Ходжсън. И нима е възможно да не е?“ Самият Байрон се опитваше да успокоява приятелите си. „Не вярвам — и трябва да го призная въпреки тази печална история, — че може някога да има по-съвършено, по-интелигентно, по-добро, по-великодушно и по-приятно същество от лейди Байрон. Никога не съм я упреждал, и не мога да я упрекна и сега, за поведението ѝ, докато живяхме заедно.“ Той обясняваше, че причината за цялото зло се криела в лошото му здраве, което го правело раздражителен, но най-вече — в упражнението върху лейди Байрон натиск от страна на лейди Ноуъл, която го мразела.

Когато стана ясно, че нито Байрон, нито приятелите му бяха в състояние да умилюват Анабела, адвокатите на двете семейства започнаха да действуват по уреждане на въпроса. Хансън защитаваше интересите на Байрон, като твърдеше, че клиентът му признава лошото си поведение по време на съвместния им живот на Пикадили Теръс, но в същото време счита фактите за оборени в писмото на лейди Байрон, което започва с *Dearest Duck*... Доктор Лъшингтън, неговият противник, се ограничи с отговора, че има на разположение твърде сериозни доказателства от лейди Байрон, за да е възможно каквото и да било споразумение. Хансън поиска да узнае какви са тези доказателства. Отговори му се, че те ще бъдат запазени в тайна, докато се разбере дали случаят няма да стигне до съд. Това, което Лъшингтън имаше в ръце, беше дневникът на Анабела, който тя бе водила системно и точно, като Принцеса на паралелограмите, до голямата трагедия в живота си, отбелязвайки тайните причини за твърдото си решение.

Хобхаус, верният и кротък Хобхаус, беше изпълнен с гняв срещу лейди Байрон. За него, който добре познаваше ексцентричните навици на своя приятел и смущението, което може да предизвика у един странен характер отегчението от брачния живот, действителните

причини за неразбирателството бяха ясни. Безсъмнено Байрон се бе показал пред съпругата си — както това често му се случваше — груб, своеобразен и раздразнителен. Лейди Байрон беше помислила, че е обект на силна омраза, и вгълпила си веднъж тази опасна мисъл, беше допринесла с поведението си за увеличаване на кризите, от които се оплакваше. „Какви са провиненията на лорд Байрон? — пише строго Хобхаус. — Ставаше късно, хранеше се сам и беше обикновено в лошо настроение?“ Когато слуховете за кръвосмесителната връзка стигнаха до него, той състави един документ за опровержение и поиска от лейди Байрон да го подпише.

Текстът на Хобхаус беше следният: „7 март 1816 г. — Лейди Байрон официално потвърждава, че единствената ѝ причина или претекст за раздяла с лорд Байрон е убеждението ѝ, че вследствие на несходството в характерите и разбиранията им никакво духовно щастие не може да се очаква с продължаването на брачния им живот... Лейди Байрон отрича официално и открито, че тя или някой от семейството ѝ е повярвал или е участвувал в разпространението на скандалните и клеветнически слухове...“

Лейди Байрон отказа да подпише. Тогава приятелите на Байрон съставиха нов текст с не тъй категоричен тон. Те не искаха вече от лейди Байрон да подписва, че не вярва на слуховете. Тя щеше само да заяви, че не ги е разпространявала.

„9 март 1816 г. — Лейди Байрон заявява, че под никаква форма не се счита отговорна за оскърбителните слухове, които се носят в обществото относно характера и поведението на лорд Байрон. Те, разбира се, не са произлезли от нея, нито са разпространявани от нея или близките ѝ; двете обвинения, споменати от мистър Уилмът, не са предмет на жалбата, която тя би била принудена да подаде срещу лорд Байрон, ако раздялата им не се уреди по взаимно съгласие.“

Този текст беше по-малко задоволителен от документа, приготвен от Хобхаус, но трябваше да се примирят и с него. Оставаше да се разреши финансовият въпрос. За нещастие — твърде важен за Байрон, който в момента беше без пени. Той беше толкова затруднен парично, че за първи път, въпреки предразсъдъците си, се съгласи да приеме един чек от Мъри. Накрая адвокатите се споразумяха. От хилядата лири годишна рента, предоставени като зестра на лейди Байрон, тя получаваше петстотин, а другите петстотин оставаха за

Байрон. При смъртта на лейди Ноуъл чрез арбитър щяха да се разпределят между двамата съпрузи доходите, произхождащи от наследството на чичото Уентуърт. При това положение Байрон запазваше освен личния си доход още петстотин лири и големи надежди.

* * *

Къщата на Пикадили Теръс беше тъжна, сякаш някой бе починал. В салоните се разхождаха съдии-изпълнители, които трупаха на купчини книгите в очакване на разпродажбата. Тя се състоя на 6 април. Мъри купи повечето от книгите и големия параван, върху който Байрон беше залепил портрети на Джексън, на Анджело и гравюри, представляващи прочути боксови мачове.

Стаята на Байрон беше пълна с хапчета и течни лекарства за чернодробното му заболяване. Тук-там изоставени предмети напомняха още за присъствието на Анабела. В тази мрачна атмосфера Байрон бавно се успокояваше. Както някои хора, отгледани във влажен и мъглив климат, са здрави само сред мъгли и дъждове, така и той не понасяше дълго слънцето на щастieto. Анабела си бе отишла. Като Едълстоун, като Матюс, като Маргърит Паркър, като неговата М. А. Ч., като странната мисис Байрон, така и тя се бе изплъзнала от неговия живот. Вече и тя беше частица от тайнственото обаяние, което имаха за него сенките и смъртта. Сам в тази голяма къща, той вечер сновеше от стая в стая, сядаше на работната си маса и мислеше за ония часове, които му бяха приятни, за натежалата от мисли глава, която често бе търсила спокойствие на рамото му, за онова малко момиче, което бе наричал „инструмент за мъчение“, докато беше тук, и което му ставаше скъпо сега, когато вече го нямаше. Той вземаше лист хартия и покривайки го със сълзи, докато пишеше, намираще без усилие онзи естествен и прост ритъм, който пораждаше у него само скръбта:

*Прощавай! И ако това е
завинаги — все пак прости!
Сърцето ми не ще роптае*

*дори ако ме мразиш ти.
Аз помня колко сладко спеше
ти върху моите гърди,
тъй безметежно ти лежеше —
не ще лежиш като преди.*

*И пак духът ми ще разбива
живота — кървав и свиреп,
и мисъл страшна ме убива —
че няма да се срещам с теб.
Ах, по е страшна тая мисъл
от туй да плачеш над мъртвец.
Нас — живи — бог ни е орисал
да сме вдовица и вдовец.*

*Прощавай! Нека разделени
да се простим със любовта!
Тече отрова в моите вени,
остава ми едно — смъртта!*

Понякога го обхващаше силен гняв. Той особено много мразеше мисис Клеърмонт; подозираше я, не без основание, че е поощрила лейди Байрон да го напусне. Беше съчинил срещу нея няколко прекалено обидни стиха:

*Родена на тавана, тя в кухнята израсна...
И от миячка стана господарка,
яде в съдините, които беше мила...*

Ужасно описание, при което накрая сравняваше старата гувернантка с горгона^[1] и правеше страшен портрет — сбръчкани бузи, очи от камък, а под кожата кръв, която се е превърнала в тиня. Не беше ли всичко това преувеличено? Да, разбира се, но той вече не беше господар на себе си. Чувствуваше се като подгонено от хайката на обществото животно. Политическата коалиция, която го бе атакувала

по времето на Корсарят, надаваше отново глас, и то свирепо. Както винаги непредпазлив, Байрон бе публикувал наскоро стихове (уж преведени от френски), в които наричаше Наполеон „син на свободата“, и една ода за звездата на Почетния легион — „звезда на смелите, чиито лъчи са образувани от душите на умрелите герои.“ Трицветното знаме беше сравнил с „небесна дъга, чиито божествени оттенъци бяха избрани от Свободата“. Вестник „Чампиън“, публикувайки „Интимни поеми“ на лорд Байрон, казва, че държал да ги представи на своите читатели, за да покаже какви морални нрави съпътствуват политическите убеждения на благородния лорд... След тази кампания в очите на простолюдието Байрон стана враг на Англия. Неговата „непорочна и така дискретно мълчалива жена“ изглеждаше символ на всички британски добродетели. Хората почти се радваха, че го считат за виновен. Този сакат свободомишлещ поет, либерал, никога не е бил истински англичанин. „Той не бе крил, че негодува срещу всякакво семейно благоприличие; докато поведението му можеше да мине за артистична разпуснатост, само най-строгите хора бяха протестирали, но когато скандалът на Пикадили 13 бе преминал границите на допустимото, въпросът беше станал по-различен“, и мнението на средните класи се бе надигнало срещу него.

Когато влизаше в Камарата на лордовете, минаващите го обиждаха; в самата зала никой не говореше с него освен лорд Холънд. Консерваторските вестници го сравняваха с Нерон, с Хелиогабал, с Хенри VIII и с дявола. Роджърс, по садистичната си природа събрат на Байрон, се бе натоварил да го държи в течение на най-злостните статии. „Сигурен съм — казваше той, влизайки в стаята на Байрон с вестник в ръка, — че и тук ще има нападки срещу Вас; не обръщайте никакво внимание.“ Той разгръщаше вестника и започваше да чете кратката статия, поглеждайки от време на време Байрон, за да види дали страда. Статията продължаваше: „Колкото до този дребен поет, до този неприятен индивид, мистър Самюъл Роджърс...“ Роджърс ставаше и хвърляше вестника. — „Това трябва да е от оня долен Крукър“ — казваше той и съветваше Байрон да предизвика автора на дуел.

Либералите не смееха да го защитават. Животът му не се различаваше от този на неговата класа и на неговото време, но той бе допуснал непростимата грешка да стане известен. Лейди Мелбърн

някога го бе предпазвала от цинизма — сега тя вече не можеше да го спаси. Лейди Джързи, смелата приятелка, се опита да плува срещу течението и даде бал, на който покани Байрон и Огъста. При влизането на брата и сестрата салоните се изпразниха пред очите им. Горката лейди Джързи! Въпреки млечнобялото си лице, кораловите колиета, живите си очи, въпреки бърливостта си и жестикулациите си, не можа този ден да победи омразата. Единствената жена освен нея, която се съгласи да говори с Байрон и Огъста, беше хубавата мис Елфинстън с червеникавата коса. Мъжете се показаха безпощадни; някои от тях се измъкнаха, за да избегнат ръкуването с Байрон. Той застана в един ъгъл, кръстоса ръце и загледа с презрение тази враждебна тълпа, наблюдавайки поведението на всеки поотделно. От тази вечер нататък той стана по-твърд. „Странно е, но всяко вълнение, от какъвто и вид да е, винаги събужда куража ми и за известно време ме изправя на крака.“ Големият му погром му носеше онова, от което най-много се нуждаеше — голямата роля, която той искаше да играе, та ако ще и гибелна да бъде. Имаше някаква красота в това отхвърляне от обществото. Прогонен от собствения си вътрешен рай, той се чувствуваше заточен от страната си по най-груб и очебиен начин. Така да бъде. След като Англия се разделяше така с него, той щеше отново да тръгне да странствува.

От всички, с които изгнанието щеше да го раздели, той съжаляваше само за една: Огъста. В неделя, на Великден, 14 април, тя дойде да се сбогува с него. Понеже отново щеше да ражда, тя трябваше час по-скоро да се върне у дома си. Двамата прекараха една тъжна вечер, през която той за първи път ѝ говори за угризенията си и много дълго плака. След заминаването на мисис Ли за Сикс Майл Ботъм Байрон писа на Анабела, за да я помоли да се грижи за сестра му.

„Още няколко последни думи... кратки и такива, за които Вие ще си дадете сметка. Отговор не чакам, това няма голямо значение, но поне ме чуйте. Аз току-що се разделих с Огъста, последният човек, който ми оставихте за сбогуване... Където и да отида, а аз ще бъда далече, Вие и аз никога няма да се срещнем, нито на този, нито на онзи свят... Ако се случи нещо с мен, бъдете добра с Огъста; ако и тя изчезне — с децата ѝ...“

Седмицата преди заминаването му беше запълнена с едно ново приключение, което не можа да намали презрението му към слабостите на жените. От известно време той беше обсипван от любовните писма на някаква непозната. Тези писма най-напред бяха подписани с измислени имена и два пъти прислужниците на Байрон бяха отказали да приемат непознатата. После тя се бе подписала с истинското си име — Клеър Клеърмонт. Тя искаше препоръка за театъра „Дръри Лейн“. Байрон най-напред я изпрати при Киниър. Това ѝ даде смелост: „Казвате ми, че само някакво заслепение ме влече силно към Вас. Не може да е заслепение, след като цяла година мислите ми са при Вас в миговете на самота. Аз не очаквам да ме обичате; не съм достойна за Вашата любов... Имате ли нещо против следното предложение? В четвъртък вечерта може да излезем заедно, с дилижанс или пощенска кола, на десет или дванадесет километра от Лондон. Там ще бъдем свободни и никому известни; ще се върнем рано на другия ден...“ И няколко дни по-късно: „Къде да Ви срещна? Кога и как? Вие заминавате в понеделник за Италия, а аз — господ знае за къде... Моля Ви, отговорете ми мило и без саркастични думи. Но ако имате нужда от забавление и аз мога да Ви го доставя, не се колебайте. Готова съм да приема каквото и да е, само не и да Ви противореча.“ Той се отегчаваше. Жената беше млада. Имаше хубав глас. Той имаше нужда от някакво „преживяване“, за да забрави. Прие да прекара една нощ с нея.

Това беше краят. Багажът му бе готов. За пътуването той бе купил една великолепна кола, по подобие на императорската. Вземаше със себе си философа Флетчър и един млад лекар, Полидори, който беше учил медицина в Единбург. Полидори претендираше, че пише. Мъри му беше предложил петстотин лири за ръкописа на неговия дневник от пътуването и той веднага си купи една дебела тетрадка. В тези последни дни Полидори беше непрекъснато в къщата на Пикадили. Там се навърташе и Натан, композиторът евреин, на когото Байрон беше дал „Еврейските напеви“. Често ходеше и Ли Хънт, а Хобхаус — всеки ден. Киниър донесе сладкиш и две бутилки шампанско за изпращането. После Хансън дойде да разкаже, че видял лейди Байрон и че тя изглеждаше „разкъсана тук“ — каза той, посочвайки сърцето си. Полидори се намесваше в разговорите на всички посетители — шумен, простодушен, той говореше за дневника,

който щеше да пише, и за трите трагедии, които бе написал. Хобхаус, типичният англичанин, не одобряваше избора на този лекар-чужденец. Полидори не му харесваше. Беше го кръстил Поли-Доли и каза на Байрон, че греша, като го взема със себе си. Спорове, посещения, подаръци — всичко това доста оживяваше тези последни дни и скриваше малко от тъгата. Два дни преди заминаването бе подписан документът за раздялата, а Байрон написа в полето му едно четиристишие:

*Преди година ми се клехте
„в любов и чест“ и тъй нататък:
такъв обет пред мен приехте
и спазихте го без остатък.*

Най-после на 24 април рано сутринта Странникът напусна къщата, в която една година по-рано беше мислил, че ще се установи и ще сложи край на скитническия си живот. Навън пред вратата около императорската карета се бе събрала цяла тълпа зяпачи. Байрон се качи в нея заедно със Скроуп Дейвис; Полидори и Хобхаус ги следваха във втора кола. Френското правителство беше отказало виза на Байрон заради опасните му политически идеи, така че, за да стигне до Швейцария, той трябваше да мине през Дувър, Остенде и Белгия. Щом излязоха от Лондон, Полидори започна да си взема бележки: „Темза, с величествените си вълни, течеше в равнината, а по вълните ѝ се носеха множество плавателни съдове“... Хобхаус въздъхна и се сгуши в единия ъгъл.

В Дувър ги настигна Флетчър, който беше напуснал Пикадили след господаря си, и разказа, че веднага след заминаването му съдия-изпълнителите влезли в къщата и отнесли всичко, дори една опитомена катеричка. Тъй като корабът щеше да замине едва на другия ден сутринта, Байрон предложи да отидат до гроба на Чърчил, за да прекарат времето. Той знаеше, че някъде тук е погребан този Чарлс Чърчил, който преди петдесет години е бил известен сатирик и също като Байрон бил комета на един сезон и имал своята „чудесна година“. Един стар клисар ги насочи към гроба — могилка, обрасла с трева, над която се издигаше сив камък. Водачът им си призна, че не знае нищо за

човека, който е погребан там. „Той е умрял по-рано, не по моето време — каза той, — аз не съм копал гроба му.“ Този отговор като на гробар от Хамлет хареса на Байрон и го хвърли веднага в любимите му размишления върху славата и небитието. Пред приятелите си и смаяния старец Байрон се просна върху надгробната трева.

Последната вечер в Англия те прекараха в слушане на една от трагедиите на Полидори, която той прочувствено им четеше. Хобхаус и Дейвис умираха от смях и понеже Полидори изглеждаше обиден, Байрон препрочете доброжелателно и сериозно най-добрите пасажи.

Любопитството в Дувър беше голямо. Много дами се бяха преоблекли като камериерки, за да могат да посетят странноприемницата, в която бе отседнала групата. На другия ден сутринта, 25 април, Хобхаус стана много рано, но Байрон не се появи. Той беше в стаята си, където пишеше една прощална поема за Том Муър:

*Моят кораб е в морето;
мойта лодка — на брега;
но преди да тръгна — ето:
пия, Мур, за теб сега.*

*За приятелите желя,
мразя своите врагове;
гибел ме заобикаля,
но сърцето я зове.*

Трябваше да спре дотук. Капитанът на кораба гневно крещеше, че никого няма да чака повече. Дори невъзмутимият Скроуп Дейвис беше разтревожен. Накрая видяха лорд Байрон, хванал под ръка Хобхаус, накуцвайки, да пристига към кея. Той предаде на Дейвис един пакет, предназначен за мис Елфинстън. Това беше едно хубаво издание на Вергилий, което някога бе получил като награда в училището „Хароу“. Той прибави: „Кажете й, че ако бях имал щастието да се ожения за жена като нея, сега нямаше да съм принуден да напускам родината си.“ Шумът и суматохата около заминаването поддържаха духа му до момента на качването на борда; там той вече изглеждаше

нещастен. Малко след девет часа издърпаха подвижния мост. Хобхаус изтича до края на дървения вълнолом. Морето беше бурно, вятърът насрещен. Когато корабът мина, олюлявайки се, близо до вълнолома, Хобхаус видя „скъпия си приятел“, изправен на палубата. Байрон свали шапката си и я размаха за сбогом, „Бог да го благослови — помисли Хобхаус. — Той има смел дух и добро сърце.“

[1] Горгони — баснословни чудовища, три сестри: Медуза. Евриала и Стено, които притежавали силата да вкаменяват всеки, който ги погледнел (мит.). — Б.пр. ↑

ТРЕТА ЧАСТ

Течението на живота е безвъзвратно изгубено време и нищо не може да бъде повторено или истински съхранено освен във формите на вечността, които са форми и на изкуството.

Сантаяна

XXVI

СВИТАТА НА ЕДНО НАРАНЕНО СЪРЦЕ

*Пак по море! Да, пак — за втори път!
Вълни подскачат като кон под мене.
Където искат да ме отнесат!*

Страданието от изгнаничеството вече чертаеше един нов „Чайлд Харолд“. Той толкова много бе мислил върху цялата тази драма — неуспеха, позора, лютата омраза, порицаната Огъста, цялата враждебна Англия, — толкова много, че мозъкът му вече представляваше „водовъртеж от безумие и жар“. Имаше нужда да се оттегли в някое усамотено място, но обитавано от духове; да твори „и творейки, да живее един по-активен живот“. А какво представляваше той, Джордж Гордън Байрон, през този месец април на 1816 година? Нищо. Нежен и зъл, тъжен и весел, разумен като Волтер и буен като вятъра...

*Какво съм? Нищо. Ала не и ти,
о мисъл на духа ми! Ти лети.*

За да стане отново Байрон, той трябваше да стане отново Харолд; странствованията щяха да имат трета песен.

*И Харолд почна, все тъй без надежда,
пак да пътува, не така суров,
но мисълта, че всичко ни отвежда
към гроба, го направи философ;
той гледаше на тоя свят с любов.*

И докато дълбоко в душата му невидим творец придаваше на тъжните мисли форма на строфи, на повърхността се развличаше с доктор Поли-Доли и със случките от пътуването на един надменен и весел английски джентълмен. Този именно Байрон още на първия етап от пътуването (по-точно в Остенде) стана — както някога във Валансиен баща му Капитанът — любовник на прислужницата от странноприемницата. Полидори, който не забравяше петстотинте лири на Мъри, започна своя дневник за Белгия: „Анверс: Отидохме в едно кафене, където всички играеха на домино. Прочетох Таймз до броя му от 23 април... Жените — тук са по-хубави, на всички фонтани — мадони... Ван Дайк, според мен — много по-добър от Рубенс. — Брюксел: Англичанките са единствените хубави жени в Брюксел. Публично изложено безсрамие по обществените паметници; фонтани, на които мъже повръщат с усилие струя вода; и още по-лоши неща...“ Байрон, който винаги се вълнуваше повече от спомена, отколкото от самото зрелище, пожела да види само Ватерлоо. Там бе рухнал малкият му идол. В навечерието на битката тук, в Брюксел, бяха спали някои от неговите приятели — млади, весели хора, обречени да загинат на другия ден; тук непорочната лейди Франсис бе кокетирала с Уелингтън в навечерието на кръвопролитие. „Пиянска глъчка бе смущавала нощта.“ После оръдието...

За да отидат до Ватерлоо, те наеха кола. Тя обаче заседна и „едно проклето колело упорито отказа да продължи да се върти“. Наложиха се Байрон, подкрепян от доктора, да обиколи, накуцвайки, цялото бойно поле, за да търси кости от загиналите. Един чифликчия му продаде казашки кон, на който той продължи разходката си. Никнеха цветя, полята бяха разорани. „Ако на всяка крачка не срещаме деца, които нахално и настойчиво ни предлагаха копчета от униформи, нямаше да видим там никакви следи от война.“ Байрон и Полидори издълбаха имената си в параклиса „Угумон“. Байрон описа битката на своя приятел, като хвалеше смелостта на французите. После се отдалечи и се замисли. Тук, на това обикновено място, само в един ден бе рухнала една от най-красивите човешки съдби. Значи, и действието беше също така безсмислено, както и славата. „Дали ще спечелиш, или ще загубиш този свят, е без значение.“ Оставаше една-единствена поука: уединение, мълчание и презрение. „Но за буйните сърца почивката е същински ад“ — и Бонапарт завладя цял континент, и Байрон написа

Чайлд Харолд, и хората се хвърлят в действие подобно на трескавия, който смята, че в движението ще намери прохладата, но никога няма да успее, защото треската е в самия него... Те напуснаха бойното поле привечер. Полидори мълчеше, а Байрон яздеше своя кон и пееше високо една турска песен.

Понеже Франция бе затворена за тях, те слязоха към Швейцария през долината на Мозел и Рейн. Императорската кола на Байрон привличаше просяците. „Дайте ни нещичко, господин командир на батальон! Едно су, господин кралю на Хановер!“ Титлите забавляваха Байрон и изпълваха с радост сърцето на неговия лекар. „Аз съм на равна нога с него — навсякъде, по време на пътуването, към нас се отнасят еднакво.“ „В края на краищата — попита той един ден Байрон — какво повече можете да правите от мен?“ — „Понеже ме принуждавате, ще ви кажа — отговори Байрон, — мисля, че има три неща, които аз мога, а вие не можете да правите.“ И понеже Полидори го предизвика да ги посочи: „Мога — каза Байрон — да прекося тази река чрез плуване; мога да изгася свещ с пистолетен изстрел от двадесет крачки разстояние; и съм написал една поема, от която продадоха четиринадесет хиляди екземпляра в един ден.“ Колкото до начетения Флетчър, както го наричаше Хобхаус, той беше във възторг, защото Рейнската долина между Кобленц и Майнц му напомняше за някои долини в Албания, но тук храната беше по-добра. Той дебелееше.

Пътниците навсякъде намираха следи, оставени от Императора. „Кой е построил паметник, прокарал този път, прокопал този канал?“ — питаха те. „Наполеон“ — отговаряха селяните. Байрон, който обичаше съвпаденията, с радост откриваше върху всички постройки инициалите Н. Б. — Ноуъл Байрон.

Осеяни със замъци скалисти хълмове, покрити с лозя баири... Тези живописни пейзажи от долината на Рейн му напомняха за Огъста. В митичния свят на Байрон тя беше Верността в Нещастieto. Той й пишеше пропити от нежност писма. Съчини за нея една поема: „Канарата, със замък украсена...“ Казваше й, че би искал с нея да живее на това място, което би станало едно от най-хубавите на света:

Ако твоят поглед, следващ моя,

омагьосваше брега на Рейн...

Той ѝ изпрати поемата с цветя, които бе изсушил за нея. Но Огъста толкова се беше вече отдалечила от него, колкото той не предполагаше.

Те прекосиха бойното поле при Морат, където швейцарците бяха разбили Шарл Бургундски. Костите на мъртвите още се търкаляха по полето; Байрон, с присъщите на Хамлетовия гробар мисли за славата, взе няколко за Мъри. Най-после, на 25 май 1816 година, той пристигна на брега на Женевското езеро и отседна в хотел „Дежан“ в Сешрон. В книгата за регистриране на пътниците той написа своята възраст; сто години.

В същия този хотел беше отседнала няколко дни по-рано младата жена, която беше последната любовница на Байрон в Англия — Клеър Клеърмонт. Придружаваха я дъщерята на втория съпруг на майка ѝ, Мери Годуин, и един млад мъж, любовник на тази „сестра“, който беше самият Пърси Биш Шели. Байрон не беше виждал досега Шели, но беше чел една негова поема — „Кралица Маб“ — и я беше харесал. Клеър запозна двамата мъже. Полидори пише в дневника си: „Срещнахме Пърси Шели, автора на «Queen Mab» — скромнен, срамежлив, туберкулозно болен, двадесет и една годишен; разделен с жена си, поддържа двете момичета на Годуин, които прилагат на практика неговите теории; едната от тях има връзка с лорд Байрон.“

Шели и Байрон бързо станаха близки. И двамата обичаха света на идеите, и двамата имаха либерални политически разбираня и считаха Ватерлоо за начало на една ужасно реакционна ера. Те имаха общи вкусове и за по-обикновени неща, които може би още повече обединяваха хората. Обичаха да живеят върху водата. Шели вече бе наел една лодка. Всяка вечер Полидори, двамата поети и двете млади жени отиваха да гребат на езерото. Неспokoен и нещастен, Байрон се наслаждаваше на спокойните води, в които при здрача се отразяваха сивите планини и първите звезди. Една вечер, когато течението беше бързо и вълните на езерото опасни, той се оживи и каза: „Ще ви изпея една албанска песен, настройте се сантиментално и ме слушайте внимателно.“ Той нададе един груб гърлен вик и като се смееше на разочарованите жени, които бяха очаквали някаква ориенталска

монотонна песен, заяви, че това е най-точното възпроизвеждане на песните на албанските планинци. Тази същата вечер Клеър и Мери го нарекоха Албе и този прякор му остана в малката компания до края. Но в повечето случаи той се навеждаше над водата и се вглеждаше в нея, без да говори. Обичаше тази прелестна тишина, при която се чува само:

*Лек шум на капки, плисък на весла
и песен на щурци сред мрачната мъгла.*

Ако слезеха на брега, Шели, който ходеше бързо, без да иска, повеждаше жените напред. Байрон ги следваше отдалече, като накуцваше, опирайки се на бастуна си, и предъвкваше някоя нова строфа.

След петнадесет дни групата „Шели“ нае малка селска къща от другата страна на езерото, а Байрон се настани над тях в красивата вила „Диодати“. Това беше стара къща, разположена по средата на един склон, над поляни и лозя, откъдето се откриваше най-хубавият изглед към езерото, към живописните му брегове, към Женева и планинската верига Юра. Жилище с едновременно изискан и селски вид — малка къща на голям благородник, която много хареса на Байрон. Той бързо свикна с живота в „Диодати“: късна закуска, посещение на Шели, разходка по езерото, обяд в пет часа — толкова скромно, че предпочиташе да се храни сам — и нова разходка по езерото, ако времето позволяваше. Когато валеше, групата „Шели“ се преместваше вечер в „Диодати“ и понякога оставаше там до сутринта. През целия си живот Мери щеше да си спомня тези два гласа — на Байрон, нисък и музикален, на Шели — писклив и възбуден. Тя обичаше да ги слуша със затворени очи. Щом единият замлъкваше, другият подхващаше.

В началото Байрон беше погледнал на Шели с известно недоверие и надменност. Той обичаше да открива у другите привидното присъствие на обществени добродетели; понеже към Клеър не изпитваше нито уважение, нито любов, си бе позволил да се държи презрително и с Шели, с когото тя го бе запознала. Но като ценител на остроумието, той скоро започна да се възхищава от интелигентността на Шели, която беше още по-всестранна от тази на

Матюс или на Хобхаус. На въпросите, които Байрон поставяше още като дете на света, Шели даваше с пронизителния си глас находчиви и съвсем нови отговори. „Кой е създал този лош свят? — питаше Байрон. — Бог или сатаната?“ Шели, който беше убеден атеист, отговаряше, че и богът, и сатаната са творения на човека, на неговото мирозрение. Злото за него не беше както за Байрон задължителен елемент на човешката природа. „За непорочните всичко е непорочно.“ Юпитер, творец на омраза, дължеше съществуването си на омразата, останала в сърцето на Прометей. Християнският дявол е създание на злината в човешката душа. Злото съществува, но не в природата: то е в онази привнесена „конвенционална“ грозота, която създават събраните в обществото хора и която можем да срещнем в брака, сред войниците, сред съдиите и сред монасите. Според Шели в природата имаше само Красота, която можеше да се открие в хармоничното ѝ устройство, понякога в една хубава вечер край езерото, в птиците, в звездите, в женските лица. Байрон, по-малко склонен към метафизика, слушаше ту очарован, ту с насмешка тази изразена с тънък гласец пантеистична любов. После идваше неговият ред и той излагаше една по-мрачна доктрина — „методистка, калвинистична, повлияна от Огъста“. Не, нещата не бяха толкова прости, колкото Шели желаше да бъдат и колкото мислеше, че са. Злото съществуваше, това беше грехът. В собствената си душа той виждаше разгръщането на един конфликт, на който не намираще решение. На много жени той беше донесъл нещастие, макар че едните бе обичал, а другите уважавал. Той добре знаеше, че мъжете са сложни и нещастни същества. Прекалено чист, Шели не познаваше нито мъжете, нито жените. По-малко прозорлив от Байрон, по-малко строг може би по отношение на себе си, когато се поддадеше на изкушение, той наричаше това добродетел. Байрон разсъждаваше много по-трезво, за да може да облече грешките си в позлатените заблуди на една доктрина. Той знаеше, че човекът не е добър. По отношение на политиката беше съгласен с Шели и желаше също като него свободата на народите, но не вярваше, че за освобождаването им са достатъчни празни многословия. Според него бяха нужни героични действия, но решителни, определени действия за определен народ. Ненавистта му към обществото беше съвсем различна от тази, която изпитваше Шели. Идеалист дори в омразата си, Шели презираше един измислен от него свят и не познаваше реалния.

Байрон, реалистът, бягаше от обществото, което беше желал да покори. Той казваше: „Аз не обикнах света и светът не обикна мен“, но съжеляваше за това. За Шели животът беше нещо съвсем просто: борбата на силите на Доброто, които той вярваше, че преобладаваха в него, и един свят, който беше извън него. Той не беше раздвоен; познаваше само един Шели. Байрон познаваше няколко Байроновци и за него конфликтът беше вътрешен. Конфликт между Байрон на Мери Чауърт и Байрон на лейди Мелбърн, между Романтика и Циника, между гордостта и нежността, между Конформиста и Бунтовника, между един от най-великодушните и един от най-жестоките хора. Неумолимата Съдба, която го бе подтиквала към постъпки, за които да съжелява, не беше негова измислица. Той не вярваше, като Шели, във всемогъществото на човека да преобрази вселената, той усещаше съществуването на божествени и демонически сили около себе си. В регистрационните книги на странноприемниците Шели след името си написваше: атеист. Според Байрон Създателят съществуваше, но създанието му беше лошо. Каин имаше право да се оплаква от бога на израилтяните, Прометей — да проклина Юпитер, и той, Джордж Гордън Байрон, невинна жертва на фаталния си произход, той също принадлежеше към групата на големите бунтовници.

И тъй двата гласа се редуваха. Байрон признаваше високите добродетели на Шели, но понякога се ядосваше на неговото неразбиране на действителните проблеми. Шели се оплакваше на Мери от светския и високомерен характер на Байроновото мислене. Но те бяха станали така неразделни, че Полидори започна да ревнува Шели за мястото, което бе заел в живота на Байрон, и искаше да го предизвика на дуел.

Хобхаус с право бе съветвал Байрон да не взема със себе си Поли-Доли. Младият доктор беше станал непоносим. Той имаше претенцията да участва в техните дълбокомислени разговори и ги разваляше. Влизаше в разпри с жителите на Женева и Байрон трябваше да ги усмирява. Байрон проявяваше към него изключително търпение, наричаше го „детето и детинския доктор Поли-Доли“ и казваше, че голямата част от живота си прекарва в грижи към своя лекар.

В началото на юни Шели и Байрон тръгнаха на една голяма обиколка по езерото, като за щастие можеха да оставят Полидори в

„Диодати“, защото си бе навехнал крака. При Мейери двамата поети бяха изненадани от силна буря. Байрон бързо си свали дрехите и понеже Шели не знаеше да плува, предложи да му помогне да се спаси. Шели отказа, седна спокойно на дъното на лодката и заяви, че ще потъне, без да се опитва да се бори.

Те обиколиха заедно страната на Русо, доста доволни един от друг, въпреки че ритъмът им на живот бе съвсем различен. Шели ставаше със слънцето, тичаше по планинските пътеки; Байрон ставаше към обед и не обичаше да ходи. Но те с удоволствие препрочитаха „Новата Елоиза“ сред пейзажите, описани в книгата. Останаха поразени от Шилъонския затвор. „Никога не съм виждал — писа Шели — по-ужасен паметник на суровата и жестока тирания, която човек се наслаждава да упражнява върху човека.“ В килията на Бонивар, където Байрон изписа своето име, те поискаха да им се разкаже историята на тази жертва на тираните и Байрон за една нощ написа „Шилъонският затворник“, докато Шели съчиняваше своя „Химн за възвишеността на ума“. По време на това пътуване Байрон добави няколко строфи към Чайлд Харолд. Някои бяха за Русо, за Кларанс^[1]. „О, Кларанс! — На любов си люлка свята!“, други за Лозана на Гибън^[2] и за Ферни^[3] на Волтер. В градината на Гибън Байрон откъсна клонче от акацията, под която Гибън бе съзерцавал Монблан, след като бе написал последната фраза на своята книга. Шели не го последва от страх да не обиди по-голямото име, името на Русо.

По време на това пътуване влиянието на Шели върху Байрон нарасна. Той му предписа „няколко дози Уърдсуърт“. Байрон винаги беше отказвал да чете Уърдсуърт. Но в тази обстановка, успокоен и очарован от красотата на езерото, той започна да харесва поезията му, в която откриваше същата пантеистична любов, която беше религия на Шели. Под това двойно влияние в стиховете, които пишеше тогава, се появиха нови за него теми. Към „суетата на суетите“, която лежеше в основата на цялата Байронова поезия, се вплитаха и по-нежни нотки. Може би в края на краищата животът не беше чак толкова лош. Застанал край тези спокойни езерни води, гледайки красивите планини, самият Харолд вярваше, че е намерил душевния мир. Самота и природа — може би това беше тайната на щастието, което дотогава бе смятал за невъзможно.

*Не съм във себе си затворен аз;
частица от природата край мене,
пред хребета изпадам във захлас...*

Стилът привидно оставаше байроновски; контурите запазваха обичайната си чистота. Но под влиянието на забавения и тежък ритъм на Уърдсуърт стиховете сякаш изразяваха едно друго разбиране за света. Острият и пламенен глас беше оставил следа в съзнанието на Байрон и понякога, особено вечер, когато небето и земята бяха толкова спокойни, гледайки във водата отражението на звездите и огромната сянка на планините, Байрон сякаш усещаше смътното туптене на някакви тайнствени и благотворни сили. Но подобни мисли го завладяваха само временно. „Да забрави своята самоличност, да се изгуби в красотата на Цялото“, възможно ли беше това за Големия егоист?

Докато пътуваше, бързата смяна на действията и картините можеше да го накара да забрави за момент вътрешната си драма. Щом се върна към установения спокоен живот в „Диодати“, във въображението му отново се появиха неговите призраци. А действителният живот беше всъщност толкова прост. Но какво представляваше животът! Тези обрасли с трева склонове, това спокойно езеро? Колко далече беше останала къщата на Пикадили, замърсена от празни шишета и кредитори. Онези, които отсъствуват, са като мъртви за нас. И те като мъртвите са бледи сенки; също както забравяме чертите на мъртвите, така забравяме и техните черти. Но и също като мъртвите отсъстващите ни навестяват често и простират около нас своите плащаници. Мери-Ан... Огъста... Анабела... Както по времето на Корсарят мисълта обхождаше всичко — да, всичко. Той беше причинил много зло, но не се считаше за виновен. Юношеската му душа беше великодушна; човешката злоба обаче направи от него чудовище. Как бе похабена една добродетел! Несправедливостта и жестокостта на Съдбата го възмуцаваха. Изпаднал в силно душевно вълнение, но с будно съзнание, той си спомняше една след друга всички прояви на тази съдба... Анзли...

*Хълмът
бе увенчан със диадема
от посадени в кръг дървета...*

Написа една дълга поема за детската си любов — Сънят. Странно, той беше неспособен да се освободи от това толкова незначително приключение... Написа и „Станси за Огъста“:

*И макар че съм с участ горчива,
че залезе и мойта звезда,
твойто нежно сърце не открива
мойте грешки и мойта беда.*

*И макар че тревожих духа ти,
ти за злото със зло не плати.
Изтерзан от любов, колко пъти
преоткривах я в твоите черти!*

*Ти си смъртна, но мен не измами,
ти жена си, но вярна бе ти,
ти си моя и бдя над честта ми,
ти не вярваше в зли клевети...^[4]*

Какво ли ставаше с Огъста отвъд моретата? Той не знаеше. Езерото със сребристите води, което се простираше под прозорците на вилата, му напомняше за Нюстедското езеро. Там, на онези други брегове, обрасли с тръстики, той беше прекарал щастливи мигове с нея. Пишеше ѝ трогателни писма: „Не се упреквайте и не намразвайте сама себе си. Ако мразите някого от нас, то би трябвало да мразите мен — но недейте, това би ме погубило. Ние сме последните хора на света, които трябва или биха могли да престанат да се обичат...“ „... Какъв глупак бях, че се ожених — а и Вие не бяхте по-умна, скъпа. Колко щастливо можехме да живеем двамата сами — стара мома и ерген; никога няма да намеря човек като Вас — нито Вие (колкото и

нескромно да Ви прозвучи) някой като мен. Ние сме създадени да живеем заедно и тъкмо затова ние — или поне аз съм разделен от обстоятелствата от единственото същество, което би могло да ме обича или към което бих могъл да се чувствавам истински привързан. Ако бяхте калугерка и аз монах, щяхме да можем да си говорим поне през решетката, а не през цяло море. Няма значение, гласът и сърцето ми си остават завинаги Ваши.“

Тя не отговаряше по този начин; в своите неясни, малко тревожни писма казваше, че често се вижда с Анабела, че Анабела била много добра с нея... Много добра, лейди Байрон? Хм! Това го учудваше. В неговата галерия от алегорични образи Анабела ставаше Безмилостната съпруга, неговата „нравствена Клитемнестра“. Мадам дьо Стал, която живееше на отсрещния бряг на езерото, в Копе^[5], и която той посещаваше доста често, искаше да го сдобри с Анабела; тя го бе накарала да ѝ пише, но той знаеше, че е безполезно. Анабела бе разбила сърцето му; това сърце, за което той обичаше да казва, че е твърдо като камък, сега бе сякаш премазано от слон.

Той, разбира се, беше виновен спрямо лейди Байрон, но тя беше негова жена, беше се омъжила за него „за добро и за зло“, тя не беше „определена от провидението“, за да го наранява... Съдбата щеше един ден да отмъсти за него. От античните богини той най-много почиташе Немезида, богинята на отмъщението. Той правеше тайнствени предсказания: „Един ден това, което тя прави, ще се стовари върху собствената ѝ глава; мъстителят няма да бъде аз, защото чувствата ми към нея не са чувства на отмъщение, но запомнете какво Ви казвам и ще видите, че рано или късно тя ще свърши злощастно.“ А когато Анабела се разболя, той написа:

*И тъй, ти тъжна бе — и аз с теб не бях;
и тъй, ти болна бе — и аз над теб не бдях.
Днес аз съм отмъстен! — На мен принадлежеше
туй право, моят грях какъвто и да беше —
на Немезида ти не се сдоби с властта.
Нали за милостив човек е милостта!...
Прокуден е сънят от твойта ноц самотна,
нося ти много скръб, затуй ще жънеш плод на*

горчивини и — уви! — извършени злини.

Посещенията у мадам дьо Стал бяха единствените му контакти с външния свят. Той се възхищаваше от малкия замък Копе, така красив с кафявия си покрив, със затворения от две кулички двор, с прекрасния парк, с водопада и урвата. Понякога Байрон срещаше там англичани, които го гледаха, сякаш беше самият сатана. Една английска дама, мисис Харви, припадна при влизането му, което накара дъщерята на мадам дьо Стал, приветливата и красива дукеса дьо Брогли, да възкликне: „На шестдесет и пет години това наистина е прекалено!“ Останалите обитатели на Копе не му симпатизираха. Дук дьо Брогли намираще, че прекалено много „освежава“ разговора си с „цинични и присъщи на вулгарните либерали шеги“. Мадам дьо Стал го укоряваше. „Не трябва да обявявате война на целия свят — казваше тя, — това е невъзможно. Светът е прекалено силен за един индивид, какъвто и да е той. Самата аз също се опитах на младите си години, но разбрах, че е невъзможно.“ Изглежда, че тя имаше право. Байрон беше поискал да атакува забулените в мъгла върхове, на които се намираха британските условности, но никой не може безнаказано да напада боговете, в които тайно вярва, и сега той беше там, прикован на своята самотна скала от омразата на хората, един Прометей, подходящ само да забавлява жалките морски нимфи — сестрите Годуин.

Байрон научи от мадам дьо Стал, че Каролайн Лам бе публикувала неотдавна — на 10 май — един роман, в който той бил главният герой. Даде му го да го прочете. Той се наричаше „Гленарвън“ и на титулната му страница бе отпечатан епиграф от „Корсарят“:

*... С вечна слава се покри:
с едничка добродетел бе роден
и с хиляди пороци опетнен.*

Байрон прочете романа не без усилие, защото това беше една твърде отегчителна книга. Лейди Каролайн беше описала живота си почти буквално. Съвсем млада, героинята се омъжваше за лорд

Ейвъндейл, който беше самият Уилям Лам. Ако лорд Ейвъндейл имаше някакъв недостатък, това беше великодушният му и прекалено благ характер, който го караше да позволява на лекомислената си съпруга да ръководи и урежда всички неща. „За мен Вие ще бъдете законът — казваше лорд Ейвъндейл на жена си, — Вие ще бъдете моя любовница, мой водач, а аз — доброволен роб.“ Естествено лейди Ейвъндейл се отчуждаваше постепенно от този слабохарактерен съпруг и обикваше Гленарвън — смесица от Байрон, Корсарят и Лара. „Аз съм досаден от живота — възкликваше Гленарвън, — досаден от всички хора, от любовта. Damn it! Don't talk about it^[6]“. Лейди Оксфорд, описана твърде строго, играеше също своята роля: „Тя вече не беше в първа младост и някакъв педантизъм отнемаше много от очарованието ѝ.“ Лейди Каролайн беше си позволила да публикува истинското писмо, с което Байрон скъсваше с нея, като писмо на Гленарвън до лейди Ейвъндейл. Накрая Гленарвън се удавяше в морето.

Каролайн страстно желаше да узнае какво мисли Байрон за нейната книга. Той съчини малък куплет:

*Зачетох „Илдерим“, но спрях;
ах!
„Маргрета от Анжу“ прегледах пак;
как?
Прелистих ѝ Уебстървия „Уотърлу“;
тю, тю!
Прочетох в млечно „Белия Доу Рилстън“ някой ред;
привет!
Чета и „Гленарвън“ на Каро Лам от дълго време —
дявол да го вземе!...*

Байрон реши, че ако авторката беше написала простата истина, романът щеше да бъде по-романтичен и много по-забавен. „Колкото за приликата — добавяше той, — портретът ми не може да бъде много точен, защото не ѝ позирах достатъчно дълго време.“

Отсъстващите са като мъртвите... Но ние живеем понякога много повече с мъртвите, отколкото с живите. Какво представляваше

Клеър, настоящата любовница, до натрапчивите сенки? Тя се изкачваше всяка вечер в „Диодати“ при своя любовник, а призори си тръгваше през лозята, за да се върне в къщата на Шели. Тя беше бременна и твърде тъжна. Помагаше на Байрон, като преписваше „Шилъонският затворник“ и новите строфи на „Чайлд Харолд“. Отегчаваше го и го дразнеше. Жена без произход, без свян, тя се бе хвърлила на врата му, подтиквана от интелектуални претенции... И сега чакаше дете от него? Добре. Той щеше да отгледа детето. То щеше да бъде част от Байроновия клан и може би щеше да има нужда от него, защото Ейда всъщност не беше негова. Но той не искаше повече да вижда майката.

Шели, който изпитваше към Клеър нежно и братско чувство, намираще, че тонът, с който Байрон говори за нея, е възмутителен. Той продължаваше да се възхищава още от поета, чийто бляскав талант го смайваше толкова, че чак го обезсърчаваше, но човекът Байрон го безпокоеше и понякога го вбесяваше. Либерал на теория, Байрон отдаваше голямо значение на произхода; не му беше безразлично, че Шели е син на баронет, но го караше да чувствава, че той самият е лорд. Имаше навик да говори за жените с една надменност, с една студенина, която дразнеше. Шели. Байрон от своя страна намираще за досадна прекалената логичност на Шели. Този остър глас го уморяваше. Винаги подозрителен, той понякога се съмняваше в чистотата на Шели. Наричаше го Змията... „Мефистофел на Гьоте извика змията, която съблазни Ева, моята леля, известната змия, и аз винаги съм мислил, че Шели не е нищо друго освен един от племенниците ѝ.“

Хобхаус и Скруп Дейвис съобщиха, че пристигат. Присъствието им щеше да го разведри, заекването на Дейвис щеше да го развесели, щеше да забрави Уърдсуърт, пантеистичната любов и щяха да си говорят за вечерите при Киниър... На 29 август Шели замина заедно с Клеър и сестра ѝ. Няколко дни по-късно Байрон писа на Огъста: „Не ми се карайте, какво можех да направя? Една безразсъдна жена въпреки всичко, което сторих, за да я възпра, пожела да ме последва, впрочем пристигна преди мен — защото аз я заварих вече тук, — и трябваше да положа всичките си усилия да я убедя да си отиде; накрая си замина. И сега, скъпа моя, искам да те уверя, че наистина не можех да избягна тези истории, че направих всичко, което можах, и успях да

сложна край. Аз не я обичам и въобще нямам любовни чувства на разположение за която и да било; но все пак не можех да играя ролята на стоик с една жена, която беше минала осемстотин мили, за да бъде с мен... Сега вече знаете колкото мен по този въпрос, който благополучно приключи.“

[1] Градче в Швейцария на езерото Леман, прочуто с това, че Ж.-Ж. Русо е живял там. — Б.пр. ↑

[2] Едуард Гибън — английски историк (1737–1794). — Б.пр. ↑

[3] Замък в Швейцария, в който Волтер е живял от 1758 до 1778 г. — Б.пр. ↑

[4] Превод Любен Любенов и Григор Ленков. ↑

[5] Селце в Швейцария на Женевското езеро, известно с това, че там е живяла мадам дьо Стал. — Б.пр. ↑

[6] Проклета да е! Не говорете повече за нея! (англ.). — Б.пр. ↑

XXVII ЛАВИНИ

Посланиците на приятелството, Скроуп Дейвис и Хобхаус, пристигнаха в края на месец август. Те останаха очаровани от къщата и изгледа към Юра. Носеха от Англия онези неща, за които изгнаникът беше писал във всяко свое писмо: магнезий, бастун със сабя и червен прах за зъби „Уейт“. Видът на приятеля им ги зарадва; нямаше вече онзи жълт цвят, с който бе напуснал Англия. Изглеждаше успокоен; поведението му обаче беше прекалено сдържано и издаваше усилието, което вероятно правеше, за да скрие чувствата, които още бушуваха в него, но самият факт, че се въздържаше, вече беше голямо постижение. В Лондон разказвали, че развъртавал работничките от улица Бас и че Огъста била с него, но преоблечена като паж. Хобхаус установи, че животът в „Диодати“ изглежда съвсем непорочен и изпрати на мисис Ли благоприятни сведения: „Вашият брат спазва голямо благоприличие и живее, без да оскърбява нито господ, нито някой мъж, нито някоя жена... Здравето му е много по-добро, няма брэнди, няма среднощни бдения, няма магнезий, няма потоци от газирана вода. Нито е буен, нито има никакви порочни прояви, вече дори не крещи; изглежда щастлив, колкото трябва да бъде; искам да кажа, разбирате, нали, толкова щастлив, колкото може да бъде един човек с достойнство и чувствителност след катастрофата, при която — справедливо или не — бе обявен за виновен.“

Хобхаус, разбира се, пожела да разгледа страната. Тримата мускетари от „Тринити“, придружени от Полидори, заминаха за Шамони и за Монблан. Байрон с мъка подскачаше по глетчерите. В странноприемницата на Монтанверс откриха в книгата за регистриране на пътниците името на Шели, последвано от думите „атеист и философ“, написани на гръцки. „Мисля — каза Байрон, — че ще направя услуга на Шели, като изтрия това“, и го изтри. На връщане той заведе своите приятели в Копе, които с удоволствие се запознаха с мадам дьо Стал и нейните гости, Бонщетен и Шлегел. Хобхаус наскоро бе прочел „Адолф“ и каза на мадам дьо Стал, че открил вътре нейния

стил и някои нейни изрази — „светулки върху окапали листа, чиято светлина само показваше колко е изсъхнало всичко наоколо“. Мадам дьо Стал се обърна към Бонщетен с думите: „Очарователно, нали?“ Хобхаус много хареса Копе.

Байрон даде на приятелите си, не без известно притеснение ръкописа на третата песен от Чайлд Харолд. Хобхаус, който не познаваше Шели, остана много изненадан. „Има хубави пасажи, но не знам дали тази песен ми харесва колкото първите две. В нея има някакъв тайнствен и метафизичен полъх.“ А „Стансите за Огъста“, които Байрон също му показва, той намери за плачливи и скучни и съчини една безмилостна пародия:

*Макар да сте поет, не ни корете;
макар и мъдър, молим за пощада;
макар и с власт над нас, ни извинете,
че позата Ви буди в нас досада.*

Наистина трудно беше да се говори на Хобхаус за чувства.

Скроуп Дейвис си тръгна пръв, натоварен с шлифовани камъни, ахати, гerdани от кристал, които Байрон беше купил в Шамони за своите племеннички Ли и за дъщеря си Ейда, „любовта му“. От всички негови творения това малко момиченце му беше най-малко познато, защото го бе видял само два пъти, но го обичаше по свой начин. Няколко дни след заминаването на Дейвис беше отпратен нещастният Полидори; той не беше лош, но суетата му го правеше непоносим. Хобхаус, който обикновено излизаше прав, не пропусна да изтъкне, че бе предсказал този факт, а след като останаха сами с Байрон в „Диодати“, той предложи да направят нова обиколка из планините и да отидат до Юнгфрау.

Зелените пасбища, безбройните звънчета по шиите на кравите, овчарите, които се открояваха изправени на отсрещните хълмове и сякаш повече принадлежаха на небето, отколкото на земята, последните, почернели с времето останки от снежни покриви, които лятната горещина не бе стопила, напомняха на Байрон за ваканциите, които прекарваше като дете в Шотландия. „Всичко това е като сън — каза той на Хобхаус, — прекалено ярко и първично, за да бъде

действително.“ Той обичаше глетчерите, чиято вълнообразна повърхност му приличаше на замръзнало бурно море, огрените от слънце водопади с пенливи гриви от светлинни нишки, които го караха да си представя бял гигантски жребец, може би онзи от Апокалипсиса, чийто ездач е Смъртта, и надвисналите над пропастите тежки, серно-жълти облаци, които се движеха като пенестите вълни на кипящото море на ада. Пред тази възхитителна гледка той мислеше за Огъста и през цялото пътуване водеше дневник, предназначен за сестра му:

Вчера, 17 септември 1816 г., тръгнах (с Хобхаус) на екскурзия в планината. Ще водя кратки бележки за сестра си Огъста.

— Музиката от звънчетата на кравите из пасбищата, овчарските викове, които се разбиваха в скалите, звуците на кавала, които се носеха от непристъпните върхове, представляват точно това, което съм чувал и мислил за пасторалния живот... Всичко е чисто и неподправено — самотно, диво и патриархално... Природата отново заживява в мислите ми.

— Девет часът. Ще си лягам. Хобхаус току-що си блъсна главата във вратата на съседната стая и естествено започна да проклина всички врати; не съм уморен днес, надявам се все пак, че ще мога да спя. Долу бърбят жени; прочетох един френски превод на Шилер. Лека нощ, скъпа Огъста.

— Гринденвалд. Звездна светлина, много е красиво, но дяволски стръмна пътека! Няма значение, пристигнахме добре; лека буря... Минахме през посърнали борови гори, оголени дънери и безжизнени клони; унищожени за една зима — видът им ме накара да се замисля за себе си и семейството си.

— От Берн до Фрибург... Купих куче — много грозно, но много зло; на голямо уважение от господаря си и от мен... Няма опашка и се нарича Мютц.

— Извадих късмет през тази обиколка (от тринадесет дни) — както с времето, така и с избора на своя компаньон.

Бях се настроил да бъда доволен. Обичам природата и обожавам красотата. Мога да понасям умората, лишенията са за мен добре дошли, а видях и едни от най-великолепните природни пейзажи на света. Но при всичко това — горчивите спомени и най-вече последното ми най-интимно разочарование, спомени, които ще ме придружават до края на живота ми, ме измъчваха през цялото пътуване; нито овчарската музика, нито грохотът от лавините, нито пороят, нито планината, нито глетчерите, нито гората, нито облаците можаха поне за миг да облекчат товара, който тегне на сърцето ми, или да ме накарат да забравя себе си във величието, силата и славата на всичко, което беше около мен, над мен и под мен.

Далече съм от упреците, за всяко нещо си има време. Далече съм от желание за отмъщение, а и не познавам достатъчно силно отмъщение за всичко, което изстрадах; ще дойде часът, когато това, което изпитвам, ще бъде изпитано... но стига толкова. На Вас, скъпа Огъста, изпращам тези бележки за всичко, което видях и преживях. Обичайте ме така, както аз Ви обичам.

През август в „Диодати“ го посети Люис, авторът на „Монахът“, който му преведе няколко пасажа от „Фауст“ на Гьоте. Тема само за него. Поставените от Фауст въпроси за вселената, договорът с дявола, загубата на Маргарита, не беше ли всичко това точно неговата история? Но ако Байрон беше създателят на Фауст, той щеше да го направи по-смел и по-мрачен. Защо трябваше да трепери пред духовете? Един мъж, един истински мъж не се бои от тях и не се бои от смъртта.

Една творба винаги се ражда от силно вълнение, което прави плодородна благоприятната почва. У Байрон почвата беше готова; това беше онази съвкупност от горещи, неизразени чувства — страх, любов, желание, съжаление, — лава, която отново заплашваше да залее всичко. От вълнението, което предизвика у Байрон прочитането на „Фауст“, и от алпийската природа произлезе една голяма поетична драма: „Манфред“. Той съчини първите две действия за дванадесет

дни — по време на същото това пътуване. Пейзажите, които описваше в проза за Огъста, ставаха с леки изменения части от новата драма и се преплитаха с отчаяните му самопризнания. Всички действителни сцени от пътуването, срещата с един ловец, с един овчар, който пее пастирска песен, влизаха непосредствено в тази поема, чийто сюжет беше достатъчно неопределен, за да приеме всичко.

Манфред, феодален владетел на едно селище в Алпите, се занимава с тайнственото изкуство на магията. Той е богат, учен, но душата му сякаш се измъчва от спомена за голямо престъпление. В една от първите сцени, твърде фаустовска по настроение, той вика духовете на Земята, на Океана, на Планините, на Светлината. „Що искаш ти от нас, о смъртен син? Кажи!“ — питат духовете. „Забрава.“ — „На какво — кого — защо?“ — „На туй, което е у мене...“ Какво има у него? Той ни оставя сами да отгатнем... Скръб по една жена, Астарта, която е изгубил и с която иска да се събере; желание да си отмъсти на друга жена, която не е назована. Срещу нея се произнася ужасно заклинание от един тайнствен глас и понеже Байрон не може да излезе от себе си, да забрави личността си, алюзиите му са ясни и символите прозрачни, ние разбираме, че Манфред е Байрон, Астарта е Огъста, а обектът на заклинанието е Анабела.

*Ти ще спиш, ала без сън
твоят дух ще бди навън:
и ще виждаш сенки там,
мисли, що се не отпъждат;
тайна сила те осъжда
да не бъдеш нивга сам;
ти си като в чер саван,
като в облаци развян;
вечно тъй ще се върти
този кръг — и в него ти.
Ти не виждаш моя лик,
но ще чувствуваш все пак,
че при тебе в ден и мрак
близо аз съм всеки миг;
и от таен страх сломен,*

ще обърнеш взор тогаз,
но ще видиш удивен,
че съм твойта сянка аз:
но в свръхземна мощ пленен —
ще мълчиш ти всеки час.
От гласа на кобен бог
ти с проклятие си кръстен;
зобен дух, жесток и строг,
те заплита в своя пръстен;
всяка радост и любов
ти отнема тъмен зов;
няма да намериш мир
в нощната спокойна шир
и с томление денят
ще изпълва твойта гръд.
От твоите сълзи лъжовни
изтръгнах аз убийствен сок;
от черното сърце отровно
изстисках черен аз поток;
от твоята усмивка аз
изтръгнах скритата змия;
изпитах не една отрова,
но твойта беше най-сурова.
В студа на твоето сърце
и в змийската усмивка твоя,
в лукавството ти и в покоя
лъжлив на твоето лице;
в изкуството ти, чрез което
пред всички скриваш си сърцето;
в това, че чужда скръб те радва,
в това, че с Каина си брат —
заклевам те и нека сявга
сам ти да бъдеш своя ад!^[1]

После Манфред моли една магьосница да извика за него духа на Астарта; той ѝ я описва — това е Огъста:

Тя по черти приличаше на мене —
очите ѝ, косите ѝ, лицето ѝ,
всичко и дори гласът ѝ — всички
тъй казваха — приличаха на мойте;
обаче всичко: по-меко, смекчено
до красота; тя бе със същите
самотни мисли, същото безцелно
блуждение и търсене на туй,
което се не знай, и дух, способен
да разбере вселената — но не
туй само — в нея имаше и нещо,
което няма в мене, нещо кротко:
усмивка, състрадание и сълзи —
това, което нямам аз; и нежност —
но нежност имах много аз към нея;
смирение — но него не съм имал
аз никога. Да, грешките ѝ бяха
и мои — добродетелите ѝ
обаче бяха само нейни. Аз
я любих и — и убих я!^[2]

„Аз я любих и — и убих я!“ Ето тайната на Манфредовото отчаяние, което е всъщност Байроновото; Байрон чрез устата на Манфред изказва страданието си, което той великолепно криеше под спокойната маска на домакин на „Диодати“ и на учтив гост на Конне.

... Мойта самота —
не е тя вече самота, о, тя е
изпълнена от фурии! — Аз скърцах
със зъби в тъмнината до зори
и се проклинах до заход; аз молих
за лудост като за благословене —
ала напразно!...^[3]

Но напразно силите на ада се мъчат да извикат Астарта при Манфед; тя се появява, но остава няма, както няма беше вече и Огъста с все по-избледняващия си образ в паметта на Байрон.

*Твърде много
ме ти обичаше, тъй както аз
обичах тебе — но не бяхме ний
създадени, за да се мъчим тъй
един друг (на макар да е било
най-смъртен грях — един друг да се любим),
тъй както ний се любехме. Кажу,
че ти ме не презираш — че понасям
аз наказание за двама ни —
че ти ще бъдеш някога блажена,
че ще умра, кажу; защото всичко
зло и презряно в този свят се е
заклело да ме държи свързан с жалко
едно съществуване — живот,
сред който тръпна аз от ужас пред
безсмъртието — бъдеще, подобно
на миналото. Аз не зная мир.
Не зная аз що искам и що диря;
но чувствавам аз що си ти — и що
съм аз; и искам днес да чуя
веднъж, преди да съм загинал, онзи
глас, който беше мойта музика —
о, говори ми!...^[4]*

Тя изчезва, без да отговори, а духовете с ужас наблюдават отчаянието на Манфред. „Ако той беше един от нас — казват те, — това щеше да бъде един ужасен дух.“

Изливането на лавата беше великолепно. На драмата липсваше третото действие, но Байрон не го написа веднага. Той се бе върнал в „Диодати“ с Хобхаус и планинското обаяние се бе разсеяло.

Най-важната причина за отчаянието на Манфред беше мълчанието на Астарта. Защо на жалбите на Байрон Огъста

отговаряше с най-обикновени писма? Защо дразнещата ѝ непоследователност, която за Байрон криеше такова очарование, се бе превърнала в глупаво морализаторство? В неясните фрази на сестра си Байрон с безпокойство откриваше влиянието на съвсем друг характер, който му беше прекалено познат. Но той далеч не можеше да си представи какво беше станало между двете жени след неговото заминаване.

В деня, в който Байрон беше напуснал Англия, лейди Байрон (която от няколко седмици живееше в Лондон, за да бъде близо до юридическите си съветници Лъшингтън и Роумили) беше заминала при своята малка Ейда. Тя беше тогава на двадесет и четири години и за нея животът сякаш беше свършил. Чувствата ѝ към Байрон бяха силни, тя прекалено много го бе обичала, за да не го намрази, без обаче да престане да го обича. Огъста, която я видя преди заминаването ѝ, се изуми от спокойствието ѝ.

Моралните проблеми, които бяха измъчвали пропитата от скрупули съвест на тази наранена казуистка, не се разрешаваха със заминаването на съпруга ѝ. Как трябваше да се отнася сега с Огъста? Като с приятелка? Но това би обезценило претенциите ѝ относно възпитанието на дъщеря ѝ при евентуален спор с Байрон. Като с неприятел, както я съветваха адвокатите ѝ? Това би означавало да потвърди слуховете, които Каролайн Лам и толкова още като нея разпространяваха усилено в обществото, а и да направи невъзможен живота на мисис Ли в Англия. „Ако Огъста се бе присъединила към Байрон в неговото изгнание, ако тя открито се бе показала с него като *et seror et conjux*^[5], лейди Байрон щеше да тържествува като господарка на положението... Но нейната необходимост от сантиментална саможертва беше много силна...“ Тя не желаше да погубва зълва си. Считаше за свой християнски дълг да спаси нейната душа, а ако можеше (но не го вярваше), и душата на Байрон. Анабела можеше да постигне двойната си цел само ако попречеше на виновните да се съберат отново. Оставеше ли ги на свобода, тя ставаше съучастник в прегрешението.

Този тънък начин за сближаване с виновната ѝ го сочеше нейният дълг, както вероятно би я карала да постъпи и ревността и злопаметността, но под маската на дълга до съзнанието на изпълнената със скрупули жена се плъзгаше едно по-смъртно и съвсем естествено

усещане — необходимостта да узнае истината. Само сигурността е способна да унищожи ревността. А Анабела не беше сигурна в истинската причина за неуспеха си в тази ужасна авантюра. Тя беше разбрала, че в къщата ѝ витае грехът на кръвосмешението още от деня на сватбата си, но проявите, които ѝ го подсказваха, не се ли отнасяха до една вече отминала, изгаснала и укротена страст? Или, обратно, тази чудовищна любов продължаваше и след брака ѝ? Тя не знаеше и изпитваше страстно желание да стигне до истината. Огъста заемаше голямо място в мислите ѝ и би било учудващо, ако в безпокойството си не се стремяхме винаги упорито към онова същество, което носи тайната — макар и ужасна — само за да можем да я узнаем.

При това объркано душевно състояние лейди Байрон успя да си намери доверителка. Тя посети една близка приятелка на Огъста, мисис Джордж Вилиърс, която я беше молила да поддържа зълва си срещу клеветите, и ѝ каза истината. Мисис Вилиърс беше добра жена, но както остана смаяна, така и дълбоко се заинтригува. Огъста толкова пъти ѝ бе говорила за раздялата с брат си и за слуховете, които се носеха, с такъв невинен тон на обида, че най-напред тя трудно повярва на лейди Байрон. Когато се убеди, тя дълбоко се възмути. Човек би могъл да прости — казваше тя — на една разкаяна, примирена с вината си Огъста, но това надменно лекомислие по отношение на престъплението беше нетърпимо. Така мислеше и лейди Байрон. Както някои мъже са готови да помогнат на разорен приятел, стига той напълно да се откаже от капчица щастие или удобство, така и тези две жени бяха готови да се притекат на помощ на грешницата, но при условие, че тя се самопорицае. Байрон също беше грешник, но поне знаеше какво е грях. Огъста сякаш никога не се бе замисляла за това. „Винаги съм забелязвала — пишеше Анабела изключителната разлика между чувствата на Байрон — доколкото можеха да се отделят от действията му, които бяха по-изтънчени и пристойни по въпросите на морала, и тези на Огъста. Тя, изглежда, не считаше грешките си за сериозни.“

Мисис Вилиърс беше съгласна с лейди Байрон, че трябваше да накара Огъста да потъпче гордостта си и да се разкае. Мисис Ли очевидно намираще за естествено приятелските отношения между снаха и зълва да продължат пред обществото. Трябваше да я накарат да почувствува, че отсега нататък тя е извън законите. Лейди Байрон писа

на мисис Ли: „Не исках да Ви тревожа преди раждането на детето Ви, но тъй като знам, че вече сте се възстановили, не мога повече да крия от Вас, че имам причини, основаващи се на някои обстоятелства в поведението Ви, които впрочем (колкото и да съм сигурна, че са достоверни) желая да заровя в мълчание, причини, които ми налагат неотменния дълг да огранича връзките си с Вас...“

Двете добродетелни жени се питаха с чувство на безпокойство как ли щеше да реагира при тази заплаха виновната им посестрима: „Мисля, че първото чувство, което ще изпита, ще бъде страх, а второто — гордост...“ Но отговорът на Огъста беше скромнен: „Принудена съм, заради доброто на децата си, да приема съчувствието Ви, което Ви кара само да ограничите връзките си с тази, която според Вас не е вече достойна за Вашето уважение, нито за Вашите чувства! Ще дойде време, когато мнението Ви ще се промени.“

И за да се завърши това духовно лечение, оставаше да изтръгнат от нея най-напред признание за престъплението, после обещание, че повече няма да се вижда с Байрон. Кореспонденцията между снаха и зълва продължи и малко по малко по-слабата от двете се поддаде и изпадна в откровение. Тя призна, че преди брака са съществували греховни отношения, но се закле, и в тона ѝ личеше искреност, че след сватбата се е противопоставила.^[6] Тогава разпитът започна да става по-подробен. Когато двама души по взаимно съгласие са оставили дълго време неизяснен важен и болезнен въпрос, в момента, когато вече решават да отворят този духовен абсцес, понякога изпитват мъчително, но силно удоволствие и смътна радост да се ровят заедно в подробностите, които са били както за единия, така и за другия обект на толкова много самотни размишления. Анабела обясняваше на Огъста как (още в деня на първото посещение в Сикс Майл Ботъм) всичко ѝ се видяло подозрително, а Огъста смирено осъждаше собствената си заблуда и наивната си увереност в неведението на Анабела.

Понякога грешницата се съвземаше. Мисис Вилиърс, която я беше видяла предната вечер, писа на лейди Байрон на 18 юли 1816 година: „Огъста говори през цялото време само за газ и сатен, имаше много добър вид, държеше се студено и самоуверено, сякаш нищо не тежеше на съвестта ѝ.“ За щастие след известно време тя изглеждаше

отново съсипана и загрижена. Но спасителното дело още не беше завършено.

Имаше опасност Байрон да поднови влиянието си върху нея. Той искаше тя да отиде при него в Швейцария или в Италия; страшно беше да не се изкуши, още повече, че полковник Ли, вече напълно разорен, беше способен да се съгласи тя да замине. Тя изглеждаше готова на всякаква безумна постъпка, ако брат ѝ кажеше, че е нещастен. Анабела напразно ѝ описваше ужасните страдания, които изпитвал Байрон от угризение на съвестта — тя била свидетел. „Аз самата никога не съм виждала — казваше Огъста — описаните от Вас страдания у Байрон... Ако знаех как да допринеса за доброто му състояние! Но, уви, не знам...“ Лейди Байрон понякога на драго сърце би закичила на гърдите на зълва си надпис: Еретичка и блудница.

На края на август 1816 година тя дойде в Лондон, за да се види с Огъста. За да се подготвя за този решителен разпит, Анабела написа както обикновено цял меморандум с номерирани параграфи: „Кое Ви огорчава повече — грехът или последствията му? Обидата към бога или към подобните Ви?... Чувствувате ли достатъчно ясно, че всяка мисъл, свързана с подобен грях, носи вина и че сърцето може да бъде престъпно дори когато действията са невинни?“

През първата половина на септември двете жени се виждаха всеки ден.^[7] В течение на дългите разговори Огъста постепенно се предаде изцяло в ръцете на по-силното същество и остави на Анабела да ръководи душата ѝ; тя обеща да ѝ показва отсега нататък всичките писма на Байрон и да му отговаря само студено. Лейди Байрон не изискваше от нея да преустанови напълно кореспонденцията с брат си: „Съветвам Ви да не прекъсвате кореспонденцията си, но винаги да се стремите към пречистване, а не към успокояване или задоволяване на чувствата му. Избягвайте следователно всеки израз или знак, който би извикал в съзнанието му лоши мисли. Позволете ми също така да Ви предпазя от лекомисленото празнословие, което той обича поради една отвратителна причина — то му пречи да разсъждава сериозно.“ Неосъзната женска хитрост; тя лишаваше Огъста от цялото ѝ очарование.

В Женева времето ставаше студено и дъждовно. Байрон имаше желание да напусне Швейцария. От другата страна на езерото, в Сешрон, английски туристи редовно насочваха биноклите си към

неговия балкон с надеждата да зърнат там някоя „фуста“. Подозрителен като всеки, който е бил преследван, той се чувствуваше догонен даже и тук, в уединението си, от омразата, която бе съпътствувала заминаването му. Имаше желание да се прехвърли през Алпите и да отиде чак до вълните на Адриатика, „както настигнатия от кучетата елен се спасява във водата“.

В началото на октомври той напусна „Диодати“ заедно с Хобхаус, за да отидат през Симплон в Милано. Знаменитият Флетчър ги придружаваше и забавляваше Хобхаус с уменията си да пренася на английска почва всичко, което срещнеше по пътя. Водопадът Писваш му напомняше за „бялата перука на стария мистър Бийчър“. Шест коня, впрегнати в колата на Байрон, ги изтеглиха до Симплонския проход! Прекосиха зоната на боровите гори, на пустинните каменисти местности, на вечния сняг. На върха, като не намериха стена, на която да издълбаят имената си, ги написаха на лист хартия, който грижливо скриха под един камък. После, преминавайки отново през снегове, пустинни каменисти места и борови гори, те пристигнаха накрая в долината Домодосола, където бели камбанарии стърчаха тук-там сред покритите с лозя хълмове.

Флетчър получи заповед да приготви карабини, ками и пистолети. Бяха казали на двамата англичани, че местността била опасна. Нещастната Италия след провала на Наполеон беше попаднала отново в чужда власт. Свещеният съюз, „сдружение на династии“, беше превърнал Ломбардия в австрийско владение, което господин Метерних, наместник на господата, управляваше с полицията си. Шпионите бяха навсякъде; доносът цареше и в семействата. Либерали и патриоти се групираха в тайни сдружения. Още в Милано Байрон се свърза с италиански либерални среди. Той имаше препоръчително писмо от мадам дьо Стал до негово високопреосвещенство Людовик дьо Брем, свещеник, който се бе занимавал с милостинята, отпускана от бившия крал на Италия. Благодарение на него Байрон се запозна с маркиз дьо Брем (бивш министър на вътрешните работи по времето на Йожен дьо Боарне), с най-известния от живите италиански поети, Монти, и писателя Силвио Пелико. Страната му харесваше. Селянките имаха красиви черни очи. Лицата на хората излъчваха смелост и дружелюбност.

Той остана очарован от Амброзианската библиотека^[8], където му показаха спомени от Лукреция Борджия — къдрица от дългите ѝ красиви коси и писма — „толкова хубави, толкова нежни, че той се почувствува нещастен, загдето не е бил роден по-рано, поне да я види“. „И отгатнете, моля Ви — писа той на Огъста, — кой е един от подписите ѝ: ето този, +, едно кръстче, което според нея трябвало да стои на мястото на името ѝ... Забавно, нали? Предполагам, че знаете за прочутата ѝ хубост, и то прочута, защото е умеела да я използва; също така знаете, че е обичала този кардинал Бембо (и една история с баща ѝ, папа Александър VI, с брат ѝ — Цезар Борджия, в което някои вярват, други не). Накрая тя става херцогиня Ферара и превъзходна майка и съпруга; истински пример.“

В Миланската скала, в ложата на Брем, Хобхаус и Байрон се запознаха с един французин, господин Бейл, бивш интендант към императорския двор, който им разказа невероятни истории. Каза им, че бил частен секретар на Наполеон по време на отстъплението му от Русия. „Наполеон тогава напълно беше си загубил ума — разказваше Бейл — и подписваше декретите си: ПОМПЕЙ.“ Когато Бейл му казал: „Ваше величество греши“, той го погледнал с ужасена гримаса и казал: „О, да!“ В един ден Бейл видял осемдесет и четирима генерали да идват в главната квартира разплакани и да викат: „Ах, дивизията ми... Ах, бригадата ми...“ Когато императорът заминал, Бейл останал да служи при Мюра^[9], който седял на леглото си и горчиво плачел. После господин Бейл говори за Талейран, каза, че щели да го осъдят и че Наполеон не бил достатъчно жесток. Каза им също, че мадам Ней била в Милано и че накарала да изпишат на гроба на мъжа ѝ: „Тридесет и пет години слава, един грешен ден.“ Чуден беше този господин Бейл, на най-невероятните случаи винаги лично бе присъствувал. „Имам пълно основание — пише Хобхаус, след като грижливо бе записал всички интересни анекдоти — да мисля, че Бейл е достойна за доверие личност, но малко е грубоват в приказките и има вид на материалист, какъвто всъщност е.“

В Милано Байрон и Хобхаус срещнаха отново нещастния Поли-Доли. Беше се скарал с един офицер и Байрон, за кой ли път, отново трябваше да се намеси, за да го спаси. Младият доктор беше сега кандидат за лекарското място при Уелската принцеса. „Горката жена — каза Хобхаус, давайки му препоръчително писмо, — трябва да е луда,

за да вземе такъв доктор.“ Но Луи дьо Брем, по-справедлив от Хобхаус (който ненавиждаше чужденците), прецени по-добре горкия доктор. „Трудно е да се срещне — писа той на мадам дьо Стал — по-честен човек от Полидори, по-наивен и доверчив.“

Луи дьо Брем добавяше и мнение за Байрон, което беше още по-интересно, защото потвърждаваше мнението на Уолтър Скот: „Лорд Байрон е много приветлив човек. Представи му се случай да засвидетелствува добронамереността си към Полидори и той се зае с готовност и усърдие да послужи. Да Ви кажа ли? Мисля, че има хора с по-малко социални добродетели може би, но с дълбока човешка същност. Лорд Байрон е надарен с твърде много качества, които съвсем естествено е хората от неговата страна и неговите близки да не забелязват, защото му липсват онези, които обикновено се изискват... Ние го накарахме да почувствува колко сме далече от мненията за него и че зависи изцяло от него да ни помогне да си съставим наше. Творбите му толкова много се харесват на приятелите ни, които знаят английски, че без да говорим, ние му доказваме всеки момент сърдечното си възхищение. В резултат на това между него и нас се установи интелектуален контакт и той му дава възможност да се чувствува самоуверен сред обществото, с което съм го заобиколил.“ Наградата на тези, които умеят да успокояват изтерзаните души, е, че те единствени ги разбират.

Италианските приятели на Байрон му показаха всички забележителности на Милано. Той чу ехото на Симонета и видя Миланската катедрала на лунна светлина. Господин дьо Бейл се учуди от ефекта, който произведе върху Байрон една картина на Даниел Крепси, на която е изобразен един свещеник, затворен в ковчег, поставен в средата на някаква църква, който по време на опелото изведнъж надига савана, излиза от ковчегата и извиква: „Аз съм прокълнат справедливо!“ Едва можах да откъснат от тази картина развълнувания до сълзи Байрон. От уважение към гения приятелите му се качиха мълчаливо на конете си и отидоха да го чакат на една миля по-далече.

Накрая, на 4 ноември, Хобхаус и Байрон заминаха за Венеция. Прекосиха Бреша и Верона (където Байрон с радост си припомни за Жулиета), Виченце, а една нощ, докато дремеха в гондолата при мрачното небе, изведнъж се събудиха сред светлините на Венеция.

Шумът от веслата им говореше, че се намират под някакъв мост; гондолиерът им извика: „Риалто!“ Няколко минути по-късно те слязоха пред хотел „Великобритания“ на Канале Гранде и едно великолепно стълбище ги отведе до позлатени стаи, с рисувани копринени тапети.

[1] „Манфред“, I действие, I сцена. Превод Гео Милев. — Б.пр. ↑

[2] „Манфред“, II действие, II сцена. Превод Гео Милев. — Б.пр.

↑

[3] „Манфред“, II действие, II сцена. Превод Гео Милев. — Б.пр.

↑

[4] „Манфред“, II действие, IV сцена. Превод Гео Милев. — Б.пр.

↑

[5] Сестра и съпруга (възлюбена) (лат.). — Б.пр. ↑

[6] Лейди Байрон на мисис Ли: „Понеже не се опитвате и никога не сте се опитвали да ме лъжете по отношение на миналите факти, за които убеждението ми е непоколебимо, аз съм готова да Ви повярвам, след като го твърдите, че никога съзнателно не сте искали да ми навредите...“ Лейди Байрон на мисис Вилиърс: „Получих отговор, какъвто трябваше и какъвто се надявах да получа. Напълно съм убедена в невинността на Огъста по време на целия период, който ме интересува.“ — Б.пр. ↑

[7] Дневник на лейди Байрон: „Огъста ми направи пълно признание за миналите отношения, отричайки енергично продължението им след брака ми... Тя призна, че стиховете («Твойто име не изричам, не въздишам, не извиквам...») са били посветени на нея.“ Мисис Вилиърс на лейди Байрон: „Говорих открито с Огъста за тези стихове.“ ↑

[8] Основана в Милано през 1602 г. — Б.пр. ↑

[9] Жоаким Мюра — френски маршал, зет на Наполеон I. — Б.пр. ↑

XXVIII ВЪЛШЕБНИЯТ ГРАД НА СЪРЦЕТО

*... където винаги се долавя частица от
въображението и леглото, което урежда всичко.*
Ален^[1]

Байрон писа на Мъри: „Венеция ми хареса толкова, колкото очаквах, а аз очаквах много. Тя е един от онези градове, които познавам, преди да съм ги видял, и след Ориента, е другото място на света, за което винаги съм мечтал. Обичам меланхолично-веселите разходки с гондоли и тишината на каналите. Не ме дразни дори очевидното западане на града, макар че съжалявам за своеобразните костюми, които са изчезнали. Впрочем има и доста останали, а и Карнавалът приближава.“ А на Том Муър той писа: „Имам намерение да остана във Венеция през цялата зима... Градът не ме разочарова... Прекалено дълго съм живял сред развалини, за да не обичам опустошението.“

Той харесваше венецианския диалект, както и боядисаните в охра венециански къщи, звучните имена и розовия мрамор на палатите, зловещата красота на черните лодки. В града на Търговеца и на Мавъра, на Порция и Дездемона той имаше чувството, че на всеки ъгъл среща сянката на Шекспир. В този град, в който ходенето пеш беше заменено с бавното плъзгане на гондолите, той забравяше недъга си.

Венецианската република не съществуваше вече. Крилатите лъвове на Сан Марко не закриляха нито дожа, нито Съвета на десетте. Французите бяха изгорили Висентауре^[2]. Както в Милано, така и тук австрийски губернатор представляваше Метерних. Но в града се бе запазил вкусът към наслади и веселие. Кафенетата на площада Сан Марко бяха пълни. Венеция имаше осем театъра (повече от Лондон и от Париж). Италианското общество се събираше в *conversazioni*^[3], най-

блестящ от които беше салонът на графиня Албрици, наречена от венецианците „италианската баронеса дьо Стал“. Графинята побърза да представи „първия поет на Англия“. Няколко мъже и жени пиеха вода в една малка стая. Според Хобхаус този *conversazione* беше малко копие на салона на Копе, но дамата изглеждаше приятна.

На 2 декември двамата приятели се разделиха. Хобхаус замина за Рим, а Байрон остана във Венеция. Той си беше намерил едновременно „жилище и любовница“ у някой си синьор Сегати, търговец на платове, който притежаваше на Фрецериа (дълга, тясна улица, съседна на Сан Марко) магазин с фирма *Corno*^[4]. Чираците му бързо прибавиха към фирмата, прилагателното *inglese*^[5]. Търговията на Сегати вървеше зле, но жена му беше млада и хубава. Извън това тя пееше чудесно и благодарение на този глас семейство Сегати беше допуснато до венецианската аристокрация. Мариана Сегати успя да създаде у Байрон (толкова наивен под маската си на развратник) илюзията, че е първият ѝ любовник. Във Венеция тя минаваше за алчна и леснодостъпна, но той беше очарован от нея: „Харесах още през първата седмица от престоя си тук мадам Сегати и оттогава продължавам да я харесвам, защото е много хубава, приятна и говори венециански, което ме забавлява; защото е наивна, защото мога да я виждам и да се любя с нея по всяко време, което допада на темперамента ми.“

В действителност той я обичаше по свой начин — полусантиментално, полу-презрително, — както можеше да обича вярно куче, кон или песен на Том Муър. Тя беше весела, ако той пожелаеше, мълчалива, ако той беше тъжен — хубаво послушно животно. До нея той бавно се успокояваше. Алпите, съчиняването на Манфред и новото, което представляваше за него Италия, бяха усмирили вътрешния му кипеж, в който в „Диодати“ едва смееше да надникне. Той беше престанал ако не да страда, поне да обича страданието си. Голям напредък. Бърборенето на тази чужденка на нейния „сладък развален латински“ му помагаше да притъпи болката си. За умора на тялото — добър лек срещу страстите — той беше получил от австрийския комендант на едно укрепление четири коня и всеки ден галопираше по тясната ивица земя на Лидо, върху която се разбиваха в краката на коня му вълните на Адриатика.

Всеки ден той спираше гондолата си пред манастира на арменците. Беше се свързал с монасите и обичаше да ги посещава на малкото им островче, обрасло с кипариси и портокалови дървета. Прекосявайки живописния манастирски двор, той отиваше в една стая, украсена с икони, където помагаше на отец Паскал Оше в съставянето на англо-арменска граматика. Той се възхищаваше от мургавия тен на отчето и дългата му черна брада, които го правеха да прилича на жрец от храма на Соломон. Арменският език беше труден, но точно това привличаше Байрон. „Сметнах за необходимо да завъртя мозъка си около нещо сериозно за учене; това се оказа най-тежкото, което можех да намеря тук, и то ще ми бъде добро оръжие срещу змията.“

Когато го питаха колко време ще остане във Венеция, той отговаряше: „Надявам се, че любовта и арменската азбука ще ме задържат цялата зима.“ С удоволствие разговаряше с отците и им завиждаше на самотата, на уединението и на душевното им спокойствие. Отец Оше му описваше Армения и твърдеше, че според всички библейски тълкуватели на тази земя някога се е намирал Земният рай. А Байрон го беше търсил къде ли не. Дали не го бе намерил най-после във Венеция? Понякога го вярваше. Пътуването с гондола, разходките на кон, уроците по арменски, милувките на Мариана — всичко това го държеше на разстояние от големия неприятел: отегчението. Вечерите си прекарваше в салоните. Венецианците вече го считаха за гордостта на техния град. Благодарение на „Божествена комедия“ и на Николо Жиро от Атина той говореше доста добре италиански.

*Езици чужди усвоих и бивах
от чужденци приеман като свой.^[6]*

Както някога в Гърция, така и тук, той бягаше от собствения си конформизъм. Далече от английски свидетели, понякога той успяваше да забрави английския закон в сърцето си. „Ако можех да запазя това, което имам сега, не само ще бъда щастлив, но и доволен, което според мен е по-рядко и по-трудно... Имам книги, прилични удобства, хубава страна, език, който предпочитам, много занимания, толкова компании, колкото искам, и една хубава жена, която не ме отегчава... В живота

няма кой знае какво да привлеча любопитството ми; той може да ми предложи малко неща, за които да нямам представа и да не съм вкусил — и би било доста глупаво от моя страна да се сърдя на сполуката си, че е била краткотрайна — впрочем това беше отчасти моя грешка. Ако настоящето продължава, аз ще скъсам с миналото и ще можете да ме преценявате посмъртно, защото никога по собствено желание няма да се върна да живея на тесния Ви остров.“

Настъпи времето на Карнавала — голямото събитие на Венеция, — времето на маскарадите и серенадите, на баловете и мистериите, време — по-предпочитано от любовниците, отколкото от съпрузите, време, в което жените се запасяваха с преживявания, за да имат какво да изповядват преди поста. Байрон започваше вече добре да опознава тези венецианки с черни очи. Всяка имаше поне един *amoroso*^[7]; онези, които имаха само един, минаваха за добродетелни и го сменяха по време на Карнавала. Само Мариана Сегати, доволна от своя хубав англичанин, не мислеше да го сменя.

Ярки разноцветни костюми — турски, еврейски, гръцки, римски — оживяваха черните погребални ковчези на гондолите. Байрон се поддаде на танцовия ритъм на този град. Писмата му до Том Муър пееха като китарите на Венеция:

*Ти какво правиш днес,
о Томас Муър?
Ти какво правиш днес,
о Томас Муър?
Ти се целуваш днес
или тъгуваш днес,
или римуваш днес,
а, Томас Муър?*

Ето една приятна песен за Вас — напълно импровизирана...

*Но карнавал иде,
о Томас Муър!
Но карнавал иде,*

*о Томас Муър!
С маски и блясък,
танци и плясък,
песни и крясък,
о Томас Муър!*

От тъмните улици долитаха песни и шум от целувки чак до сутринта. Мариана и Байрон се разхождаха цялата нощ, докато Венецианският търговец спеше с фирмата „Английски рога“. Няколко дни това беше чудесно, но нощният живот измори Байрон. Здравето му не издържа. Дали не беше някаква треска от застоялите води? Или малария, като онази, която едва не го погуби в Патрас? Или вече остаряваше? Наскоро беше навършил двадесет и девет години. „Прекаленото мислене похабява здравето“ — казваше той и пишеше на Мариана прекрасни стихове, от които лъхаше лека умора:

*Значи, няма пак да тичам
с теб под лунна светлина,
въпреки че те обичам
и че пак блести луна.*

*Нека мечът да протрива
ножницата ден след ден —
ала пак ще бъде жива
любовта у теб и мен.*

*И макар нощта да ни е
отредена за любов,
няма с теб да бродим ние
пак под лунния покров.*

Той прекара постите на легло. Беше сериозно болен и в трескавите му бълнувания картините от миналото се връщаха отново с опасна сила. Какво ставаше с Огъста? Той нищо не разбираше от новия ѝ език, пропит от благочестивост. „Получих всичките Ви писма,

пълни, както обикновено, с разкази за нещастия и неясни намеци; но не мога да Ви изразя съчувствието си, защото, заклевам се в живота си, не мога да разбера дали страдате от разбито сърце или от болка в ушите — Вие ли сте били болна или децата, с какво са свързани загадъчните Ви и мрачни състояния на страх — дали с романите на Каролайн Лам, дали с показанията на мисис Клеърмонт, с великодушието на мисис Байрон или с други клевети... Мислех, че всичко, което можеше да Ви засяга, отдавна е минало, а колкото до мен — оставете ме сам да се занимавам със себе си.“ Малко по-късно той писа: „Повтарям Ви отново, че е много по-добре да ми обясните всичките тези загадки, отколкото да продължавате глупавия маниер на писане с намеци. Какво искате да кажете? Какво знаят хората? Какво могат да знаят повече от това, което Вие и аз знаем? И какво можете да укриете от мен? Аз никога не съм се предавал, отстъпих само заради Вас — защото мислех, че ще се опитат да Ви компрометират — макар че няма какво да ги интересуват неща, минали преди брака ми с това адско чудовище, чието унищожение ще видя един ден.“ Писмото бе изпратено на лейди Байрон с коментар на Огъста: „Не мога да си представя по-тъжно писмо, пропито с толкова яд и омраза и огорчение към всичко, писмо, годно само за огъня. Впрочем ясно е, че той е недоволен от самия себе си. Горкото момче!“ Тази жена не беше лоша, но успяваше да изложи адските мъчения с детински брътвежи.

* * *

По време на боледуването си Байрон завърши третото действие на Манфред, което не беше много добре развито (той не умееше като Гьоте да борави мащабно със свръхестественото), но интересно по отношение на вложените идеи. В него Манфред се срещаше със смъртта. Абатът от един съседен манастир се опитваше да го помири със самия него и тази сцена може би беше отражение на разговорите, които Байрон бе водил с арменските отци. На грешника католишкият свещеник предлагаше покаяние и прошка. „За наказание аз не говоря, но, сине мой, за покаяние и за прошение: остава ти да избереш едното, първото, а другото — редът и здравата ни вяра дали са ми власт да мога да хвърля път от всеки тежък грях към по-висша надежда, висши

мисли. На небесата първото оставям — «Възмездието имам аз!» — говори бог...“ — „Сега е твърде късно — отговаряше Манфред, — не може нищо да изпъди въвн от духа онуй всесилно чувство на собствените грехове, неправди, страдания — и на отплатата заслужена за всичко туй.“ Не с господ, а със себе си не може Манфред да се помири.

*Да, отче! Тези земни образи
и благородни помисли съм имал
и аз на младини — да придобия
ума и мъдростта на други хора,
светила на народите;*

*но то премина; мойте мисли,
ах — сами те себе си излъгаха.
Затуй, че аз не можех
да обуздая своето естество;
защото е заставен да слугува
тоз, който иска да владей — да гали —
и да се кланя — всеки час да бди —
на всяко място да се моли — жива
лъжа да бъде — този, който иска
да бъде мощен сред нищожното —
а туй е то тълпата; аз презирах
това да се примесвам в стадото;
макар да бъдех и водач, макар —
водач на вълци. Лъвът е самотен:
а — туй съм аз.*

В последната сцена духовете, изпратени от ада, искаха да отведат Манфред там. Той ги пъдеше:

*... Махай се,
назад към твоя пъкъл! Власт над мене
ти нямаш — туй аз чувствавам; и няма*

*твой никога да бъда — туй аз зная.
Това, което съм извършил, то е
извършено; аз нося в себе си
мъчение, което ти не можеш
направи по-голямо: сам духът,
безсмъртний дух, въздава си отплата
за своите добри и лоши мисли —
той сам е изворът на свойто зло
и свойта гибел — сам е свойто място
и време — сам е своя собствен смисъл;
когато тази смъртност той отхвърли,
ни сянка върху него ще остане
от мимолетните неща там вѣн;
но в радост или мъка, знае той
това, което е заслужил. Ти ме
не изкушаваш мене. Аз не съм
глупец за тебе, нито твоя плячка —
но собствен разрушител; и ще бъда
докрай това.^[8]*

Така за първи път Байрон, подтикнат към метафизически размишления от Шели, се опитваше да примири непреодолимото си чувство за грях с една скептична философия, която не му позволяваше да приеме ортодоксалните идеи за ада и за наказанието. Чрез едно типично байроновско разрешение той успяваше да направи от себе си, единствено от себе си, центъра и най-главното на вселената. Самият Байрон беше изкусителят на Байрон. Байрон сам щеше да накаже онзи Байрон, който се криеше у Байрон. Самият Байрон, рушителят на Байрон, щеше да изтръгне Байрон от ада. Адът съществува, но не детинският ад на Мей Грей. Адът съществува, но той е в нас и живите сами се хвърлят в него.

Не е тъй мъчно да умреш, о старче!

Това бяха последните думи на Манфред към абата; това е — пишеше Байрон на Огъста — „и цялата идея на поемата“. Не всички хора се страхуват от смъртта. Някои се боят от нея, защото обичат живота; други — защото се опасяват от отвъдния живот. Но човешкото съществуване е тежка борба и има чувствителни хора, съзнаващи безизходния вътрешен конфликт, за които смъртта е желана почивка. Байрон беше от тях. Прекалено смел, за да бяга от живота, но и прекалено уморен, за да се страхува от смъртта, той винаги мислеше за нея, дори сред шумния карнавал. Както някога край сивите стени на Нюстед, така и във венецианското му уединение „мъртвешкият танц“ допълваше декора.

Той много трудно написа това трето действие. Първият вариант, който изпрати на Мъри, се стори слаб на всичките му приятели. Той го преработи. Накрая през юни 1817 година драмата беше издадена в Англия. Това поставяше Огъста в опасност, защото любовта на Манфред към Астарта я разобличаваше ясно в очите на света. „Попълно признание не би могло и да се направи — писа мисис Вилиърс. — Прекалено прозрачно е всичко, за да могат приятелите й да се опитат да отрекат алузията... Четохте ли списанието *The Day and New Times* от 23 юни? Има дълга критика за Манфред, добре написана според мен, но пълна със съвсем ясни намеци за Огъста.“ А самата тя, напълно преобразена, поиска от Анабела съвет какво да отговори за Манфред, ако я питат. „За Манфред можете да говорите единствено с открито порицание.“

Напролет, когато Байрон започна да се подобрява, лекарите го посъветваха да промени климата. Един по-здрав въздух би успокоил треската му. Хобхаус, който от пет месеца се занимаваше с археология в Рим, канеше там своя приятел. Байрон се колебаеше. Може би беше глупаво, но мисълта да напусне Мариана му се струваше недопустима. Тя се бе грижила добре за него, докато беше болен. Той не й беше напълно верен, но се беше привързал към нея. Щом обикнеше някоя жена, обземаше го абсурдната надежда, че може да намери в нея благородната душа. Мариана Сегати, леко достъпната съпруга на венецианския търговец на платове, ставаше неочаквано олицетворение на „красивия идеал“.

И все пак едно пътуване до Рим би бил благоприятен случай за написване на четвърта песен на Чайлд Харолд — Байрон реши да

послуша лекарите. Той мина през Ферара, където написа „Воплите на Тасо“ и видя гроба на Ариосто, после продължи през Флоренция, където в една картина, която се наричаше „Клането на невинните“, откри, че една от жените приличаше на лейди Пънсънби. (И той като Флетчър откриваше навсякъде английски образи.) По-нататък по пътя за Рим мина покрай Тразименското езеро^[9]. В детството му младият свещеник Патерсън му бе описвал покритата с трупове земя и потока, в който се стичала кръвта на убитите картагенци и римляни. Селяните му показваха този поток, който бе запазил името Сангинето. Езерото беше като сребърен лист, а обработените поля и горичките образуваха около него спокоен пейзаж.

В Рим той живееше както обикновено в раздвоение — като Байрон и като Чайлд Харолд. Като Байрон той яздеше кон, коригираше това проклето трето действие на Манфред, което литературните кръгове около Мъри упорито не одобряваха, и писа на Муър: „За Рим няма да Ви пиша нищо; то е неописуемо, а описанията на пътеводителя дават представа колкото всяка друга книга. Снощи вечерях с лорд Лансдаун... Прекарах почти целия ден на кон... За Колизея, Пантеона, «Сан Пиетро», Ватикана, Палатина^[10] и т.н., и т.н. — както вече казах, погледнете пътеводителя... Аполон Белведерски прилича на лейди Аделейд Форбс — никога не съм виждал такава прилика. Видях папата на живо и един мъртъв кардинал — и двамата имаха много добър вид... Ето че Хобхаус тъкмо влиза, а и конете вече ни чакат; и така — на конете!“

Скулпторът Торвалдсен, на когото Байрон позираше по препоръка на графиня Албрици, има възможността да види превъплъщението на Байрон в Чайлд Харолд. Сядайки в ателието на скулптура, Байрон прие съвсем различен от обичайния си израз. „Не бихте ли желали да се отпуснете малко? — каза Торвалдсен. — Не е необходимо да приемете такава изражение.“ — „Но това си е моето изражение“ — отговори Байрон, „Така ли?“ — каза скулпторът. И изобрази Байрон такъв, какъвто поетът желаше да изглежда. Когато бюстът беше завършен, Байрон каза: „Не прилича на мен. Аз имам по-нещастен вид.“

За Чайлд Харолд Рим беше най-доброто място за размишление. Никъде в света не се намираше такъв богат запас от байроновски теми. Величие и упадък, разруха и красота, на всеки кръстопът се издигаха

великолепни паметници... Размишления над гроба на Чечилия Метела. Каква е била тази високопоставена дама, която спеше сега в крепостта? Непорочна ли, хубава ли? От тези, които обичат своя повелител, или от онези, които обичат чуждите повелители? Млада ли беше умряла, с последна розова краска върху детските си бузи, или много стара, с дълги сиво-сребристи плитки? Към смъртта той имаше такова чувствено влечение, че се разнежваше пред гроба на тази непозната мъртва жена... После мислите му литваха към Палатина. Там нощните птици откликваха една на друга сред обраслите с бръшлян камъни, от които бе изграден палатът на императорите... „Вечната поука от цялата човешка история. Свободата поражда Славата, Славата — Богатството, Тиранията довежда Варварите и цикълът започва отново...“ Риторика ли е това? Да, безсъмнено. Но риториките са необходими... Една вечер в Колизея при пълнолуние, когато звездите трепкаха над арките, сред украсата от диви цветя, в този магически кръг, навестяван от великите мъртъвци, той призова — срещу онези, които го бяха накарали да страда, срещу „своята нравствена Клитемнестра“, срещу хората, които го бяха оскърбили и довели до изгнание — любимата си богиня Немезида и Времето отмъстител:

*Ти чуй ме, Немезидо непреклонна,
която фуриите призова
от бездната бездънна и зловонна,
за да накажат трите божества
Орест така, че да сведе глава.
Това ще е без друго справедливо,
да беше чуждо дело — затова
тук, дето ти се кланяха ревниво,
тук, дето ти владя, те викам търпеливо!*

Ако четвъртата песен на Чайлд Харолд не беше още написана, то за нея Байрон вече имаше материал; можеше да замине. Хобхаус, който щеше да ходи в Неапол, искаше да го вземе със себе си, но Байрон се чувствуваше нещастен далече от Мариана. Той ѝ писа да дойде при него и се върнаха заедно във Венеция.

Сезонът беше топъл. Байрон се страхуваше от треската. За лятото той нае една вила в Ла Мира, на брега на Брента, близо до Венеция. Мариана дойде да живее при него, след като получи срещу добро заплащане съгласието на търговеца. Вилата някога бе била манастир, чиято църквица бе вече изчезнала. Под един ъглест свод, върху вбит в стената камък, стоеше следният надпис:

*Hic saepe licebit
nunc veterum libris
nunc somno et inertibus horis
ducere sollicitae
iucunda oblivia vitae.*^[11]

Съседите не ги притесняваха. Срещу тях живееше един стар маркиз, деветдесетгодишен мексиканец, а до тях французин, който познавал на времето Волтер. Реката Брента отразяваше най-красивите залези на света. На връщане от Неапол Хобхаус дойде при Байрон и остана да живее при него, като всеки се занимаваше със своята работа. „Странен живот — отбелязваше Хобхаус, — много спокоен и удобен... Байрон изглежда добре, весел и щастлив, с всеки изминал ден поочарователен... Тази вечер Байрон ми говори за семейните въпроси. Сега той вече не държи на жена си — това е сигурно.“ Байрон пишеше четвъртата песен на Чайлд Харолд; Хобхаус, човек с широки познания в точните науки, „го отегчаваше със своята топография“ и пишеше „Исторически бележки за «Чайлд Харолд»“. Те често прекосяваха цялата лагуна, за да отидат да яздят на Лидо, и Хобхаус на свой ред се радваше на изключителната прелест на тези морски разходки на кон: „С Байрон на Лидо. Чудесен ден. Спомням си за радостното усещане от галопирането по брега. Лек бриз. Байрон ми каза, че лейди Байрон смятала, че той не ме обича. Един път тя каза, че съм бил безпринципен, защото Байрон й казал, че ще се смея, ако чуя някои от възвишените й думи. Горката, какво противоречие.“ Така изтекоха пет чудесни месеца.

На 2 януари, годишнина от сватбата му с Анабела (той отдаваше голямо значение на тази дата), Байрон посвети четвъртата песен от

Чайлд Харолд на Джон Хобхаус, ескуайър^[12]:

„На един приятел, когото отдавна познавам и когото дълго време придружавах, който ми е помагал, когато боледувах, и ми е съчувствувал, когато страдах, радвал се е на успехите ми и ме е поддържал в нещастията...“ Но въпреки всичко последната песен на Чайлд Харолд, писана под непосредственото настояничество на Джон Кам Хобхаус, ескуайър, не излезе много сполучлива. Имаше обаче и чудесни пасажии: прекрасното описание на Венеция, един вълнуващ спомен за Англия, дълбоките и наситени с меланхолия строфи за относителността на любовта.

*Любов! Не си родена на земята,
но вярваме ти, земен серафим,
с една измъчваща ни вяра свята;
за простосмъртните си като дим,
но твоят лик е винаги любим;
ти си рая заедно си сътворена
от бога и си негов синоним,
лице и плът на мисълта нетленна,
която ни гори безумна, уморена.
Омръзна на душата красотата,
бълнува по творби лъжливи тя.
Къде, къде са формите в душата
на скулптора? — Във нейната мечта.
Къде е чарът, който в младостта
човек тъй дръзко си въобразява
и след това преследва в зрелостта —
уви, мним рай на нашата представа —
той с четка и с перо недостижим остава.^[13]*

А онова, което беше вярно за любовта, беше вярно и за амбицията. Човешките желания не съвпадат със същността на нещата... Ние копнеем за съвършенство и в същото време носим неизличимия белег на греха. Мечтаем за велики дела, а сме жертва на дребни подлости. Байрон за нещастие бе изпитал върху себе си на

какво е способно долното коварство; за да провали един живот, който той бе искал да бъде достоен:

*Но аз живях — и не живях мърцина:
дори да съм от своята мощ лишен,
дори в борба със злото да загина,
пак с нещо много силно съм роден,
което ще живее и след мен
подобно спомен за безмълвна лира,
от сетния ѝ звук обезсмъртен,
което никой тук не подозира —
то с угризения сърцата ще раздира.* ^[14]

Стихове, достойни за Прометей — пропити с гордост пророчески думи... Какво може да се направи срещу духовната бедност на човека? Нищо, освен да превъзмогва чрез силата на разума тази посредственост и да търси в природата щастието, което обществото прави невъзможно. Той завърши песента с едно описание на морето — единствения верен приятел:

*Мой мили океане! В моята младост
се носех върху твоите вълни
с неизразима юношески радост.
Ти с твоите вълноломи ме плени,
те пълнеха с наслада моите дни;
захласнат гледах аз как се разбива
ревяща пяна в техните стени;
душата ми към теб бе доверлива
и милвал с две ръце кипящата ти грива.
Трудът ми е завършен — моят глас
мре в ехото на моите песнопения;
аз ще разсея сладкия екстаз.* ^[15]

С това поемата „Чайлд Харолд“ беше завършена. Но тя не беше единственото му занимание през петте месеца, прекарани в Ла Мира. Лорд Киниър (братът на Уважаемия Дъг) беше дошъл във Венеция и беше донесъл една нова английска поема от Хукъм Фриър — лека сатира, написана по подражание на италианските поети и поспециално на Пулчи. Байрон остана очарован и започна да пише в същия стил една венецианска приказка, която нарече Бепо. Тонът ѝ подходдаше на новото душевно състояние. Тон на добро настроение, на безцеремонност дори по отношение на собствените му стихове; щом някоя строфа се отклонеше към лиризъм, ръката на сатирика моментално я улавяше и я спираше...

*Обичам Англия, макар в душата
да я кълна — в Кале си казах аз;
да пиша под светлика на луната;
обичам и властта (не тази власт);
обичам свободата на печата;
обичам и законите у нас;*

*обичам пренията в парламента,
най-вече щом е кратък регламента.
Обичам такси, дето не тежат,
и възлища, доставени изгодно;
обичам времето, щом спре дъждът —
два месеца туй става ежегодно.^[16]*

По-късно един млад французин, Алфред дьо Мюсе, възприе този тон от Байрон, както Байрон го беше възприел от италианците.

* * *

Любовта на Байрон към госпожа Сегати не продължи дори до края на престоя му в Ла Мира, и то по вина на Мариана. Тя показа алчността си. Продаде диамантите, които любовникът ѝ бе подарил.

Той го узна, откупи ги и повторно ѝ ги даде, но не пропусна да ѝ се присмее. Съпругът Сегати, който периодично се сещаше за честта си, излезе твърде скъп на Байрон през тази зима. И накрая, за да заприлича връзката им на лош брак, Мариана се показа ревнива.

Байрон започна да я отбягва. През една от разходките си на кон по брега на Брента Хобхаус и той бяха забелязали сред група селяни две прекрасни момичета. Байрон предложи на едната от тях, Маргарита Кони, да се срещнат. Тя отговори, че е готова да му стане любовница, защото била омъжена, а всички омъжени жени правели така, но че мъжът ѝ (един хлебар) бил доста ревнив. Байрон я кръсти „Ла Форнарина“ и с помощта на златните монети я покори. Тя беше на двадесет и две години. Не знаеше да чете, нито да пише. Той не беше срещал още толкова проста жена; тази му хареса.

Клюкарките от Ла Мира разказаха на Мариана, че късно през нощта чували коня на Байрон да цвили в полето. Властнуващата дотогава султанка силно се обезпокои, потърси съперницата си, срещна я и я нагруби. Маргарита отметна бялата кърпа, която носеше върху лицето си, и отговори: „Вие не сте му съпруга, както и аз не съм негова съпруга; Вие сте негова donna, и аз съм негова donna; мъжът Ви е рогоносец, какъвто е и моят. Оттам нататък какво право имате да ме корите?“ След тази хубава реч тя си отиде, като остави госпожа Сегати да размишлява. А когато Мариана поиска да се оплаче на Байрон, разбра, че е победена.

През януари 1818 година Хобхаус трябваше да се върне в Англия. В навечерието на заминаването му двамата приятели си устройиха празник, достоен за Венеция от XVIII век, като наеха двама певци, за да отидат до Лидо. Те седнаха, единият на носа, другият на задната част на гондолата и напускайки Пиацета, запяха песните на Тасо — Смъртта на Клоринда и Палатът на Армида — като някогашните гондолиери. Преди да си легне, Хобхаус, който винаги се настройваше меланхолично, когато се разделяше с тази странна и пленителна личност, написа в дневника си следното: „Прекарах последната вечер с Байрон, който завърши Чайлд Харолд, и се сбогувах с моя скъп приятел — защото той наистина ми е много скъп — в полунощ; малко преди да се разделим, той ми каза, че някога бил способен на силни чувства, но всичко това било вече загубено. На първата част на изречението му вярвам безрезервно. Бог да го благослови!“

Със заминаването на Хобхаус Байрон губеше отново Свидетеля. Свободата беше опасна за него. Периодът, който последва, бе най-разгулният в живота му, а причините за моралната му безпътица са достатъчно ясни:

1. Слабата съпротивителна сила на едно чуждо общество, чието мнение му бе безразлично. В тази страна на леки нрави, далече от единствената човешка орда, на която се чувствуваше истински отговорен член, той ставаше отново самотно животно, което търсеше единствено да задоволява желанията си. Последният му английски приятел беше консулт Хопнър, син на художник, дребен, духовит човек, който се бе оженил за една очарователна швейцарка. Но семейство Хопнър се гордееше с близостта си с лорд Байрон, не смееше да му казва истината и не заместваше Хобхаус.

2. Краят на царуването на Мариана. Той още живееше у Сегати, но възхищението му към Маргарита Кони нарастваше. Той я описваше в писмата си до Муър: „Една венецианка с големи черни очи... с тяло на Юнона — едра, силна като змията Питон, с искрящи очи, черни коси, които се развяват на лунно осветление — една от онези жени, с които човек може всичко да прави. Уверен съм, че ако й дам кама в ръката, ще я забие, където й кажа — всъщност и в мен, ако я засегна. Обичам този вид същества и съм сигурен, че бих предпочел Медея пред всяка друга жена, която някога е живяла.“ Той смяташе, че обича този род същества, но не беше искрен. Нежната, плахата жена с „очи на газела“ го привличаше много повече и го правеше по-щастлив.

3. Голямата стойност на английските му доходи при евтините цени на порока във Венеция. При хиляда гвинеи за една песен, неговите поеми биха му стигали за живеене, но освен това той получаваше петстотин лири годишно от Анабела, а Нюстед наскоро бе продаден за огромната сума от 94 500 лири на един стар негов приятел от „Хароу“, майор Уайлдман („Лонг от дясната ми страна, Том Уайлдман от лявата“). При приятеля му, банкера Дъглас Киниър, сметката на Байрон беше станала вече кредиторска.

Откакто имаше пари, у него се появи една интересна родова черта, наследена от Катрин Гордън. Той започна да става пестелив, не беше стиснат, напротив, проявяваше и щедрост, но пестеше като майка си. Тя на времето беше способна да даде на съпруга си, по-късно и на сина си, почти всичко, което притежаваше, и в същото време да

съжалява за един разход от няколко лири. По това Байрон си приличаше с нея. Той винаги проявяваше, може би по наследство, известен вкус към аскетизъм по отношение на храненето. Обичаше да знае, че храната му струва само няколко екю, обичаше да намалява домашните разходи до минимум и да проверява дребнаво сметките на Флетчър. С така осъществените икономии той пълнеше една спестовна касичка и обичаше да гледа как се покачва нивото на златните монети.

В любовните си авантюри обаче той не се скъпеше. Познаваше вече добре възможностите на Венеция. Почти бе напуснал литературния салон на графиня Албрици. Сега ходеше у графиня Бензони, която приемаше по-свободно общество, но най-вече търсеше жените от народа. „Тук отглеждат жените превъзходно. Обичам техния диалект и маниерите им. Те притежават една привлекателна наивност, а и романтичната атмосфера на града също много допринася за увлечението към тях. Хубавата порода не всеки път се намира сред дамите от аристокрацията, а под *fazzioli*, забрадките.“ Той обожаваше тези силни жени, „годни — казваше той — да раждат гладиатори.“ Срещаше се с много от тях и ги приемаше в едно тайнствено „казино“, защото трябваше да крие срещите си от Маргарита Кони, която вероятно би обезобразила съперниците си. Хората от Венеция разказваха, че в това казино той поддържал до девет музи — няма съмнение, че това бе преувеличено. Също както по време на изгнанието на Данте в Равена, минувачите по улицата си сочеха един на друг опърлената му от огъня на ада брада.

През април 1818 година той научи за смъртта на лейди Мелбърн: „Мина времето, когато можех да плача за умрелите — ако не беше така, щях да преживея тежко смъртта на лейди Мелбърн, най-добрата, най-приятната и най-интелигентната от всички — стари и млади — жени които съм познавал. Но аз съм преситен от ужаси и събития от този род само притъпяват чувствителността ми, което е по-лошо от скръбта... И още една връзка по-малко между Англия и мен.“

Една друга смърт, която го изненада силно и му затвърди вярата в съдбата, беше смъртта на сър Самюъл Роумили, адвоката на лейди Байрон, един от виновниците за раздялата. В тайнствената атмосфера на Колизея Байрон беше обрекъл на Немезида, богинята на отмъщението, всички, които в случая бяха действували срещу него. Той писа на лейди Байрон: „Сър Самюъл Роумили си прерязал

гърлото, след като изгубил жена си. Има вече близо три години, откакто той като адвокат ме лиши от моята... Този човек съвсем не мислеше, когато разкъсваше законно сърцето ми, че за по-малко от тридесет и шест месеца едно семейно нещастие ще го отведе в гроба... Значи, не напразно съм викал Немезида оная нощ в Рим, когато бях седнал сред една от най-ужасните развалини.“

Немезида не беше поразила само сър Самюъл. Лейди Байрон бе изпаднала в меланхолия и бе тръгнала да странствува. В дневника на лейди Байрон е записано: „Връщам се от Нюстед, влязох в хола... Видях старите знамена, които той имаше навик да издига върху стените на замъка в деня на своя празник. Стаите, които бе обитавал, не бяха никак променени; спокойно би могъл да си влезе в тях. Те не изглеждаха изоставени. Жената, която се грижеше за имението, съжаляваше, че е продадено: «Той можеше да живее тук след брака си — ми каза тя, — но жена му никога не е идвала, а вече не може и да дойде горката...» Парпетите и стъпалата, върху които седаше... Пътеките, по които се бе разхождал... Стаята му — където аз се установих, когато бях насилствено върната...“

От време на време от Англия идваха и писма от Шели. Детето, с което бе бременна Клеър, като напусна „Диодати“, се бе родило на 12 януари 1817 година. Мери беше съобщила за това раждане на бащата заедно със съобщението си за своя брак, а Шели малко по-късно бе писал, че в очакване на решението на Байрон относно името на детето, Мери и Клеър нарекли малкото момиченце Алба. „Много е хубава — казваше Шели — и макар че в телцето е крехка и деликатна, се радва на превъзходно здраве. Никога не съм виждал такива умни очи у толкова малко дете. Косите ѝ са черни, очите ѝ — тъмносини; устните ѝ имат прелестна форма.“ Шели беше свикнал да носи товара на безразсъдствата, които вършеха любимите му приятели; въпреки това след няколко месеца той поиска от лорд Байрон да си изпълни обещанието и да се заеме с отглеждането на дъщеря си.

Байрон, който винаги бе проявявал любопитство към родословието си, тъкмо това и искаше — да отгледа детето си. Но писмата, които пишеше на Киниър във връзка с това, доста се отличаваха по тон от писмата на Шели, който с искрено умиление и нежност говореше за малката Алба. „Шели ми писа (от Марлоу) за моята (последна, незаконородена) дъщеря, която, изглежда, е голяма

хубавица. Той ме пита дали да ми я изпрати... Можете ли да уредите изпращането ѝ при мен или настаняването ѝ някъде в Англия? Аз ще я призная за мое дете, ще я отгледам и ще ѝ дам името Бирон (за да я отлича от законната си дъщеря), като ще я кръстя с венецианското име Алегра.“ А през март 1818 година, когато писа на Хобхаус да му изпрати за подпис документа за продажба на Нюстед, той му поръча следното: „С документите, които ще ми донесе, чиновникът може да вземе и детето ми от Клеър. Помолете, ако обичате, Шели да го увие добре и да ми изпрати заедно с него червен прах за зъби, магнезий, сода на прах, четки за зъби и няколко хубави романа.“

Когато групата „Шели“ пристигна в Милано, една швейцарка на име Елиза, бавачката на малката Алегра, я заведе при баща ѝ. Байрон наистина откри, че е хубава и умна и особено се гордееше, че тя бързо стана любимка на венецианските дами. „Най-странното обаче е, че прилича много повече на лейди Байрон, отколкото на майка си — до такава степен, че нашият прочут Флетчър остана поразен от този факт, а аз учуден. Много странно, нали? Предполагам, че прилича и на сестра си Ейда: тя е със сини очи, с високо чело, с руси къдрави коси и непоносим характер — но това е взела от баща си.“ Той беше твърде щастлив, че вижда една нова потомка на Байрон, макар и незаконородена.

[1] Емил Шартие Ален — френски философ (1868–1951). — Б.пр. ↑

[2] Позлатена галера с огромни размери, на която доджът на Венеция се качвал в деня на Възнесение господне, за да отпразнува символичната си сватба с Адриатическо море. — Б.пр. ↑

[3] Разговори, салони за разговори (итал.). — Б.пр. ↑

[4] Рог (итал.). — Б.пр. ↑

[5] Английски (итал.). — Б.пр. ↑

[6] „Чайлд Харолд“, песен IV, строфа 8-а. — Б.пр. ↑

[7] Любовник (итал.). — Б.пр. ↑

[8] „Манфред“, III действие, I и IV картина. Превод Гео Милев. — Б.пр. ↑

[9] Край това езеро Ханибал разбива римските войски в 217 г. пр.н.е. — Б.пр. ↑

[10] Един от седемте хълма, на които бил разположен древният Рим. — Б.пр. ↑

[11]

*Тук често ще можеш
ту с книгите на древните,
ту в сън и бездейни часове
да потънеш в приятна забрава
на неспокойния живот.*

(лат.). — Б.пр. ↑

[12] Благородник, господин (ист.), оръженосец на рицар (англ.).
— Б.пр. ↑

[13] „Чайлд Харолд“, песен IV, строфа 121, 122. — Б.пр. ↑

[14] „Чайлд Харолд“, песен IV, станса 137. — Б.пр. ↑

[15] „Чайлд Харолд“, песен IV, станса 184, 185. — Б.пр. ↑

[16] „Бепо“, строфи 157 и 158. — Б.пр. ↑

XXIX ПАЛАЦО МОЧЕНИГО

*Истинският донжуан така безвъзвратно
погубва душата си, както и истинският аскет,
чийто огледален образ е всъщност.*

Олдъс Хъксли

Господине,

С голямо прискърбие Ви съобщавам за смъртта на скъпия ми господар, който почина тази сутрин към десет часа от една продължителна треска, причинена от тревоги, морски бани, жени и разходки на кон по слънце — въпреки моите съвети.

Това полукомично, полутрагично писмо Байрон написа на Хобхаус към края на 1818 година и го подписа — ФЛЕТЧЪР.

Той се шегуваше всъщност наполовина. Разделяйки се с Мариана Сегати, беше напуснал и къщата на Фрецерия и бе наел срещу 4800 франка годишно един от трите палата Мочениго на Канале Гранде. Сега той имаше своя къща като истински венецианец; гондолата му стоеше завързана за колове, изрисувани със сини и бели спирали — цветовете на Мочениго; на каменното стълбище, върху което се плискаха зелените води на канала, посетителите срещаха първо един гигант с дълги мустаци, гондолиера Тита. Той умееше еднакво добре да намира сръчни гребци и леконравни омъжени жени. От малките прозорчета, които служеха за отдушници на палата, се чуваше кучешки лай, крясъци на папагали, песен на птици, а над всички шумове се издигаше и ги заглушаваше силният глас на Маргарита Кони и детското гласче на Алегра, която заедно с Форнарина ръководеше тази менажерия.

Маргарита Кони, която в началото беше обикновено, временно увлечение, постепенно се наложи на Байрон. Една вечер той я бе намерил на стъпалата на своя палат. Тя беше отказала да се върне при мъжа си. С присъщия си фатализъм и поради нехайството си след първия пристъп на гняв Байрон отстъпваше и започваше да понася онези, които изискваха от него да го обичат. Маргарита го разсмя с няколко шеги на венециански диалект и остана при него.

Той скоро съжали за слабостта си. Форнарина биеше другите жени, залавяше писмата му, учеше се да чете, за да ги разбира, и вдъхваше ужас на Тита и на Флетчър. Цялата къща се оплакваше от нея. Байрон ѝ прощаваше. Тя водеше сметките му, беше намалила наполовина разходите на къщата и го обичаше — ценни и редки качества за една жена. Буйната радост, която тя проявяваше, когато виждаше, че любимият ѝ се завръща, напомняше на Байрон тигрицата, която се връща при малките си, а той не мразеше тигриците. Напротив. Точно животинският, примитивен характер на това съществуване и относителната му невинност му пречеха да се срамува от развратния и доста долен живот, който водеше в Палацо Мочениго. От големи чувства достатъчно беше страдал и бе карал и другите да страдат; обикновените наслади му се струваха по-малко опасни.

Откакто бе в изгнание, философията му за живота беше доста променена. Манфред беше последният изблик на негодувание, последният болезнен вик на победения от вселената индивид. Сега той презираше Корсарят и Лара; не разбираше как са могли читателите да приемат тези преувеличени и фалшиви образи. От няколко месеца любимо четиво му бяха книгите на Волтер. Той откриваше в тях отново собствения си песимизъм, но видян през призмата на комичното. Кандид можеше да бъде Чайлд Харолд, ако Волтер не беше обуздал Кандид, ако Волтер сам не бе осъдил Волтер. Човешката съдба изглежда трагична, ако умът, отъждествен с едно-единствено същество — Отело, Хамлет, Конрад, — споделя страданията и страстите му. Тя е комична, ако наблюдателят улови едновременно невероятната екзалтация на отделния човек и сходния у всички механизъм на страстта. Байрон, който в писмата си винаги показваше изключителното си чувство за хумор, не си бе позволявал досега да проявява това свое качество в стиховете си. В „Дон Жуан“, над който работеше от една година, той намери най-после начина да изрази

свободно оная смесица от възгледи на Волтер и Екlesiаста^[1], която всъщност беше естествена форма на неговото мислене.

„Дон Жуан“ трябваше да бъде една съвременна епопея.

*Епичен е трудът ми и побрани
в дванайсетте му книги, ще ви дам
любов, война, крале и капитани,
и морски ураган; ще има там
и нови действащи лица, и странни
места от ада — туй ще пресъздам
със стил епичен, който са открили
в поемите си Омир и Вергилий.^[2]*

Никога Байрон не бе имал такава ясна мисъл, никога по-непринудена и по-ярка не бе била формата на стиховете му. Тонът напомняше поезията на „Бепо“ — поезия, която се надсмиваше сама на себе си и под лекия весел тон и малко игрива рима прикриваше горчива и силна философия. Той твърде дълго време се бе оставил изцяло на кипежа на своята чувствителност. Успокоен от времето и разстоянието, здравият му разум си възвръщаше правата. Отминали бяха воплите и оплакванията. Естествено Байрон оставаше по-сложна и по-чувствителна натура от Волтер. Теорията на неговата философия, подобно на Волтеровата, се основаваше на рационалния деизъм, но Волтер не беше измъчван нито от спомените за едно детство, повлияно от калвинизма, нито от конфликта между един чувствен темперамент и една природно религиозна душа. У Волтер полето на размисъл беше тясно и ясно. У Байрон огромни, непознати земи, населени с чудовища, обграждаха светлата зона. Волтер беше напълно доволен от себе си, когато „унищожаваше загадката с десет кратки истини“. Байрон, понеже беше познал чувството на грях, пазеше чувството на загадка. Но загадката се беше изместила: сега тя не се криеше толкова в съдбата на Джордж Гордън Байрон, колкото в човешката съдба въобще и с това тя ставаше всемирна, класическа.

Само първата песен стана автобиографична, но без да бе пропита от някогашната горчивина. Още в първите стихове се появяваше

Анабела. Майката на Дон Жуан бе описана като нея:

*Тя математиката най ценеше,
а благородството ѝ бе в кръвта.
Съвсем атически умът ѝ беше —
направо осмо чудо на света!*

*О! Нямахте по-нравствена жена
и пред съблазните по-непреклонна,
затуй тя своя ангел с леснина
освободи от служба гарнизонна...^[3]*

Но поемата много бързо ставаше по-мащабна и по-спокойна. Защо да се гневим на света? Земята трябва да се върти около оста си, а заедно с нея и цялото човечество. Трябва да живеем, да умираме, да се любим, да си плащаме данъците. Всичко това е, забавно, опасно, печално, неизбежно.

*О, няма вече никога сърцето
с оная чудна свежест да тупти,
родена от прекрасното, което
събужда нови мисли и мечти;
така пчела събира от цветчето
най-сладък мед; но представи си ти,
че този мед е свойство на душата
да чувствава дважд по-сладък аромата!*

*Сърце, не ще си никога за мен
пак моята единствена вселена!
Мой идол бе; днес той е повален;
без радост и без болка спотаена,
аз от илюзиите съм лишен;
изпълва те безчувственост студена;
от разума изместено си ти —
отдавна той в гърдите ми тупти.*

*Но аз съм философ като малцина,
затуй — уви! — повтарям си едно:
нали съм се родил, за да загина!
Смъртта коси плътта като сено;
не твърде лошо мойта младост мина —
и пак да дойде, ще е все едно;
чета си требника и от джебчия
по-зорко пазя своята кесия.^[4]*

По някои черти новата Байронова мъдрост напомняше Шекспировата. Шекспир също беше открил в живота си, че всички човешки желания, любов, амбиции са само илюзии. Просперо от „Буря“ знае, че животът е сън. Въпреки това той не е чужд на любовните чувства на младите. Байрон, макар че се мислеше за излекуван от всички илюзии, продължаваше да вярва, че илюзиите на младостта са възвишено и необходимо нещо.

*Но първата любов със своята страст
по-сладка е от всичко в естеството.^[5]*

Затова Дон Жуан беше по-сентиментален от Кандид. Новият Байрон беше покръстен романтик, но непоправим мечтател.

Хопнърови писаха на Шели, че Байрон е решил да напусне Венеция, ако Клеър дойде, но че ако тя желае, може да види (без да знае бившият ѝ любовник) Алегра, която не е вече в Палацо Мочениго. Хопнър беше подсказал на Байрон, че е неприлично за едно дете да живее в такава среда, и беше предложил той самият да поеме грижата за Алегра. Така че през август Шели придружи Клеър до дома на консула. Докато тя беше при дъщеря си, Шели посети Байрон, а той го заведе с гондолата си до Лидо, където го чакаха конете. По-късно в „Джулиан и Мадълоу“ Шели напомня за разговора си с Байрон. Те бяха говорили за бога, за свободния, неограничен съдник, за съдбата. Байрон, разбира се, бе взел страната на фатализма, на човешкото безсилие, а Шели беше отговорил:

*... Тъкмо нашта воля
ни оковава...
А инак щеше ли да е такава
мечтата ни за щастие, за слава?...
Не са ли истината, любовта
и хубостта в ума ни? „Слабостта
осуetyа нашите стремежи.“ —
„Желаем да сме силни, но понеже
не можем — каза Мадълоу, — сме слаби!“ —
„Говориш за Утопия.“*

Това беше вечният спор между двамата приятели — между Шели, който мислеше, че нещата зависят от човека и че той сам може да устрои живота си, и Байрон, който поддържаше, че Злото съществува извън нас и че всяко човешко усилие, насочено срещу него, завършва с неуспех. Спор между калвинизма и радикализма.

При едно второ посещение на Шели и жена му във Венеция те видяха у Байрон Форнарина. Присъдата им беше много строга. Шели не можеше като Байрон да се възхищава на едно красиво животно; той прекалено много уважаваше любовта, за да може да понесе принизяването ѝ до чувственост. Мери Шели естествено беше още по-строга. От първия ден, на брега на Женевското езеро, тя се беше възмутила от отношението на Байрон към жените. Тънките устни на ограденото с дълги кафяви букли лице се присвиваха в презрителна усмивка. Няма нищо по-неведомо, нито по-смуцаващо от чувствата на една почтена жена към донжуан. Може би с лекото поклащане на глава, когато напускаха Палацо Мочениго, Мери и съпругът ѝ искаха да изразят снизхождението си и онова смътно чувство на завист, което обикновено внушават непокорните.

Но фактите не закъсняха да докажат, че Шели и съпругата му са били прави. Слабото място на епикурейството е, че счита човека способен да се отдава на чувствени наслади, без това да му се отрази по някакъв начин. Още от есента здравето на Байрон се бе разклатило и той се разболя сериозно. По нареждане на лекарите изгони любовницата си, което не му беше лесно, защото тя първо се прободеше с джобно ножче, както някога Каролайн Лам, а след това се хвърли в

канала, но гондолиерите успяха да я спасят. Накрая, останал сам, той можа да се подложи на лечение.

През декември, когато Хансън пристигна при своя клиент, за да му представи за подпис акта за продажба на Нюстед, Байрон беше още болен. Като истински „островитяни“, изненадани от розовите палати, сред които се движеха, Хансън и синът му пристигнаха с гондола, натоварени с купища книжа, четки за зъби и червен прах. Те се изкачиха по стъпалата на Палацо Мочениго сред кучета, птици, една лисица, един вълк в клетка, а после по мраморното стълбище се озоваха в апартамента на Байрон. „Well^[6], Хансън — каза Байрон, — не очаквах, че ще дойдете толкова далече.“ Очите му бяха насълзени. „Странно вълнение за поет“ — отбеляза младият Хансън с учудване. Байрон зададе безброй въпроси за Лондон, за приятелите си, като не преставаше да гризе ноктите си — навик, останал от детинство.

Нещата му вървяха много добре. Абатството беше продадено за 90 000 гвинеи. От тях 12 000 щяха да покрият дълговете му при лихварите; 66 000 се падаха по право на лейди Байрон и 12 000 на Хансън — възнаграждение за адвокатския му труд. Така че пари в наличност не оставаха, но лихвата от съпритежанието на имота на лейди Байрон беше 3000 лири годишно. Като се прибавеха към тях и доходите от неговите поеми (от 1816 година беше получил от Мъри повече от 7000 лири), той ставаше един от най-богатите хора в Италия. Байрон каза на Хансън, че е щастлив, „защото парите представляват власт и удоволствия, а аз много ги обичам“.

Червеникавите му къдрици започваха тук-таме да се прошарват от бели коси. Лицето му беше жълтеникаво, бледо и подпухнало, а ръцете му се подуваха.

[1] Еклесиаста или Проповедника — книга от Стария завет, приписвана на Соломон. В нея се съдържа фразата: „Суета на суетите — всичко е суета!“ — Б.пр. ↑

[2] „Дон Жуан“, песен I, строфа 200. — Б.пр. ↑

[3] „Дон Жуан“, песен I, строфа 12 и 17. — Б.пр. ↑

[4] „Дон Жуан“, песен I, строфа 214, 215, 220. — Б.пр. ↑

[5] „Дон Жуан“, песен I, строфа 127. — Б.пр. ↑

[6] E! (англ.). — Б.пр. ↑

XXX

ВЕРНИЯТ РИЦАР

*Хората са често, пъти по-щастливи,
отколкото биха желали.*

Ален

Пролетта отново прогони треската от Венеция. Леко развълнуваните води на Канале Гранде плискаха изрисуваните колчета със сини и бели спирали. Флетчър дебелееше. Два нови булдога дойдоха да попълнят менажерията. В ковчежето златното съкровище нарастваше. Сърцето на Сантименталиста вече прелиташе тук и там и търсеше къде да кацне. Една млада венецианка привлече вниманието на Байрон. Опитвайки се да се изкатери до прозорците ѝ, той падна в канала. Благородническото семейство, от което тя произхождаше, му изпрати свещеник и един полицейски комисар. Байрон почерпи и двамата с кафе и всичко се уреди. Младото момиче го помоли да прогони учителката му по математика. „Искате ли да я отровя?“ — попита той. Тя не отговори. Той се любува известно време на прелестите на тази слънчева земя, после се върна в обществото, за да търси нова жертва.

В литературния салон на Бенцони се запозна с една графиня на име Гичоли — съвсем млада, с тицианово руси коси, хубави зъби, едри букли, с възкъси крака, но с прекрасен бюст. Тя бе омъжена от една година за шестдесетгодишен благородник. Байрон си спомни, че я беше срещал някога, само три дни след сватбата ѝ. Тога тя не беше дала вид, че го забелязва, защото според обичая младата жена трябваше да изчака поне една година, за да си вземе *cicisbeo*^[1]. При втората им среща тя беше веднага покорена. „Тази вечер бях изморена — пише тя, — защото във Венеция се ляга късно, и аз с голямо неудоволствие и само заради граф Гичоли отидох на това събиране... Изисканите му маниери, тонът на гласа му и изобщо цялото очарование, което излъчва, издигаха лорд Байрон толкова много над

всички останали, които познавах, че беше невъзможно да не направи дълбоко впечатление.“ Напускайки салона на графиня Бенцони, Байрон мушна една бележка в ръката на Тереза Гичоли. Това беше предложение за среща, на която тя отиде, и от този момент те започнаха да се виждат всеки ден.

Тя се считаше свободна. Неписаните закони на брака в тази провинция бяха ясни. Една девойка стоеше затворена в манастир до шестнадесетгодишната си възраст; после ѝ търсеха богат съпруг и колкото по-стар беше той, толкова повече се ценеше. Младата девойка виждаше понякога своя годеник в приемната на манастира. Тя беше щастлива, че с цената на тялото си откупваше свободата. За любов не ставаше и дума нито от едната, нито от другата страна. Когато граф Гичоли се ожени за Тереза, той беше на шестдесет години, а тя на шестнадесет. Още от първия ден те имаха отделни апартаменти и тя не беше престанала да го нарича „господине“. Той беше приятен старец, макар да говореха, че бил отровил първата си жена и бил убиецът на Манцони. Графът беше образован човек, приятел на поета Алфиери, интересен, а и най-богатият собственик в областта Романя. Но един старец, макар и образован, не можеше да задоволи тази млада жена. „Любовта тук — отбелязваше Байрон — не е онова студено пресметливо чувство, познато на Севера. Тя заема сериозно място в техния живот; тя е необходимост, потребност. Някой много хубаво определи италианската жена: създание, което люби. Те умират от любов, особено римлянките.“ Младата графиня беше завършила стажа си на вярност; съпругът, с приспано доверие, не я следеше вече; дошло беше времето да си намери любовник.

По много неща това приключение му напомняше за връзката с Каролайн Лам. Гичоли бяха още по-големи аристократи от Мелбърн. Тереза, по-хубава от англичанка, проявяваше същите силни чувства и същото презрение към общественото мнение. Тя беше добре възпитана, говореше италиански и френски, беше чела много, рецитираше стихове, цитираше латински историци и се занимаваше с живопис. Всичко това беше малко детинско, но приятно. В началото тя наложи отношенията им да бъдат платонични, но даваше в същото време големи надежди. Само че изискваше известни гаранции.

Вярна на правилата за любовта, приети в нейното общество, тя не търсеше мимолетно приключение, а верен рицар. Този въпрос беше

сериозен за всяка млада жена. Тя можеше да се омъжи, без много да мисли, но изборът на любовника изискваше голяма грижа. Скоро съпругът ѝ щеше да я отведе в Равена и в Болоня, където имаха имения. Байрон щеше ли да я последва? Един верен рицар трябваше да го направи. Дон Жуан беше доста объркан.

Байрон писа на Хобхаус:

Надеждите ми, господине, са големи, да, големи, но тя иска да ме накара да отида в Равена и после в Болоня. Това би било чудесно, ако човек е сигурен, но само с обикновени надежди? А ако ми се изплъзне, ако претърпя *fiasco*, няма да мога да се покажа повече на площад Сан Марко. Тук парите не играят, защото графът е страшно богат... Тя е хубава, но нетактична; говори високо онова, което би трябвало да прошепва — подчертава възрастта на стари жени, които искат да минат за млади, и тази вечер дори ужаси едно благоприлично общество у Бенцони, като ме нарече *miò Vugon*; останалите красавици замлъкнаха като онемели и впериха очи в нас, а после погледнаха многозначително своите *serventi*^[2]... Една от предварителните ѝ уговорки е да не напускам никога Италия. Нямам такова желание, но не бих искал да бъда превърнат в професионален *ciçibeo*.

Няколко дни преди да замине за Равена, Тереза стана негова любовница. Тя беше толкова горда от това, че открито го провъзгласи във всички *conversazioni*, като внесе възбуждение за няколко вечери в салоните Бенцони и Албрици и смути граф Гичоли, който беше скромен човек. За щастие семейството трябваше да напусне Венеция и щеше да отсъствува цялото лято; графът отведе жена си, оставяйки Байрон отново влюбен, разнежен, тъжен, циничен и възхитен от всичко това.

Едва пристигнала в Равена, Тереза направи спонтанен аборт. По време на пътуването тя всеки ден бе писала на Байрон. Обожавала го и сега, когато била болна, молела го да отиде. Той се колебаеше и с известно недоверие се питаше от кого ли беше детето... Във всеки

случай не от него. От графа? Твърде възможно. Тя обещавахе на Байрон, че ако отиде, ще го приеме в собствената си къща. Въпреки целия си опит с жените и с безумствата, на които бяха способни, той се изненада от тази дързост. „Да отида да слагам рога на един граф в собствената му къща, на човек, който като Кандид вече е причинил смъртта на двама други, единият от които е бил духовник — това за моята боязлива природа е прекалено, още повече, че има други по-подходящи места... Чародейката забравя, че може да повика един мъж където и да е — преди, но не и след! Тя трябваше да бъде по-малко щедра във Венеция или по-малко взискателна в Равена.“

Но Байрон, който така чудесно умееше да се подиграва с желанията на жените, по-малко умееше да им устоява и вече беше на път за Равена. Времето беше горещо. Пътищата бяха покрити с прах. „Ако не бях най-постоянният мъж на света, в момента щях да плувам в Лидо, вместо да се потя в прахоляка на Падуа.“ Да, но той беше най-постоянният мъж и роптаейки, полуядосан, полудоволен, оглеждаше жените в Болоня, възхищаваше се на червените чорапи на кардинала-легат и най-вече остана очарован от две епитафии, които намери в гробището „Ла Чертоза“ във Ферара.

* * *

Равена трябваше да му хареса — малък тайнствен град, който криеше в тесните си прохладни улички реликвите на една варварска империя. Град, в който бе живяла Франческа, където бе изпратен в изгнание Данте. На няколко метра от странноприемницата, под един невзрачен купол лежах тленните останки на поета. За разходка на кон му служеше една голяма борова гора, простираща се чак до брега на морето върху места, които някога са били покрити с вода и където римската флота беше хвърляла котва. Това беше Ла Пинета на Бокачо, гора, съществуваща от незапомнени времена в Равена, където кучетата на Ловеца-призрак преследваха вечно Дамата, подиграла се с любовта. Байрон хареса самотата на горския и морски пейзаж, който се оживяваше от щурците.

Пристигането му предизвика силно вълнение в града. Графът го посети в странноприемницата и учтиво го покани да дойде да види

жена му, която негова милост навярно би могъл да разсее при лошото състояние, в което тя се намираше и което за съжаление изглеждаше сериозно. Палацо Гичоли беше една голяма сива къща, построена на няколкостотин метра от странноприемницата. Байрон се отзова на поканата и остана трогнат. Нищо не го привличаше така силно към една жена, както безпомощността ѝ. Тереза беше на легло, кашляше и хрочеше кръв. Той се настани до леглото ѝ и стана най-внимателният болногледач. Беше малко неспокоен, тъй като непрекъснато очакваше някой от хората на графа да забие кинжал в гърлото му. Но какво значение имаше? Смъртта все някой ден щеше да дойде, а да умре за Тереза, не му беше неприятно. Чувствуваше се неин роб и беше щастлив. Когато напускаше Венеция, мистър Хопнър му бе предсказал, че отново ще бъде завладян от жена. Той обичаше предсказанията — това се беше изпълнило.

Единственият му страх беше Тереза да не умре. „Винаги става така с всичко и с всеки, когато истински се привързвам... Не успях да запазя нито едно куче, което съм обичал или ме е обичало...“ „Ако нещо се случи със сегашната ми апіса, край на страстта за мен — това ще бъде последната ми любов. Безпътният живот вече ме отвращава, както беше естествено да стане; поне извлякох полза от порока — научих се да обичам в най-добрия смисъл на думата. Това ще бъде последната ми авантюра.“

Байрон извика от Венеция приятеля си, професор Алети, за да прегледа госпожа Гичоли, който ѝ предписа да продължи същото лечение. А лечението бяха посещенията на Байрон. „Неизразимото щастие, което изпитвам от присъствието на лорд Байрон, влияе така добре на здравето ми“ — каза графиня Гичоли... че тя отново беше в състояние да му се отдаде, което стана в самия палат, със съучастничеството на една камериерка, един млад негър и една приятелка. Доста смело и опасно, защото графът, намирайки заключена една врата, силно се изненада.

Но граф Гичоли беше странен човек. Той продължи любезно, въпреки случката, да прави посещения на Байрон и да го разхожда с една великолепна карета с шест коня. Хората от Равена коментираха това приятелство с ирония и презрение. Графът беше най-богатият човек на Романия, но не и най-почитаният.

Какво значение имаше графът? Байрон беше докарал конете си и яздеше всяка нощ в гората. Той виждаше своята Дама по всяко време, подходящо и неподходящо. Радваше се на приятно прекараните дни, без да иска да мисли за бъдещето. Когато госпожа Гичоли се почувствува по-добре, тя накара да оседлаят едно пони и отиде на разходка с Байрон. Носеше шапка с перо и костюм на амазонка в небесносиньо. Тя беше добродушна и набожна. Караше Байрон да спират, когато камбаните на старите базилики известяха часа за Ave Maria, за да се помолят:

„Аве Мария! О, благословена минута и страна, където аз усещам твоята благодат смирена.“

Приятно му беше, че любовницата му е католичка и вярваща. Уолтър Скот с право бе отгатнал връзката между нуждите на Байроновата душа и церемониите на Римската църква. Байрон беше наредил да възпитават Алегра в католическата вяра. Когато Тереза чуеше камбанния звън за молитва, замлъкваше и заставаше неподвижна, а той слушаше с благоговейно чувство песента на щурците от Пинета и тихото шумолене на Романя. След като прочете „Воплите на Тасо“, написани във Ферара, тя пожела Байрон да напише една поема за изгнаника на Равена. Послушният любовник написа „Пророчеството на Данте“. Когато го завърши, той отиде да се поклони с любимата си на гроба на Флорентинеца. Графиня Гичоли беше облечена в черно, Байрон — в бродирана униформа. Те влязоха в параклиса; Байрон остави една от книгите си и застава прав със скръстени на гърдите ръце и приковани в надгробния камък очи, докато приятелката му се молеше.

Той се привързваше все повече към нея. Тя беше достойно завоевание — родена графиня Гамба, хубава, много влюбена, съвсем не глупава, или поне така си мислеше Байрон, и доста образована за младо момиче, едва излязло от манастира. Той може би по-строго би я съдил, ако не беше чужденка, но в новия език има едно особено очарование, което прави приятни и по-глупавите неща. В действителност тя съвсем слабо знаеше английски и не разбираше нито дума от стиховете му. Но за нея той беше Поетът, човекът на любовта. Тя си бе създавала от него един героичен образ и обичаше този образ. Не искаше да вярва, че е циник. Искаше той да бъде рицар, нежен, недействителен, всъщност това, което жените винаги са искали

да бъдат любовниците им. Той приемаше да бъде такъв с известен страх да не стане смешен, но и с известно удоволствие, защото Байрон на графиня Гичоли приличаше на онзи другия Байрон от „Хароу“ и Нюстед, който самият той някога бе обичал. Той беше готов за най-големи лудории. „Ако видите моята съпруга — пишеше той на Огъста, — кажете ѝ, че имам желание да се ожения отново и тъй като и тя може би има същото желание, попитайте я няма ли начин да се уреди въпросът чрез някакъв шотландски закон, без да се злепостави нейната непорочност.“ Но ако за Тереза беше дълг да мами съпруга си, да го напусне — беше престъпление.

Накрая Гичоли заминаха за Болоня, защото графът трябваше да обиколи именията си. По предварителна уговорка Байрон ги последва на другия ден и в Болоня продължи същият начин на живот. Той беше наел апартамент в един палат и извика от Венеция Алегра, която му правеше компания. Това дете го забавляваше. То говореше смешно италиански; казваше *Von di*, *Papa*. Беше една истинска потомка на Байроновия род; и тя като Огъста не можеше да произнася буквата „р“, правеше гримаси като Байрон и сестра му, имаше трапчинка на брадичката, почти винаги сбърчени вежди, много бяла кожа, приятен глас, необикновено влечение към музиката и желязна воля за всичко. Забавно му беше да гледа как расте до него една нова издънка на този странен род. Байрон играеше с детето. Яздеше, разхождаше се в градината под един свод, обагрен в червено от зреещото грозде, сядаше до фонтана, говореше с градинаря, после отиваше в Кампо Санто, за да побъбри с гробаря, чиято дъщеря беше най-хубавото момиче на Болоня.

„Забавлявам се да сравнявам това красиво и невинно лице на петнадесетгодишна девойка с черепите, които гробарят е наредил в няколко ниши, и по-специално с един череп от 1766 година, който (според преданието) някога е служил да изобразява най-очарователното, най-благородното и най-прекрасното лице на Болоня. Когато гледам този череп и тази девойка — когато си помисля какво е бил той и какво ще стане тя, — е, скъпи Мъри, не искам да Ви тревожа с това, което мисля. Няма значение какво ще станем ние, брадатите мъже, но не ми е приятно да мисля, че една жена може да трае по-малко от едно хубаво дърво.“

Тъжни мисли, но той самият беше тъжен... Равена, после Болоня... Започваше да се изморява от тази служба на верен рицар. Когато прекарваше времето си, както сам казваше, „порочно и приятно“, у него нарастваше чувството за суетата на живота. За това не беше виновна госпожа Гичоли. Тя беше млада, приятна, вярна, но той с горчивина усещаше, че един мъж не трябва да пропилява живота си в краката на една жена, и то чужденка... Тридесет и една години — и какво правеше той? Любов? Трета песен на Дон Жуан? „Уви! Винаги съм бил безделник и има изгледи скоро да умра, без да съм уловил всички мигове на толкова краткия живот...“ Действие... действие... действие... Но какво да прави? Да се занимава с избирателната реформа в Англия ли? Той не беше нищо в тази страна, която го направи изгнаник. Имаше желание през пролетта да се върне там за последен път, а после да отиде да живее в Южна Америка. Изрязваше от вестниците предложенията, които правеше венецуелското правителство на чужденците, които биха искали да отидат да се заселят там. Боливар, народният освободител, беше един от героите на тази страна.

„Уверявам Ви, че съм напълно сериозен и че отдавна мисля по този въпрос, както ще разберете от малкия откъс, който Ви изпращам от моя дневник... Ще замина с незаконната си дъщеря Алегра... и ще опъна палатката си там завинаги. Италия не ми е омръзнала, но тук мъжът трябва или да бъде любовник, участник в дуети и познавач на опери — или нищо. Аз постигнах известен напредък във всичките тези изкуства, но не мога да не призная, че чувствавам как деградирам. По-добре човек да бъде неопитен плантатор, жалък заселник някъде си — по-добре да бъде ловец или не знам какво, отколкото да носи ветрилото на някоя дама... Обичам жените — бог ми е свидетел, — но колкото повече привилегиите, които те са извоювали, ми се натрапват, толкова повече ми се струват вредни, особено след Турция; тук полигамията е изцяло в полза на жените. Аз бях търсач на любовни преживявания, бях съпруг, бях развратник, а сега съм верен рицар... кълна се във всички светии — това е необикновено усещане... Не, копнея за една страна и за един home^[3] и — ако е възможно — за една свободна страна. Нямам още тридесет и две години. Мога все още да бъда почтен гражданин, да създам дом, семейство, добро — или по-

добро от първото... Но в Европа няма свобода — сигурен съм; това е една изхабена част от нашето земно кълбо.“

Хобхаус, който научи за тези проекти от Мъри, съвсем не ги взе на сериозно: „Нашият поет е прекалено добър за плантатор... Това е най-налудничавата му измислица — кажете му го... Там няма четки за зъби, няма Quarterly Reviews^[4]. Няма нищо от това, което обича, а само всичко, което мрази.“ Хобхаус обичаше Байрон, но се отнасяше към него като с дете.

За да се развлича приятно с някаква дейност, Байрон бе станал член на „Сочиета Романтика“, малка групировка от италианци, приятели на свободата, и присъствието му в Болоня силно започна да безпокои шпионите на „милостивото“ правителство на папската държава. От директора на полицията в Болоня до генералния директор на полицията в Рим се изпращаха редовно доклади. В тях се сигнализираше за странното приятелство на граф Гичоли с лорд Байрон, „личност, която не е непозната като писател с либерални разбирания и голямо богатство, което го прави изключително опасен“. „Той въобще не излиза от къщи и непрекъснато пише“ — отбелязваха агентите с подозрение, а един от тях добавяше: „Ако мислите, че единственото му занимание е да прави Гичоли рогоносец, лъжете се. Той е сластолюбив и неморален до крайна степен, но в политиката не е толкова непостоянен.“ От Лондон принц Естерхази писа на Метерних: „Лорд Касълрей ме натовари да Ви уведомя, мой принце, че той счита за необходимо да наблюдаваме поведението и кореспонденцията на лорд Байрон и че той (лорд К.) има сведения за съществуването на проект за заговор на carbonari^[5], който трябва да избухне в Миланската област.“ Свещеният съюз поддържаше тясна връзка с отделните страни.

Към края на август Гичоли оставиха Байрон за няколко дни сам с Алегра и тяхното отсъствие му помогна по-добре да прецени колко празен беше животът му. Той отиде в градината им и разхождайки се тъжен из алеите, видя на една маса романа на мадам дьо Стал „Корин“. Написа на последната му страница следното: „Моя скъпа Тереза, прочетох тази книга във Вашата градина; Вие отсъствахте, любов моя, ако бяхте там, не бих могъл да я прочета. Това е една от любимите Ви книги, а авторката ѝ беше една от моите приятелки. Вие няма да разберете тези английски изречения, а и другите няма да ги разберат,

ето защо не драскам на италиански. Но Вие ще познаете почерка на мъжа, който страстно Ви е обичал, и ще отгатнете, че надвесен над една книга, която Ви принадлежи, той не можеше да мисли за друго освен за любов. В тази дума, толкова хубава на всички езици, но най-хубавата на Вашия — *Amor mio* — е включено сега и завинаги моето съществуване. Днес чувствавам, че съществувам и се боя, че трябва винаги да съществувам, за да изпълнявам онова, което Вие решите; моята съдба е във Вашите ръце, а Вие сте жена и сте на седемнадесет години и само преди две години сте напуснали манастира. Желал бих от цялото си сърце да бяхте останали там — или поне аз да не Ви бях срещал след брака Ви... Но вече е късно. Аз Ви обичам и Вие ме обичате — поне така казвате и постъпвате, сякаш ме обичате, което е все пак голямо утешение. Но аз много силно Ви обичам и не мога да престана. Мислете понякога за мен, когато Алпите и Океанът ще ни разделят — това никога няма да стане, ако Вие не го пожелаете.“ Тя беше отсъствувала само три дни и те бяха достатъчни, за да заприлича и той на Каролайн.

Когато семейство Гичоли се завърна в Болоня, графът научи, че го викат отново в Равена. Графинята каза на мъжа си, че за здравословното ѝ състояние сега е подходящ климатът на Венеция и че ако той не може да я последва, лорд Байрон на драго сърце би я придружил. Граф Гичоли се съгласи и двамата влюбени напуснаха заедно Болоня на 15 септември 1819 година. Това беше едно щастливо пътуване. При пристигането им във Венеция лекарите предписаха на графинята полски въздух. Лорд Байрон, който държеше още вилата си в Ла Мира, с радост я предостави на госпожа Гичоли и отиде да живее там с нея.

Както по времето на Мариана Сегати, така и сега водите на Брента отразяваха най-хубавите залези на слънцето. Вечерите бяха дълги. В Равена беше друго — новата обстановка, чуждият език, който го забавляваше, страхът, че могат да бъдат разкрити, всичко това запълваше дните. Но една жена на седемнадесет години бързо изчерпва онова, което знае, и усамотението с нея загубва очарованието си. „Това ми напомня — пишеше Байрон — едни думи на Кърънт към Муър: «О! Научавам, че сте се оженили за една хубава жена — много добро създание, прелестно създание, хм... но, извинете, как прекарвате вечерите?» Ужасен въпрос и отговорът може би е толкова лесен, когато

става дума за съпруга, колкото и когато става дума за метреса; те, разбира се, изглеждат по-дълги от нощите. Сега аз съм много морален човек и се ограничавам вече с най-баналното прелюбодеяние; спомнете си, че това е всичко, което ми остави онази добродетелна жена — моята.“ Прелюбодеянието, както някога и бракът, го караше да скучае.

За щастие той бе посетен от Том Муър, който, пътувайки с лорд Джон Ръсъл, пристигна на 8 октомври в Ла Мира. Байрон беше в този момент в банята, така че го посрещна Флетчър, старият познат на Муър. Появи се най-после и Байрон, очарован, че вижда отново един приятел от младите години, сърдечен, весел, но толкова състарен, че Муър остана поразен. Той бе загубил одухотворения си вид, с който някога се отличаваше. Носеше бакенбарди, защото Тереза му бе казала, че има глава на музикант. Беше с дълги коси чак до врата, което му придаваше вид на чужденец. Той пак беше красив, но лицето му бе последвало еволюцията на неговата поезия и сега сякаш отразяваше по-скоро хумора и мъдростта на Дон Жуан, отколкото мрачния романтизъм на Манфред и на Чайлд Харолд. Байрон предложи на Том Муър да го настани в Палацо Мочениго и да го заведе веднага във Венеция, но преди това го представи на графиня Гичоли, която му се стори интелигентна и приятна. Гондолиерът Тита, облечен в пищната си ливрея и с огромните си мустаци, ги отведе с колата до Фусина, а оттам прекара двамата приятели през лагуната във Венеция.

Муър се вълнуваше при вида на Венеция, а Байрон — при вида на Муър. Всички събития от лондонския им живот — забавни и смешни — изникнаха отново в съзнанието му; веселите вечери у Киниър, брендите, ирландските песни... Байрон беше като дете, което е намерило друго дете. Най-после пристигнаха пред Палацо Мочениго. Байрон извика: „Внимавайте с кучето!“, малко по-нататък: „Пазете се от маймуната!“, после отвори с ритник една врата, която запъна, и каза на Муър: „Ето моята стая, сега тя ще бъде Ваша.“ Байрон прекарваше целите дни с него, връщайки се в Ла Мира едва вечерта, за да прави компания на своята *amica*. Хората от Венеция молеха Муър да поговори на Байрон за морала му, защото той оскърбяваше местния закон, като живееше заедно с любовницата си. Графиня Бенцони каза: „Трябва да се скарате на Вашия приятел. До тази злосчастна авантюра той така добре се държеше!“

Престоят на Муър беше за Байрон истинска ваканция. Последната вечер, пристигайки от Ла Мира за вечерята, той заяви на Муър, зарадван като ученик, освободен от занятия, че графинята му е оставила тази нощ на разположение и че не само ще отидат на опера, но и ще вечерят след операта, както в доброто старо време. След представлението те отидоха да изпият по един пунш на площад Сан Марко и докато бронзовите статуи на градския часовник не отмериха с чуковете си два часа сутринта, не си тръгнаха; после Байрон и Муър се разхождаха по огряната от луната Венеция. Нощта беше тържествено красива. Този мълчалив град със спящите над водата палати в омайното спокойствие на нощта дълбоко развълнува Муър, а Байрон изостави веселия си тон, за да потъне в тиха, кротка тъга.

На другия ден Муър отиде да се сбогува със своя приятел в Ла Мира. Байрон го посрещна с малка чанта от бяла кожа. „Вижте — каза той, — това би донесло много пари на Мъри, макар че Вие, предполагам, не бихте дали и шест пенса за него.“ — „Какво е то?“ — попита Муър. „Моят живот и моите приключения — отговори Байрон. — Това не може да се публикува, докато съм жив, но Ви го давам. Правете с него, каквото искате.“ Муър горещо благодари и каза: „Ето едно чудесно наследство за моя малък Том, който ще може да изненада с него хората от края на XIX век.“ Когато дойде моментът за тръгване, Байрон нареди да доведат конете му и придружи колата на Муър доста навътре в полето.

* * *

Личните му неща вървяха доста зле. Граф Гичоли дотогава бе давал вид, че ако не знае, то поне толерира връзката на жена си. Но през ноември 1819 година той залови едно писмо на бащата на Тереза, граф Гамба, който съветваше дъщеря си да бъде по-разумна, и пристигна във Венеция много разгневен. Жена му беше във великолепно здравословно състояние и изпитваше такава нескрита омраза към него, че това предизвика бурна кавга между тях. Той й даде право да избира — или съпруга, или любовника, но не двамата едновременно. Тя избра „любовника“ и помоли Байрон да избяга с нея. „Такова щеше да бъде и моето намерение — каза той, — ако бях на

двадесет години вместо на тридесет и една, защото я обичах; но аз знаех, че подобна авантюра би била фатална за нея и би опетнила честта на цялото й семейство — най-вече на сестрите й и на баща й; така че успях, макар и трудно, да я убедя да се върне в Равена със съпруга си, който обеща да забрави всичко, ако тя ме напусне.“ Облян в сълзи, самият граф Гичоли дойде да разговаря с Байрон. „Ако изоставите жена си — каза му Байрон, — аз, разбира се, ще я взема, това е мой дълг и мое желание, в случай че се стигне дотам, но ако Вие самият сте наистина готов да живеете с нея и да я обичате както преди, не само няма да бъде повече причина за размирици във Вашето семейство, но и ще замина отвъд Алпите.“

Скръбта на Тереза го трогваше: „Моля те, настоятелно те моля да се успокоиш — й пишеше той — и да повярваш, че не мога да престана да те обичам, докато съм жив... Заминавам, за да те спася, и напускам една страна, която става за мен непоносима без теб.“ Той беше решил повече да не остава в Италия. Щеше да отиде първо в Англия, после (кой знае?) във Франция, в Америка, в Съединените щати, във Венецуела. Щеше да вземе със себе си Алегра, единственото същество, което му бе останало. Прекосявайки Англия, щеше да види Огъста и щеше да се опита да разбере какво беше станало с тази неразбираема жена.

Байрон на Огъста:

Моя скъпа любов, напоследък аз не бях редовен в писмата си до Вас, но какво можех да Ви кажа? Три години отсъствие — и пълната смяна на обстановка и навици променят толкова много нещата, че ние вече нямаме нищо общо освен чувствата ни един към друг и роднинството ни... Но никога не съм преставал, нито мога да престана да изпитвам онази безгранична привързаност, която винаги ме държи до Вас, която ме прави изцяло неспособен за истинска любов към някое човешко същество — защото какво би могло то да бъде за мен след Вас? Любима моя, ние много сгрехихме — но аз не съжалявам за нищо освен за тази проклета женитба — и за отказа Ви да продължавате да ме обичате, както ме обичахте. Не мога да

забравя, нито напълно да Ви простя, че допуснахте да се заразите от тази аристократична болест — добродетелта... Мисълта за нашата дълга раздяла съкрушава сърцето ми и съм сигурен, че това е достатъчно наказание за всичките ни грехове. Данте проявява повече човештина в своя „Ад“, защото той оставя неразделни нещастните влюбени Франческа да Римини и Паоло, чието престъпление съвсем не е толкова тежко, колкото нашето — макар и толкова скандално, и ако страдат, то поне са заедно... Когато ми пишете, говорете ми за себе си — и ми кажете, че ме обичате. Не ми разказвайте за разни истории и хора, които в никакъв случай не могат да ме интересуват — мен, за когото Англия е само страната, в която Вие живеете, а около нея е морето, което ни разделя. Казват, че отсъствието заличава слабите чувства и страсти и затвърждава силните. Уви! Онова, което изпитвам към Вас, обединява всички страсти и всички чувства...

През първите петнадесет дни след заминаването на Тереза той бе твърдо решен да напусне страната. Посещението на Муър бе събудило у него носталгия към Англия, към приятелите му; дори дребните неща от бита му вдъхваха копнеж по родната земя. Щеше да отиде да лекува зъбите си при Уейт (те имаха вече голяма нужда от това). Щеше да си купи четки, сода, магнезий — нещата, които напразно искаше във всяко писмо и които никога не му изпращаха. После сякаш всичко се обърна срещу заминаването му. Той получи нов пристъп на треска; Алегра се зарази от него, после бавачката, един гондолиер, една камериерка... Той се луташе из Палацо Мочениго мрачен, самотен, превърнал се в болногледач на едно дете. Ту искаше да отложи пътуването за пролетта, ту за куковден. От Англия не го окуражаваха много. Огъста не знаеше какво да прави. Лейди Байрон ѝ заповядваше да не се вижда с брат си. Огъста беше сигурна, че ако той дойде, тя не би имала смелостта да го отстрани, но не желаше да влиза отново в изкушение. „Страхувам се — писа тя на Мъри, — че намерението му да се завърне е напълно сериозно и решително.“ И страховете ѝ бяха

подчертани с множество удивителни знаци. А Тереза го зовеше отчаяно от Равена.

Бог знае как, но тя бе успяла всичко да уреди. Беше отново болна; не можеше да се възстанови, ако Байрон не отидеше при нея; баща ѝ беше говорил на мъжа ѝ, мъжът ѝ се беше съгласил. Тя очакваше своя Байрон. Но определеният ден за заминаването за Англия настъпи. Вълните на Канале Гранде люлееха натоварената с багаж гондола пред Палацо Мочениго. Байрон беше готов; беше сложил ръкавиците си; Алегра се беше качила; чакаха само него и оръжията му. В този момент той заяви, че ако удари един часът, преди оръжията му да са в гондолата, той няма да замине. Часът удари и той остана. Писа на Гичоли: „Любовта победи. Не намерих душевна сила да напусна страната, в която ти живееш, без да те видя поне още веднъж... Аз съм гражданин на света — за мен всички страни са еднакви. Откакто се познаваме, ти винаги си била единственият обект на моите мисли. Смятах, че най-доброто решение за твоето спокойствие и това на семейството ти беше да се отдалеча... Но ти реши, че трябва да се върна в Равена. Ще дойда и ще правя — и ще бъда каквото ти пожелаеш. Нямам какво повече от това да ти кажа.“

[1] Любовник (галантен) (ит.). — Б.пр. ↑

[2] Cavalier servente — дворен рицар (ит.). — Б.пр. ↑

[3] Дом (англ.). — Б.пр. ↑

[4] Тримесечно литературно публицистично списание, издавано в Англия от 1809 до 1967 г. — Б.пр. ↑

[5] Членове на тайна революционна организация в Италия през 19-и в. — Б.пр. ↑

XXXI

АРСЕНАЛЪТ В ПАЛАЦО ГИЧОЛИ

*Италийо, Италийо! Дарена със съдбоносна
красота...*

Байрон

Той се радваше, че вижда отново своята спокойна Равена, тесните улички, тайнствените палати, базиликите с керемидените покриви, безкрайното поле и „прелестната гъста и свежа гора“. По улиците имаше една педя сняг. Тереза Гичоли го посрещна с такава искрена радост, като болно дете, на което строгите родители са позволили да го посети скъпото му другарче, за да ускорят оздравяването му. Графът се държеше сдържано, но не враждебно. Семейство Гамба, които дотогава даваха вид, че осъждат тази връзка, сега се отнасяха към Байрон като с роднина. А особено приятелски се държеше с него братът на Тереза, граф Пиетро Гамба, млад, буен и весел мъж. Верният рицар беше считан за зет.

Байрон беше отседнал в „Алберго Импералие“ — странноприемница, на която само името беше императорско. Ден ли щеше да остане, седмица ли, година ли? Той не знаеше. Съдбата щеше да се заеме с уреждане на живота му. Той беше дошъл, защото една жена го беше повикала. И ако тя пожелаеше той да си тръгне, щеше да го направи. В любовта му към нея нямаше вече онази първоначална трепетна сила, нито жестокия страх от раздялата. Той се бе оставил да го понесе лекото и приятно течение на фантазията на госпожа Гичоли.

Алегра беше с него заедно с бавачката си и купища играчки, които Хопнърови ѝ бяха донесли в деня на заминаването. Не беше удобно да се живее в странноприемница с дете и Байрон реши да се настани в апартамент. Докато търсеше нещо подходящо, граф Гичоли му предложи да наеме един празен етаж на неговия палат. Изненадващо, но удобно предложение, Байрон нареди да докарат от Венеция мебелите му и се настани отново под един покрив с

любовницата си. Човек наистина трудно можеше да разбере този съпруг.

Колкото до графинята, тя така се гордееше с красивия си любовник англичанин, че най-голямото ѝ желание, изглежда, беше да го показва колкото може повече. Още първата седмица тя го накара да облече една бродирана униформа, да закачи сабята си и го заведе на бал у маркиз Кавали, нейния вуйчо. Тя искаше да влезе в салоните под ръка с поета. А той, като си спомняше вечерта у лейди Джързи, се страхуваше от скандал, но маркизът, вицелегат на папата, и „всички други вице“^[1] бяха от любезни по-любезни. Байрон беше очарован от красотата, интелигентността и диамантите на жените от Равена и малко уплашен от сензацията. Всичко това беше чиста лудост, но му беше приятно. По дяволите английският морал. Струваше му се, че започва да разбира нравите на тази страна. Впрочем деветата божа заповед тук ставаше: „Ще извършиш прелюбодеяние. Ще пожелаеш жената на ближния си.“ Но човек не трябваше да пожелае друга освен нея, която Впрочем се показваше бясно ревнива и изискваше вяност от любовника си, равна на дълг на честта. „Тук ще чуete да преценяват характера на дадена личност — мъж или жена — не по поведението ѝ към законния съпруг, а към любовницата или любовника.“ Верният рицар трябваше да се отнася към съпруга с голямо уважение; първото впечатление на чуждия човек винаги беше, че те са роднини. Опасното беше, че една *relazione* или *amicizia*^[2] траеше от пет до петнадесет години, след което ако жената овдоееше, следваше обикновено *sposalizio*^[3]. На мъжа беше определена ролята на украшение в живота на една жена. Романтичното тържествуваше, но на каква цена? Байрон понякога сам се надсмиваше на себе си със суров хумор: „Упражнявам се упорито да сгъвам шал и щях чудесно да се науча, ако не го сгъвах винаги от опаката страна.“ Доста печален край за един мъж, който бе мечтал в младите си години за слава и героични дела. Потънал в наслажденията на Палацо Гичоли, той сигурно щеше да стигне до самопрезрение, ако политиката в Италия не му беше представила точно навреме щастливата възможност да се включи в едно опасно дело.

* * *

От няколко месеца той се бе намесил в италианското политическо движение. Беше готов да даде живота си за свободата на Италия — много повече, защото обичаше Италия и свободата, и по-малко — защото не обичаше живота. В Болоня бе станал член на Societa Romantica. Сега бе ревностен карбонаро и понеже престижът му на голям английски благородник служеше на делото, и понеже като чужденец бе закрилян от полицията, той дори бе избран от карбонарите за шеф на тяхната група в Равена — Americani.

През 1820 година Европа, отначало замаяна от ударите на Свещения съюз, започваше да се съвзема. Испания беше получила конституция чрез една революция, за която бяха необходими само „шест години търпение и един ден разправа“. Този пример развълнува поданиците на папата, на неаполитанския крал и на Метерних. В Неапол беше достатъчно, стотина войници да извикат: „Да живее кралят и конституцията!“, за да уплашат краля, който на 6 юли 1820 година подписа прокламация за признаване на конституционно правителство. В Равена стените на града бяха покрити с надписи: „Да живее Републиката и смърт на папата!“ Кардиналът на Равена бледнееше под пурпурните си одеяния. Полицайте негодуваха срещу ливреите на слугите на Байрон, защото имаха военни еполети. Байрон отговаряше, че такива ливреи са носели слугите на неговата фамилия още от 1066 година и заповядваше на хората си да стрелят, ако ги нападнат. Децата по улиците на Равена викаха: „Да живее свободата!“ При разходките си на кон в Пинета Байрон срещаше хора от групата Americani, които се обучаваха и пееха: „Ний всички сме войници на Свободата...“ „Те ме поздравиха, когато минах. Отвърнах им и продължих. Това показва духа на днешна Италия.“ На всичките си приятели той пишеше да му изпратят саби и барут; в Палацо Гичоли той събра един арсенал от сто и петдесет пушки. Всичко това говореше за голяма смелост, защото анонимни писма го съветваха да се откаже от разходките си и да се пази от полицията на Buon Goverino^[4].

Граф Гичоли, като богат човек, беше естествено уязвим и от предпазливост уважаваше правителствата, каквито и да бяха, започваше да намира поведението на любовника на жена си за твърде нахално. Къде се е видяло един верен рицар да подрежда пушки в спалнята си, за да компрометира една почтена къща? Той беше дал под наем на този чужденец цял етаж от своя палат и го бе оставил да

излиза свободно с жена му — неблагодарността на Байрон му се струваше чудовищна. В къщата непрестанно вече сновяха само конспиратори. Всички чекмеджета бяха пълни с революционни възвания. Правителството беше конфискувало превода на Чайлд Харолд; хората цитираха поемата на Байрон за Данте като революционен химн. В таен доклад до австрийската полиция губернаторът на Рим описваше граф Гичоли така: *Conosciuto per uno dei più feroci perturbatori della pubblica tranquillità e strettamente legato con il detto lord Byron.*^[5] *Strettamente legato* не беше лишено от хумор. Графът отново заповяда на жена си да избира между него и Байрон. Тя се възмути.

Да избира? Байрон молеше Тереза да бъде разумна; графът можеше да поиска раздяла, а положението на една разделена жена в Романия беше тежко — духовните власти не позволяваха на жена без съпруг да живее с любовника си. Но красноречивите морални разсъждения на Дон Жуан оставаха напразни. Тереза упорито отговаряше: „Нямам нищо против да остана с него, ако Ви позволи да останете с мен. Все пак невероятно е аз да бъда единствената жена в Романия, която да не може да има своя amico!“

Цяла Равена беше на страната на влюбените — семейство Гамба, защото мразеше Гичоли, народът и жените, защото, казваше Байрон, „те са винаги на страната на тези, които грешат“, но и защото той беше обожаван от бедните хора на Равена. Той подпомагаше нещастните в този край, даваше пари на старите жени, които срещаше натоварени с дърва по пътя за Пинета, правеше дарения на църквите, на манастирите. Ако се повредеше някой орган, Байрон отпускаше средства да се поправи; ако някоя камбанария трябваше да се възстанови, пак с негови пари се възстановяваше. Освен това хората знаеха, че е за свободна Италия. Общественото мнение го оправдаваше.

Смешното беше, че накрая раздялата я поиска не графът, а семейство Гамба — за тежка обида, — а Гичоли точно обратното — не желаше никаква раздяла, за да не бъде принуден да връща зестрата. Тъжбата бе изложена пред папските власти и предизвика голям шум. От двеста години в Равена не беше имало подобен случай. Адвокатите отказваха да защитават Гичоли, като казваха, че той или е глупак, или подлец; глупак — ако чак след осемнадесет месеца е открил една явна

за всички връзка; подлец — щом я е търпял. Най-последно през месец юли папата присъди раздялата. Графинята трябваше да живее в къщата на баща си, граф Гамба, а Байрон можеше да я вижда при крайно сложни обстоятелства. Той беше предложил да ѝ дава издръжка, но съдът реши, че граф Гичоли трябва да се грижи за нуждите на жена си и Тереза беше напълно обезщетена.

Някога Байрон беше проклет и оскърбил тези ненавистни богини — британските условности, — а сега, с решението на Папския съд, ставаше жертва на италианските. Графиня Гичоли беше от благородно потекло и по вина на Байрон (ако при подобни приключения може въобще да има вина мъжът) беше изгубила съпруга си. Байрон се чувствуваше задължен да се ожени за нея, ако обстоятелствата позволяваха, точно както на времето се беше считал обвързан с Каролайн Лам.

Байрон писа на Огъста:

Това е (както пишат по афишите) последното ми представление... Знаете, че когато една жена се е разделила с мъжа си заради своя любовник, последният е длъжен от достойнство (и поне в моя случай — от любов) да прекара с нея останалата част от живота си, дотогава, докато тя се държи добре... Забележете, че аз завършвам така, както татко започна, и Вие вероятно никога повече няма да ме видите...

Тази връзка трае близо три години... „Мога да кажа, че без да съм бясно влюбен, както в началото, аз съм по-привързан към нея, отколкото мислех, че мога въобще да бъда така привързан към някоя жена след тригодишна връзка... (освен към една, Вие знаете коя беше тя) и нямам никакво желание, нито перспективи за раздяла... Ако лейди Байрон би искала да ни направи удоволствието да почине, както и съпругът на графиня Гичоли (защото католиците, дори разведени, не могат повторно да се женят), ние ще трябва вероятно да се оженим — макар че аз не бих го желал особено — защото мисля, че бракът става причина мъжът и жената неминуемо да се намразят.“

„... Вие би трябвало да бъдете голяма почитателка на бъдещата лейди Байрон по три причини: първо, тя е голяма покровителка на настоящата лейди Байрон и винаги казва, че е сигурна, че аз съм се отнасял зле с нея; второ, тя Ви обожава — едва й попречих да Ви напише единадесет страници (защото тя е голяма любителка на писането на писма); и трето — след като прочете Дон Жуан във френски превод, тя ме накара да обещавам, че ще престана да го пиша, заявявайки, че бил ужасен... Тя има много общо с нас. Искам да кажа, че притежава уменията да намира смешното в живота, както леля Софи, както Вие и всички Байронови.“

Може би учудващото постоянство на Байрон в това приключение би могло да се обясни отчасти с тази „Байронова черта“ — неочаквана, но явно реална, която той намираще у Тереза.

Заповедта за раздялата нареждаше на госпожа Гичоли да живее при баща си. На 16 юли 1820 година тя замина за вилата, която граф Гамба притежаваше в околностите на Равена. Кардиналите може би мислеха, че така ще я разделят от любовника ѝ, но Гамба — баща и син — обичаха Байрон, споделяха политическите му убеждения и покровителстваха тази любов. Те го приемаха в тяхната къща извън града, където той ходеше на кон няколко пъти месечно през цялото лято. През есента, когато Тереза дойде отново в Равена, той можеше да я вижда у Гамба всяка вечер. Тя му беше трогателно вярна. „Аз съм сигурна в любовта си — пишеше тя, — отколкото, че утре ще видя отново слънцето... Извърших едно-единствено прегрешение и то ще остане единствено.“

* * *

Това положение не беше неприятно. Тайнствеността и трудностите, които съпътстваха срещите им, смесицата от конспиративност и прелюбодеяние не позволяваха на отегчението да се промъкне в тази връзка. Байрон прекара сам в Палацо Гичоли дългата и студена зима на 1821 година. Пътищата бяха покрити със сняг; конете ровеха с копита в конюшните. Той си стоеше в къщи, гледаше огъня в камината и четеше. Но какво да намери в книгите? „Може ли някой да каже нещо, което Соломон да не е казал дълго

време преди нас?“ Беше започнал отново да пише дневник и той беше може би още по-интересен от писания през 1813 година. Като яркото гръцко слънце интелигентността на Байрон осветляваше всяко чувство и предмет така, че очертанятията им се откриваха безпогрешно. Той ги описваше такива, каквито ги виждаше, лъжеше за себе си толкова, колкото и за другите, като придаваше и на събитията, и на хората свойствата на естествени явления, които еднакво го отегчаваха. Той изпитваше някаква странна потребност да записва всичко, което се отнасяше до него, всяка минута от съществуването си:

„Вечерях към шест часа... Нахраних двете котки, сокола и гарвана. Четох «Историята на Гърция» от Митфорд и «Отстъплението на десетте хиляди» от Ксенофонт. После писах до този момент — осем часа без шест минути.“

Дневникът криеше очарованието на Шекспирова волност, защото, както елизабетинските актьори, Байрон минаваше без преход от един лиричен куплет към някоя шега, от световната република към здравето на своя гарван.

Останах в къщи цялата сутрин. — Гледах огъня. — Питам се кога ли ще дойде пощата... Написах пет писма за половин час, кратки и остри... Чувам колата — грабвам пистолетите си и пардесюто, както винаги — необходими предмети. Времето е студено — колата открита, а населението е настроено доста нападателно — разбунтувано от политиката. Хубави хора впрочем — хубава нация... Градският часовник бие — отивам да ухажвам любимата си... Доста опасно, но не неприятно. Да не забравя да отбележа — днес поставих нов параван. Доста стар, но с няколко поправки ще върши работа. Снегът продължава да се топи. Надявам се утре да може да се язди...

Единадесет часът и девет минути. Връщам се от посещение при графиня Гичоли, nata^[6] Гамба... Говорихме за Италия, за патриотизма на Алфиери, за госпожа Д'Албани^[7] и за други неща от този род. Също и за „Съзаклятието на Катилина“ от Салустий и за „Войната на

Югурта^[8]“. В девет часа дойде брат й, граф Пиетро, в десет часа — баща й, граф Руджиеро. Говорихме за различните начини на водене на война — за сабления бой в Унгария и в Северна Шотландия... Решено е бунтът да избухне на 7 или 8 март; бих повярвал, ако преди не беше решено, че ще избухне през октомври 1820...

Прибрах се. — Четох отново Десетте хиляди; ще си лягам.

6 януари 1821. — Мъгла — снегът се топи — дъжд — кал. Невъзможно да се язди...

В осем часа отидох да направя обичайното си посещение. Слушахме малко музика — обичам музиката...

Мислих за положението на жените по времето на древните гърци — доста благоприятно. Сегашното — остатък от варварство на рицарските и феодалните времена — противоположно, противоестествено. Те би трябвало да се грижат за дома — да бъдат добре нахранени и облечени — но да не се месят в обществения живот. Да получат добро религиозно възпитание — но да не им се дава да четат нито поезия, нито политика — само книги, вдъхващи състрадание, и готварски книги. Музика — рисуване — танц — също и малко градинарска работа, а от време на време малко полски труд. В Епир ги видях много сполучливо да поправят пътищата. Защо не, както могат да косят и да доят.

Прибрах се в къщи, четох пак Митфорд, играх с кучето си — дадох му да яде... Тази вечер в театъра в последната сцена на комедията имаше един седнал на трон принц — публиката се смя и му поиска конституция. Това, както и убийствата говорят за настроението на хората тук. Така не може да продължава. Би трябвало да има всеобща република — и вярвам, че ще има.

Гарванът куца с едното краче — чудя се какво ли е станало — някой глупак го е настъпил, предполагам. Ястребът е доста буен, котките са дебели и шумни, маймуните не съм ги виждал, откакто застудя, защото страдат, когато ги качват при мен. Конете трябва да бъдат

весели — ще се кача на кон, веднага щом времето позволи. Все още е противно — италианската зима е тъжно нещо, но всички останали сезони са прекрасни.

* * *

Това беше почти същият тон, който имаше и дневникът от Лондон по времето на Корсарят. Почти, но не съвсем. Лавината не се изливаше вече с такава сила. Вътрешната борба не беше така яростна, Байрон беше по-примитивен. Бе приел безсмислието на живота, бе приел дори отегчението. Той още имаше нужда от вълнение, но не го търсеше вече в любовните приключения; пламенността му бе стихнала, косите посивели.

Защо почти през целия си живот съм бил повече или по-малко отегчен? И защо сега съм по-малко, отколкото на двадесет години, ако спомените не ме лъжат? Не знам, мисля, че това е в природата ми... Въздържанието и упражненията, на които се подлагам от време на време, не променят нищо. Силните страсти ми действуваха добре; когато бях под непосредственото им влияние — странно, но тогава духът ми беше неспокоен, а не подтиснат... Плуването също подобрява настроението ми; но, общо взето, то е мрачно и всеки ден става все по-мрачно. Това е безнадеждно, защото не вярвам да съм толкова отегчен, колкото на деветнадесет години. Доказателството е, че тогава имах нужда да играя, да пия или да правя нещо, иначе се чувствувах нещастен. Сега мога спокойно да се отдавам на униинето си...

Усещам, че ме обзема все повече една вялост, една апатия, която е по-силна от безразличието.

Вече нищо не можеше да събуди в него силни чувства. Той оставаше прекалено много англичанин, за да се радва истински на

живота си в Италия, а Англия беше вече само далечен сън. Понякога звук, аромат, книга извикваха в съзнанието му миналото. Един стих от Каули:

*Под стъклена вълна
и свежа, и прозрачна...*

— му напомняше за миг плавно олюляващия се дънер със странни форми, който бе намерил по времето си в Кеймбридж на дъното на реката, където се гмуркаше с Лонг... „О, от улицата долитат звуците на латерна — валс! Искам да спра да пиша, за да го слушам. Свирят един валс, който съм чувал хиляди пъти на баловете в Лондон между 1812 и 1815 година. Музиката е странно нещо...“ Пред очите му минаваха сенки. Танцуващата Каролайн Лам... Той знаеше, че тази година на бала в Олмакс тя бе отишла облечена като Дон Жуан, заобиколена от множество дяволи. За нея драмата завършваше с маскарад. А за лейди Байрон той с възмущение научи, че била устроила един благотворителен бал... Устройва балове, докато мъжът ѝ, изгнаникът, рискуваше живота си за един чужд народ. Няколко часа бе силно огорчен от това. Ако можеше да надзърне в дневника, който водеше тогава Анабела, той би прочел следното: „Излязох рано, за да погледна някогашната си къща на Пикадили. Видях от улицата стаята, в която толкова често седяхме заедно с него; имах чувството, че съм живяла там с приятел, който отдавна е починал. Никакъв спомен за отминалите ми страдания. Изпитвах само печал.“ Байрон също понякога имаше чувството, че писмата им приличат на диалози между мъртъвци. Въпреки това той продължаваше да ѝ изпраща препоръки за Огъста: „Каквато и да е или каквато и да е била, Вие никога не сте имали причини да се оплаквате от нея. Обратното. Не можете да си представите колко много ѝ дължите. Нейният живот и моят, Вашият живот и моят бяха две напълно различни неща. Когато завърши единият, започва другият. А сега и двата са приключени.“

Приятелите бяха далече. Хобхаус, ставайки член на Парламента като привърженик на една крайно радикална политика, беше попаднал в затвора; Флетчър откри тази новина в един италиански вестник. Байрон много се смя. Първо, защото Рошфуко (както той казваше)

имаше право, че нещастията на приятелите ни винаги ни карат да се смеем, но и защото мразеше демагогията не по-малко от тиранията, на която всъщност тя беше една от формите. Той написа комични стихове по повод затворничеството на Хобхаус, който му се бе разсърдил. Скроуп Дейвис се беше разорил от комар и бе принуден да избяга на Континента. Можеше ли човек да си представи Лондон без заекването на Скроуп Дейвис? „Брюмел в Кале. Скроуп в Брюж, Бонапарт на Света Елена, Вие в новото си жилище (затвора) и аз в Равена, помислете си само! Толкова велики хора! Подобно нещо не е имало от времето, когато Темистокъл е бил в Магнезия и Марий в Картаген.“

На 22 януари 1821 година той навърши тридесет и три години.

„Утре е рожденият ми ден, по-точно днес в полунощ, idest^[9] след двадесет минути, ще навърша моите тридесет и три години!!! Ще си легна тъжен при мисълта, че съм живял толкова дълго, а толкова безплодно...“

Три минути след полунощ — „Часовникът на замъка отмери дванадесет удара“, и аз съм вече на тридесет и три години!

*Eheu fugaces, Posthume, Posthume.
Labuntur anni...*

Но не съжалявам толкова за това, което съм направил, колкото за онова, което можех да направя.

*Аз към тридесет и трите
кретам през калта на дните.
Що ми времето дари?
Само тридесет и три.*

На другия ден той написа епитафия за умрялата:

1821
година

Тук живее
погребана във вечността
на Миналото,
от която няма
Възкресение
за дните — въпреки че би могло да има
за праха, —
Тридесет и третата година
на един зле изпълнен живот,
която след
дълга, многомесечна болест
изпадна в летаргия
и издъхна
на 22 януари 1821.

През тези месеци в Равена Байрон работи много. „Дон Жуан“ бе спрял на V песен от госпожа Гичоли: „Съгласих се по молба на госпожа Гичоли да не продължавам тази поема. Тя прочете френския превод и счита, че произведението е отвратително. Това е естествено, дори от гледна точка на италианския морал, защото жените в целия свят са верни на своето франкмасонство, което се състои в илюзията за чувството, върху която пък се гради цялото им съществуване (по вина на рицарството и на готите — защото гърците са имали по-правилни разбирания); всяко произведение, което описва комичното в страстите и се подиграва на сантименталността, естествено бива отхвърлено от цялата женска секта. Не съм срещал жена, която да не обожава Русо и да не мрази Жил Бла и Грамон по същата причина... Понеже съм покорен, отстъпих.“

Графиня Гичоли, твърда защитница на традиционния романтизъм, не търпеше и най-малката проява на ерес от религията на любовта — господар на света. Когато веднъж Байрон ѝ каза, че любовта е най-възвишената тема за една истинска трагедия, тя се възмути и го засипа с аргументи. Той никога не бе блестял в спора, особено с една жена: веднага отстъпи и направи от Сарданапал^[10] нежен любовник.

Откакто му липсваше Дон Жуан, той работеше върху трагедии — за едните се вдъхновяваше от историята на Венеция — Марино Фалиеро, Фоскари, а за другите от древната история и от Библията. Идеята да пише трагедии му дойде от новата близост с произведенията на Алфиери, защото идеалът му на анти-романтик беше да спаси английската трагедия чрез връщане към трите единства.

Но за него всяка тема, дори историческа, и всяка трагедия, дори класическа, ставаше винаги повод за откровение. Ако възнамеряваше да пише за Тиберий например, то беше с надеждата, че ще изрази собствените си чувства. „Замислил съм сюжетите на четири трагедии: Сарданапал — вече започната; Каин — метафизическа тема, нещо в стила на Манфред, но в пет действия и може би с хор; Франческа да Римини, в пет действия; и не съм сигурен дали няма да опитам Тиберий. Мисля, че бих могъл да извлека нещо от собствената си трагедия, поне за пагубното уединение и за старостта на тирана — и дори за престоя му на Капри, — като ще омекотя подробностите и ще обрисувам отчаянието, което вероятно го е довело до толкова порочни удоволствия. Защото само силен и доведен до отчаяние дух би могъл в самотата си да търси прибежище в такива ужаси — след като по това време той вече е бил старец и господар на света.“

Съчинявайки „Сарданапал“, Байрон всъщност пишеше защитна реч *pro domo*^[11]. Сарданапал водеше същия живот като Байрон в Палацо Мочениго и на упреците на своите приятели отговаряше с възхвала на удоволствието:

*Какво за вас ще каже
Историята? „Цар Сарданапал,
наследникът на Анасиндаракс,
пи, яде и люби.“*

*Или: „Тук цар Сарданапал закла
сто хиляди от своите врагове.
Те тука спят. Ей царските трофеи.“
На вождовете тази част оставям.
На мен ми стига туй, да облекча
аз поданиците си от гнета*

на хорското нещастие... [12]

Но от всички негови драми „Каин“ най-много разкриваше автора. Още като дете Байрон беше преследван от темата за предопределението, за човека, осъден от господата преди престъплението. Каин представляваше стремежът на Байрон под формата на драма да предаде страстния си протест срещу съществуването на злото в едно божествено творение. В първата сцена той рисува Адам и неговите деца след изгонването; всички обожават Йехова с изключение на Каин, който мълчи. Каин не е простил на господата. Каква е била грешката на Адам? — пита той.

*Защо дървото
не бе за него посадено в рая?
И то защо тъй близо бе до него?
О, никой няма отговор на туй,
един-единствен отговор на всичко
бе неговата воля — Той е благ.
Как да узная туй? Понеже той
е благ — безгрешен следва ли да бъда?
По плодовете съдя, тъй горчиви... [13]*

Появява се Луцифер, който заявява, че е равноправен на бога. Той предлага на Каин да му покаже истинския свят, който е отвъд привидностите. Каин се колебае да напусне сестра си Ада, която е в същото време негова жена.

ЛУЦИФЕР:
Обичаш го по-силно от майка си и от баща си?

АДА:
Да! Туй също ли е смъртен грях?

ЛУЦИФЕР:

Не още! Но някога, за вашите деца, ще бъде грях!

Ада:

Как? Мойта дъщеря нима Енох не трябва да обича?

ЛУЦИФЕР:

Не както ти обичаш Каин.

Ада:

Боже! Нима са длъжни да не се обичат, ни да се пресъздават в същества, от споделената ми страст родени? Не сучат ли от същите гърди?

ЛУЦИФЕР:

Не е от мене този грях създаден, не ще е ваш, дори да искат тези, които ще ви заменят в живота.

Ада:

Какъв е този грях? Случайността ли превръща добродетелта във грях?

След смъртта на Авел Ангелът идва да жигоса Каин, който понася наказанието, но отрича грешката.

Аз съм това, което съм; не съм желал живот, не съм се сам създал...^[14]

Това бе викът на самия Байрон, белязан, както той вярваше, с участва на Каин и осъден като него да се скита по Земята. Той също беше убил един свой брат — по-младия някогашен Байрон. Виновен ли беше? Той беше това, което беше, той не се бе създал сам, не беше могъл да действа по друг начин и викаше в лицето на несправедливия господ: „Защо направи това с мен?“

Уолтър Скот, комуто бе посветена драмата „Каин“, прие смело посвещението, но се опита да оправдае бога: „Големият ключ на

загадката е може би несъвършенството на собствените ни способности. Ние виждаме, ние усещаме силно отделните злини, които ни гнетят, и знаем твърде малко за цялостното устройство на вселената, за да разберем как съществуването на тези злини може да бъде съвместно с благосклонността на Създателя.“

Каин беше силно критикуван, особено поради неговата религиозна ограниченост. Това, разбира се, не беше творба на атеист и Байрон упорито и настоятелно го изтъкваше, но беше дело на еретик. Духовенството проповядваше навсякъде срещу този калвинистки Прометей — от Кентиш Таун до Пиза. Дори скандалът не предизвика успех. Английските читатели на трагедиите останаха разочаровани от Байрон (те бяха по-романтични от него) и той силно се огорчи. „Видяхте ли какво значи да хвърляш бисери на прасета? Докато пишех преувеличени глупости, които разваляха вкуса на обществото, те ми ръкопляскаха, а сега, когато през последните три-четири години съчиних неща, които трябва да останат безсмъртни, цялото стадо загрухтя и затропа и започна отново да се въргаля в калта. В края на краищата справедливо е да бъда наказан заради това, че им развалих вкуса, защото никой повече от мен — с първите ми творби — не е допринесъл за създаване на този надут и фалшив стил.“

Англия се отдръпваше от поета. Оставаше човекът на действието. Ах, ако можеше, да покаже на Хобхаус, който така се гордееше, че е станал член на Парламента и е бил в затвора, защото писал (без да ги подписва) памфлети срещу Канинг, че той, Байрон, не се задоволява с тези престорени прояви на смелост. Една италианска революция, в която той да може да играе важна роля, сега беше най-голямата му надежда.

През цялата зима Байрон участвуваше в конспирацията заедно с Пиетро Гамба и „братята“ Americani, плащайки едновременно с личността си и с кесията си. Ако трябваше да се крият щикове, мускети или патрони, ако трябваше да се направи тайно събрание — той предлагаше Палацо Гичоли. „Това е отлична позиция — тесни улици — защитни стени.“ Имаха ли нужда от пари? Байрон даваше. Той знаеше, че се излага на смъртна опасност. Но преценяваше, че целта си заслужаваше. „Помислете си само — свободна Италия! Подобно нещо не е имало от времето на император Август... Какво

означавам «аз», ако една искра от славното минало може да бъде предадена непокътната в наследство на бъдещето?“

Характерното за Байрон беше, че ентусиазмът му и физическата смелост се съпровождаха от предпазливост и благоразумие. Той се съмняваше, че италианците ще успеят, ако не съумееха да се обединят, и непрестанно ги подтикваше да действуват методично. Идеите му за местната стратегия бяха разумни: „Посъветвах ги да атакуват на малки групи и на различни места (но в едно и също време), така че да разделят вниманието на войсковите части, които, независимо че са помалобройни, ще разбият само благодарение на опитността си, една съвкупна маса (необиграна) в редовна битка.“

Събитията доказаха предвижданията му. В началото на месец март неаполитанците бяха разбити от австрийските войски. Кралят отхвърли конституцията, която беше обещал под клетва. Всички малки изолирани въстания бяха потушени. Хората от Равена, а също и другите градове, трябваше да се откажат от намерението си и както винаги става, революцията, която не избухна, беше най-жестоко потушена. Папската полиция състави списъци на заподозрените. Тя не посмя да включи Байрон, но за да го засегне, през юли 1821 година изсели семейство Гамба.

* * *

Госпожа Гичоли беше готова да приеме изгнанието, но не и да загуби любимия си. Къде да я последва? Тя предложи Швейцария. Но в Швейцария имаше твърде много англичани, жадни да насочват биноклите си към Байрон. Докато се колебаеше, той получи писмо от Шели, който му съобщаваше, че смята да го посети. Обезпокоен за Алегра, Шели искаше да говори с него. По време на конспирацията Байрон беше сметнал за неразумно да държи дъщеря си в тази къща, която бе станала склад на оръжия и пред която убиваха посред бял ден. Той отдавна беше решил, че тя ще бъде католичка и ще се омъжи за италианец. Вероятно по съвета на госпожа Гичоли, която беше възпитана в манастир, той бе настанил Алегра в манастира на Банякавало, близко до Равена.

Клеър беше потресена. Тя му пишеше отчаяни писма, в които го умоляваше да предаде Алегра на Шели, ако не иска да я гледа той. Но Клеър, както някога Анабела, беше от тези жени, които имаха нещастieto да събуждат жестокост у Байрон. У нея се съчетаваха липсата на въздържаност, в която бе упреквал Каролайн Лам, с „проповедите на чувствата“ на лейди Байрон и както беше станало с другите две жени, той и на нея не ѝ прощаваше жестокостта, която събуждаше у него. Твърде много я презираше, за да ѝ повери една Байронова потомка. „Клеър ми пише най-нахални писма по повод Алегра; виждате ли какво струва на един мъж да се занимава с незаконните си деца? Ако не ми беше жал за горкото дете, щях да го върна на безбожната му майка, но това би било много лошо за него... Ако Клеър си мисли, че би могла да се меси в духовното възпитание на детето, лъже се; никога няма да допусна това... Малката ще бъде християнка и ако е възможно — омъжена жена.“ Текстът великолепно разкриваше неосъзнатия моралист, който живееше в най-скритите дълбочини на тази душа.

Шели пристигна на 6 август. Той не беше виждал Байрон след Венеция и остана учуден от духовното и физическо подобрене, което откри у него: „Той напълно е възстановил здравето си и живее по съвсем различен начин, отколкото във Венеция. Има една постоянна връзка с графиня Гичоли, която сега е във Флоренция... Флетчър е тук и подобно на сянка, която чезне и възкръсва според състоянието на своя господар, също си е възвърнал добрия вид и сред преждевременно посивелите му коси сякаш поникват нови къдри... Лорд Байрон е постигнал огромен напредък по отношение на много неща: дарование, характер, морал, здраве, щастие. Връзката му с Гичоли му се е отразила много добре. Той беше изпаднал под властта на пагубни страсти, но, изглежда, ги е надвил и е станал това, което би трябвало да бъде: добродетелен човек. Интересът, който е проявил към италианската политика, и действията му, свързани с това, са неща, за които не мога да пиша, но които ще Ви изненадат и зарадват... Той ми прочете една от непубликуваните песни на Дон Жуан, която е изключително хубава. Тя го поставя далече над всички днешни поети. Всяка дума носи печата на безсмъртието.“

От това писмо личеше искреното желание на Шели да смекчи неприязнените чувства на жена си към Байрон. Когато се виждаха в

Женева и във Венеция, Шели и жена му го бяха осъдили строго. Изплъзнал се за няколко дни от влиянието на „абсурдната женска раса“, Шели искаше да се покаже справедлив. Той не се чувствуваше приятел на Байрон. Приятелството предполага една по-голяма свобода на духа. Дори за толкова безкористен човек като Шели славата на Байрон, съпоставена със собствената му незаслужена непопулярност, беше една преграда. Помежду им витаеха недобри чувства. Шели ги отблъскваше, превъзможваше ги, но те отново вземаха връх и го тревожеха. Байрон признаваше, че Шели е най-забележителният и великодушен човек, когото е познавал, най-добрият ценител на поезия. Присъствието на Шели беше като силен и светъл пламък. Онези, които бяха усетили топлината му, щяха цял живот да чувствуват липсата му. Но в същото време Шели представляваше за Байрон един вид порицание. Пламенен, енергичен, той знаеше какво иска; сякаш знаеше дори кое е добро и кое зло. Байрон му се възхищаваше, завидваше му и понякога скришом го гледаше с тайното желание да му открие някакъв недостатък. Какво ли би мислил Ларошфуко за тази атеистична добродетел? Ами ако Шели беше лицемерен... Но и при студената светлина на Байроновия анализ Шели оставаше безупречен.

Животът по време на престоя на Шели беше такъв, какъвто можеше да бъде с Байрон. Спане сутрин до късно, закуска, следобед разходка на кон в гората, вечер четене, нощем разговори. Шели бродеше и се забавляваше из този огромен палат, срещайки по стълбището петте пауна, трите африкански кокошки и един египетски жерав, свидетели на вечно неразрешените спорове на маймуните, котките, гарвана и сокола. По време на разговорите, които водеха, Шели разказа на Байрон за техния общ приятел, Ли Хънт, който много трудно живееше в Англия и когото Шели искаше да накара да дойде в Италия. Но с какво щеше да се занимава тук? На Байрон му хрумна една идея. От известно време той не се разбираше добре с Мъри. Беше замислил да създаде едно списание с Муър, за да публикува в него произведенията си. Муър не беше приел. Защо да не предложат на Хънт да основат тримата с Шели едно либерално списание? Едно съдружие с Байрон би било щастие за Хънт; без да даде възможност на домакина да промени мнението си, Шели побърза да пише на Хънт веднага да пристига.

Байрон го натовари също така да пише на госпожа Гичоли (която той не познаваше), за да я помоли да се откаже от Швейцария и избере за местожителство Пиза. Графиня Гичоли прие и завърши писмото си с един пасаж, който издаваше безпокойство и вълнение: „Синьор, добрината Ви ме кара да Ви помоля за една услуга. Бихте ли я изпълнили? Non partite da Ravenna senza Mylord...“ Да не заминавате от Равена без милорда... Тя знаеше колко опасно е да се остави Байрон сам. Но онзи, който имаше най-малко доверие в Байрон, беше самият Байрон. Той се познаваше добре, страхуваше се от слабостите си и предвиждаше, че ако остане да живее в Равена без Шели и без Гичоли, щеше отново да се отдаде на разгул. Той дълго време настоява пред Шели да остане при него. Но Шели беше дошъл да види Алегра. Той замина да я посети в манастира и после се върна в Пиза.

Графиня Гичоли и семейство Гамба наскоро го последваха и одобриха жилището — Палацо Ланфранки, — което Мери бе наела за Байрон. Но той ги накара да го чакат цели три месеца. Както някога, по време на годеща си, така и сега той ставаше „все по-малко нетърпелив“. Нямаше късмет — всеки път, когато обикнеше една страна, град или къща, някоя жена го изтръгваше оттам. Той се бе привързал към Равена; хората от народа го боготворяха, духовниците го покровителстваха, защото той изваждаше големите си стенни килими в дните на процесии; там той пишеше с удоволствие, изобщо се чувствуваше много добре. Отлагаше заминаването си от седмица на седмица. Графиня Гичоли беше спечелила симпатиите на Мери Шели, която я съжаляваше. „Графиня Гичоли — пишеше Шели — е една твърде хубава, сантиментална и наивна италианка, която е пожертвувала огромно богатство заради любовта си към Байрон и която, ако добре познавам приятеля си и нея, и човешката природа, ще има в бъдеще неведнъж случай да съжалява за своята безразсъдност.“

Междувременно в Палацо Гичоли Байрон работеше над една мистерия^[15] — „Небето и Земята“, основана на легендата за демоните, които според Библията обичат земните момичета. Демоните, подобно на Каин, занимаваха много отдавна неговата мисъл. Мебелите вече бяха заминали за Пиза; Байрон имаше само една маса и един дюшек. Сред прахоляка и шума от опаковането на багажа той съчиняваше хорове на духовете и песен за Архангела. Най-после, на 29 октомври, се реши да напусне Палацо Гичоли и да отиде при своята любовница.

На път за Пиза той остана смаян и развълнуван от срещата в Болоня с един приятел от детинство, лорд Клеър. „Тази среща заличи за миг всички години, които бяха изтекли между днешния ден и дните в «Хароу». Това беше ново, необикновено за мен усещане, като че ли излизане от гроб... Клеър също беше силно развълнуван — дори на вид повече от мен; защото можах да почувствувам, че сърцето му бие по върха на пръстите му, докато собственият ми пулс не издаваше подобен признак... Бяхме само пет минути заедно, и то на един главен път, но ми е трудно да си спомня някой час от моето съществуване, който да е бил по-значителен за мен от тези пет минути.“

Животът наистина е изтъкан от сънища. Минават и преминават личности, които запълват дните, вдъхват ревност, любов, страх. Образите им избледняват. Човек мисли, че са изличени. А те се появяват изведнъж живи и здрави при една среща на две пощенски коли наскрел чуждестранния, прашен и нагорещен път.

По време на това пътуване той срещна и силно измършавелия Роджърс. Те заедно посетиха музеите на Флоренция, но Байрон не обичаше музеите и се раздражни от любопитството на английските посетители. Прекосявайки Болоня, той заведе Роджърс на гробището Чертоза, където живееше гробарят с хубавата дъщеря. „Този човек — писа Байрон на Хобхаус — имаше голямо желание да задържи Роджърс за колекцията си от скелети.“

Шели отново беше писал на Байрон в момента на заминаването му с молба да доведе Алегра, която сега, в Банякавало, щеше да остане много далеч от всички, които я обичаха. Но Байрон пристигна сам. Всъщност не съвсем сам. Защото в една клетка, закачена под колата, го придружаваше стадо гъски. При цялото си подигравателно отношение към Англия той бе привързан към дребните неща от старите обичаи на страната си. Искаше да има малки хлебчета с кръст на распети петък и печена гъска на Архангеловден. Така че бе поръчал да му купят гъска и от страх да не бъде много слаба я бе хранил лично с ръката си един месец предварително. Но той така се бе привързал към гъската си, че когато дойде денят, отказа да му я сготвят. После реши, че не бива да я лишава от семейните радости, и оттогава започна да пътува с четири гъски. Така Шопенхауер, който мразеше хората, се бе разнежил на франкфуртския пазар от тъжния вид на един орангутан.

- [1] На френски думата vice означава и порок. Навярно авторът прави игра на думи. — Б.пр. ↑
- [2] Връзка, приятелство (ит.). — Б.пр. ↑
- [3] Брак (ит.). — Б.пр. ↑
- [4] Доброто правителство (ит.). — Б.пр. ↑
- [5] Известен като един от най-ожесточените размирници на спокойното население и тясно свързан с въпросния лорд Байрон (ит.). — Б.пр. ↑
- [6] Родена (ит.). — Б.пр. ↑
- [7] Графиня Д'Албани — близка приятелка на поета Алфиери. — Б.пр. ↑
- [8] Югурта — нумидийски цар, роден към 154, умрял в 104 г. пр.н.е. — Б.пр. ↑
- [9] Тоест (лат.). — Б.пр. ↑
- [10] Легендарна личност, според класическото предание — цар на Асирия от 836 до 817 г. пр.н.е. Образец на развратник. — Б.пр. ↑
- [11] За себе си (лат.). — Б.пр. ↑
- [12] „Сарданапал“, I действие, II сцена. — Б.пр. ↑
- [13] „Каин“, I действие, I сцена. — Б.пр. ↑
- [14] „Каин“, III действие, 1 сцена. — Б.пр. ↑
- [15] Религиозно-символична драма. — Б.пр. ↑

XXXII КОРАБОКРУШЕНИЕ

Всички грубо се бяхте излъгали по отношение на Шели, който беше най-добрият и най-себеотрицателният човек, когото някога съм познавал. Не съм срещал човек, който в сравнение с него да не е животно.

Байрон

За белязаните като Каин с божие проклятие самотата е най-малкото нещастие. В Пиза Байрон никога не се почувствува щастлив така, както беше понякога в Равена. В Романия старите жени от Пинета, „Американите“, семейство Гамба го занимаваха, без да го безпокоят. В Пиза той срещна отново едно малко английско общество, което веднага започна да го критикува. Присъствието на Шели не го притесняваше. Напротив. Колкото повече го виждаше, толкова повече го уважаваше; той се възхищаваше от храбростта му; обичаше да го гледа как управлява смело лодката си срещу буйното течение на река Арно, така както се съпротивляваше на общоприетите норми на мислене. Байрон имаше нужда от Шели, който винаги беше готов да даде пример на нерешителните. И най-вече Шели го обожаваше. „Небесата се учудваха по-малко — пишеше Шели — на красивите творения на господата, отколкото аз на последните произведения на тази ангелска душа, затворена в тленния рай на едно стареещо тяло.“ Но около Шели имаше цяло общество от авели — строги и лишени от душевност хора. Те приемаха в Байрон поета, но човекът ги удивляваше и разочароваше. Той беше прекалено витален, показността му ги дразнеше. Те презираха начина му на живот, палата му, слугите му, облечени в ливреи, менажерията му, вечерите, които даваше. Неговият цинизъм винаги беше смуцвал Мери Шели. Клеър не бе проявила и най-малка снизходителност, рисувайки портрета му пред хората от Пиза. Той чувствуваше всичко това, знаеше, че е безсилен да

ги накара да разберат скрития Байрон, който може би биха харесали. Простият разговор, който водеше с Шели, ставаше с тях злъчен и високомерен. И понеже не можеше да разруши легендата, той реши да живее според нея.

Палацо Ланфранки, който се издигаше на брега на Арно, беше достатъчно голям, за да побере цял гарнизон, и беше „толкова пълен с призраци“, че Флетчър няколко пъти помоли да си смени стаята. В градината с портокалови дървета Байрон сутрин се разхождаше с госпожа Гичоли. Следобед тя излизаше с Мери Шели на разходка с кола, докато Байрон тръгваше на кон заедно с Шели, капитан Уилямс, ирландеца Таф, преводач на Данте (еднакво лош ездач и поет), принц Маврокордато, учител по гръцки на Мери Шели, и драгунския лейтенант Медуин, братовчед на Шели. Ездачите отиваха до един чифлик, чийто собственик беше разрешил на Байрон да идва и да стреля там с пистолет. За прицел им служеше едно екю, което после даваха на чифликчията. Като се прибереше, Байрон играеше бiliarд или работеше. След вечеря, както в Равена, той посещаваше семейство Гамба, а после пишеше до три часа през нощта. Понякога Тереза Гичоли и брат ѝ се качваха на последния етаж на Тре Палаци, където Шели и жена му имаха малък апартамент, и прекарваха там вечерта, слушайки стиховете, които Шели им четеше. В тези вечери Медуин ходеше при Байрон и след всеки разговор си взимаше бележки, от което Байрон не се дразнеше. Той обичаше този простодушен слушател и никога не се уморяваше да му разказва за младостта си.

Всички възелчета, белязани с различен спомен, бяха едно след друго развързани пред Медуин... Мери Чауърт... Тема за условността на любовта... „Това беше една романтична любов. Тя беше красивият идеал за всичко, което с младежката си фантазия можех да си представя като най-очарователно, и заех измислиците си върху божествената природа на жените от съвършенството, което самото ми въображение си бе създало за нея. Казах създало, защото и тя, като всички останали жени, съвсем не беше ангел.“ Каролайн Лам... „Тя имаше твърде малко чар. Тялото ѝ, макар да бе стройно, беше прекалено слабо, за да бъде красиво. Липсваше ѝ онази закръгленост, която елегантността и грацията не могат да заместят.“ Лейди Оксфорд... „Никога не съм изпитвал по-силна страст. Тя беше добила, както всички жени, такова влияние над мен, че много трудно ми беше

да скъсам с нея дори когато узнах, че ми изневерява.“ Анабела... Тема за предзнаменованията... „Спомням си, че първия ден, в който срещнах госпожица Милбанк, качвайки се по стълбите, стъпих накриво и обърнах внимание на Муър, който ме придружаваше, че това е лошо предзнаменование. Трябваше да взема под внимание предупреждението... Мисис Уилямс беше предсказала, че двадесет и седмата ми година ще бъде нещастна за мен. Ясновидката излезе права. Никога няма да забравя този 2 януари. Лейди Байрон (той произнасяше Байрн) беше единствената спокойна личност; майка ѝ плачеше, а аз треперех като лист.“

По време на разходките Медуин яздеше винаги до Байрон, който говореше, без да спре, хвърляйки от време на време поглед върху своя Бозуъл^[1], за да провери доколко му вярва. На 10 декември той отказа да стреля и изглеждаше тъжен. „Днес е рожденият ден на Ейда — каза той на Медуин, който го питаше защо е в тъжно настроение. — Това би трябвало да бъде най-щастливият ден в моя живот... Ненавиждам рождените дни... Много странни неща са ми се случвали на моя рожден ден, и на Наполеон също.“ На другия ден той показа на Медуин едно писмо от Англия: „Много добре знаех, че някакво нещастие витаеше над мен снощи. Бедният Полидори е починал. Докато ми беше лекар, той непрекъснато говореше за циановодородна киселина и правеше разни отрови. Е, той чисто и просто се е отровил. Въздействието на отровата, казва Мъри, било толкова мигновено, че той умрял дори без спазъм. Изглежда, че разочарованието и неосъществените му амбиции са го подтикнали към смъртта.“

На 28 януари той научи за смъртта на лейди Ноуъл. „Жал ми е за бедната лейди Байрон. Хората ще си помислят, че съм доволен от това събитие, но ще се излъжат. Никога не съм желал нейното богатство. Написах ѝ писмо, за да ѝ изкажа най-искрените си съболезнования.“ Арбитражен съд разпредели приходите от имението Уентуърт между Байрон и жена му и неговият доход надхвърли седем хиляди лири годишно. Първото нещо, което направи Анабела, станала господарка на имението Къркби, беше, че изпрати дивеч на Огъста.

Медуин не беше единственият, който си водеше бележки за Байрон. В средата на януари към английската група в Пиза се присъедини един интересен човек. Той се наричаше Трилони. Беше водил крайно романтичен живот — какъвто може да води един моряк,

дезертър и пират. Той хареса на семейство Шели. „Висок — пишеше Мери Шели, — с късо подстригани, смолисточерни коси, гъсти и къдриви, и тъмносиви, изразителни очи.“ Трилони също хареса Шели, но с Байрон отношенията му бяха трудни. Срещайки един истински корсар, Байрон в началото се бе старал да му се хареса. Той се бе отнесъл към този морски вълк, както някога към боксьора Джексън, със скромността и уважението на любителя пред професионалиста. Беше му възложил да построи лодки за Шели и за самия него. Но Байрон изпитваше ненавист към хората, които приличаха на Байроновите герои от първия му период. „Чертите на Конрад“, които откриваше в Трилони, силно го дразнеха. От своя страна Трилони беше дълбоко разочарован. Този дребен, куц, меланхолично настроен човек, който разказваше истории за актьори, за боксьори и как прекосил с плуване Хелеспонт, не покриваше представите му за Чайлд Харолд. После Байрон, като откри, че Трилони не казваше винаги истината, беше прошепнал: „Ако можем да го научим да си мие ръцете и да не лъже, ще направим от него джентълмен.“ Тези думи бяха предадени на Трилони и от този ден той беше намразил Байрон.

В една група на псевдописатели, в която хората се анализираха едни други и в която клюките бързо се разпространяваха, Байрон се чувствуваше слаб. Той знаеше, че животът, който водеше, не беше онзи, който очакваха от него. Въпреки че не беше нещастен с госпожа Гичоли, той се питаше дали тази връзка не ставаше малко смешна. Той говореше за нея, казвайки „моята амика“ с леко ироничен вид и с онзи тон, който някога приемаше, когато говореше за „краченцето ми“. Имаше и нещо притеснително в това, че с тази прекалено вярна любовница седяха всяка сутрин като съпрузи под хилавите портокалови дръвчета на Палацо Ланфранки...

Действие... действие... действие... Когато през март 1822 година принц Маврокордато, научавайки, че гръцкото въстание, изглежда, ще успее, замина, за да оглави въстаналите, Байрон му завидя. Той беше от тези хора, по-многобройни, отколкото ги мислим, които много по-лесно решават да променят целия си живот, отколкото само един навик, и които по-лесно биха рискували да умрат, отколкото да признаят една грешка.

Една от причините за скритото неприязнено настроение у Байрон срещу групата в Пиза бяха упреците, че не беше взел със себе

си дъщеря си Алегра — и това доведе до трагични последици. Той дори не беше отишъл да я види. „Caro il mio pappà — беше писала Алегра — essendo tempo di fiera desiderai tanto visita del mio pappà...“

„Тя желае да ме види, обясняваше Байрон, защото по това време е панаирът и иска да получи няколко медени питки от баща си, предполагам.“ Той се ползуваше от скъпия си Ларошфуко дори когато въпросът се отнасяше до петгодишни деца.

Клеър, която беше узнала от свои приятели, че климатът в Банякавало бил лош и че манастирът не бил отоплен, гледаше пламъците на своята камина във Флоренция с мисълта, че дъщеря ѝ студува. Тя отново помоли Байрон да настави Алегра в някое почтено семейство, където и да е, само климатът да е по-здравословен. Кълнеше се, че никога няма да отиде да я види. Но Клеър беше рязка и нетактична. Въпреки че беше атеистка, тя си оставаше англичанка, протестантка, антипапистки настроена. Тя използваше аргументи, които засягаха Байрон и само го караха да бъде още по-категоричен.

„Събрах сведения — пишеше още тя — за системата на възпитание, с която си служат в манастирите, и открих, че положението на децата там е окаяно... Всички, които посещават Италия и пишат за нея, осъждат тази система, което е достатъчно доказателство, без да говорим за невежеството и лекото поведение на италианските жени, всичките възпитани в манастири. Те са лоши съпруги, безчувствени майки; със своята разпуснатост и неграмотност те са позорът и нещастieto на обществото... Такова е възпитанието, което избрахте за Вашата дъщеря. Злополучieto на Алегра, осъдена от своя баща на невежество и поквара, лишена от покровителството и обичта на приятелите на родителите ѝ, обречена на една чужда религия и на едно достойно за презрение възпитание, ще потвърди в очите на хората всички обвинения, насочени срещу Вас. Колко щастлива ще бъде лейди Байрон (още на времето оправдана за поведението си към Вас) за достойното положение, което е осигурила на своето дете и на самата себе си; целият свят ще я хвали за благоразумieto ѝ с аргумента, който представлява нещастната ми Алегра срещу Вас!“

Така въпросът за манастира ставаше за Байрон въпрос личен и въпрос на разбиране. Нападките срещу жените, възпитани от монахините, му изглеждаха насочени срещу госпожа Гичоли, а

нападките срещу религиозното възпитание винаги го дразнеха. Той не отговори. Този път Шели твърдо застана на страната на Клеър и се възмути от поведението на Байрон. Той вече имаше само едно желание: да напусне колкото може по-скоро града, в който живееше лорд Байрон. Семейство Уилиямс и Клеър бяха натоварени да отидат да потърсят къща за лятото на брега на морето. Едва бяха напуснали Пиза, когато научиха от Байрон, че Алегра е починала.

Байрон беше поискал да противостои на една нахална жена, да наложи своя авторитет, защото знаеше, че го наблюдават, но сигурно не беше допуснал, че присъжда на дъщеря си такава съдба. Той беше обичал Алегра посвоему, беше се опитал да я възпитава; приятно му беше да открива в нея красотата и недостатъците на Байронови; смяташе да я заведе със себе си в чужбина и да прекара с нея старините си. Той беше и нещастен посвоему — този извънредно голям егоист. Графиня Гичоли разказва наивно, че когато му съобщила за смъртта на Алегра, „той пребледня като мъртвец и се отпусна на креслото... Не пророни сълза, а чертите на лицето му издаваха такова отчаяние, скръбта му беше толкова дълбока, толкова неизмерима, че в този момент той ми се стори по-възвишен от всички човешки същества... На другия ден сутринта го намерих успокоен, с израз на религиозно примирение.“ „Тя е по-щастлива от нас — каза той — още повече, че положението ѝ в обществото не би ѝ позволило да бъде щастлива. Това е волята на бога — да не говорим повече!“

Не можеше да се изисква от Клеър да се трогне от душевната мъка на Байрон с наивността на госпожа Гичоли. Шели писа на Байрон: „Трябваше да съобщя на Клеър това, което се бе случило. Не искам да Ви описвам скръбта ѝ; Вие вече достатъчно сте страдали... Тя желае да види ковчега, преди да сте го изпратили в Англия... Желаете също да ѝ дадете един портрет на Алегра и — ако притежавате — един кичур от косите ѝ, колкото и малък да е... Това писмо ще Ви донесе, страхувам се, тъгата, която царува тук. Но природата остава жива и весела, макар ние да сме нещастни, и ние построихме, както казва Фауст, нашия малък свят в големия свят на всички по-скоро като контраст, отколкото като копие на този божествен пример.“

Скръбта на Байрон прие неизбежната форма на размисъл върху отминалите му вълнения.

Аз желая да бъде погребан в църквата на „Хароу“ — в гробището има едно място, близо до пътеката, на върха на хълма, който гледа към Уиндзор, и един гроб под голямо дърво (носец името Пийчи), където имах обичай да седя с часове, когато бях дете. Това беше любимото ми място; но понеже искам да поставя плоча в нейна памет, по-добре би било тялото да се положи в църквата. Близо до вратата, като се влиза, вляво има паметник с плоча, която съдържа следните думи:

*Щом над страха от Добродетелта
Скръбта ни плаче — тя е справедлива:
такива сълзи ронеше и тя,
последна дан на любовта красива.*

Спомням си ги още (след седемнадесет години) не че има нещо забележително в тях, а защото от стола, на който седях в галерията, очите ми обикновено бяха обърнати към този паметник; и ако е възможно, близо до него бих искал да бъде погребана Алегра, като на стената се постави мраморна плочка с тези думи:

В памет на Алегра
дъщеря на Д. Г. лорд Байрон
починала на пет години и три месеца
в Банякавало, Италия
на 20 април 1822.

Аз ще отида при нея, но тя няма да се върне при мен.

Викарият на „Хароу“ обаче сметна за неподходящо да приеме в църквата тялото на едно незаконно родено дете; и в малкото гробище на възвишението само един розов храст, посаден сред тревата, сочеше (и още сочи) къде почива дъщерята на Байрон.

* * *

Тъй като нямаше какво друго да върши, единствен лек срещу скуката и тъгата беше работата. Байрон работи много в Пиза. Той написа една фаустовска по дух драма — „Преобразеният грозник“, която Шели обяви за отвратителна, но която беше интересен документ. Най-напред заради сюжета, така директно свързан с живота на Байрон: Арнълд, роден гърбав, продава душата си на дявола, за да бъде излекуван от недъга си, за да стане подобен на другите хора и за да може да бъде обичан. После заради силната реплика, с която започва драмата: Майката на Арнълд — „Вън отгук, гърбаво човече!“, а Арнълд отговаря: „Така си ме родила, майко.“ Казваха, че така бил отговорил Байрон на собствената си майка.

Накрая драмата представляваше интерес и с една твърде любопитна бележка на Байрон върху третото, незавършено действие: „Арнълд завижда на себе си, на Арнълд с предишния образ и на силата на ума, която е имал тогава...“, бележка, която показва, че Байрон е мислил може би за проблемите на личността и че никой повече от самия него не е осъзнавал последователното съществуване на няколко Байронови образа.

Залови се отново и с изоставения Дон Жуан: „Твърде възможно е да завърша три или четири песни от Дон Жуан през тази есен или малко по-късно, защото получих от моята Диктаторка разрешение да го продължа — пак при условие, че ще бъде по-сдържан и по-сантиментален, отколкото в началото. До каква степен тези условия ще бъдат изпълнени, ще видим може би по-късно, но ембаргото бе вдигнато едва след като ги приех.“

Работата му вървеше по-добре, защото сега често оставаше сам в Палацо Ланфранки. Нещастните Гамба отново бяха изгонени. При едно сбиване с някакъв полицай, който го беше нагрубил, портиерът на Байрон, буен млад човек, облечен в униформа с нашивки, си беше позволил да удари полицаия с една вила така, че му бе счупил едно ребро. Случилото се бързо се разчу. Арестуваха Тита и още един невинен. Накрая, като не смееше да засегне Байрон, тосканският съд изсели семейство Гамба. Байрон трябваше да наеме за тях една вила в Монтенеро, близо до Ливорно. Той ходеше там почти всяка седмица, за да вижда Тереза, която поради тези преследвания бе възвърнала очарованието си в неговите очи. Откакто бяха разделени, той не я чувствуваше вече като съпруга.

На 1 юли той беше у Гамба, когато му съобщи за пристигането на Ли Хънт. Предишната година Ли Хънт беше приел с въодушевление предаденото от Шели предложение на Байрон. Не защото беше голям приятел на Байрон. Хънт беше един незлобив поет, но той изцяло бе под влиянието на жена си Мериан, която още от 1815 година, по времето, когато Байрон посещаваше съпруга ѝ, го беше намразила. Беше се обидила, защото лейди Байрон оставаше да чака съпруга си в колата и не се представяше. „С книгите си под мишница — казваше тя, — Байрон не беше нищо друго освен лорд и любител, който се прави на писател.“ Но предложението на Шели, изпратено в момент, когато семейство Хънт се намираше в безизходно положение, им се стори като единствения възможен начин на спасение.

Пътуването на това семейство с шест деца беше трудно.

Мериан Хънт пристигна болна. В Ливорно те бяха посрещнати от Трилони, мрачния, мустакат „странствуващ рицар“, който ги отведе в Монтенеро. Когато пристигнаха, тъкмо бе избухнала страшна кавга между прислужниците на Гамба и на Байрон. Горкият Хънт имаше чувството, че е попаднал в разгара на някаква мелодрама. Той не можа да познае Байрон в този пълен човек с разтворена яка и с дълги къдрави коси. Всичко това му изглеждаше непонятно, странно, страшно. Граф Пиетро Гамба беше поискал да се намеси, но бе намушкан с кама. Зачервена, разчорлена, госпожа Гичоли надаваше силни писъци. Окървавеният Гамба заплашваше убиеца. Байрон гледаше сцената с наслаждение и безразличие. Полицията, на която тази размирна група бе вече дотегнала, заплашваше този път да изгони семейство Гамба изобщо от Тоскана. С пристигането на Трилони всички действащи лица, без да обръщат внимание на Хънт, започнаха да му дават противоречиви разпореждания. Той трябваше да откара яхтата на Байрон „Боливар“ на Женевското езеро, във Франция, в Америка и къде ли още не. Отчаяният Хънт помисли, че Байрон ще го остави сам в Италия още в деня на пристигането му.

Същата вечер Шели пристигна с „Ариел“ от Каза Магни. Шели беше изключително деен човек. Той преодоляваше съпротивата на човешката воля така, както с ореховата си черупка плуваше успешно срещу течението на Арно. Байрон трябваше да остане в Италия; не можеше да измени на идеята за списанието; трябваше да даде и една поема за първия му брой. Шели се зае с атаката. Байрон, превзет с

щурм, отстъпи по всички линии. Без да му остави време да се опомни, Шели отведе набързо Хънт и семейството му в Палацо Ланфранки. Сега пък с тях трябваше да се бори. Не бяха доволни от нищо: лорд Байрон искал да ги настани във влажния приземен етаж, а хубавите етажи запазил за себе си; мебелите, които Шели им бе купил с пари на Байрон, не били хубави... Шели ги настани, успокои ги и се погрижи нищо да не им липсва. Мислейки същата вечер за Шели, Хънт написа в дневника си: „Възможно би било да се измисли истински божествена религия, ако милосърдието, а не вярата, бъде нейният принцип.“

Шели трябваше да спре в Ливорно, където искаше да се срещне с нотариуса, за да направи завещанието си, после заедно с приятеля си, капитан Уилямс, да се прибере в Каза Магни с „Ариел“.

Три дни по-късно, към два часа през нощта, на вратата на Палацо Ланфранки силно се изтропа. Камериерката на госпожа Гичоли извика: „Chi e?“^[2] Това бяха Мери Шели и Джейн Уилямс. Хънт не беше станал от леглото си, така че двете жени бяха отведени при лорд Байрон. Те с усилие се изкачиха по стълбите. Посрещна ги Гичоли усмихната. Мери Шели задъхано прошепна: „Къде е той?“ „Sapete alcuna cosa di Shelley?“^[3] Нито Тереза, нито Байрон знаеха нещо. Шели беше напуснал Пиза в неделя; в понеделник се бе качил на „Ариел“. В понеделник вечерта се бе извила страшна буря.

След смъртта на Шели малката група в Пиза, изгубила вдъхновителя си, се разпадна. Трилони и Медуин заминаха нанякъде. Останаха свързани с живота на Байрон Мери Шели, която нямаше смелост да напусне Италия, и в приземния етаж на Палацо Ланфранки — онова странно наследство от Шели — семейството на Хънт.

За нещастния Ли Хънт смъртта на Шели окончателно превърна изгнанието му в кошмар. Преходът от задимения Лондон към ослепителната светлина на Ливорно го бе зашеметил и обезпокоил. Само няколко дни след пристигането му неговият приятел, големият човек Шели, при когото той бе дошъл, изчезна. Хънт видя това така жизнено тяло полуизгризано от рибите. Видя и буйните пламъци на една погребална клада да се издигат високо над пясъка на един италиански плаж, а Байрон, гол, „преситен от ужас“, да скача в морето, както някога се бе боксира по време на погребението на Знатната вдовица. Този ден Хънт и Байрон си тръгнаха заедно с кола и когато минаваха през гората, пяха като луди... Да, това беше кошмар, осветен

от безпощадната белота на пясъците, нагreti от слънчевите лъчи, но това беше кошмар, от който нямаше събуждане.

Хънт веднага бе преценил какво губеше със смъртта на Шели. Отсега нататък между орела и врабчето нямаше да се чува пискливият глас, който разрешаваше споровете. Изолиран в една чужда страна, в съдружие с един човек, който беше почти непознат за него и с когото той нямаше общи вкусове, обременен от една болна жена и шест деца, на Хънт често му се завиваше свят, поглеждайки над пропастта, за чийто ръб се бе хванал.

В продължение на няколко седмици положението беше търпимо. Байрон беше верен на спомена за Шели. Не можеше да се каже, че жали за него. За Байрон внезапната смърт на тези, които обичаше, беше епизод от борбата между Съдбата и Байрон. Всички, към които той се привързваше, трябваше да изчезнат. И Шели се удави, след Матюс, след Лонг — всичко вървеше по своя ред. Сега отново трябваше да подхване обичайния си, наситен с печал живот и с известна наслада си мислеше, че някой ден и него щеше да го порази невидимата ръка. Изпитваше повече чувство на предизвикателство, отколкото тъга. Но той тачеше паметта на Шели — „най-добрият и най-себеотрицателният човек, когото съм познавал“ — и Хънт остана в Палацо Ланфранки под покровителството на тази велика сянка.

Впрочем Байрон вярваше в успеха на „Либерал“. Хобхаус и Муър му се подиграваха на съдружието с Хънт. Той се надяваше да им докаже, че неговото име беше достатъчно, за да осигури успеха на който и да е вестник. След като бе изгубил Шели, той се радваше, че в дома му живее един писател, един критик, на когото можеше всяка сутрин да показва съчинените през нощта строфи. Но Хънт вече бе уморен от този взискателен работодател. Идеите им за „Либерал“ бяха различни. Хънт беше полемист, Байрон — талант. Хънт искаше списанието да „напада мисис Грънди^[4] и Джон Бул^[5]“; Байрон желаше просто да публикува всичко, което щеше да пише. Маниите на Байрон, които за самия него бяха закони на вселената, дразнеха Хънт. Той работеше в Палацо Ланфранки в една стаичка, която гледаше към портокаловите дървета в двора. Всяка сутрин чуваше Байрон да става, да се къпе, да се облича, пеейки на висок глас, но фалшиво, някоя ария, почти винаги от Росини. Малко по-късно Байрон викаше под прозорците на Хънт: „Леонтиус!“, латинското

преименование на Ли Хънт, измислено от Шели. Хънт ставаше с въздишка, казваше добър ден и излизаше на двора. Когато беше в Пиза, госпожа Гичоли се присъединяваше към двамата мъже със сресаните си на плитки за сутрешните часове коси и Хънт трябваше да слуша последователно оплакванията на Байрон от ревността на госпожа Гичоли и на госпожа Гичоли от грубия език на Байрон.

Двамата любовници се познаваха вече прекалено добре, за да можеше Тереза да продължава да прави от „своя поет“ лиричния герой на роман, достоен за Петрарка. За Байрон фактът беше факт и когато една жена приемеше да бъде неговата любовница, той говореше за нея пред всички точно и ясно, без да оставя никакво съмнение за характера на отношенията им. Този реализъм нараняваше госпожа Гичоли. Байрон от своя страна я намираше вярна, безкористна, влюбена, но заразена от неизбежните слабости на „абсурдната женска раса“: ревността и сантименталността.

Хънт не беше снизходителен довереник на тази раздражителна двойка. Той беше настроен срещу тях от жена си. Графиня Гичоли не се бе представила на мисис Хънт, както някога лейди Байрон. Двете жени не си говореха. Мериан Хънт се държеше безочливо с Байрон. Тя бе наредила на децата си да се отдалечават, когато той се появеше, защото считаше думите му опасни за младите умове. Байрон беше узнал и се беше ядосал на строгата преценка, която му даваше жената, живееща под собствения му покрив и от неговите благодеяния. Учудваща наивност за ученик на Ларошфуко, който би трябвало да знае какви са естествените резултати от благодеянията. Но цялото семейство Хънт му беше отвратително — и родителите, и децата. Той пишеше на Мери Шели: „Не ми е приятно, да виждам там, където са децата на Хънт, някой предмет, принадлежал на Шели... Онова, което не се е разрушило от мръсотията им, ще се развали в ръцете им.“ На входа на неговия етаж стоеше един булдог със задачата да ги държи на разстояние. „Не пускай лондончаните да идват насам“ — казваше Байрон на кучето си, като го милваше по главата. Приземният и първият етаж на Палацо Ланфранки бяха почти във война. Хънт с презрение говореше за „така малко поетичния поет и така малко величествения лорд“. След няколко седмици Байрон трябваше за трети път да последва семейство Гамба, което беше изгонено от цяла Тоскана и трябваше да търси подслон в Генуа. Той силно се дразнеше, че е

принуден да влачи след себе си и цялото семейство Хънт и „хотентотската им колиба“. Не беше толкова жесток, че да ги изостави в Пиза, но нахвърляйки набързо строфи от Дон Жуан на крайчеца на последната оставена от преносвачите маса, той ги проклинаше от цялото си сърце.

[1] Джеймз Бозуъл — известен английски биограф (1740–1795). — Б.пр. ↑

[2] Кой е? (ит.). — Б.пр. ↑

[3] Знаете ли нещо за Шели? (ит.). — Б.пр. ↑

[4] Героиня от пиеса на Томас Моргън, олицетворение на английската лицемерна добродетел. — Б.пр. ↑

[5] Прозвище, давано на английския народ, за да характеризира неговата мудност и упоритост. — Б.пр. ↑

XXXIII

НОСТАЛГИЯТА НА ЕДИН БЛАГОРОДНИК

Мартен смята, че човек е създаден, за да живее в конвулсиите на безпокойството или в летаргията на отегчението.

Волтер

„Пак по море! Да, пак...“

Но колко смешно му се струваше това трето странствуване на Чайлд Харолд! Самотникът отново беше допуснал да се закачи за него една разнородна и нежелана група; отново му липсваше смелост да се отърси от този човешки сплит. Сега му трябваше цяла флотилия, за да превози от Леричи до Генуа незаконното си семейство, наемателите си и прислужниците си. На „Боливар“ пътуваха лорд Байрон, Тереза и двамата Гамба, на друг кораб — Ли Хънт, Мериан Хънт и ордата на малките Хънт, на трети — Трилони, наперен и възбуден, адмиралът на тази ескадра, който се грижеше за книжата и инструментите с шумна, но излишна важност; а прислугата и животните се бяха натъпкали в една малка, тясна и дълга лодка. „Няма по-красиво нещо — каза Хънт — от гледката на тези кораби с белите платна, плъзгащи се по синьото море покрай скалите.“ Може би за Хънт картината бе очарователна, защото той не бе отговорен за цялото това племе, но за Байрон, който трябваше да го поддържа и слуша оплакванията на всички, гледката беше по-малко приятна.

Мери Шели беше натоварена да осигури жилището — обичайната роля за семейството Шели. Тя бе наела две къщи в предградието Албаро, на един хълм, който се издигаше над залива; една голяма казарма с четиридесет стаи за нея и семейство Хънт, а за Байрон — една разкошна розова вила, Каза Салуцо. В доста обширната градина имаше беседка и една алея с кипариси, под чиято сянка Байрон свикна да чете; изгледът към морето беше възхитителен. Флетчър получи нареждане да закачи в спалнята един малък портрет

на Ейда и една гравюра на самия Байрон. На горния етаж беше настанена графиня Гичоли, nata Гамба, и цялото ѝ семейство.

За Байрон Каза Салуцо, както и Палацо Ланфранки, беше къща на нещастieto. Още първите дни той пожела да преплува Генуезкия залив под палещите лъчи на слънцето; от тази експедиция се разболя, кожата му се обели и той не можеше да се възстанови. В Англия първият брой на „Либерал“ бе предизвикал скандал. Хобхаус и Киниър му изпратиха писма, пълни с упреци. Имаше скандали, които бяха желателни — защото предизвикваха успех. Този само будеше смях. Муър, Киниър, Хобхаус, които бяха либерали по убеждения, но в същото време и хора от светското общество, бяха вдигнали рамене. Оскърбен, Байрон им обясни, че е направил това от състрадание, защото Хънт, след смъртта на Шели, беше изцяло на негова издръжка и че бедното момче има жена и шест деца. За да защити автора си, Мъри беше показал това писмо. Съдържанието му обаче беше стигнало чак до Хънт. Цялата къща с четиридесетте стаи се нахвърли върху нещастния Байрон.

Мери Шели му писа с една дразнеща смесица от мила снизходителност и смътен упрек: „Как искате да успее едно списание, когато единият от съдружниците го обезценява в Лондон, представяйки го като благотворително дело?“ Наистина за Байрон това cant^[1] беше непоносимо. Той естествено не беше имал никакво намерение да обижда Хънт заради бедността му; Байрон бе познал бедността, той я уважаваше. Но въпреки това трябваше да се каже истината; би ли правил списание с Хънт, ако той беше богат? Очевидно не... „Винаги съм се отнасял към него толкова внимателно, че не си позволявах дори да му давам съвети, от страх да не ги отнесе към онова, което наричат възползуване от положението на даден човек.“ Той беше прав, но Хънт не му прости. Ако скъсването между тях не беше пълно (защото Хънт имаше нужда от Байрон), то поне срещите им станаха редки и мъчителни.

Хънт се разхождаше тъжен по насипаните с камъчета алеи и мислеше за Шели. Те вече нямаха никакви теми за разговор с Байрон, освен за доктор Джонсън. Байрон обичаше да имитира Джонсън и да казва „Why, sir!“^[2], гледайки надменно около себе си — изтъркана шега, която дразнеше Хънт почти толкова, колкото ариите на Росини, които Байрон пееше в банята си. Посещенията в Каза Салуцо станаха

много редки. Хънт предпочиташе почти винаги чрез писмо да иска пари и то с ехиден и ироничен тон: „Трябва да Ви досаждам отново, искайки Ви нови сто крони, и се страхувам, че скоро ще трябва да Ви искам повече.“ Той се бе отказал от обръщението „мой скъпи Байрон“, като го бе заменил със „скъпи лорд Байрон“. „Скъпи лорд Хънт“ му беше отговорил Байрон. После преките общувания престанаха и кроните се връчваха всяка седмица на семейство Хънт от иконома на Байрон, Лега Замбела. Нова беда.

Животът в Каза Салуцо беше лишен от силни и вълнуващи преживявания. Байрон беше обичал Тереза Гичоли, и то най-вече в онзи период в Равена, когато ходеше да я вижда на кон, не без риск, между посещението на някой конспиратор и убийството на някой полицай. Малко по-късно, при изгнанието в Монтенеро, тя бе станала за него жертва на Свободата. Когато Ли Хънт я видя за първи път, „убедена, че за целия свят тя е една героиня, която върви рамо до рамо с поета, тя се намираше в такова възбудено състояние, че то ѝ придаваше донякъде израза, подобаващ на тази роля“. За няколко месеца, от Пиза до Генуа, тя се промени и изведнъж се състари; лицето ѝ изгуби вида на възторжена наивност; тя изглеждаше смазана от някаква скрита тъга. Любовникът ѝ беше още „под нейната необикновена власт и под здравата ѝ ръка“, но вече се бе уморил. Струваше му се, че животът е станал още по-сив от времето, когато беше сам и неизвестен и се затваряше в Нюстед, за да размишлява. Тогава той не познаваше други на света освен Хансън и Далъс, роднината и адвоката, двете последни връзки на всеки човек с човечеството. После стана „лъвът“ на Лондон, най-известният писател на света; можеше да се каже, без да звучи смешно, „Наполеон и Байрон“. Малко по малко кръгът от очаровани почитатели се разпръсваше, оставяйки го сам да осъзнава суровостта на нещата. Кривата на живота му бе започнала с усамотение и се затваряше с усамотение.

Ако направеше сега равносметка с присъщата си трезвост, без никакво снизхождение, какво можеше да отбележи?... Март 1823 година, единадесет часът и десет минути „по градския часовник“, розова вила в непознат град, любовница, с която бе свързан вече цели четири години, нейният стар баща, няколко кучета, Флетчър... Нищо друго на света... Да, наистина, животът му беше още по-празен,

отколкото в най-лошите моменти на юношеството му. За това ли беше страдал?... И все пак „у него имаше сила“... Мисълта му се обръщаше към Англия. Защо не живееше като пер на кралството? Защо политиката не можеше да бъде законен обект на неговата дейност?

Както някога бе съжалявал за пейзажите на Ориента, така съжаляваше сега за природата на Севера. Той мечтаеше за сиво небе и за онези големи, подгонени от вятъра облаци, такива, каквито са в Шотландия. Той изпращаше Дон Жуан в Англия и описваше с особена любов първия поглед на неговия герой върху отвесните дувърски скали:

*Най-после като гипсова стена
брегът израсна зад вълните бели.
Жуан изпита гордост, щом позна
на Албион суровите предели
(тъй среща всеки нашата страна —
родина на търговците умели,
навред търгуващи тъй деловито,
че и вълните чак облагат с мито!).^[3]*

През ливади, които приличат на градини, Жуан вървеше към тази огромна маса от тухли, дим и кораби:

*всред гъста пелена от черен дим,
подобен на калпак върху главата
на клоун — ей на Лондон красотата!^[4]*

О, как завиждаше той на Жуан за това пътуване!

Щеше ли да може да го направи и той един ден? Това зависеше само от Анабела. Тя беше послужила за повод на неписаната присъда, която го беше прокудила. Ако тя му позволеше да заживее отново пред английското общество като баща и съпруг, всичко щеше да бъде забравено. Образът на жена му се променяше. Той знаеше, че тя е искрена, че има големи качества, че милосърдието ѝ не е престорено,

че добродетелта ѝ е истинска. Защо да не му прости? В своята самота Байрон се умилюваше към нея. Той помоли полковник Монтгомери, голям приятел на лейди Байрон, който минаваше през Генуа, да му прати един неин портрет. Той, който толкова обичаше да посещава почти всяка вечер музея на своето минало, нямаше нищо от жена си, нито дори едно писмо. Понякога отваряше малкия бележник за сметки, единствена реликва, който съдържаше една-единствена дума, написана от нея — „Household^[5]“... Това бе всичко. И не съвсем — докато беше в Пиза, тя му бе изпратила кичур от косите на Ейда и бе написала датата. Насърчение ли беше това? Кой знае? Той нахвърли един отговор: „Дълга да Ви съобщя, че получих кичура от косите на Ейда, те са много меки и много хубави и вече почти толкова кафяви, колкото бяха моите на дванадесетгодишна възраст... Но не са къдрави — може би защото са оставени да растат. Благодаря Ви, че сте написали датата и името и ще Ви кажа защо: мисля, че това са единствените две или три думи, написани от Вашата ръка, които притежавам. Защото аз Ви върнах писмата и с изключение на единствената дума Household, написана два пъти в един стар бележник за сметки, нямам никаква друга.“

Той не изпрати това писмо; не знаеше как ще бъде прието, но желанието му да възвърне, чрез Анабела и с нея, мястото си в обществото беше много силно. Той го сподели, заедно с много други откровения върху характера си, с една английска приятелка, която мина през Генуа в 1823 година — известната лейди Блесингтън.

Байрон се бе запознал с лорд Блесингтън през 1812 година в Лондон и го бе срещал доста често в „Уотнир“ или в „Кокоу Три“. По това време лейди Блесингтън беше една неизвестна ирландка, която водеше труден живот. Тя се бе омъжила за лорд Блесингтън едва през 1818 година, след заминаването на Байрон. Но Байрон много беше чувал да се говори за нея; той знаеше, че Лорънс^[6] ѝ бе направил портрет, по който цял Лондон беше полудял, че тя бе написала три книги, че Том Муър я обожаваше. Когато на 1 април 1823 година му поднесоха във вилата в Албаро визитните картички на лорд Блесингтън и на граф Алфред д’Орсе, Байрон остана едновременно развълнуван, смутен и очарован. Граф д’Орсе беше, както казваше Байрон, един „много млад и красив“ французин, приятел на семейството. Лейди Блесингтън, която до смърт се отегчаваше от своя

лорд, не можеше без своя парижки рицар. Двамата мъже казаха на Байрон, че „милейди“ е в каретата пред вратата. Той изтича при нея, накуцвайки, извини се и я покани да влезе.

Тя очакваше от няколко дни с нетърпение тази среща. Страхуваше се да не се разочарова — и това стана. Желаше да види един висок човек с авторитетен и благороден вид, а видя една добре изваяна глава, много изразителни очи, но едно слабо, дребно и почти детско тяло. Понеже отново бе отслабнал след слънчевия удар, дрехите му изглеждаха много големи и сякаш бяха купени готови. В движенията му имаше нещо непохватно, което идваше от мисълта му за недъга. На другия ден Блесингтънови го видяха да пристига в хотела им, малко притеснен, много приятелски настроен, а лейди Блесингтън (която бе запленила не един мъж) веднага разбра, че този не беше от най-лесните за покоряване. Никакво кокетство не развали приятелството им. Милейди, както казваше Байрон, беше изключително добре застрахована от своята „парижка собственост“. Байрон вярваше в приятелството между мъж и жена при условие, че не се намеси любовта. Откривайки, че лейди Блесингтън е интелигентна, той ѝ говореше напълно откровено ту по време на разходките им на кон, ту на обедите, които прекарваха заедно в околните вили. Тя си взимаше бележки от разговорите, които водеше с Байрон, и след няколко седмици написа една от най-интересните и най-правдивите книги, които са съчинявани за Байрон.

Тя чудесно го бе разбрала в цялата му сложност. Главна негова черта ѝ се струваше, че е болезнената му и богата чувствителност, която в младостта му би могла да формира един хубав характер. Преждевременната студенина на злото беше попречила на семената да поникнат, но не бе успяла да ги задуши. Когато Байрон казваше, че е изпаднал в немилост ангел, той беше прав. У него имаше всички елементи на ангела, но той бе видял у хората толкова грубост и фалш, че ужасът от лицемерието преобладаваше в чувствата му.

Тя го слушаше често да анализира чувствата на другите и дори нейните; подобно на Ларошфуко, но още по-жесток, той навсякъде виждаше корист и лъжа. Изглежда, изпитваше особено удоволствие да се подиграва с романтичните чувства на хората, а миг по-късно показваше същите тези чувства с такава сила, че очите му се изпълваха със сълзи. Тя разбра, че той бе започнал да им се подиграва, за да се

излекува от тях. Забеляза, че когато рецитираше патетични стихове, той приемаше леко подигравателен вид и смешна превзетост като защита срещу вълнението. Той не искаше да признае голямото в собствения си характер и преувеличаваше недостатъците си със самодоволство.

По отношение на религията тя считаше, че той не е невярващ човек, но е скептично настроен, и във всички случаи е деист. „Един хубав ден, едно лунно осветление, всяка красива природна гледка предизвиква — й казваше той — силни религиозни чувства у всеки издигнат духовно човек.“ Но той беше много по-суеверен, отколкото религиозен, и сякаш се обиждаше, когато другите не споделяха тази негова слабост. Той каза съвсем сериозно един ден на лейди Блесингтън, че някаква жена видяла духа на Шели в градината. Байрон продължаваше да се страхува от петъците, плашеше се от разсипана сол, изпитваше ужас от счупена чаша.

След вродената добрина, която лейди Блесингтън бе открила у Байрон, все пак най-силно впечатление й направи неговият здрав разум; антиромантичен и антииндивидуалистичен здрав разум — толкова изненадващ за един несоциален тип, за какъвто минаваше той. Рядко бе чувала мъж да говори за брака с такова целомъдрие. „Ако двама души — казваше той — се обичат толкова много, че не могат да живеят разделени, бракът е единствената връзка, която може да им осигури щастие... Не говоря за случаите, когато се намесват религията и моралът, защото тяхното влияние би усложнило много повече нещата; но нека вземем за пример хора, които не държат нито на едното, нито на другото — те също биха се чувствували нещастни от извънбрачната връзка, защото ще им липсва достойнството, което носи бракът. Уваженията и обидите, на които е изложена една жена при подобни обстоятелства, не могат да не повлияят на характера ѝ и да не ѝ отнемат очарованието, с което тя е завладяла мъжа; това я прави чувствителна и подозрителна... Тя става двойно по-ревнива към този, от когото зависи... и той трябва да се подчини на едно много по-строгово робство, отколкото е робството в брака, без да получава удовлетворението от неговата благопристойност.“

Байрон безсъмнено рисуваше портрета на Тереза Гичоли, която ставаше все по-ревнива и го ревнуваше дори от лейди Блесингтън. Но той най-вече правеше изводите си, като изхождаше от наблюденията

върху себе си. Байрон се познаваше добре. „Често в мислите си се връщам към дните на моето детство и се учудвам на силата на моите чувства по онова време — първите впечатления са неизлечими. Бедната ми майка, а по-късно и моите съученици с подигравките си ме бяха довели дотам, че да считам недъга си за голямо нещастие и аз никога не можах да превъзможна това чувство. Необходима е голяма вътрешна сила, за да надвиеш разрушителната горчивина, която физическата грозота поражда в съзнанието и която те озлобява срещу всички.“

Той беше от хората, които никога не могат да се успокоят за загубените младежки илюзии. Казваше, че е погрешно човек да се надява, че с възрастта ще излекува страстите си. Те само се променят; любовта се замества със скъперничеството, а доверието — с подозрението. „Ето — казваше той — какво ни дават възрастта и опитът... Колкото до мен, аз предпочитам младостта, която подбужда интелекта, а зрелостта го парализира. Спомням си юношеството си, когато сърцето ми преливаше от чувство към онези, които изглеждаше, че поне малко ме обичат; а сега, на тридесет и шест години, което все още не може да се нарече старост, аз мога едва, раздухвайки замиращата жарава на същото това сърце, да съживя лек пламък, за да стопля с него вледенените си чувства.“

Колко ли много се харесваше на тази млада жена и колко ли я трогваше този колежанин на тридесет и пет години, непоправим сантименталист, който напразно се мъчеше да бъде циничен. „Бедният Байрон“ беше казал някога на Анабела той, когато се правеше на дете. Бедният Байрон — казваше на свой ред лейди Блесингтън, бедният Байрон, толкова осъзнал нещата и толкова слаб, толкова богат на добродетели и толкова оклеветен, бедният Байрон, „защото с целия си гений, положение и богатство — той е беден“.

През тези два месеца — април и май на 1823 година — отношенията на Байрон с Блесингтънови ставаха все по-близки. Граф д'Орсе му направи портрет, а после и на Пиетро Гамба. В разговорите с лейди Блесингтън Байрон си отпочиваше от бърборенето на своята любовница. Когато приятелите му трябваше да си тръгнат, той се натъжи. При последното си посещение занесе за всеки от тримата по един подарък за спомен. Сълзи изпълниха очите му. Той ги избърса и направи саркастична забележка върху собственото си вълнение.

* * *

Дон Жуан сякаш се подхранваше от отегчението и духовната самота на Байрон. Първо в Пиза, после в Генуа той написа с лекота десет песни в богат разнообразен регистър и необикновено гъвкава форма. Поемата се бе разширила. Жуан оставаше неин герой, но приключенията му вече бяха само повод. Истинската тема беше темата на „Гъливър“ и на „Кандид“; една сатира, насочена срещу европейския елит. Байрон никога не беше обичал „ръководните класи“. Възпитан още от детството си в пуритански дух, т.е. в духа на опозицията, той беше влязъл в Камарата на лордовете само за да каже няколко остри думи на своите перове. В обществото, дори когато изглеждаше, че живее в него като голям аристократ от XVIII век, той се бе чувствувал чужд. Бурята, която го бе изхвърлила оттам, го нарани, но не го изненада. Гледайки сега като по-спокоен наблюдател Европа такава, каквато я бяха направили тези жестоки хора, той с удоволствие им показваше кървавото поражение на техните доктрини.

Да го обвиняват, че се подиграва с човешката природа? Боже мой! Та какво казваше той, което да не бе казано преди него от Данте, Сервантес, Суифт, Макиавели, „които всички знаеха, че този свят не струваше и картоф“? Нито от изследването на природата, нито от това на собствената ни мисъл ние не можем да извлечем истината. Една система изяжда друга, както старият Сатурн — децата си:

*Аз не презирам нищо покрай мен,
аз не отричам нищо. Но кажете:
какво до днес научихте, освен
че всички сте родени да умрете?^[7]*

Това Байрон го беше казал още в Чайлд Харолд, но по времето на Чайлд Харолд безсмислието на религиите и системите го бе довело дотам да се съмнява и в смисъла на човешките усилия; тогава той бе говорил за покорената Гърция само от съжаление към нейната съдба. Сега, може би под влияние на неотдавнашната италианска конспирация, може би от отчаяна нужда от действие, той обединяваше

едно универсално съмнение за точна политическа вяра. Той откриваше, че метафизическият скептицизъм не е непременно свързан с политическия скептицизъм. Напротив. Ако всички ние, нещастните хора, сме обвързани в една ужасна и безсмислена авантюра, нека си помогнем едни на други и да опитаме, както казваше Шели, след Гьоте, да изградим нашия малък свят в недрата на голямата вселена. Както Волтер скептикът беше воювал за Калас, така и той искаше да се бори за свободата.

*Неспирно ще воювам аз със слово,
а пък и с дело, срещу всеки враг
на мисълта.^[8]
Народите ласкателства не щат;
неверниците вечно се надяват
светия божии храм да разрушат
и вместо него идол да поставят.
Не знам дали безверие садят,
та жътва те на ада да доставят,
но иго на крале и на тълпи
не искам аз народът да търпи!^[9]*

Байрон пишеше най-вече срещу войната. Той изпращаше Жуан при обсадата на Исмаил по време на Руско-турската война, за да покаже колко малко струва човешкият живот за онези „касапи на едро“, които ни ръководят. Той се подиграваше с военната слава, с ония, които тичаха след чиновци и медали, които са готови да загубят живота си за една нашивка, за една похвала заради извършения подвиг, за повишението на един Суворов, на един Уелингтън. „Човекът, който изтрива една-единствена сълза — казваше той, — заслужава по-голяма слава, отколкото онзи, който пролива цели морета кръв...“

Той се подиграваше със самия национален герой, дука, „спасител на една нация, която не беше спасена, освободител на една Европа — още поробена, поправач на патериците на законността.“ Тонът беше засилен нарочно, за да развълнува една Европа, пълна тогава с полунаемни войници. Тази „нова“ поезия трябваше да стигне до

сърцето на всички, които се бяха били, на всички, които бяха страдали от егоизма на господарите си.

*Особено сурово —
срещу тираните; макар все пак
да е неясен краят, аз отново
ще кажа; ако паднат те до крак,
ще съм щастлив, че и на мен съдбата
ми отреди участие в борбата.^[10]*

И съвсем не без дълбока причина в Дон Жуан се съдържаше една дълга възхвала на Дон Кихот. Здравият разум на Санчо не липсваше на Байрон; но възрастта, която учи повечето хора на съмнение и ирония, изглежда, бе излекувала от него лорд Байрон. Неуспехът на Дон Кихот му изглеждаше сега повече печален, отколкото забавен.

*Романът „Дон Кихот“ е всепризнат
за най-печален — неговата слава
е, че е смешен. Рицар чудноват
със силните разпален се сражава;
заради правдата на тоя свят
той страда, а светът го подиграва.
Поеката от тази епопея
е също тъй печална като нея.^[11]*

*Несправедливостите да изправяш
и красотата с меч да защитиш,
сам срещу всички силни да въставаши —
туй значи в порив светъл да гориши.
Нима такава участ заслужаваши:
илюзии напразни да градиши,
в печал превърнал смешния живот?
Сократ не е ли също Дон Кихот?^[12]*

Така Байрон, вечният по дух юноша, пленник на Сантиментализма, мечтаеше в кипарисовата градина за славни приключения и рицарски подвизи. Не беше ли негов дълг да покаже на Джон Бул нещо от положението на този низък свят? В няколко строфи той беше вече Ювенал, Еклесиаста. После го увличаше вкусът му към миналото. Следвайки Жуан, той проникваше отново в салоните, където бе царувал, и сатирата му ставаше „балада за любимите от онова време“.

Какво всъщност желаше да бъде той? Хамлет или Дон Кихот? Страстен поклонник на правдата, който рискува, пропада и не съжалява за неуспеха, или мечтател, негоден за действие поради много размисъл? Знаеше ли и самият той? Той беше непостоянен. Все още смесваше илюзиите от детството с най-отчайващата мъдрост. Понякога желаше да преобрази света, а понякога наблюдаваше с примирение вечното му и лудешко движение:

*Животът е звезда, между нощта
и утрото до хоризонта близка.
Какво е бъдещето на света?
На времето вълната вечно плиска
и като пяна ни отнася тя.
Ту ражда, ту мори когото иска
и гробници на рухнали царства
като вълни възникват след това.^[13]*

[1] Лицемерие (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Е, сър! (англ.). — Б.пр. ↑

[3] „Дон Жуан“, песен X, строфа 65. — Б.пр. ↑

[4] „Дон Жуан“, песен X, строфа 82. — Б.пр. ↑

[5] Домакинство (англ.). — Б.пр. ↑

[6] Сър Томас Лорънс английски портретист, моден по онова време (1769–1830). — Б.пр. ↑

[7] „Дон Жуан“, песен XIV, строфа 3. — Б.пр. ↑

[8] „Дон Жуан“, песен IX, строфа 24. — Б.пр. ↑

[9] „Дон Жуан“, песен IX, строфа 25. — Б.пр. ↑

- [10] „Дон Жуан“, песен IX, строфа 24. — Б.пр. ↑
- [11] „Дон Жуан“, песен XIII, строфа 9. — Б.пр. ↑
- [12] „Дон Жуан“, песен XIII, строфа 10. — Б.пр. ↑
- [13] „Дон Жуан“, песен XV, строфа 99. — Б.пр. ↑

XXXIV ГЕРОЯТ И ВОЙНИКЪТ

Най-характерното нещо за Байрон е неговото здравомислие.

Дизраели

Големите събития в нашия живот често пъти се подготвят от толкова дребни факти, че едва им обръщаме внимание; нашите постъпки и думи ни обвиват във все по-гъста мрежа; един-единствен път остава отворен; настъпва моментът, когато трябва да дадем живота си заради убежденията, които сме изповядвали. Почти всички герои стигат дотам и героизмът се състои в това да не позволим на тялото да се противопостави на безразсъдството на духа.

От две години Байрон следеше с любопитство, примесено с тъга, успехите на гръцкото въстание. Когато Маврокордато тръгваше от Пиза, за да се присъедини към въстаниците, Байрон беше казал на хората около себе си, че би искал да последва принца. Беше го писал на Муър, повторил го бе на Гамба, на Медуин (който бе записал думите: „Искам да се върна в Гърция и вероятно там ще умра“), на Трилони, който обаче не му бе повярвал. В действителност от групата в Пиза никой не вземаше на сериозно проектите на Байрон, каквито и да бъдеха те. Той толкова често ги променяше. Венецуела, Съединените щати, Англия, Гърция — въображението му се отдаваше за миг на мечтите. После някоя жена се разхленчваше, някоя поема го задържаше, някое предзнаменование го изплашваше и той оставаше. В очите на приятелите си той имаше завършена характеристика — женствен, слаб, чувствителен и противоположен по всички пунктове на един мъж на действието.

И все пак този проект за Гърция изглеждаше по-траен от другите. Не че Байрон изпитваше омраза към турците. Той беше запазил най-добър спомен от пашите с бели бради, които го бяха приели през 1810 година. Тогава той бе оплаквал поробената Гърция,

но робството му се бе сторило неизлечимо. Сега изглеждаше, че въстанието успява. Турците не бяха съумели да се наложат административно в тази страна. Те образуваха там „временно установен в Европа лагер“, а един лагер винаги може да бъде вдигнат с щурм и беше относително лесно да бъдат изгонени.

Защо тогава гърците не се бяха освободили още през XVIII век? Защото от всички човешки сили единствено духовните са най-плодотворни. За да въстанеш, трябва да вярваш във въстанието. Едва чрез Френската революция гърците, както и италианците, както и поляците, научиха думите: свобода, право на народите. Марсилезата беше преведена на гръцки. Байрон чрез строфите в Чайлд Харолд събуди интерес в Европа към тяхната съдба. Те престанаха да считат робството си за естествен закон. Стига са били роби.

Движението беше започнало с тайни дружества, които най-напред се бяха надявали на подкрепа от Русия. Но господин Метерних, който зорко бдеше, отвори очите на руския цар за „революционния характер на събитията в Гърция“. Англия не беше по-малко враждебно настроена от Австрия. Думите на Пит: „Отказвам да споря с всеки, който не разбира, че от целостта на Отоманската империя зависят интересите на Англия“, представляваха една от магическите и остарели аксиоми, чрез които толкова често е била ръководена британската външна политика. Франция, все още под опеката на Свещения съюз, можеше да доставя само отделни отреди от доброволци. Гърците трябваше да разчитат единствено на себе си.

От 1821 година бяха пламнали няколко огнища. Архиепископът на Патрас, Германос, духовник-бунтар, беше избягал в планината. Същия ден един главатар на банда, Колокотронис, беше вдигнал на въстание Морея. Друг въстаник, Одисеус, беше завладял една част от Източна Гърция. В Западна Гърция събитията се ръководеха от принц Маврокордато. Контрастът беше голям и трудно можеше да се постигне разбирателство между този млад образован човек, европеец, който носеше редингот и очила със златни рамки, и планинските бандити като Одисеус и Колокотронис. Неразбирателството между гръцките предводители беше спасило турците от погром. Но в чужбина гръцките победи бяха събудили силен ентузиазъм сред либералите във всички страни. Бивши офицери от армията на Наполеон, студенти от

Йенския университет, мистично настроени швейцарци идваха да се бият за Гърция.

Английското правителство беше враждебно настроено, но когато през януари 1823 година един гръцки депутат на име Луриотис дойде да пледира за каузата на гърците, известен брой напредничави либерали видяха в това „удобен и драматичен случай за игрите на вътрешната политика“ и основаха комитет, който заседаваше в кафенето „Корона и котва“, публикуваше, като всички комитети, безполезни документи, даваше богати вечери и с това изчерпваше дейността си. В него участваха бележитият Джереми Бентъм (откривател на думите „международен“ и „кодифицирам“, реформатор на законите на логиката, на затворите и университетите), депутати-радикалисти като Бърдет, Хобхаус, банкери като Киниър, а секретар беше мистър Джон Бауринг, полиглот и ученик на Бентъм.

На първото събрание на комитета беше решено да бъде изпратен в Гърция за проучване и доклад Едуард Блакиър, автор на няколко книги за Средиземноморието. Трилони, който познаваше този Блакиър, му писа през февруари, че Байрон често говори за отиване в Гърция. Хобхаус и Киниър се усмигнаха: „милото момче“ не беше за водач на армия. Въпреки това името му можеше да бъде полезно. Блакиър съобщи на Байрон, че ще спре в Генуа, за да го види на път за Гърция. Така Байрон попадна между зъбчатите колела на системата, която щеше да го хвърли в действие.

* * *

През април Блакиър и Луриотис се изкачиха до Каза Салуцо, а Байрон им предложи да отиде през юли в Левант, ако комитетът го счита за полезен. И защо да не отиде? Това заминаване отговаряше едновременно на необходимостта му от преживявания, които така му липсваха при монотонния живот в Генуа, и на амбицията му да покаже, че не е само стихотворен. „Да бъдеш първият човек на една страна (не диктатор), не Сула, а Вашингтон или Аристид^[1], водач по призвание, безкористен, това е все едно да се доближиш до божеството.“ Той беше писал това някога; но го мислеше все още. Винаги се съблазняваше да направи нещо, „което малко хора или никой не го е правил“. Провалът

на „Либерал“, относителният неуспех на последните му публикации, всичко това го караше да мисли, че трябва отново да завоюва общественото мнение. Поетът вече беше престанал да се харесва. Може би Англия имаше право? Той вярваше, че истинските му качества ще се проявят по-скоро в активния политически живот. Той винаги се бе считал за войник или държавник, лишен поради недъга на тялото си от живота, за който бе създаден. Искаше отсега нататък „да се посвети на политиката и на благоприличието“. „Ако живея още десет години, ще видите, че с мен още не е свършено. Нямам пред вид литературата, защото това е нищо; и — колкото и странно да изглежда — аз не вярвам, че това е било призванието ми. Ще видите — ако Времето и Съдбата го позволят, — че ще направя нещо, което ще смае философите от всички времена.“

Но той не търсеше само изкупление в очите на света с тази жертва, а се надяваше най-вече за спасението на Байрон в душата на Байрон. Той беше показал в „Манфред“, че за него адът е вътрешна драма. С други думи, онзи конфликт, който бушуваше в него още от юношеските му години между Байрон, какъвто можеше да бъде, и Байрон, който всъщност съществуваше, само голям героизъм можеше да го разреши в полза на пламенния ученик. Той нахвърли в една тетрадка няколко стиха, начало на една незавършена песен:

*Щом мъртвите се будят — как ще спя?
Щом житото узря — как друг ще жъне?
Тираны властват — как ще ги търпя?
Не спя — в постелята ми сякаш тръне.
Тръба в слуха ми всеки ден звучи,
в гръдта ми ехота й...*

Poeshie, както казваше той подигравателно, и никой не познаваше по-добре от него различието между действителните чувства, които той със своя здрав разум подлагаше на ироничен анализ, и чувствата, които изразяваше в стихове. Но колкото и безмилостен да беше анализът му и колкото иронична да бе усмивката му, когато някой от другарите му заговореше за „каузата“, той знаеше

много добре, че любовта му към свободата и желанието да направи големи неща почиваха на реални и здрави принципи.

През живота си бе срещал достатъчно пречки за действие, за да не се страхува от тези, които и сега се издигаха пред него. На първо място беше Тереза. Той познаваше упоритостта на „абсурдната женска раса“ и собствената си слабост пред тази раса. „Госпожа Гичоли естествено се противопоставя на моето заминаване, макар и само за няколко месеца, и както силно ми повлия да не отида през 1819 година в Англия, така може и сега да успее да ме задържи далеч от Гърция през 1823 година.“ Но преди още да се залови да убеждава Тереза, той трябваше да реши един по-важен и по-парлив за него въпрос. Гръкофилският комитет в Лондон желаше ли наистина сътрудничеството му? След прогонването му през 1816 година той стоеше настрана от всичко, което беше английско, с плахо чувство на парий. Неприятелите, които никога не виждаш, са най-страшни за въображението. Той все още смяташе, че англичаните са силно настроени срещу него и беше решил нищо да не им иска, за да не им даде възможност да му откажат. С изключителна сдържаност той предложи участието си на Хобхаус и силно се зарадва, когато след доста дълго мълчание, което малко го обиди, бе провъзгласен за член на комитета. Писмата му от този период го разкриват в най-добрата му светлина — щедър (защото той веднага обяви, че е готов да плаща от джоба си и започна да изпраща на свои разноски медикаменти и барут), скромнен и най-вече удивително изпълнителен.

Писмото, което му бе написал мистър Бауринг, съдържаше обикновените шаблонни изрази за „класическата земя на свободата, люлката на изкуствата и на гения, средище на боговете, рая на поетите и други подобни неща“. Това беше точно тонът, който Байрон презираше в прозата. „Ентусиазъм“ казваше той с отвращение. Той отговори с един доклад за положението на гърците, който бе достоен за истински военачалник: „Най-необходимото за тях сега е — първо — лека артилерия за планински условия; второ — барут за топове; трето — болнично снабдяване...“ В четири страници той посочваше с факти нуждите, най-добрия начин за пренасяне, адресите на евентуалните кореспонденти. Точен и предвидлив като Кити Гордън, когато изчисляваше разходите на Нюстед. Това създаваше ярък контраст с празното красноречие на комитета.

Беше ли той наистина — както го вярваше въпреки мнението на приятелите си — човек на действието? Истината беше по-сложна. Твърде надарен за действие, защото притежаваше едновременно смелост, чувство за реалност и точност, Байрон беше осъден на мечтание поради непостоянството си. Той беше желал да бъде едновременно защитник на народите и голям свободомислещ аристократ, съпруг и донжуан, волтерианец и пуритан. Той се бе борил срещу английското общество и в същото време желаше неговата благосклонност. В политическите си убеждения не беше нито консерватор, нито радикал, а привърженик на най-неудачната групировка — на либералите, защото те самите не знаеха какво точно искат. Винаги му беше липсвало онова единство на мисъл и поведение, което е задължително за голямата цел.

Но в това гръцко приключение всичко беше просто. Неговите, породени от произхода му, предразсъдъци не влизаха в конфликт с желанието му да помогне за освобождението на един чужд народ. Напротив, той чувствуваше — тласкан от някакви неясни и дълбоки подбуди, от спомена за класически героични легенди, — че ако се залови с това дело, ще получи подкрепата на английското обществено мнение. Оттогава успокоеният му ум работеше с пълна сила, прозорливостта, благоразумието му даваха своите резултати и той ставаше желан водач.

* * *

С приближаването на лятото старата му неприятелка, Съдбата, сякаш ставаше по-благосклонна към него. Граф Гамба бе получил разрешение да се върне в Равена и изгнаничеството му да бъде прекратено, ако прибере със себе си и дъщеря си. Папата и граф Гичоли желяеха това завръщане. Съпругът беше готов да прости при разумното условие — казваше Байрон, винаги много справедлив към мъжете на своите любовници — „той да не им бъде повече наемател“. Братът Пиетро Гамба, когото все повече обикваше заради смелостта му, имаше голямо желание да придружи Байрон в Гърция. Баща, брат, съпруг, любовник, всички (както някога в случая с Каролайн Лам) единодушно съветваха госпожа Гичоли да се сдобри със съпруга си.

Женската страст обаче се обявяваше срещу това единомислие. И Тереза, основавайки се на Чувството, упорито се съпротивляваше на желанието на половин Романя, начело с папата, „и то — казваше Байрон с ужас — след четиригодишна връзка“.

„Ако иска да отиде в Гърция — казваше тя, — да отиде, аз ще го последвам“; тя беше показала, че може да страда за свободата. „Това, разбира се, е смешна идея, защото би означавало да изоставя всичко, за да я предпазвам от опасностите... От друга страна, ако тя направи някоя сцена, ще ме обвинят отново в лошо отношение към жените; историята с лейди Каролайн и лейди Байрон и Гленървон — всичко това ще бъде използвано срещу мен. Едва ли е имало мъж, който толкова много да е отстъпвал на нежния пол и на това отгоре да си спечели име на грубиян. Накрая ще направя каквото мога и имам надежда... Ако изоставях тази жена заради друга, тя би имала известно основание да се оплаква, но когато наистина един мъж иска да замине само за да се бори за една справедлива кауза и за да изпълни един голям дълг, този егоизъм отива прекалено далече.“

Най-после в началото на юни всичко сякаш се уреди. Графиня Гичоли, потънала в сълзи, беше отведена от баща си. Байрон осигури семейство Хънт, като им плати разноските по пътуването до Флоренция и им остави своята част от „Либерал“ и авторските си права върху публикуваните в него поеми. Блакиър викаше Байрон в Гърция. Сега вече заминаването трябваше да се ускори. Младият Гамба беше натоварен да наеме един кораб. „Той беше очарователен млад човек, но нямаше — както казваха италианците — «набито око». Залавяше се с някаква работа сериозно и съвестно; водеше си за всичко точни, грижливи бележки, като всяка нечетлива страница винаги започваше, според приетата в университета в Болоня форма, с думата *Considerando*^[2]. И после всичко тръгваше зле.“

Избраният от него кораб, Херкулес, беше някаква стара черупка, която плаваше зле в открито море. Понеже получи нареждане да наеме и лекар, Гамба намери един студент, на име Бруно, младеж с добри намерения, но без опит и напласен предварително от лорд Байрон. Бруно призна по-късно как хората му казвали, че ако допусне и най-малката грешка, лорд Байрон щял да го даде на кучетата си да го разкъсат или щял да накара своя татарин да го обезглави. Татаринът беше добрият Тита, а кучетата бяха напълно безобидни животни. Но

този неизповядан страх направи доктор Бруно много нервен. Ето защо всеки път, когато някой от членовете на експедицията се разболееше, Бруно се заливаше в сълзи, размахваше ръце и губеше самообладанието си. От Флоренция пристигна и Трилони, по молба на Байрон, който желаше да го вземе със себе си. Изборът не беше много подходящ, защото Трилони не обичаше Байрон и тръгваше с непочтени намерения, заявявайки, че целта му била да си послужи с името на Байрон, за да влезе в Гърция, а веднъж добрал се дотам, щял да си работи за своя сметка.

За Трилони и себе си Байрон беше поръчал „два шлема с омировски размери, подобни на онзи, който в шестата книга на «Илиада» беше силно изплашил детето Астианакс. Под дълго, прегънато перо беше изписан гербът му и девизът *Crede Viron*, а самият шлем се закрепваше на главата с широк подбрадник и имаше много заплашителен вид“. Още с пристигането си Трилони отказа да сложи своя шлем и двата останаха в Генуа.

На 13 юли 1823 година всички се качиха на кораба. Въпреки суеверието си Байрон бе приел да тръгнат на 13-о число в петък. Освен Трилони, Бруно и Гамба той водеше осем прислужници, между които бяха Флетчър и Тита; пренасяше пет коня, оръжия, муниции, два малки топа и пет хиляди испански долара. Слънцето напичаше и въздухът бе толкова тих, че бе невъзможно да отплуват. Градът се простираше като амфитеатър под ослепителната светлина. Привечер Байрон слезе от кораба и вечеря под едно дърво със сирене и плодове. Най-последно към полунощ се вдигна вятър. Херкулес плаваше лошо в открито море. Изплашените от бурята коне ритяха и чупеха всичко наоколо; трябваше отново да се върнат на пристанището. Байрон каза, че счита лошото начало за щастливо предзнаменование, но остана замислен. Той призна пред банкера си Бари, че е почти на път да се откаже. „Но Хобхаус и другите ще ми се подиграват.“ Пожела да види отново Каза Салуцо и влизайки там, запитва Гамба: „Къде ли ще бъдем след една година?“ Помоли да го оставят сам и прекара няколко часа в размисъл из празните стаи.

Чувствата му бяха смесени. Той беше пожелал да напусне тази къща; не бе живял щастливо в нея; сега съжаляваше за нея. Боеше се от мъката, която изпитваше към нещата, които свършват. Понякога си представяше какъв би бил животът му след успеха в Гърция,

разплатата с миналото чрез една победа, прошката на Анабела, но по-често мислеше за предсказанието на мисис Уилямс. Той наистина вярваше, че отива на смърт.

Ако можеше да приеме себе си сериозно и смъртта за героизъм, това би го поддържало, но присъщата му към всичко насмешка сега се обръщаше срещу самия него. Той бе казал на лейди Блесингтън: „Очите ми никога не виждат безумието на начинанията, в които ме въвлича страстта, преди още достатъчно да съм се заплел, че да мога да отстъпя с достойнство. И тогава най-неуместно се появява мъдростта и прогонва ентусиазма, с който съм тръгнал и който ми е необходим, за да продължа. След това пътят става стръмен за мен. Дори от това да зависи животът ми, аз не мога повече да разпалвам въображението си и положението ми предизвиква в съзнанието ми най-комични картини и мисли. Ако оживея след тази кампания (а това е важно условие за продължението на моята история), ще напиша две поеми по този повод — едната епическа, а другата комична, в които никой няма да бъде пощаден, а най-малко самият аз...“

Привечер той слезе отново в града, изкъпа се и се върна на борда на Херкулес. Най-после духна благоприятен вятър. Експедицията спря в Ливорно, където Байрон с приятна изненада намери стихове на Гьоте, адресирани до него в знак на възхищение. Там получи и един от първите екземпляри на „Дневник от Света Елена“, който Огъста му бе изпратила и който стана естествено любимото му четиво. На кораба Байрон се държеше дружелюбно и весело. „Боксираше се с Трилони, фехтоваше се с Гамба, вечеряше сам със сирене, краставици и ябълков сок, стреляше по чайките с пистолет, плуваше, когато нямаше вятър, играеше с кучетата си и се шегуваше с капитана на Херкулес, който беше опитен моряк, но пияница.“

Капитан Скот се беше сприятелил с Флетчър и една вечер, докато двамата герои пиеха своя грог, Байрон подслуша разговора им: „Защо — питаше капитанът — вашият господар отива в тази страна на диваци?“ Флетчър също се питаше. „Там има само скали и крадци — казваше той, — те живеят в дупки и излизат от тях като лисици. Имат големи пушки, пистолети и ножове.“ Флетчър беше запазил най-лош спомен за гърците и за Гърция; той беше по-благосклонен към турците. „Те са — казваше той — единствените хора за уважение в тази страна. Ако си отидат, Гърция ще заприлича на оставена без

надзор лудница... Това е страна, пълна с въшки, мухи и крадци. Защо отива там милордът? Единствен бог знае, не и аз.“ И в този момент, виждайки, че господарят му слуша, той каза: „И господарят ми не може да отрече, че това, което казвам, е вярно.“ — „Вярно е — каза Байрон, — но за тези, които гледат на нещата с очи на прасета и които не могат да видят нищо друго.“

Беше взето разумното решение, че преди да отидат в Гърция, където размириците между различните групировки правеха невъзможен избора на място за дебаркиране, ще спрат за известно време на Йонийските острови, където ще изчакат поточни сведения, които Блакиър трябваше да им донесе. Седемте острова бяха под английски протекторат. Те представляваха неутрална земя и тъкмо тази неутралност щеше да бъде благоприятна за Байрон. Отначало бяха избрали Занте, но по време на пътуването срещнаха един англичанин, който им препоръча Кефалония, защото английски резидент там бил полковник Нейпиър, забележителен човек и голям приятел на гърците. На 1 август Херкулес хвърли котва в главното пристанище на Кефалония, Аргостоли. Там Байрон го очакваше голямо разочарование: преди петнадесет дни Блакиър беше отпътувал за Англия, без да остави никакво известие. Наистина тези хора от английския комитет бяха непоносимо небрежни. Накараха го да напусне къщата си, работата си, любовницата си, а сега го оставят на един непознат остров без инструкции, без разяснения и без цел.

В продължение на три седмици той остана в залива на Аргостоли, на борда на Херкулес. Боеше се да влезе в контакт с английските служители. Там имаше офицери. Как ли щяха да го приемат? „С болезнената си чувствителност и егоцентризъм, той беше убеден, че е станал предмет на омраза и присмех за всеки англичанин и изпитваше почти женска срамежливост при мисълта да влезе в разговор с тях.“ Остана много учуден, когато офицерите от Осми кралски полк го поканиха в тяхната трапезария и още повече, когато на края на вечерята те станаха да пият за негово здраве. Той отговори развълнувано, а после се наведе към полковника и го попита дали добре се е изказал. Беше малко уплашен, но много щастлив.

Ако англичаните го приеха добре, то гръцките бежанци на острова се привързаха към него като към спасител. Знаеха, че е богат, известен. А сулиотите, войниците на онова почти варварско племе, за

което бе запазил романтичен спомен, защото му бяха дали приют по времето на първото му странствуване, направо нахлуха на палубата на Херкулес. Живописният им вид толкова хареса на Байрон, че той нае четиридесет от тях за лична охрана. Но бързо съжали за това. Гамба, който се зае с тях, откри въпреки наивността си, че голяма част не бяха нито сулиоти, нито гърци. След няколкодневна проверка Байрон им даде възнаграждение за двумесечна служба, плати пътя им до Мисолонги и се зарадва, че се отърва от тях.

През целия този престой в Кефалония щедростта на Байрон нямаше граници. Рочдейл беше продаден през юни 1823 година за 34 000 лири. Той беше решил, ако потрѣбва, да похарчи цялото това състояние за грѣцката кауза. „Личните ми нужди са много скромни и доходът ми е значителен, за която и да е страна извън Англия, тъй като е равен на дохода на президента на Съединените щати, на английските държавни секретари и на френските посланици в големите кралски дворове.“ Но както бе решил да даде всичко за Гърция, така и искаше да го направи разумно. Трилони, който беше повече герой от комична опера и авантюрист, отколкото войник, не разбираше защо Байрон не трѣгва веднага за Гърция. За коя Гърция? — отговаряше Байрон. В Морейя при Колокотронис ли трѣбваше да отиде, в Мисолонги при сулиота Боцарис или при разбойника Одисеус в Атина? Никой не знаеше. Всеки водач, който успееше да събере около себе си двадесетина мъже, изпращаше свой представител при Байрон. Блакиър, който най-после му писа, го съветваше да чака. Полковник Нейпиър не беше много насърчителен. Той казваше: „Да се влезе в Гърция е трудно, но още по-трудно е да се излезе.“ Казваше също, че никой не трѣбва да се намесва в грѣцките размирици без два европейски полка и портативно бесило. Освен това турците бяха силни и флотата им беше обсадила бреговете. Капитан Скот отказваше да рискува кораба си в едно патрулирано от турската флота море. Имаше ли по-глупаво нещо за Байрон от това да се остави да го пленят? През третата седмица от месец август той реши да остане за известно време в Кефалония и взе под наем една къща в малкото селце на острова Метаксата.

В Метаксата Байрон се почувствува необикновено щастлив. Никога досега не бе живял така просто. Той искаше режимът му да бъде войнишки. Аскетизмът винаги му бе давал едновременно и

здраве, и задоволство от себе си. Гамба и доктор Бруно бяха единствените му приятели. Понякога се виждаше с един кефалониец, граф Дела Децими, когото бе кръстил *Ultima analisi*, защото започваше всяко изречение с „При последния анализ“. Беше си намерил и един малък гръцки паж, на име Лукаш, един нов Едълстоун.

Байрон работеше сутрин, пиеше чаша чай, излизаше на кон, на обед хапваше малко зеленчуци, вечер четеше „Дневника“ или една биография на генерал Марсо, подарък от Огъста. Всеки ден идваха при него гръцки делегации; щом някой бежанец поискаше помощ, винаги я получаваше. Нощем в спокойствието на прозирната лунна светлина той гледаше островите, планините, морето и в далечината неясните очертания на гръцкия бряг.

Щастие? Да, това бе щастие. Никаква страст не безпокоеше мирния му дух. Никакъв критичен поглед не го дебнеше. В какво можеха да го упрекнат? Той беше дошъл тук, за да докаже доблестта си. В края на едно дълго писмо до Огъста, където се бе опитал да ѝ покаже колко търпение и философски размисъл му бяха необходими, за да се справи с местните интриги, той добавяше: „Ако смятате, че това писмо заслужава да бъде предадено на лейди Байрон, можете да ѝ изпратите копие.“ Може би най-последно тази непреклонна Анабела щеше да одобри постъпката му — той уважаваше мнението ѝ.

Освен една експедиция до Итакия, която завърши доста зле, защото Байрон изпадна в делириум, единственото му приключение за целия престой тук беше от духовен характер. На острова живееше един доктор, на име Кенеди, който бе много религиозен и се мъчеше да разпространява Библията сред гърците на Йонийските острови. Малко след пристигането на Байрон на острова този доктор, след като бе спорил за религията с няколко волтериански настроени офицери, направи усилие да им докаже истината за Светото писание с неопровержими факти като теоремите на Евклид. Организира едно събиране, на което и Байрон пожела да отиде. Естествено неговото присъствие предизвика голямо любопитство. Един приятел, който го срещна на път за събирането, му каза: „Надявам се, че Ваше благородие ще бъде покръстен.“ — „И аз се надявам“ — отговори той сериозно. У Кенеди той седна на една софа, а другите образуваха кръг около масата и докторът започна да говори.

Първата му тема беше разликата между християнството на Библията и християнството на хората. Байрон беше обещал да слуша търпеливо, но хората го гледаха и скоро той проговори. Каза, че е получил религиозно възпитание от своята майка, че винаги страстно се е интересувал от въпросите на религията и че е прочел голям брой произведения на теологични теми, но че не може да разбере Светото писание. Добави, че винаги ще уважава искрено вярващите и че винаги ще има повече доверие в тях, отколкото в другите хора, но че е срещал много набожни хора, чието поведение се различавало от проповядваните от тях принципи. После, след като поговори малко за стария си приятел дявола, за Ева и змията, той се върна към въпроса, който винаги го преследваше: защо на света съществуват ужасни беди, и то без причина; и нима би могло те да съществуват, ако съществува и Творецът-благодетел? Например той бе заговарял почти всички сакати хора, които бе срещал, и обикновено бе установявал, че целият им живот се е състоял от нещастия и тъга още от рождението им. „С какво бяха обидили създателя, за да се отнася той така с тях? Защо живеят те и умират в това ужасно състояние, като по-голямата част от тях въобще не са видели Евангелието? За какво служат те на този свят? Много от тях страдат от телесни болки, от постоянния гнет на беднотата и осъдени на непрестанен труд, удавени в невежество и суеверие, те нито имат време, нито могат да четат Библията дори ако им се даде в ръцете.“

Докторът каза, че въпросът за произхода на злото е многообхватен, че злото е следствие от липсата на набожност и че нещастieto в този живот води духа до надеждата за по-добър свят. Понеже говореше за върховната власт на бога и за старата картина с грънчаря и глината, Байрон се провикна:

„Ако бях начупен на парчета, щях сигурно да попитам грънчаря: защо се отнасяш така с мен?“ Аргументите на Байрон, изглежда, заинтересуваха слушателите повече, отколкото думите на доктора, и след като Байрон си тръгна, той упрекна приятелите си, че са се оставили да им повлияе рангът и славата на госта.

Но Кенеди беше добър човек и не беше злопааметен. Той посети Байрон в дома му, в малката къща в Метаксата, за да продължат разговора, и остана изненадан от библейските познания на събеседника си. „О, да — каза лорд Байрон, — аз чета Библията много

повече, отколкото подозирате. Имам една Библия подарък от сестра ми, която е прекрасна жена, и аз я чета много често.“ Отиде в спалнята и донесе една хубаво подвързана Библия, джобен формат, подаръка от Огъста. По време на разговора, когато Кенеди напразно търсеше някой текст, за да подкрепи твърденията си, Байрон веднага го намираще. Той зададе учудващи въпроси на Кенеди за дявола, за Ендорската гадателка^[3]. „Винаги съм мислил — каза той, — че това е най-добре написаната сцена с магьосница. Тя бие всички литературни произведения с призраци, които някога съм чел. Най-добре третира един подобен сюжет Гьоте с образа на Мефистофел. Очевидно Вие ще оцените по-високо Библията, защото за Вас тя е свята книга, но ако прочетете другото, ще видите, че то съдържа едни от най-възвишените човешки схващания.“ Докторът се усмихна на това странно сравнение и призна, че никога не му е минавало на ум да счита Библията за литературна творба. После настоятелно взе да убеждава Байрон, че трябва да преобрази живота си. „Аз съм на правилен път — каза му Байрон, — вярвам като Вас в предопределението, в покварата на човешкото сърце изобщо и на моето в частност. Ето вече две неща, по които сме единомислещи.“ А после, когато Кенеди го хвалеше за щедрото му милосърдие и великодушното раздаване на добрини около него, Байрон попита: „И какво още бихте искали от мен, докторе, за да ме признаете за добър християнин?“ — „Да коленичите и да се помолите на бога.“ — „Прекалено много искате, скъпи докторе“ — каза той.

Новините от Гърция бяха едновременно окуражаващи и отчайващи. Гърците нанасяха победи над турците, но не можеха да се разберат помежду си. Лондонският комитет съобщаваше, че изпраща кораб, натоварен с артилерия и някакви ракети „Конгрив“, нов вид снаряжи, за които се говореха чудеса. Но в очакване на този „кораб «Арго»“, Байрон получаваше от Англия само карти и тромпети, ценни предмети, но малко полезни в една страна, в която войниците не познаваха нито топографията, нито музиката. Джентълмените от „Короната и котвата“ бяха обещали да изпратят офицер, който да командува действията. На Байрон му се искаше да изберат полковник Нейпиър. Но полковник Нейпиър не мислеше за Гърция така, както мислеше комитетът. „Откакто в Европа има турски войник — казваше той, — гръцкото правителство не трябваше да се занимава с

конституция.“ Думи, които трудно можеха да харесат на един либерален комитет. Полковник Станхоуп, когото изпратиха от Лондон, далеч не очарова Байрон; той беше ученик на Бентъм и повече политик, отколкото войник. Щяха да го видят и на дело.

Нейпиър помогна поне на Байрон да си избере групировката. Той беше решително за Маврокордато, единственият от водачите на революцията, който беше честен и сериозен човек — казваше той. Маврокордато се свърза с Байрон от остров Хидра, където се намираше, и му съобщи, че е готов да излезе с гръцката флота, да пробие блокадата и да отиде в Мисолонги да ръководи операциите там, ако Байрон можеше, в очакване на заема от Лондон, да го авансира с четири хиляди лири стерлинги, за да заплати на екипажите. Сумата беше голяма. Байрон я даде. Той намираше някакво удоволствие в това, че той, един обикновен гражданин, може да поддържа цяла флота и армия. Забавно му беше да установи, че дадените от него суми за Гърция надхвърляха вече тези, с които Бонапарт беше започнал кампанията в Италия, подробност, която наскоро бе прочел в Дневника. Сулиотите от Мисолонги го молеха да ги наеме за свои войници и да им стане вожд. Въпреки разочарованията си той много се изкушаваше. Те бяха великолепни воители и би било хубаво да се командува цяло едно племе. Кой знае? Може би, след като бъдеше освободена Гърция, заедно с тези хора той би могъл да се бие с други вятърни мелници? Вече се виждаше водач на чета и борец срещу неправдите в целия свят.

Към края на годината, благодарение на финансовата подкрепа на Байрон, гръцката флота бе екипирана и Маврокордато, а после и Станхоуп можеха да минат в Мисолонги. Оттам те помолиха Байрон да се присъедини към тях. „Няма нужда да Ви казвам, милорд — пишеше му Маврокордато, — с какво нетърпение Ви очаквам. Вашите съвети ще бъдат следвани като най-авторитетни...“ А Станхоуп казваше: „Вие сте очакван с трескаво безпокойство. Тази вечер, като се разхождах по улиците на Мисолонги, хората настойчиво искаха да им доведе лорд Байрон.“

Беше може би още рано да се включи в борбата, но Байрон знаеше, че в Англия хората от комитета се подиграваха на дългото му стоене на острова. Той се бе обидил от едно писмо на Муър, който изглежда подмяташе, че вместо да преследва героични приключения,

живееел в една чудесна вила и се занимавал с продължението на Дон Жуан. Това не беше вярно. Той не бе продължил да пише Дон Жуан, нито някоя друга поема. „Поезията — каза той на Гамба — би трябвало да бъде занимание само на незаети с работа хора. В сериозните дела тя няма място.“ Той добре разбираше, че начинанието беше опасно, но „никога няма да се каже, че съм се заел да помогна на един джентълмен в някоя дребна работа, която е въпрос на чест, и че не съм му помогнал докрай... Що се отнася до мен, аз ще остана верен на каузата, докато все още има надежда.“ На 27 декември той съобщи на Муър, че двадесет и четири часа по-късно ще отплува, за да се присъедини към Маврокордато в Мисолонги. „Разногласията между групировките ме принуждаваха досега да стоя тук, но понеже Маврокордато, техният Вашингтон или техният Костюшко, е отново в действие, мога да се включа със спокойна съвест. Нося пари, за да платя ескадрата, и имам влияние върху сулиотите. Възможно е да се опитаме да завземем било Патрас, било укрепленията на пролива. Но струва ми се, че гърците или поне сулиотите (с които си делия хляба) очакват да вървя с тях. Така да бъде... Имам някаква надежда, че каузата ще възтържествува, но възтържествува, или не, трябва да се спазват правилата на честта така стриктно, както и млечният режим. Надявам се да спазвам и двете.“

[1] Бележит атински военачалник и държавник, наречен „Справедливи“ (540–468). — Б.пр. ↑

[2] Вземайки предвид (ит.). — Б.пр. ↑

[3] Ендор — град в Палестина, в който е живяла прочута гадателка. — Б.пр. ↑

XXXV

ХАМЛЕТ И ДОН КИХОТ

*Пътят на Крайностите води до Палата на
Мъдростта.*

Блейн

Маврокордато и Станхоуп бяха обещали на Байрон, че гръцката флота ще охранява преминаването му до Мисолонги, но Станхоуп и Маврокордато не бяха големи организатори и двата кораба, които превозваха Байрон и имуществото му, срещнаха само турската флота. Корабът на Гамба беше заловен и отведен в Патрас за разследване, а Байроновият успя да се измъкне на север и след едно опасно преследване намери подслон зад едни скали в откритото море край Драгоместри. Турците можеха да го проследят дотам, а той имаше със себе си само четирима души, които бяха в състояние да се бият. Байрон изпрати вест до полковник Станхоуп с молба да дойдат да го намерят: „Аз малко се безпокоя, че съм тук, не толкова заради себе си, колкото за едно гръцко момче, което е с мен, защото Вие знаете каква ще бъде участта му, и ще предпочете да го нарежа на парчета заедно със себе си, отколкото да го оставя на тези варвари.“ Гръцкото момче беше Лукаш, когото Байрон бе взел от Кефалония.

В Драгоместри той чака три дни. Флетчър страдаше от силна хрема и Байрон му бе отстъпил единствения дюшек на кораба. За подобни случаи на внимание Флетчър казваше: „Моят господар може би е много странен, но има безкрайно добро сърце.“ Байрон прекара там 2 януари, деня на годишнината от брака му, който за него винаги беше ден за размишление. На 4-ти Маврокордато изпрати хора, които го съпроводиха до Мисолонги.

Градът Мисолонги е разположен в края на една недълбока лагуна, по която могат да плават само малки плоскодънни кораби. Верига от острови — най-главният от които, Василидии, служеше за крепост — разделя лагуната от морето. На 5 януари сутринта Байрон

облече хубава червена униформа, която бе заел на тръгване от Кефалония от полковник Дъфи, от 8-и полк, качи се в една малка лодка и през лагуната се отправи към града. Посрещнаха го с артилерийски залпове, пушечни изстрели и гръмка музика. Тълпа от войници и граждани се бе струпала на площада, когато той слезе от лодката. Полковник Станхоуп и принц Маврокордато го посрещнаха пред вратата на неговата къща. Гамба, избягал по чудо от турците в Патрас, „с мъка сдържа сълзите си“ пред тази трогателна сцена.

Мисолонги беше град на рибари, построен под морското равнище. Тръстикови поля ограждаха града и в дъждовния сезон самите улици се превръщаха в блатата. Никакво отводняване не беше възможно; застоялата вода не мръдваше от нивото на къщите. И въпреки това Мисолонги имаше особено, неவிжданo очарование; полупотопен в морето, този град приличаше на Атлантида, откъснат напълно от света. Овчари, облечени в кози кожи, живееха в колиби сред тръстиките, в подножието на „виолетовите“ планини. Всичко миришеше на сол, на риба и на тиня. Къщата на лорд Байрон беше една доста висока постройка, в която вече живееше полковник Станхоуп. От прозорците гледката беше хубава: след мътната гладка повърхност на лагуната се виждаше черното очертание, образувано от веригата на островите, над които стърчаха малки наколни жилища и се открояваха на небето, кацнали на тънките си колчета. В далечината, при хубаво време, се забелязваше Кефалония, където Байрон се бе чувствувал щастлив. Флетчър, Тита, Лега Замбели, всички се опитваха да придадат по-добър вид на мръсното жилище на лорд Байрон. На стените той самият окачи колекции от стари оръжия. В голямата зала на приземния етаж настани една сулиотска охрана. Навън в кафенетата на Мисолонги войници с бродирани елеци и бегълци се нагрубяваха едни други. Човек трябваше да има голямо въображение, за да може да си представи Гърция от времето на Леонид^[1].

Байрон прецени положението хладнокръвно. Принц Маврокордато, неговият съюзник, беше почтен човек, но без авторитет пред хората си. Градът беше пълен с вечните сулиоти, които гладни и зле платени от гръцкото правителство, представляваха непосредствена опасност от турците. Войната за независимост не ги интересуваше. Те винаги са били наемни войници. „Произнасяха с въздишка името на Сули“ и гледаха на север, където понякога над

облаците се виждаха скалите на тяхната родина. Маврокордато, който се страхуваше от тях, помоли Байрон той да ги наеме.

Продължаваха да чакат „кораба «Арго»“, по който лондонският комитет трябваше да изпрати артилерия и пиротехници. Трябваше спешно да се наберат специалисти, които при пристигането на оръдията да могат да ги обслужват. За тази цел Байрон откри подписка със сто лири и се опита да увлече и някои германци и шведи. Самият той се проявяваше като добър войник и ходеше всеки ден в блатистата местност, за да присъствува на обучението на своята бригада. „Нищо не ме отегчава толкова много — казваше той на Гамба, — но търпението е абсолютно необходимо. Нямам голяма надежда за успех и все пак нещо трябва да се прави, ако ще и само за занимание на дружините, за да не им позволим да се разпуснат и да всеят смут.“

Най-съблазнително му се струваше превземането на град Лепанто, разположен на северния бряг на Коринтския залив, зает все още от турците. Байрон изпрати двама от своите офицери, един англичанин и един германец, да проучат укрепленията на Лепанто. Гарнизонът беше албански и не бе получавал заплата цели шестнадесет месеца. Албанците заявиха на пратениците на Байрон, че ще се предадат доброволно, ако им се обещае прилично възнаграждение и им пощади живота. Следователно обсадата беше лесна и в същото време поради известността на Лепанто успехът щеше да помогне за получаване на заема, който гърците се опитваха тогава да вземат от Англия.

Времето беше ужасно, дъждът валеше непрестанно и понеже беше невъзможно да се язди по разкаляните улици, Байрон и Гамба се разхождаха по лагуната с лодка, говорейки си за войната срещу Лепанто. Байрон призна, че няма никакво доверие в своите войници, но считаше, че за да ги държи в подчинение, трябваше да се преструва, че ги уважава. Искаше той самият да ги поведе в атаката. „Преди всичко — казваше той — тези полуварвари не трябва да се съмняват в личния ти кураж.“ Маврокордато му предложи титлата *archistrategos*, или главнокомандуващ, на което той се смя заедно с Гамба, както правеше винаги, когато се страхуваше от присмеха на другите, но беше доста поласкан.

Чисто политическата дейност на полковник Станхоуп, неговият колега от комитета, го вбесяваше. Станхоуп, когото Байрон наричаше

типографски полковник, считаше за по-важно да даде на гърците вестници, пълни с напредничави идеи, отколкото армия. Той гледаше да основава училища и вярваше, че свободата на една страна се осигурява чрез запознаване с теорията за свободата. Байрон не искаше и да чува за други училища освен за една школа за артилерийска подготовка. Станхоуп имаше план за реорганизиране на пощата, план за изграждане на образцови затвори, план да направи Бентъм апостол на гърците. „Може би е светец — казваше Байрон, — но не е войник.“ Байрон се съгласи да даде сто лири за вестника, но каза на принц Маврокордато, че ако е на негово място, би създал цензура. Станхоуп пламна: „Ако Ваше благородие казва това сериозно, аз считам за мой дълг да предам тази работа на английския комитет, за да му покажа колко трудна е задачата да дадеш свобода на Гърция, когато Ваше благородие хвърля силата на огромния си талант в обратна посока.“

Байрон отговори, че е привърженик на свободата на печата, но не в едно примитивно и леснозапалимо общество, че свободата е превъзходно нещо във Великобритания, където един вестник се противопоставя на друг, но когато един печат се състои само от един вестник, той не може да бъде свободен по същество. Първият брой на *Greek Chronicle* доказа, че е бил прав. Една статия съобщаваше на сулиотите, че Бентъм е най-великият човек на времето и може би на всички времена. Външната политика на полковника беше опасна. Тръгвайки на война срещу Свещения съюз, той окуражаваше унгарците да тръгнат по примера на гръцката революция. Байрон мразеше повече от всеки Свещения съюз, но считаше за глупаво да се уронва престижът на гръцката революция в европейските революционни движения.

Поетът военен специалист и въображаемият войник се сблъскаха. „Странно е — казваше Байрон, — че войникът Станхоуп е привърженик на борба с турците чрез перо, а аз писателят — чрез сабя.“ Станхоуп признаваше лоялността на Байрон: „Той не притежаваше нито педантизъм, нито престореност; беше естествен и чистосърдечен като дете. Беше търпелив слушател и, общо взето, много внимателен човек; в рицарството си стигаше до донкихотовщина.“ Всички, които живееха тогава с Байрон, виждаха в него онова, което беше открила лейди Блесингтън и което бе отрекъл Трилони — „един великодушен характер“. Той бе разбрал още с

пристигането си в това царство на Калта и Раздора, че приключението няма да бъде нито бляскаво, нито живописно. „Аз съм дошъл тук не за да търся приключения, а да помогна за възраждането на един народ, който дори в падението си е достоен за моето приятелство.“

За да дава пример, той си налагаше да живее с обикновените дажби на гръцките войници. Както в Равена, така и тук, Байрон бе станал популярен сред селяните от околностите на Мисолонги. Макар че непрестанно бе изложен на опасност сред тези буйни хора, които влизаха в къщата му, призоваваха го за свидетел, заплашваха го, той не губеше енергията и спокойствието си. Гръцки моряци от островите проникнаха чак в спалнята му, за да искат, и то с нахален тон, да им бъде предаден един пленник. Байрон, който бе наредил човекът да бъде поставен на сигурно място, им отказа. Моряците заявиха, че няма да напуснат стаята без техния турчин. Байрон насочи срещу им зареден пистолет; като го видяха толкова решителен, те излязоха. Няколко пъти той връщаше затворници в Патрас, за да ги спаси. Във всички планове на военните операции искаше да има най-опасния пост. „Колкото за личната ми сигурност, за това изобщо не трябва да се мисли и считам, че, общо взето, човек е еднакво сигурен на едно или на друго място; в края на краищата по-добре е да свърши от куршум в тялото, отколкото от лекарства.“

Понякога съжаляваше, че е дошъл. Един ден, получавайки едно закъсняло писмо от Хобхаус, в което той го съветваше да не напуска Кефалония, освен с голяма предпазливост, той каза: „Твърде късно! Това е все едно да кажеш на някой мъж да се пази от жена си, след като вече се е оженил.“ Но съжалението бързо го напускаше. Казваше, че предпочита да бъде в Мисолонги и да води мизерен живот, отколкото да пее и да пие цяла нощ в някой лондонски салон, както правеше Том Муър. „Бедността е страдание, но човек може би трябва да я предпочете пред глупавите развлечения на така наречените висши класи, лишени едновременно и от сърце, и от разум. Аз съм щастлив, че се измъкнах оттам, и съм решил останалата част от моя живот да стоя настрана.“ Поетът и войникът бяха победили дендито и светския мъж. Дали щеше да бъде така, както си мислеше, и през останалата част от живота му? Щеше ли да устои пред изкушението, ако попаднеше един ден отново във вълните на „онова море от коприна и скъпоценни камъни“? Кой знае! Но в Мисолонги Пуританът и Рицарят,

дълго време онеправдавани, намериха най-после истинското си щастие в тази сурова авантюра.

На рождения си ден, 22 януари 1824 година, той влезе в стаята, където се бяха събрали Станхоуп, Гамба и няколко приятели, и каза с усмивка: „Миналия ден се оплаквахте, че не пиша вече стихове — днес е рожденият ми ден и току-що завърших нещо, което мисля, че струва повече от това, което пиша обикновено.“ Тогава им прочете стихове, които завършваха с тези две строфи:

*Ако за младост жалиш, за какво си
живял? Родината на смърт почитена
пред теб е. Млъквай с твоите въпроси
и свършвай поестта си тленна!*

*Кое то търсиш вече — намери си:
войнишки гроб, под който да заглъхнеш!
Огледай се и място избери си,
та най-подир да си отдъхнеш.^[2]*

На този ден той влизаше в тридесет и седмата си година, за която ясновидката бе казала, че ще бъде фатална.

* * *

Той получи известна надежда за военните си дела, когато научи за пристигането на мистър Пари, артилерист и пиротехник, изпратен от лондонския комитет. Мистър Пари носеше оръдия и водеше английски механици; казваха, че знаел да произвежда прочутите снаряди „Конгрив“. С мистър Пари безсъмнено можеше да се превземе Лепанто. В действителност Пари беше само подофицер и помощник-ръководител в една фабрика за оръжия, но Байрон го хареса, защото изобщо харесваше хората, които разбираха от професията си. Грубостта му беше забавна. Той обичаше да пие и след известно количество бренди със сода можеше да разказва развлекателни

истории. За него, както за Байрон, лондонският комитет беше най-смешното общество от теоретици, което някога е съществувало. Той изпитваше същия ужас от ентусиазма, както и новият му шеф. Каза, че Блакиър и Хобхаус били „шарлатани“ и накара Байрон да се смее със сълзи, разказвайки му за първата си среща с мистър Бентъм, който на средата на разговора, без да е завършил изречението си, хуквал из улиците на Лондон, за голямо учудване на минавачите, защото било полезно за здравето му. После Байрон започна да обяснява на Пари трудностите на гръцкото движение и раздорите в Мисолонги. Впечатлението на Пари беше лошо; той разбра, че Байрон е тревожен, че почти не се надява на успех, но че е решен да върви докрай. „Лицето му бе бледо, веждите му бяха присвити, сякаш изразяваха едновременно и безпомощност, и гняв.“

* * *

Пристигането на Пари и неговите хора увеличи още повече безпорядъка. Бяха им определили за арсенал малката сграда на сарая. Трябваше да го почистят и да пренесат материала. Но почти всеки ден беше някакъв празник на светия, а гръцките войници не обичаха да работят по наряд. Накрая, вбесен от всичко това, Байрон се залови сам на работа, куцайки с болния си крак. Английските работници, изпратени от комитета, бяха смаяни от мръсотията на помещенията и от тъжния вид на Мисолонги. Проверката по опис на корабния товар беше отчайваща. Прочутите снаряди „Конгрив“ липсваха. Немските войници от артилерийската бригада останаха обидени, когато Байрон поиска да бъдат оглавени от Пари, който не беше дори офицер и който — казваха те — е некомпетентен и идва на обучение с престилка и чук в ръка.

Байрон добре виждаше, че Пари не беше голям стратег, но беше поне човек на здравия разум, а Байрон се чувствуваше толкова сам. Всички, които го заобикаляха, се мразеха помежду си и си оспорваха парите му. Освен на Гамба и на прислужниците си той не можеше да разчита на никого. Станхоуп беше честен човек, но налудничав. За Маврокордато победата, изглежда, зависеше не от някаква предварителна подготовка, а от животинска смелост. Чужденците от

артилерийската бригада си оспорваха правото на старшинство. Пари и Байрон бяха единствените двама истински войници от експедицията.

Малко по малко, въпреки че беше дошъл като наблюдател, с решението да се подчинява на специалистите и да бъде редови войник, Байрон виждаше как, ще не ще, трябва да поеме командването, тъй като останалите бяха неспособни. Но той също беше слаб, и го знаеше; омразният войнишки режим, който си налагаше, го караше да слабее; нервите му някой ден щяха да му изневерят. Всичко това беше вярно, но той беше „мъж“, и то единствен. Well, изглежда, че ще трябва да бъде главнокомандуващ, а това съвсем не е синекурна длъжност... „Не знам дали няма да се стигне до боксов сеанс между капитана и полковника; но с нашите сулиотски вождове, с нашите германски барони, с английските ни доброволци и авантюристите от всички националности ще образуваме сигурно най-невероятната съюзническа армия, която някога се е сражавала под едно знаме.“

До средата на февруари той все още продължаваше да храни надежда. Не можеше да язди в града, защото улиците бяха цели мочурища, и всеки ден заедно с Гамба ги отвеждаха с лодка до къщата на един рибар, на име Газис. Там ги чакаха конете и той можеше да галопира в една маслинова гора. После лодката ги връщаше през лагуната. Залезите на слънцето бяха възхитителни. Той разказваше на Гамба за миналото, за Абърдийн, за Нюстед, за Кеймбридж и за лодката, с която бе разхождал първата си любима в Брайтън. Изпитваше все още същото удоволствие да разгръща ярките картини на отминалата младост. Гамба и Пари, и двамата, бяха трогнати от детската чистота на характера му. Срещу неговото жилище имаше една турска къща с малки, украсени с орнаменти кули. Всеки път, когато излизаше, той събаряше с пистолета си по един от орнаментите. Шумът от изстрела привличаше на балкона жените, които заливаха Байрон с неразбираеми цветущи обиди, от които той се забавляваше. Когато си стоеше в къщи, обичаше да слиза в залата с каменния под, в която бе настанена охраната от сулиотите, за да поиграе там с кучето си. По цял час повтаряше: „Лъв, ти си по-верен от хората... Лъв, ти си честно момче...“ Лъв, седнал на пода, въртеше доволно опашка, а Байрон изглеждаше щастлив.

* * *

Наближи моментът, избран за атаката на Лепанто. Гамба беше натоварен да преустрои частта на сулиотите. Той намери в списъците много имена на войници, които не съществуваха. Тази измама беше стар обичай на наемниците и осигуряваше на началниците значително допълнително възнаграждение. Гамба поправи списъците, но сулиотите започнаха да роптаят. Тази западна точност не им харесваше. Колокотронис, който беше научил в Морей за проектите на гръцката групировка в Мисолонги, се изплаши, че ако успеят, властта на неговия съперник Маврокордато щеше да се засили. Той пусна пратеници, които да откъснат сулиотите от Байрон. Скоро плъзнаха най-невероятни слухове: Маврокордато щял да продаде страната на англичаните, лорд Байрон не бил англичанин, а турчин с фалшиво име. В момента, когато се уточняваха последните подробности по атаката, сулиотите, подтикнати от агентите на Колокотронис, неочаквано предявиха искане — някои от тях да бъдат повишени в чинове: двама генерали, двама полковници, двама капитани и голям брой офицери. От триста-четиристотин сулиоти сто и петдесет да получават възнаграждение на офицери. Байрон се ядоса и каза, че не иска да има повече никаква работа със сулиотите. На 15 февруари той събра вождовете и им съобщи, че ги уволнява. Но той беше съкрушен. Това означаваше край на плановете му за кампанията, в която през цялата зима бе вложил толкова много надежди.

Привечер, както се шегуваше с полковник Станхоуп след този труден ден, изведнъж се оплака, че е жаден и накара да му донесат ябълков сок. Изпи го, стана, олюля се и падна в ръцете на Пари. Лицето му беше бледо, устата му изкривена, тялото му се разтърсваше от силни конвулсии. След две минути дойде на себе си и първите му думи бяха: „Да не е неделя?“ Отговориха му утвърдително. „Хм — каза той, — обратното щеше да ме учуди.“ Неделята беше един от злополучните му дни.

Доктор Бруно искаше да му пусне кръв, но мисълта да допусне да му вземат от кръвта вдъхваше на Байрон непреодолим ужас. Изгубил самообладание, Бруно кършеше ръце, накрая реши да му сложи пиявици на слепоочията, после не можа да спре кръвоизлива.

Тита и Флетчър изтичаха в лечебницата да извикат доктор Милинген, германец, на служба при гръцкото правителство. С помощта на парче сода каустик той успя небезболезнено да затвори вената. Байрон, с все още замъглено съзнание, промълви: „На този свят всичко е страдание...“

Събраните около него Гамба, Флетчър, Тита, Бруно бяха изпаднали в ужас. Всички се питаха какъв беше този пристъп. Епилепсия ли, апоплексия ли? Лекарите по-скоро считаха, че това е криза, наподобяваща на епилепсия, последствие от боледуването му във Венеция. Но докато те разискваха и Байрон едва бе дошъл в съзнание, внезапно съобщиха, че разбунтуваните сулиоти се отправили към сарая. Гамба, Пари, Станхоуп хукнаха в нощта по калните улици, скачайки от паве на паве; валеше пороен дъжд. Артилерийската бригада бе вдигната на крак. Двама пияни войници проникнаха чак до стаята, в която лежеше Байрон — все още отмалял и замаян. Той не разбираше какво говорят. Беше немощен и сам. Острите крясъци на Бруно се открояваха над останалия шум около него. Бруно вече плачеше. Във влажната и зле осветена стая, идвайки на себе си, Байрон се чувствуваше като в бездна и постепенно започна да го обзема някакво неясно усещане на смут и ужас. И като съпровод на всичко по покрива трополеше изливащият се непрестанно дъжд.

* * *

Седмицата, която последва, беше тъжна. Откакто бяха произнесли пред него думата „епилепсия“, Байрон се страхуваше за разсъдъка си. Той продължаваше да усеща виене на свят и неприятна нервност, която — казваше той — прилича на страх, макар да знаеше, че няма никаква причина за тревога. „Мислите ли — обърна се той към Милинген, — че желая да живея? Отвратен съм с цялото си сърце от живота и ще благословя часа, в който ще го напусна. За какво да съжалявам? Какво удоволствие може той да ми достави? Малко хора са живели така, както аз живях. Аз съм буквално млад старец. Едва бях навършил пълнолетие, когато вече достигнах върха на славата. Удоволствието съм познал под всичките форми, под които може да се представи. Пътувал съм, задоволил съм любопитството си, изгубил

съм всичките си илюзии... Страх от две неща смущава сега мисълта ми. Виждам се умиращ бавно и мъчително на легло или завършващ живота си като Суифт — с малоумна гримаса на лицето.“

Веднага след кризата пристигна едно писмо от лейди Байрон, препратено от Огъста, в което имаше подробности за дъщеря му Ейда, които той беше поискал. Писмото го зарадва. Анабела се обръщаше към него без неприязън и отговаряше на всичките му въпроси. Той я беше питал: „Общителна ли е, или обича самотата? Мълчалива ли е или бърлива? Обича ли да чете, или не?... Буйна ли е? Надявам се, че бог я е създал всякаква освен поетична — стига един такъв луд в едно семейство.“ Отговорите бяха успокоителни: Ейда беше висока, здрава, предпочиташе прозата пред поезията, имаше интереси към механиката и любимото ѝ занимание беше да строи малки корабчета. Дали щеше да види някога отново тези три жени? „Скъпа Огъста — писа той, — получих преди няколко дни Вашето писмо и бележката на лейди Байрон за здравето на Ейда, за които съм Ви много благодарен, защото те бяха за мен голяма утеха, от която имах нужда след неотдавнашното си боледуване...“

Четири дни след нещастията с Байрон лейтенант Сас, способен шведски офицер, който беше пристигнал с Пари, бе убит от един сулиот, защото поискал да му попречи да влезе в арсенала. Случилото се бе само едно недоразумение между двама души, които не говореха един и същи език, но това вавилонско стълпотворение ставаше вече кърваво.

Убийството на Сас окончателно обезсърчи английските механици. Калта и мизерията в Мисолонги, лекото земетресение и вандалщината на войниците вече достатъчно го бяха ужасили. Обзети от паника, те искаха да бъдат изпратени обратно в Англия. Байрон се опита да ги окуражи, но полковник Станхоуп им каза, „че не може с положителност да твърди, че животът им е в безопасност“. „Бих искал да знам — възропта Байрон — къде човешкият живот е в безопасност, тук или където и да е другаде.“ Един от тези механици, методистки пропагандатор, беше донесъл библии на съвременен гръцки език. Заминавайки си, той остави ценния си товар на Байрон, като го помоли да раздаде тези книги на гърците, което Байрон съвестно извърши. Той приемаше с известен мрачен хумор различните отговорности —

военни, политически, религиозни, — с които хората товареха изнемощялото му тяло.

Жителите на Мисолонги, които също силно се изплашиха от убийството на Сас, поискаха сулиотите да бъдат изгонени. За да ги накарат да си заминат, трябваше да им се изплати обезщетение от три хиляди долара. Естествено парите трябваше да отпусне пак Байрон. За три месеца той бе похарчил в Мисолонги 59 000 долара, и за какво? „Нямаше вече сулиоти да охраняват склада за муниции, нямаше работници, които да правят муниции, нямаше муниции за въоръжаване на войниците, нямаше и войници, които да си служат с муниции, ако имаше кой да ги произведе.“ „Започвам да се страхувам — трябваше да признае Байрон на Гамба, — че тук нищо не направих, освен че си изгубих времето, парите, търпението и здравето; но аз бях подготвен за това: знаех, че пътят ни няма да е обсипан с рози и че трябва да съм готов да посрещна разочарование, клевета и неблагодарност.“

Полковник Станхоуп, който беше глупав, но справедлив човек, призна, че Байрон проявява възхитителна твърдост. Той го писа на комитета, а Хобхаус снизходително каза: „Той винаги е бил такъв в моменти на криза.“ Байрон оставаше верен дори на вкуса си към ученически шеги. Понеже Пари се бе изплашил от земетресението, няколко дни по-късно Байрон организира изкуствен катаклизъм, като заповяда на петдесет мъже, скрити в избата, да разтърсят къщата, която и без друго не беше много солидна и се разлюля, а в това време други търкаляха снаряди на горния етаж, за да допълнят илюзията. Пари избяга, а Байрон беше страшно доволен.

Често въпреки чувството си за хумор той се обезсърчаваше. Животът му винаги беше подчинен на някакъв ритъм: смела атака срещу вселената, отчаяние, когато вселената, провокирана от него, му отвърщаше на ударите с неудържима сила. Как да вършиш полезна работа с хора, които изпитват ужас от всякаква работа? Положението в града беше несигурно. Укрепленията, които бяха в лошо състояние, трябваше, да се възстановят. В канавките се виждаха стари турски оръдия, които можеше лесно да се вдигнат и да се използват. Малкият остров, който затваряше входа на лагуната, бе едва защитен. Какво щеше да стане, ако някой турски кораб го заемеше и изпратеше няколко военни лодки в лагуната? Това щеше да бъде достатъчно за покоряване на Мисолонги. Байрон и Пари съзнаваха опасността и

искаха да предприемат нещо. Но Маврокордато, колеблив и апатичен, не успяваше да накара хората си да работят. Ту пари липсваха, ту беше празник на някой светия, ту вождовете не се разбираха помежду си. Понякога, когато гърците казваха, че им трябвал цар, Байрон мислеше, че имат право. Но полковник Станхоуп, който искаше да им наложи конституцията на швейцарските канони, се възмущаваше.

Всъщност единственото благоприятно събитие през тези лоши дни беше заминаването на типографския полковник. Той замина за Атина, като преди това бе основал един нов седмичен вестник — Greek Telegraph, който трябваше да излиза на три езика. В Атина той се срещна отново с Трилони в генералния щаб на Одисеус. Трилони бе станал вече истински бандит. Беше възприел облеклото на сулиотите и си бе направил харем с десетина жени; самият Одисеус му беше дал една от сестрите си. След този брак Трилони изпитваше безкрайно възхищение към бившия главатар на разбойници. „Чудесен човек — казваше той, — смел, умен и благороден.“ Одисеус, който умееше да намира слабото място на хората, не постъпи по-малко хитро и със Станхоуп. Той даде отлична оценка на швейцарската конституция, провъзгласи се за добър демократ, подигра се с титлата на принц Маврокордато и се престори на много заинтересуван от учението на Бентъм. Станхоуп писа на Байрон: „Виждам се постоянно с Одисеус. Той е човек със здрав дух и добро сърце; смел е като сабята си... Цялото си доверие залага на народа. Привърженик е на силно правителство и на конституционно право... Създал е тук две училища и ми позволи да открия една печатница.“ Трилони и Станхоуп желяеха да обединят Маврокордато и Одисеус, като им устроят една среща в Солун. Възможно беше да ги сдобрят и вероятно тогава щяха да предложат на Байрон титлата главен губернатор на Гърция.

Байрон бе склонен. Маврокордато обаче, по-недоверчив, се страхуваше, че единствената цел на Одисеус беше да му устрои засада и да спечели на своя страна Байрон. Но Байрон желяеше да отиде на тази среща. Той имаше нужда да се откъсне за няколко дни от кошмара на Мисолонги: непрекъснато му искаха пари, оплакваха се от дажбите, от лошия хляб, „за който — казваше той — трябва да си доставим хлебар, за да заместим тухларя, който го печеше досега“; заплашваше ги чума, нападение на града от съседни племена. В този ад той бе запазил смелост досега, но нервите му вече не издържаха.

На 9 април получи писмата от Англия, които му съобщаваха приятни новини за гръцкия заем; близо два милиона и половина души се бяха подписали; това щеше да даде възможност да организира нова артилерийска бригада и пехота от две хиляди души. Същия този ден, зарадван от новините, той реши да се разходи на кон с Гамба, въпреки че времето заплашваше да се развали. На три мили от града ги изненада дъждът. На връщане, когато пристигнаха в колибата на рибаря Газис, където ги чакаше лодката, Гамба каза, че е неразумно да стоят неподвижни в нея с мокри дрехи и че би било по-добре този път да се върнат с конете. „Чудесен войник ще бъда — каза Байрон, — ако се плаша от подобни глупости!“ И така те оставиха конете и се отправиха към Мисолонги по лагуната.

Два часа след завръщането си Байрон почувствува тръпки и се оплака, че го тресе и че има ревматични болки. Вечерта Гамба го свари на легло. „Много съм зле — каза той. — Смъртта ми е безразлична, но не мога да понасям болките.“ На другия ден накара да повикат Пари и му предаде хубавата новина за заема. Двамата изготвиха искане за парична помощ от държавата за лятната кампания. Байрон имаше намерение да поеме сам разходите за артилерията, да екипира два кораба и да купи планински оръдия. Вечерта въпреки треската си той разговаря весело с доктор Милинген. После се замисли и си спомни предсказанието на мисис Уилямс. Когато околните го обвиниха в суеверие, той им каза: „Наистина еднакво трудно ми е да знам в какво да вярвам и в какво да не вярвам на този свят.“ През нощта помоли да извикат Бруно и му каза, че има тръпки. Бруно, а после и Милинген предложиха да му пуснат кръв, но той отказа, питайки ги: „Нямате ли друго лечение освен пускането на кръв? Повечето хора умират от ланцет, отколкото от копие.“

Милинген му обясни, че пускането на кръв е опасно за нервно болните, но не и при възпалителни заболявания. „Има ли по-нервен човек от мен? — отговори той раздражено. — Да вземеш от кръвта на нервно болен, е все едно да отпуснеш струните на музикален инструмент, който вече свири фалшиво, защото струните му не са достатъчно опънати. Самият Вие знаете колко слаб бях, преди да се разболея. Ако ми пуснете още кръв, ще увеличите слабостта ми и неизбежно ще ме убиете.“

Силен ураган, придружен от сироко^[3], бушуваше над Мисолонги. Валеше пороен дъжд. Пари, който виждаше, че Байрон е много болен и беше решил да го изпрати в Занте, за да бъде по-добре лекуван, трябваше да се откаже, защото никакъв кораб не можеше да излезе в морето. Няколко дни лекарите упорито твърдяха, че болестта е обикновена настинка. Флетчър беше на друго мнение. „Сигурен съм, милорд — казваше той, — че никога не сте имали по-сериозен пристъп.“ — „Аз също“ — каза Байрон.

На 15-и Байрон дълго разговаря с Пари. „Имах някакви странни усещания — каза му той, — но главата ми сега е по-добре; не ме безпокоят мрачни мисли, вярвам, че ще се възстановя. Напълно спокоен съм, но понякога ме обзема някаква меланхолия.“ После му каза: „Убеден съм в щастieto на семейния живот. Няма мъж, който да е почитал повече от мен добродетелната жена и перспективата да се прибере в Англия при жена ми и Ейда ме кара да мисля за такова щастие, каквото никога не съм познавал по-рано. Завръщането ми там ще ми се отрази чудесно, защото целият ми живот беше като океан по време на буря.“ После заговори за Тита, който беше така привързан към него, че не бе напуснал стаята му в продължение на няколко дни; за Бруно, когото обичаше, но го намираше прекалено неспокоен и нервен човек. Говори и за религията: „Нямате представа какви странни мисли ми идват наум, когато ме раздруса треската. Представям си, че съм евреин, мохамеданин, християнин от всички различни секти. Вечността и небитието са пред мен, но на тази тема, благодаря на бога, аз съм спокоен.“

През нощта треската и възбудата се увеличиха. Байрон започна да бълнува. Милинген и Бруно (заплашвайки го с умствено разстройство) го накараха да се съгласи пак да му пуснат кръв. Той ги изгледа с онзи поглед изпод вежди, който по времето на Чайлд Харолд караше жените от лондонските салони да потръпват, и каза, протягайки ръка: „Хайде, виждам, че сте проклета банда касапи. Вземайте колко искате от кръвта ми и да свършваме.“

На 17-и лекарите пуснаха два пъти кръв. Той ги помоли да не го измъчват повече с това непрекъснато пускане на кръв. Тита, изплашен от делириума на господаря си, беше прибрал пистолета и камите, които стояха винаги до леглото му. Гамба, който не бе могъл да дойде предната вечер, се ужаси, като видя колко е променен Байрон. Сълзите

така силно напирала в очите му, че го принудила да излезе. Около леглото на Байрон се чуваше смесица от различни езици. Бруно и Тита говореха само италиански, Флетчър и Пари само английски, гръцките прислужници говореха неразбираемо за всички. Байрон пиеше големи количества цитронада и от време на време се надигаше с помощта на Флетчър и на Тита. Най-много се измъчваше от липсата на сън. „Знам — каза той на Флетчър, — че ако човек не спи, или умира, или полудява. Сто пъти предпочитам да умра... Не се страхувам да умра. Много по-подготвен съм за смъртта, отколкото мнозина предполагат.“

На 18-и се състоя консулт между четирима лекари — Милинген, Бруно, Трайбер (асистент на Милинген) и Лука Вайа, лекарят на Маврокордато. Беше Великден. Населението бе помолено да не вдига шум. Вместо да се поздравяват с традиционното „Христос воскресел“, хората от Мисолонги се питаха едни други: „Как е лорд Байрон?“ Имаше обичай на този ден да се стреля с пушка; решиха Пари да отведе артилеристите на известно разстояние от града и да ги накара да направят няколко маневри, за да привлекат хората натам. По улиците се движеха патрули, за да осигуряват тишина около къщата. Лекарите се разделиха на две: Бруно и Лука Вайа предлагаха лекарствата, които се употребяват при тифус, Трайбер и Милинген искаха да продължат с пиявиците и синапените лапи — те бяха против пускането на повече кръв, както искаше Бруно. „Усилията ви да спасите живота ми — каза Байрон на Милинген — ще бъдат напразни. Трябва да умра; чувствавам го. Не съжалявам за живота, защото дойдох в Гърция, за да завърша едно мъчително съществуване. Дадох на Гърция парите си и времето си. Сега ѝ давам живота си.“

През този великденски ден той можа да прочете няколко писма и дори да преведе едно, написано на гръцки от депутата Луриотис. Късно следобед всички, които бяха около него, разбраха, че краят приближава. Флетчър и Гамба трябваше да излязат; те плачеха. Тита остана, защото Байрон бе хванал ръката му, но обърна глава, за да скрие сълзите си. Байрон го погледна втренчено и каза полуусмихнато: „Oh! questa e una bella scena!“^[4]. После внезапно изпадна в делириум и започна да крещи, сякаш предвождаше някаква атака, ту на английски, ту на италиански: „Напред! Кураж! Следвайте примера ми! Не се страхувайте!“

В моментите, когато съзнанието му се проясняваше, той разбираше, че умира. Каза на Флетчър: „Вече почти приближава краят; сега трябва всичко да ви кажа, без да губя нито минута.“ — „Да взема ли перо, мастило и хартия, милорд?“ — „Ох, боже мой, не, разбира се, това ще ни забави, а аз нямам време за губене, защото ми остава да живея още съвсем малко. Сега внимавайте... Вашето бъдеще ще бъде осигурено.“ — „Моля ви, милорд — каза Флетчър, — говорете за по-важни неща.“ Тогава Байрон каза: „Скъпото ми нещастно дете! Скъпата ми Ейда! Боже мой, само да можех да я видя — да я благословя, и моята скъпа Огъста, и нейните деца — а Вие ще отидете да видите лейди Байрон и ще ѝ разкажете — разкажете ѝ всичко; вие с нея добре се разбирахте.“

В този момент той изглеждаше много развълнуван. Беше останал почти без глас и Флетчър едва долавяше по някоя дума от време на време. Байрон продължи да шепти известно време неразбираеми звуци, после, повишавайки глас, каза: „Флетчър, ако не изпълните всички заповеди, които ви дадох, ще се върна да ви мъча, стига да мога.“

Той знаеше колко страхлив и суеверен беше Флетчър и тази заплаха беше последният слаб проблясък на неговата духовитост. Изумен, Флетчър отговори, че не е разбрал нито дума от това, което негово благородие бе казал. „Ох, боже мой — каза Байрон, — тогава всичко е изгубено, защото е вече много късно! Как е възможно да не сте ме разбрали?“ — „Не Ви разбрах, милорд, но моля Ви, повторете нарежданията си.“ — „Не мога, сега вече е много късно, всичко свърши.“ — „Да бъде волята божия, а не нашата“ — каза Флетчър, а Байрон, правейки ново усилие, каза: „Да, не и моята — ще се постарая.“ Той направи няколко пъти опит да говори, но успя само да каже: „Жена ми, детето ми — сестра ми — вие знаете всичко, трябва да разкажете всичко, знаете моите желания.“

След това говорът му отново стана неразбираем. Той произнасяше имена, цифри. Говореше ту на английски, ту на италиански. Понякога казваше: „Горката Гърция — горкият град — горките ми слуги“, после: „Защо не знаех това по-рано?“ и още: „Моят час дойде! Не се страхувам от смъртта, но защо не си отидох у дома, преди да дойда тук?“ По-късно каза на италиански: „Io lascio qualche cosa di caro nel mondo...“ (Оставям нещо скъпо на света.)

Към шест часа вечерта Байрон каза: „Сега искам да спя“ и като се обърна, потъна в сън, от който повече не се събуди. Той не правеше никакви движения, но тези, които го гледаха, забелязаха признаци на задущаване. От гърлото му излизаха хрипове. От време на време Флетчър и Тита повдигаха главата му. Лекарите му сложиха пиявици, за да го извадят от тази летаргия. Кръвта протече по лицето му. Той остана в това състояние двадесет и четири часа. На 19-и привечер Флетчър, който бдеше над господаря си, го видя, че отвори очи и веднага ги затвори: „My God! — каза той, — I fear his Lordship is gone.“^[5] Лекарите провериха пулса. „Прав сте — казаха те, — той е мъртъв.“

От няколко минути ужасна буря се бе извила над Мисолонги. Падаше нощ; в тъмнината се редуваха светкавици с гръмотевици. Краткотрайната светлина от светкавиците очертаваше в далечината мрачния силует на островите над лагуната. Дъждът, шибан от вятъра, биеше в прозорците на къщите. Войниците и овчарите, които се бяха подслонили тук и там, не знаеха още злокобната вест, но вярваха както прадедите си, че смъртта на един герой винаги се придружава от някакво знамение, и като слушаха оглушителните гръмотевици, си казваха: „Байрон е умрял.“

[1] Спартански цар, загинал геройски в сражение при Термопилите (508–480 г. пр.н.е.). — Б.пр. ↑

[2] „На тоя ден навършвам тридесет и шест години“ — превод Цв. Стоянов. — Б.пр. ↑

[3] Топъл средиземноморски вятър. — Б.пр. ↑

[4] О, каква хубава сцена! (ит.). — Б.пр. ↑

[5] Боя се, че негова светлост умря (англ.). — Б.пр. ↑

ЕПИЛОГ

Понякога има странно стечение на обстоятелствата в този свят, казва Стърн^[1], и аз често сам съм го откривал.

Байрон

Няколко часа преди смъртта на Байрон от Англия пристигна пакет с писма. Хвалбите на Станхоуп и гръцките депутати, отишли в Лондон за заема, накрая бяха убедили Хобхаус, че приятелят му е напълно сериозен. „Провидението ни изпрати този човек на помощ“ — бе казал един от гръците. Хобхаус пишеше сега на „милото момче“ с уважение: „Вашето име и Вашето дело ще Ви издигнат много над всички Ваши съвременници... Мога да Ви уверя, че целият свят мисли като мен... Настоящото Ви начинание е наистина най-славното начинание, което някога човек е предприемал. Камбъл ми каза вчера, че Ви завижда за това, което правите сега (можете да му повярвате, защото той е много завистлив човек), много повече, отколкото за цялата Ви досегашна слава, колкото и голяма да е била.“ Значи, Англия му бе простила. Но лорд Байрон вече хъркаше в ръцете на Флетчър и писмата останаха неотворени до леглото му.

Вечерта Маврокордато публикува прокламация. На другия ден призори голямата батарея трябваше да даде тридесет и седем изстрела. „Тъй като това бе броят на годините на знаменития покойник.“ Гърците поискаха да направят гробница за Байрон в Партенона или в храма на Тезей. Доктор Милинген твърдеше, че умиращият му поръчал останките му да бъдат погребани в някое кътче на гръцката земя. Пари и Флетчър, като по-близки, се заклеха, че са получили други разпореждания. Беше решено тялото да бъде балсамирано и изпратено в Англия.

Четиримата лекари — неопитни и нерешителни, — които се бяха грижили за Байрон, се събраха около леглото му. Преди да започнат аутопсията, те се полюбуваха за миг на изключително хубавото тяло. Къдравите коси бяха посивели; лицето бе запазило саркастичния и малко надменен израз. Когато отвориха черепа, с изненада установиха, че мозъкът му беше като на много възрастен човек. Най-външната твърда ципа на мозъка се бе сраснала с костната стена и беше възпалена.

Най-вътрешната обвивка на мозъка, налята с кръв, имаше вид на слизестата ципа на болно око. Сърцето и черният дроб бяха в лошо състояние. Лекарите казаха, че дори да се бе избавил от тази болест, лорд Байрон нямаше да живее дълго.

На другия ден градът потъна в необикновено мълчание. Дъждът беше толкова силен, че отложиха тържественото погребение за следващия ден. На 22 април ковчегът (войнишки ковчег от грубо дърво) бе отнесен в църквата. Над ковчега бе метнато черно палто, над палтото сабя и лавров венец. Мизерният декор, тъгата на войниците с варварски вид, които изпълваха църквата, „всичко това — каза Гамба — правеше тази сцена още по-вълнуваща, най-вълнуващата, която някога е имало около гроба на велик човек“.

* * *

На 14 май Хобхаус се събуди от силно тропане на вратата. Той стана. Получи бележка от Киниър, който му съобщаваше за смъртта на Байрон. Към нея имаше и пакет с писма: едното беше от Гамба, другите от Флетчър, адресирани до жена му, до мисис Ли и до капитан Джордж Ансън, сега седми лорд Байрон. Поразен от тази вест, Хобхаус отиде веднага при Огъста, предаде ѝ писмото от Флетчър и, слушайки този простодушен разказ, изпадна в неутешима скръб. Въпреки това запази достатъчно присъствие на духа, за да посъветва мисис Ли да не публикува онази част от писмото, в която се казваше, че след епилептичната криза Байрон е искал всяка сутрин да поставят една библия на масата му. „Опасявах се — казва Хобхаус — да не би този дребен факт, който харесваше на прислужника му, да бъде взет за признак на малодушие и лицемерие. Аз напълно вярвам, че библията е

била на масата му. Спомням си, че отдавна виждах една библия у него; тя бе подарък от сестра му и ако съзнанието му не е било помътено от болестта, сигурен съм, че едва ли би я държал така неотлъчно до себе си... Той често ми бе казвал: «Може би е вярно.» Това е, както казваше д'Аламбер, едно голямо «може би», но мисля, че той клонеше по-скоро към съвсем обратни убеждения, когато го видях за последен път в Пиза.“

Огъста обеща. Тя винаги обещаваше, но съобщи веднага новината за връщането на Байрон към религията на своя доверител Ходжсън. За нея била голяма утеха мисълта, казваше тя, че „бедният скъп Байрон ни бе отнет сега, за да му бъдат спестени бъдещи изпитания и изкушения... Казаха ми, че Флетчър твърдял, че през последната година и характерът, и поведението му са станали подобри. Той изразявал съжаления, че написал Дон Жуан и други осъдителни неща... Мисля, че е невъзможно Флетчър, който е живял с него двадесет и три години и сигурно е познавал отблизо навичките му, да измисли подобно нещо, ако не е имал за това сериозни основания... Но знаете ли, мистър Ходжсън, мистър Хобхаус и някаква група около него си въобразяват, че ако се потвърди, че Байрон в последните моменти е изпълнявал религиозния си дълг много по-ревностно, отколкото в миналото, неговите неприятели (и онези, които не изповядват никаква религия) щели да кажат, че бил станал методист. Но да кажат каквото си искат, за нас преобразяването му е най-голямата утеха.“ Така живите си служеха с умрелия, за да задоволяват собствените си страсти.

Капитан Джордж Байрон беше изпратен да уведоми лейди Байрон. Като се върна, разказваше, че тя много се опечалила и че желаела да чуе разказите за последните моменти на Байрон. Хобхаус и Киниър прекараха заедно вечерта в разговор за техния приятел. Те си спомниха за онова магическо влияние, на което се поддаваха всички, които го познаваха, за онази дълбоко скривана чувствителност и за нежеланието му да се остави да бъде увлечен от чувствата си.

Цяла Англия тази вечер се занимаваше единствено с Байрон. „Сред младежта — каза Едуард Булуър Литън — се забелязваше едно отдръпване от Байрон в полза на Шели и Уърдсуърт, но от момента, в който научихме, че вече го няма, ние се почувствувахме свързани с него и той нямаше вече съперник... Толкова много от нас умираше

заедно с него, че в самата мисъл за неговата смърт имаше нещо свръхестествено и невъзможно...“ Джейн Уелш писа на Томас Карлайл: „Да ми бяха казали, че слънцето или луната са изчезнали от небето, не бих получила такова ужасно усещане за празнота във вселената, както от думите: Байрон умря.“ Тенисън, който беше тогава на петнадесет години, изтича да се скрие в една гориста долинка и върху един камък сред мъхове и папрати написа: „Байрон умря.“

Във Франция много млади хора сложиха траурни ленти на шапките си. В пасажа пред театър „Фейдо“ бе изложена една картина, изобразяваща Байрон на смъртното му легло, и хората минаваха като на поклонение пред нея. Много вестници отбелязваха, че двамата най-велики мъже на века, Наполеон и Байрон, бяха изчезнали почти едновременно. В колежа „големите“ се събираха и прекарваха по един тъжен, но приятен ден в препрочитане на „Чайлд Харолд“ и „Манфред“.

Почти веднага Каролайн Лам поиска писмата си, но Хобхаус имаше други грижи. Още когато посети Огъста, за да ѝ съобщи за смъртта на брат ѝ, той ѝ бе казал: „Сега първото нещо, за което трябва да мислим, е да запазим доброто име на Байрон; има един Дневник...“ Издателят Мъри го бе купил от Муър за две хиляди гвинеи и Хобхаус се страхуваше, че публикуването му може да бъде опасно поради прекалената искреност на Байрон. Киниър предложи да го откупи за семейството. Мъри отиде при Хобхаус и му заяви най-безкористно, че би приел решението на приятелите на Байрон дори ако те не могат да му върнат парите. Огъста, винаги предпазлива, желаше не само да не бъде публикуван този дневник, но и да бъде унищожен. Хобхаус се съгласи с нея. Муър дълго време се противопоставя, като казваше, че унищожаването на дневника би противоречало на желанията на Байрон. Той искаше да го запазят, ако трябва, да го запечатат и да го оставят на съхранение при адвоката на мисис Ли; после, повлиян от несъгласието на всички останали, той отстъпи. Мъри поиска преди унищожаването на ръкописа да го прочетат, но Огъста буйно протестира и дневникът бе изгорен. Вестниците обвиниха лейди Байрон (до която не се бяха допитали), че тя е настояла дневникът да се унищожи.

На 1 юли Хобхаус научи, че двумачтовият кораб „Флорида“, който пренасяше от Гърция тялото на Байрон, е пристигнал. Той се

качи на борда и свари там Станхоуп, Бруно и Флетчър. Разказвайки за болестта и агонията на своя господар, Флетчър непрестанно плачеше. Корабът бавно се движеше срещу течението на Темза. Три кучета, които бяха принадлежали на покойния, тичаха по палубата. Хобхаус мислеше за деня, когато Байрон бе размахвал шапката си, докато корабът, който го отвеждаше в изгнание, излизаше от Дувърското пристанище в развълнуваното море. Флетчър и Станхоуп описваха Мисолонги, лагуната, разбунтуваните войници, дъжда.

Корабът се установи в доковете на Лондон; един собственик на погребално бюро, мистър Удсън, се качи на борда и изпразни бурето със спирт, в което бе пътувало тялото. Той попита Хобхаус дали желае да види приятеля си. „Мисля — казва Хобхаус, — че щях да падна мъртъв, ако го бях направил... Искях да хвърля последен поглед, както понякога му се иска на човек да скочи в пропаст, но не можех. Отдалечих се, после се върнах и останах дълго време до ковчега. Големият нюфаундленд на лорд Байрон, Льв, беше легнал в краката ми...“ Флетчър продължаваше да говори за господаря си и казваше на Хобхаус, че Байрон го бе обичал повече от всички на света.

Когато свалиха ковчега от кораба, тълпа от любопитни нахлу в пристанището. Лафайет, който заминаваше за Америка, поиска да види трупа, но му бе отказано. Огъста, която намери смелост да го погледне, каза, че бил обезобразен. Тя си спомняше Байрон от 1816 година с изписаното на лицето му страдание; сега виждаше ледена маска, която сякаш изразяваше само спокойствие, изпълнено с ирония. Хансън също призна, че не би го познал. Когато Киниър на свой ред дойде, Хобхаус го последва, подтикван от някакво непреодолимо чувство, и се приближаваше постепенно, докато зърна лицето.

Попитаха лейди Байрон какви са разпорежданията ѝ за погребението. Тя отговори, че Хобхаус може да прави каквото иска. След като деканът на Уестминстърското абатство отказа Байрон да бъде погребан там, приятелите му решиха тялото му да намери приют в малката църква на Хъкнъл Торкърд, съседното село на Нюстед, където бяха погребани всичките му прадеди.

И така, погребалното шествие пое пътя за Нотингам. От прозореца на една малка къща в предградията две жени, Клеър Клеърмонт и Мери Шели, наблюдаваха процесията. Малко по-нататък една кола, която излизаше от някакъв парк и в която лежеше една

болна жена, бе принудена да спре. Съпругът на болната, който яздеше на кон пред колата, попита кого погребват. Хората от шествието му отговориха: „Лорд Байрон.“ Той се въздържа да го каже веднага на жена си, която беше Каролайн Лам.

В Нотингам кметът, съветът, старите приятели като Ходжсън и Уайлдман, целият град се присъединиха към процесията, която бавно се придвижи към Нюстед. Прекосиха полята, където Байрон и Мери Чауърт бяха галопирали в своята младост. Една година по-рано, в деня, когато се бе изкачил за последен път до Каза Салуцо, Байрон бе казал тъжно на Гамба: „Къде ли ще бъдем след една година?“ Минавайки в подножието на хълма, увенчан с диадема от дървета, Хобхаус си спомни за вечерята в Анзли, на която той бе един от свидетелите на първата среща на Байрон с Мери-Ан като омъжена.

* * *

Няколко дни по-късно лейди Байрон прие Флетчър. Изслуша разказа му, обикаляйки из стаята и ридаейки така силно, че цялото ѝ тяло трепереше. Повече от двадесет минути тя моли Флетчър да си спомни поръчението, което Байрон бе промълвил за нея. „Поне няколко думи...“ Но Флетчър не можеше нищо да добави.

Със завещанието си Байрон оставяше на Огъста и нейните деца цялото си богатство (повече от сто хиляди лири извън шестдесетте хиляди лири, които идваха по линия на договора с лейди Байрон). Новият лорд, капитан Джордж Ансън Байрон, беше в материално затруднение. Анабела предложи да му отстъпи имота, който ѝ бе преписан от мъжа ѝ, защото дъщеря ѝ и тя самата щяха да наследят богатството на Ноуъл. Той прие, защото нямаше друг начин да поддържа общественото си положение.

За две години Огъста пропиля това огромно наследство. Тя трябваше да се издължи на много кредитори, да плати дълговете от комар на своя съпруг, а и тези на синовете си, които се оказаха достойни последователи на баща си. Освен това тя бе жертва на различни опити за шантаж. Заплашваха я с публикуване на интимния дневник на Каролайн Лам, който съдържа признания на лорд Байрон за мисис Ли. Във всичките си затруднения тя бе подпомагана от лейди

Байрон, която изпитваше към нея необикновено голямо снизхождение. През 1829 година обаче Огъста и снаха ѝ престанаха да се виждат, защото тя бе злоупотребила с търпението на Анабела.

Остатъка от живота си лейди Байрон посвети на благотворителни цели. Тя основа в собствената си къща училище за възпитание на деца от различни класи. „Кастите са срам за Англия, както за Индустан“ — казваше тя. После се зае с организиране на земеделски и промишлени училища. Остана докрай предана и активна пропагандаторка на просвещението. Към края на живота си тя се сприятели с един пастор, Робертсън, който стана най-близкият ѝ довереник. Тя сподели с него за Байрон всичко онова, което дотогава бе записвала само за себе си в своя дневник: „Байрон не беше скептик... Неговият бог беше бог на отъмщението... Различието, което той смяташе, че съществува между нас, го караше да се дразни така много от мен... Съзнавайки слабостта на собствения си характер, съвсем естествено бе да завивжда на един друг, съвсем противоположен на неговия, или поне той го смяташе за такъв...“

„Но не може ли да ми се вярва, когато след всичко, което чухте, Ви казвам, че по сърце той винаги е бил едно по-издигнато и по-добро същество... същество, което той винаги предизвикваше, но никога не може да унищожи... Може би тогава това е било само някаква моя илюзия, плод на Любовта, но и сега убеждението ми по този въпрос остава неизменно.“

„Към края на неговия живот чувствата му към мен се смекчаваха... Ако бе живял, щеше да повярва, че аз съм била единствената му предана приятелка. Това обаче не е било съдено да стане!“

Явно, че и Анабела като Байрон си бе представяла една спокойна старост.

По отношение на Огъста тя писа следното на Робертсън: „Мислех мисис Ли за своя приятелка. Обичах я, обичам я още! Не мога да се въздържа. Ще я видя още веднъж на този свят, преди да сме умрели и двете. Хората казваха, че ми липсва сила, че ми липсват морални принципи, щом не мога да се откъсна от едно същество, което съм преценила като недостойно. Възможно е, но това е моята природа. Виновна ли съм?“

Те се видяха „още веднъж на този свят“. През 1851 година (лейди Байрон беше на петдесет и девет години, а Огъста на шестдесет и седем) Емили Ли, кръщелница на лейди Байрон, ѝ описа мизерното състояние на мисис Ли — болна и потънала в дългове. Анабела предложи да се срещнат в „Уайт Харт Хотел“, в Райгит. Мисис Ли дойде на срещата. Лейди Байрон пристигна с бележник: „Къде... Кога... Линията на поведението ми...“ Но Огъста както винаги говореше неясно и объркано; те се разделиха, без да се сдобрят. Шест месеца по-късно, когато Огъста беше в агония (и толкова бедна, че продаваше някои от писмата на Байрон), Анабела се заинтересува за нея и ѝ предложи пари: „Писах на Емили, която е сама до това смъртно легло, и я помолих да прошепне от мое име две мили думи, които от дълго време не бях употребявала: Dearest Augusta... Научих, че в отговор на това бликнали отново отдавна пресушените сълзи и че тя каза: «Радост... Най-голямата ми утеха...» и добавила едно поръчение, което останало неразбрано... Второ загубено поръчение!“

Последните години от живота на лейди Байрон бяха тъжни. През 1852 година тя изгуби единствената си дъщеря лейди Лъвлейс; следващата година своя доверител, пастора Робертсън. Върху посребрените си коси носеше прозрачно траурно боне на вдовица. Внуците ѝ обичаха да четкат косите ѝ — толкова дълги, че докосваха пода, когато беше седнала. Тя почина през 1860 година. Не пожела да бъде погребана нито в Хъкнъл, където бяха Байрон и дъщеря му, нито при собствените си прадеди в Къркби, а сама в едно гробище в Лондон.

Когато Ейда, дъщерята на Байрон, навърши петнадесет години, леля ѝ Огъста ѝ изпрати един хубаво подвързан молитвеник. Следващата година за първи път лейди Байрон ѝ прочете поеми на нейния баща: „Гяур“, която тя хареса, и „Fare thee well“, която сметна за предвзета и неискрена. Впрочем тя нямаше склонност към поезията, а към метафизиката и математиката. Преведе и написа коментар към Бележките на Менабрея върху аналитичната машина на мистър Бабидж. Тя беше хубава, малко ексцентрична. Имаше мелодичния глас на баща си. На двадесет години се омъжи за лорд Кинг, който по-късно стана граф Лъвлейс.

Бабидж бе причина за нещастията ѝ. Изучавайки теориите му, тя се залови с проекта на една безпогрешна система за обзалагане при

конни състезания. Илюзията за безпогрешност беше наследствена черта. Тя не успя, продължи да упорствува и накрая изгуби такава огромна сума, че не посмя да каже на мъжа си. Майка ѝ я спаси, но болна и отчаяна, Ейда почина през 1852 година, на тридесет и шест години и няколко месеца, като баща си. По нейна молба бе погребана до него в църквата на Хъкнъл.

Животът на Медора беше още по-тъжен. През 1826 година по-голямата ѝ сестра Джорджина Ли се омъжи (както бе направила майка ѝ и както правеха всички Байронови) за един свой братовчед, Хенри Тривъниън. Три години по-късно той съблазни хубавата си балдъза Медора и тя роди от него дете, което почина още кърмаче. Огъста, на която Тривъниън бе признал всичко, писа на Медора, че разбира „слабостта на човешката природа и силата на изкушенията ѝ“, но че на тази връзка трябва да се сложи край.

Тривъниън и Медора заминаха за Франция и живяха известно време в Нормандия под името господин и госпожа Обен. После Медора, отчаяна, скъса със зет си и пожела да се оттегли в един бретански манастир, абатството Рьолек. Един месец преди влизането си в манастира тя разбра, че отново е бременна. Върна се тогава при Тривъниън в замък Пеноа, в департамента Финистер, и роди там момиче, Мари, което бе кръстено от католически свещеник. Като баща си, лорд Байрон, Медора бе привлечена от строгите канони на Римската църква.

Животът с Тривъниън стана невъзможен. Той бе настанил нова любовница в къщата си и принуждаваше Медора да им прислужва. Тя се обърна за помощ към майка си, която прехвърли на нейно име капитал от три хиляди лири (сумата, която Байрон бе дал на Огъста при раждането на Медора), но този влог бе неприкосновен и тъй като тя имаше нужда от налични пари, реши да пише на лейди Байрон. „Получих най-благоклонен отговор, пари и предложение за закрила на мен и дъщеря ми Мари.“ Лейди Байрон, която пътуваше тогава из Франция, повика Медора при себе си в Тур и я пое с детето ѝ на своя издръжка.

Медора привличаше силно и по странен начин лейди Байрон. За трети път нещастната Анабела попадеше под Байроновото очарование. Много бързо тя призна на Медора причината за големия интерес, който имаше към нея. „Нейният съпруг бил моят баща.“ Лейди Байрон, която

ненавиждаше името Медора, наричаше племенницата си Елизабет и помоли младото момиче да се обръща към нея с Пип, както някога я бе наричал един човек със същото лице. Медора приличаше на Байрон. Тя гледаше хората, които влизаха в стаята, в която тя се намираше, обръщайки и навеждайки неспокойно главата си, както бе правил баща ѝ. Дори стилът на писмата ѝ напомняше за Байроновия: те започваха с: Dearest Pip. „Dearest Pip — пишеше тя, — предполагам, че ще напусна Лондон в събота, защото не обичам да тръгвам на път в петък.“ Странна приумица.

Но щастieto беше непоносим климат за една дъщеря на Байрон. „Неволята е най-добрата ѝ приятелка — трябваше да признае Анабела — и тя не може да понася добрината.“ Скоро нейните сцени на гняв започнаха да напомнят за дните в Холнъби. Тя избяга в Париж, където, неспособна да мълчи, разкри тайната на своето рождение пред няколко души. „Поради липсата на предвидливост у майка ѝ в ръцете на Медора попадна една връзка с писма, чернови и копия на писма, от които ставаше ясно, че тя е плодът на греха.“ Бериър, станал неин адвокат, писа на лейди Байрон, че отпуснатата от семейството пенсия (сто и петдесет лири) е недостатъчна. Байрон, който така обичаше съвпаденията, би забелязал, че това беше точно същата рента, с която собствената му майка трябваше да живее в Абърдийн.

Пенсията бе увеличена при условието, че касетката с документите щеше да бъде предадена на адвоката сър Джон Хюс, което бе направено. Но Медора не можеше да води скромен живот. Тя изхарчи предварително парите за няколко години напред и отново изпадна в мизерия. Тогава живееше в Сен Жермен. Повери дъщеря си Мари на сестрите от манастира „Рождество“ и отиде да прислужва у комендант дьо Грамон от 8-и хусарски полк. Ординарецът на коменданта, Жан-Луи Тайфе, се влюби в Медора. Той не можа да се ожени за нея, защото по онова време един войник на действаща служба нямаше право да се жени, но понеже тя чакаше дете от него, той я изпрати да го роди в неговия край, Сент Африк.

Там се роди Жан-Мари-Ели Тайфе, внук на Байрон, признат от баща си и узаконен през 1848 година с брака на Медора и Тайфе, тъй като той бе вече освободен от служба. Интересно и доста вълнуващо е, че животът на Медора описва същата крива като тази на Байрон — след период на бурни страсти и похождения следваше период на

изкупление. Станала чифликчийка в селото Лапейр, Медора Тайфе беше вярна на своя съпруг, гледаше добре децата си и проявяваше щедрост и милосърдие. Тя бе приела католическата вяра. От възпитанието, което бе получила, бе запазила вкуса си към музиката. В чифлика в Лапейр имаше пиано.

Това щастие продължи само една година. В 1849 година Медора почина точно когато щеше да навърши тридесет и шест години. „Цялото село ѝ устрои вълнуващо погребение.“ Тя остави следното завещание: „Аз, Елизабет-Медора Ли, давам и завещавам всичките си земни имоти и рентата, която ми бе завещана от покойния лорд Байрон, на Жан-Луи Тайфе и на моите деца Мари и Ели... Заявявам тук, че прощавам на майка си и на всички, които така жестоко са ме преследвали, както се надявам, че и на мен ще ми бъде простено. Моля сър Джон Хюс да предаде на споменатия Жан-Луи Тайфе касетката, която съдържа моите документи и която се намира у него.“

Касетката не бе предадена на съпруга на Медора. Тайфе беше постъпил като камериер при господин Артур дьо Варокие в Тулуза и неговият баща направи постъпки пред френското посолство в Лондон, за да изиска касетката. Но адвокатът на посолството отговори, че в Англия било прието да се изгарят всякакви документи от неморално естество и че случаят с тези бил точно такъв. Така че съдържанието на касетката беше изгорено на 19 май 1863 година в кабинета на сър Джон Хюс пред секретаря на френското посолство.

Мари, дъщерята на Медора и на нейния зет Тривъниън, внучка на Байрон и на Огъста, беше хубава девойка, нежна и деликатна. Тя желаше да се посвети на религията, но дълго време се колеба, защото майка ѝ, умирайки, я бе помолила да бди над брат си Ели. Когато господин дьо Варокие взе момчето под своя грижа, тя събщи желанието си в Сен Жермен-ан-Ле в манастира „Рождество“ и стана сестра Сен Илер. Тя знаеше произхода си. „Струваше ѝ се, че има да изкупва повече грехове от всеки друг и понякога си налагаше по-тежки наказания, отколкото заслужаваше, и това ѝ носеше утеха.“ В своя молитвеник тя бе нарисувала нещо като надгробен паметник на майка си с надпис Елизабет-Медора Байрон. Под рисунката бе написала (сменяйки той с тя) стихове от Ламартин:

*Простри над нея своята длан всеблага;
тя съгреши, но дар е туй небе;
тя с мъките си от греха избяга;
обичаше — затуй простена бе...*

Тя записваше мислите си; „Моят живот е като есенния лист, който трепти под бледия лъч на луната. Крехък е той, кратък е неспокойният му път.“ Говореше понякога за лорд Байрон със своите приятелки. „Този беден Байрон — казваше тя, — аз много го обичам.“ Почина в 1873 година, отговаряйки на литаниите на Дева Мария, които ѝ шептяха сестрите до леглото ѝ.

Нейният брат Ели, последен потомък на незаконния клон на рода, хубаво момче с червеникави коси, с волева брадичка, беше последователно счетоводител, търговски пътник, после комисионер на вина и почина в болницата в Сет на 22 януари 1900 година. Това бе рождената дата на Байрон.

„Всяко същество, към което се привързвам, загива трагично.“ Проклятието падна почти над всички жени, които Байрон бе обичал. Мери-Ан Чауърт беше нещастна отдавна. Към 1830 година я виждаха неделен ден в селската църква, „сломена от грижи и самота“. Муър, който бе решил след изгарянето на дневника да напише самият той животоописание на Байрон, отиде при нея да събере материали. Съпругът ѝ Мъстърс отсъствуваше. Муър ѝ изпя една от ирландските песни, които Байрон бе обичал, и мисис Мъстърс заплака. Нейният край бе ускорен от един бунт на тъкачите от Нотингам, които в момента на голямата реформа през 1832 година нападнаха къщата ѝ. Тя трябваше да се подслони през нощта под един навес, настина и не след дълго почина на четиридесет и седем години. Нейната статуя се намира в църквата на Колуик.

Тереза Макри, момичето от Атина, се омъжи за един англичанин, Джон Блак, който бе дошъл след смъртта на Байрон за да се бие за гърците. Бе назначен за консул на Англия и остана в Гърция. Поемата бе направила Тереза Блак известна. Всички англичани, които минаваха през Гърция, се отбиваха при нея и тя, въздишайки, им говореше за Байрон. Когато обстоятелствата принудиха съпруга ѝ да се премести в Мисолонги, тя направо се измъчи. Разговорите за Байрон,

непрестанните въпроси за начина, по който се е запознала с него, накрая я накараха истински да страда. Нощем тя сънуваше Байрон, често настроен сърдито срещу нея и заплашващ. „Какво мъчение!“ — казваше тя на мистър Блак. „Как няма да го сънуваш, когато само за него мислиш?“ — отговаряше той малко ядосано.

Клеър никога не можа да прости на Байрон и когато Мери Шели помести в „Лодоре“ една възхвала за поета, тя ѝ писа: „Боже мой! Как е възможно човек с Вашия талант да сметне за свое задължение да разкрасява онова, което беше само смесица от суета, лудост и всякакви долни слабости, които някога могат да бъдат съчетани в едно човешко същество?“

Каролайн Лам остана през целия си живот една великолепна комбинация от блясък, отчаяние и безразсъдство. През април 1824 година тя получи халюцинация: „Посред нощ мислех, че виждам лорд Байрон — извиках, скочих от леглото и исках да избягам. Той имаше ужасен вид и скърцаше със зъби; не говореше; косите му бяха прави; беше по-пълен от времето, когато го познавах, и далече не толкова красив.“ Месец след това тя научи от едно писмо на своя съпруг за смъртта на Байрон. „Каролайн — пишеше ѝ той, — дръжте се благопристойно. Знаем, че за Вас това ще бъде голям удар. Лорд Байрон е мъртъв.“ Тя бе започнала да се възстановява, когато срещата на погребалното шествие, а след това и публикацията на спомените на Медуин събудиха отново нейната лудост.

Книгата на Медуин беше жестока за нея. От него тя за първи път научи за ужасната поема: „Да си спомням аз за тебе!...“ Тя писа на Медуин: „Байрон никога не е могъл да каже, че нямам сърце. Той не е могъл да каже и че не съм обичала съпруга си. В писмата си непрестанно ми казваше, че от тях двамата обичам повече мъжа си и, повярвайте ми, единственото, с което го очаровах, бяха моята невинност, нежност и въодушевеност...“ Отдалечена от него, тя го разбираше по-добре. Да, онова, което Байрон можеше да обича у човека, беше невинността и младостта. Оттук идеше и любовта му към Мери Дъф, Маргърит Паркър, Едълстоун, Николо Жиро, по-късно Тереза и пажа Лукаш. Самата Каролайн известно време, през 1812 година, сигурно му бе харесала с привидната си чистота. Колко бързо го бе уморила...

След като прочете книгата на Медуин, тя изпадна в нервна криза. Но бедната ѝ болна глава беше лекомислена и бързо я преодоля. Скандалът, причинен от тази книга, направи семейния ѝ живот труден. Тя прекара зимата в Брокет Хол без съпруга си. Един от младите ѝ съседи, Едуард Булуър, беше пленен от необикновено оригиналния ѝ начин на разговор. Тя често го канеше. Животът в Брокет Хол оставаше все така „каролайнски“. В три часа през нощта тя изпращаше някой от пажовете си да събуди гостите, за да я слушат, като свири на орган. После им говореше за Байрон до зори. Показваше един пръстен, който той ѝ бе подарил. Повери го на Едуард Булуър, казвайки му, че кара мъжете, които обича, да го носят. Малко по-късно му го взе и той го видя на пръста на друг млад мъж. Възмути се.

Лейди Каролайн се върна една вечер в Лондон, за да гледа Фауст. Декорът ѝ хареса:

„Напомняше ми Байрон, този ангел, този опасен и нещастен Байрон, когото обожавам, въпреки че ми остави това ужасно наследство: Remember thee...“

Тя почина в ръцете на своя мъж на четиридесет и две години. „Поведението ѝ — писа Уилям Лам, — макар че бе малко ексцентрично, поне на вид, и малко неестествено, криеше обаяние, трудно за разбиране от хора, които не са изпитали ефекта му.“

Единствена графиня Гичоли, до която нещастieto не се докосваше, успя да си създаде живот, в който призракът на Байрон беше само уважаван и приятен другар. В 1829 година лорд Мамсбъри я срещна в Рим на един бал у австрийския посланик. „Байрон бе умрял само преди пет години, а тя беше тогава на двадесет и девет. Станахме много добри приятели. Беше приятна за общуване: умна, лековерна като всички жени и обичаща забавленията. Тя бе напълно утешена от скръбта (първоначално много силна, както всички казваха), която бе изпитала от загубата на своя поет. Говореше с удоволствие за него и бе горда със завоеванието си...“ Госпожа Гичоли разказа на Мамсбъри, че „Байрон пишел прочутите си поеми на първия лист хартия, който му попадал... После отивал да ѝ ги чете и смеейки се, ги поправял. Някога много се бе гордяла с него и много го бе обичала... Описваше го като човек с капризен характер, който в разговорите си се присмивал на страстта, която бликала в поезията на един всъщност твърде студен човек...“ Тя никога не бе обичала цинизма.

През 1832 година тя дойде в Лондон, посети „Хароу“, вечеря у семейство Дръри, отиде да се помоли на гроба на Байрон в Хъкнъл Торкард и накрая прекара при Огъста три часа, „говорейки непрекъснато за Байрон“. Вече петдесетгодишна, тя се омъжи за маркиз дьо Боаси, ексцентрична и много богата личност. Имаше красив дом в Париж. „Бе заменила италианската си миловидност с изкуствените маниери на гранд-дама, които съвсем не бяха в нейна полза.“ В нейния салон имаше портрет на Байрон, пред който тя заставаше с удоволствие, когато имаше гости, и с въздишка казваше: „Колко красив беше! Боже мой, колко красив!“ Съпругът ѝ я представяше: „Госпожа маркиза дьо Боаси, моята съпруга... бивша любовница на лорд Байрон.“ След смъртта на маркиз дьо Боаси тя публикува спомени за Байрон, в които го описва като романтичен и нежен герой, какъвто той никога не бе искал да бъде.

Госпожа Гичоли бе предпазена от байроновското проклятие, защото не беше сантиментална. А Джон Кам Хобхаус се спаси благодарение на неосъзнатия си егоцентризъм. При реформата през 1832 година той бе възнаграден за напредничавите си политически убеждения. Получи място в кабинета и се задържа там дълго време. По-късно стана лорд Браутън и си спечели име на един от най-консервативните членове на своята партия. Умря на осемдесет и три години и остана известен с измислената от него формула: „Опозицията на Негово величество“.

Известно е също, че Тита е бил приет от фамилията Дизраели. Колкото за Флетчър, той основа фабрика за макарони, разори се, беше подпомогнат като всички от лейди Байрон и стана към края на живота си пазач на Голдън Скуеър, където човек можеше да го види с цилиндър, със златни галони и бастун в ръката да преследва децата от френското протестантско училище.

В гробището Бромптън се намира гробът на боксьора Джексън, с плоча, поддържана в четирите ѝ ъгъла от фигури на класически атлет. Този паметник му бе издигнат от английската аристокрация в знак на високо уважение.

* * *

Байрон би могъл да мисли през последните седмици от своя живот, че бе умрял напразно и че Гърция нямаше да бъде освободена. През 1826 година Мисолонги бе обсаден за втори път. Бомбардировка разруши почти всички къщи. Накрая гладът принуди гърците да изоставят града. Мъже, жени, деца тръгнаха и се опитаха да преминат неприятелските линии. Мнозина бяха убити. Градът бе подложен на грабеж. Владиката Йосиф и епископът Капсалис се бяха затворили във фабриката за патрони — последна следа от артилериста Пари — и хвъркнаха във въздуха заедно с нея.

Ако тогава Европа бе изоставила Гърция, тя щеше да бъде загубена. Австрия не се съпротивляваше поради страх от Русия; Франция не смееше да действа; всичко зависеше от Англия. Свещените принципи на Форин Офис и на Уелингтънския дук осъждаха Гърция. „Но британският народ, развълнуван от жертвата и от смъртта на лорд Байрон и дълбоко уважаващ класическата култура, отъждестви съвременните гърци с героите на Термопилите.“ Министърът Кенинг се опря на това сантиментално настроение, за да събори цялата английска политика. В битката при Наварин английската, руската и френската флота осигуриха независимостта на Гърция. Това бе краят на Свещения съюз.

Няма да бъде преувеличено да се каже, че ако Байрон не бе подкрепил гръцката кауза със своето име и своята смърт, английското обществено мнение безсъмнено не би поддържало Кенинг. В Мисолонги, днес малко, но процъфтяващо градче, гърците създадоха Градината на героите. Една колона там носи името на Байрон, наред с имената на Маркос Боцарис, на Капсалис, на Тзавелас. Рибарите, които в това чудно царство на водата и солта все още живеят в колиби, направени от тръстики, познават името на Байрон. Те не знаят, че е бил поет, но ако ги попиташ за него, отговарят: „Това е един смел човек, дошъл да загине за Гърция, защото обичал свободата.“

[1] Лорънс Стърн — английски писател (1713–1768). — Б.пр. ↑

Издание:

Андре Мороа. Байрон

Преводач: Мария Дагорова

Редактор: Мария Арабаджиева-Тричкова

Редактор на стиховете: Марко Ганчев

Художник: Радина Цачева

Художествен редактор: Пенчо Мутафчиев

Технически редактор: Станка Милчева

Коректор: Йорданка Йовчева

Излязла от печат септември 1985 г.

Издателство на Отечествения фронт

ДП „Г. Димитров“ — София

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.